سەرچاوەی ئایین

دانراوی: مامۆستا مەلا عبدالکریمی مدرس

ئیمان و ئیسلام * ئەساسی سەعادەت * ئاوی حەیات
چل چرای ئیسلام * نوور و نەجات * ئیقباڵ نامە

سەرچاوەی ئایین

یـا

کۆمەڵە دانراوە ئایینی یەکانی

مەلا عبدالکریمی مدرس

ئیمانو ئیسلام • ئەساسی سەعادەت • ئاوی حەیات
چل چرای ئیسلام • نوورو نەجات • ئیقبال نامە

دَارالمُثَنّیَ لِلطِبَاعَةِوَالنَّشـرِ بـبَغدَاد
تـلفون ٨٨٨٩٤٩٧

ناوی کتیب : سەرچاوی ئایین
نوسراوی : ماموستا مەلا عبدالکریمی مدرس
تیراژ : ۳۰۰۰ دانه
ناشر : ئینتشاراتی کوردستان
چاپخانەی : امین
پیت چنی : ئەحمەد لە سنه

ســــــەرەتا

بەناوی خودای بەخشندەی میهرەبان

خوێنەری کوردی بەرێز !

ئەم کۆمەڵە کتیبە کورت کورتانە ، کە جارێکی تر بــە شێوەیەکی جوانتر دەخرێنــە بەردەستتان ، هەریەکەی لە کاتێکی تایبەتی و باری جیاجیادا لەچاپ دراون و ، بــەناو برا کوردە موسوڵمانەکاندا بڵاو بوونەتەوەو جێی خۆیان کردوتەوە ·

وا ئیستە لەبــەر ئەوەی کــە لە زۆر لاوە داوای لەچاپدانەوەیان لێ ئەکردم و ، بە نیازی ئەوەی کــە بــە شێوەیەکی فراوانتر گــەلی کوردی موسوڵمان ســوودی لێوەربگرن ، هــەموویانم لە یەك بەرگدا چاپ کردو ، چاوێکی پەلەم پیاخشاندەوە · هیوادارم کــە جێی ڕەزامــــەندیت بێت و ، خۆای بەخشندەو میهرەبان بیکا بە هۆی ڕێنموونی و سوودی گەل و ، ئیمەش لە تاوانی بێ پایان عەفو بکات و بمانخاتە ژێر باڵی بەزەیی خۆیەوە ·

هێزو توانا و سەرکەوتن هەر لە خوداوەیە ·

[عبدالكريم]

١
ئيمان وئيسـلام

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حەمدو ثەنای عام بو خودای عــەللام
صەلەوات لەســەر سەییدی ئــەنام

حەزرەتی ئەحمەد صاحبی ئیســـــلام
هەم لەســــەر ئالو ئەصحابی کیرام

(وَبَعْدُ) فــەرزە لەســـــەر خاص‌وعام
عیلم بە ئــەرکان ئیمان‌و ئیســـــلام

(اَلْاِسْلاٰمُ أَنْ تَشْــهَدَ اَنْ لاٰ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ ، وَتُقِيمَ الصَّلاٰةَ ، وَتُؤْتِيَ الزَّكاٰةَ ، وَتَصُومَ رَمَضاٰنَ ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ اِنِ اسْتَطَعْتَ اِلَيْهِ سَبِيلاً) .

ئەرکانی ئیسلام پینجن بــە قــەرار
ئــــەووەل ئەمەیە کــە بکەی ئیقرار

بلێی (أَشْهَدُ) ئــــــەزانم بـــــە دڵ
بــە زبان ئــەلیم خوشتر لــە بولبول

(أَنْ لاٰ اِلٰهَ) هیچ مەعبوودی حـــــەق
نی‌یە (اِلاَّ اللّٰهُ) مـــەر ذاتی موطلەق

(واٰجِبُ الْوُجُودِ) بی شەریك بی باك
مەوصووف بە کەمال ، لە خراپە پاك

(وَأَشْهَدُ) هـــــەم ئەزانم یـــــەقین
بەزبان ئــەلیم بەحـــەیاو تــەمکین

(اَنَّ مُحَمَداً) مەمدووحی موختــــار
لــە نەوعی بەشــــەر موبارەك ئاثار

(رَسُولُ اللهِ)ی فوروستادەی حــەق
بو سەر ئینس‌و جین نیك‌و بەد موطلەق

ڕوخسار سپی‌و سوور ، لەطیف نوورانی
چاوڕەش‌و ظەریف ، گوشاد پیشانی

عەرەب ، قورەیشی ، هاشمی نەسەب
ئەشرەفی هەموو طایەفەی عـــەرەب

بی‌سیبەر ، وەك خور ، بالا موعتەدیل
نـــاوی (مُحَمَّد) نـــەسبی عادیل

(عَبْدُاللهْ) ، (عَبْدُالْمُطَّلِب) ، (هاشِـــم)
هـــەم (عَبْدُالْمَناف) ناســـینیان لازم

دایکی ئامینـــــە کچی وەهەبـــــە
ئـــەم کوڕڕی زەهرەی عالی حەســـەبە

موتەوەللید بوو لە مەککەی ئەنوەر
لە چل سالەدا بوو بە پیغەمبەر (ص)

لـــەپاش چل‌سالە تا دوازدە ســـال
دانیشت لە مەککە شای صاحیب ئیقبال

ئەوجار بۆ نەشـری حوکمی ئەمدینە
هیجرەتی فـــەرموو چووبو مەدینـــە

یاژدە ســـال ماوە لـــە دارُالصَّـــفا
لـــە شەصـــتوسی‌دا بوو موتەوففا

ڕوکنی دووهەمین پینج فەرز بە ئەدا
گشت رۆژو شـــەوی بکەی بو خودا!

سی‌هــەم سەرفیطرەو ، زەکاتی مالی
به موستەحەق دان ، لە مننەت خالی

روکنی چــوارەم روژووی رەمەضــان
پینجـــەم طــەوافی کعبــة الرحمان

لــە عومرا یەکجار فەرضــە زیارەت
لەسەر موسولمان بەشەرطی طاقــەت

بو خـــەرچی ریگا کافی بی مـــالت
هـــەم بو نەفەقەی ئەهل‌و عــەیالت

(وَالْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَبِالْيَوْمِ الآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ) .

١ ـ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ

ئەصلی ئیمانیش شەشە بە تەحقیق
ئــەووەل ئەمەیە کە بکەی تەصدیق

بزانی خـــودا ووجـــودی حـــەقە
قـــەدیم‌و باقی تـــەنهای موطلەقە

خوی بەخوی بووەو ، هــەروا ئەمینی
ئەمما غــەیری ئەو هیچ‌کەس نامینی

بی میثل‌و شەریك ، بی‌ضیدو پیوەند
بیّ دایك‌و بی بــاب ، بی‌ژن‌و فرزەند

حاکمە بو ئەرز ، هــەم بو سەماوات
خالیقە لــەبو هــەموو مــەخلووقات

نه جەوهەر ، نه جیسم ، نه وەکوو عەرەض
نه ئەبێ بــــه جیٚی حادیثەو مەرەض

جیهـــــەتو جیگه بو ذاتی نی‌یـــه .
ذاتی لـــه ئەمروو سوبحەی بەری‌یه

کونهی ذاتی خەق له عام مەستووره
ناوی شـــەریفی غەیره مەحصـــووره

گەرچی هەزارو یەکن بــه شوهرەت
نەودونویان به سوننەت موثبـــەت

نای‌بینی بەچاو هیچ کەس لــه دنیا
لاکین صـــاحیبی مــەرتەبەی عولیا

یەعنی (محمد) صـــاحیب عیززو تاج
خودای چاوپی‌کەوت له شەوی میعراج

لــــه قیامەتدا ثابتـــه روئیـــەت
بو موئمین ، له سەر حەدیثو ئایەت
وُجُـوهٌ یَوْمَئِذٍ نَاضِـرَةٌ اِلىٰ رَبِّهِــا حَقّــاً نَاظِرَةٌ

صیفاتی حــەوتن ، قەدیمن وەك ذات
خاریجن لــه دەرك عەقلی مەخلووقات

لـــه ذاتی پاکی حـــەق جیــا نابن
بوونو ، هــەنو ، ئەبی هـــەر ببن

حەیاتو ، عیلمو ، ئیرادەو ، قودرەت
سەمعو ، بەصەرو ، کەلام به صیحەت

زیندوی‌ی‌و ، زانین ، مه‌یل‌و ، توانین
بیستن‌و ، بینین ، گوفتوگوی شیرین

٢ ـ وَمَلائِكَتِهِ

ئه‌صلی دووهه‌مین ته‌صدیقه‌و باوه‌رر
بــه مه‌لائیکه‌ی عــه‌للامی ئه‌کبـــه‌ر

جیسمیان له‌طیف‌و ، شه‌ریف ، نوورانی
پاك لــه ظولومات ، قووه‌ی نه‌فسانی

ئه‌توانن له خه‌لق خویان که‌ن ئیظهار
به‌هه‌ر صووره‌تی شیرین‌بی‌و موختار

جاجار جوبره‌ئیل لــه لای پیغه‌مبــه‌ر
به ره‌نگی دوحیه ده‌بوو موصـــه‌ووه‌ر

گشت بــه‌نده‌و موطیع موحبی خودا
لــه کوفر به‌ری‌ی ، خالی لـــه گوناه

نه نیرو نه می ، نه ژن‌و نــه شـــوو
نه صاحیب په‌یوه‌ند ، نه به‌وه‌له‌د بوو

هیچ‌که‌س نازانی مه‌ر خودای ئه‌کبه‌ر
عه‌ده‌دیان له گشت مه‌خلووق زیادتر

له ئاســـمانا نی‌یه جی‌ی یـــه‌ك پی
ئیللا مه‌لـــه‌کی حـــازره له‌وجـــی

یا لـــه رکووعان یا لـــه سجوودا
یا غه‌رقن لـــه ناو به‌حری شهوددا

هەرچی مـەخلووقی خودای غەفووره
یەك مەلائیکەی لەســـەر مەئمووره

بـە ئەمری خـودای عەلیمو خـــەبیر
تەربیەی دەکا بـە نەهجی تــەقدیر

لە ڕوتبەی خویان قــەط ناچنـەدەر
بالیــان یا دووە ، یا سیو ، زیـاتر

بەعضــی بو بەهەشت خەزینەدارە
بەســەر ئەواندا (رِضْوٰان) سەردارە

نوزدە طایەفــە ، یا نوزدە نەفـــەر
رەئیسیان (مٰالِك) مەئمووری سەقەر

کاتبی ئەعمـال عەدەدیـــان چـوار
دوونەفەر بو شەو ، دوانیان بو نەهار

کاتبی چاکە لەســەر شــانی راس
بو شەرر لە لای چەپ بی خیلافو باس

ئــەووەل حاکمە ، دووەم مەحکومە
دەلیلی ئەمـە تـــەواو مەعلومـــە

مەئمووری سوئال مونکەرو نـــەکیر
هــەم عەذابی قەبر بو ئەهلی تەقصیر

لە مــەلائیکدا هـــەن چوار ئەصناف
مەحسووبن شەرعەن بە ناوی ئەشراف

ئەم چوارصینفە بوت ئەکەم بەیان :
ئەوەلیان مەشهوور بــە کەرروبیان

صینفی دووهەمین صینفی روحـــانی
سیٰهــەم حەمەلەی عەرشــی رەحمانی

عــەدەدیان چوارە لــە دەورەی دنیــا
قیامەت هەشتن ، بــە ئەمری خودا

چوارەم موقەررەب بارەگای جــەلیل
ئەمانە چوارن بـــە نەهجی دەلیـــل

شەخصی ئەوەلیان ناوی (جَبْرَئِیل)
حامِلی وەحیــەو ، ئەمینی تـــەنزیل

دووەم (مِیــکائِیل) رزقی بەدەستە
هەم ئەمری زەوی ، قەبضە یا بەسطە

سیٰهەم (عَزْرائِیل) قابیضی ئەرواح
مەئمووری زورن ، موطیعو مــەللاح

چوارەم (اِسْرافِیل) مەئموورە بە صور
بە ئینتیظارە تا وەقتی دەســـتوور

صــور شاخیکە ئەو فووی دەکا پیدا
بەقــەدەر ئــەرواح کونی واتیـــدا

دووجار بەو شـــاخا لیٰ ئەدا نەفەس
گشت زیندوو دەمرن بە ئەووەل نەفەس

بە دووەم نەفەس ســـەر دیننە دەر
بە ئەمری قەهھار ئەرون بو مەحشەر

لاکین حەمەلەی عەرشـــی بەتـــەمکین
ئەشخاصی مەشهوور بە موقەررەبین

پاش نەفخی ئەووەل ئەمرن سەراسەر
لە پیش دووهەمدا سـەر دیننە دەر

عالەم ، لەوبـەینا ، چولو بـەطالە
ئەلێن : ئەوبەینە موددەی چلساڵە

٣ ـ وَكُتُبِـهِ

ئەصـلی سیهەمین تەصـدیقەو باوەر
بە صـەدو چوار کتیبی ئـەنوەر

قەدیمو ، صەحیح ، بی عەیبو عوتول
نازل بوون بو سەر ئەفرادی روسول

دەلە سەر ئادەم ، پەنجا لە سەر شیث
سی‌ی نازل بووە لە سـەری ئیدریس

دە بـو ئیبراهیم ، صـەدە تـەواوە
ئـەم صەد کتیبە صـوحوفیان ناوە

تەورات بۆ موسا ، زەبوور بو داوود
ئینجیل بو عیسـا بە ئەمری مەعبوود

قورئان لە هەموان ئەشرەفو ئەمجەد
نازل بووەتە سەر حەضرەتی ئەحمەد

لـە وەقتی نـزول تا ئاخر زەمـان
بەسەریا نایی تەحریفو کـەتمان

جەمیعی جینو مەلـەکو ئینسـان
ناتـوانن بلێن نـەظیری قورئـان

٤ ـ وَرُسُلِهِ

ئەصلی چوارەم تەصـــدیقەو باوەرر
صەدو بیستو چوار هەزار پیغەمبەر

موختاری خودان لـــەبو هیدایـەت
بیعیللەت بەمەحض فەضلو عینایەت

خودا هەناردی فیرقەی مورســـەلین
بو رەهنومایی ئـــەهلی ســەرزەمین

تەعلیماتیان کرد بە لەفظی شـــیرین
بو ئینتیظـــامی کاری دنیـــاو دین

ئەصلو فەرعی دین ، ئەخلاقو سییەر
هەرچی نافیع بی بو نەوعی بەشـــەر

بیپەروا لە ئێش طەعنەی پرر وەحشەت
بیباك لە دوشمن ، بیخەوفو دەهشەت

بو دەلیـــل لەســـەر صیدقی ئەنبیا
موعجیزەی پیـدان خودا لــــە دونیا

موعجیـــزە

موعجیزە کاری ئوممەت پیێی نەکری
دەعوای نبـــوەتی پیتــەرویج بدری

پیغەمبەر : پیاوی، حورر بی، لە بەشەر
شەرعی پیدابی عەللامی ئەکبـــەر
بەعەقلو ئەدەب ، عیلمو حیلمو خولق
لەناو هاوعەصران چاکتر بی لە خەلق

بو تەبلیغی شەرع گەر ئەمری هەیـە
ئەوە (رَسُول)ە ، وەر نا (نبی)یە

بزانە : لە ئەصـــل وەصفی نبووەت
لـــەناو ئەنبیا نیـیــە تـــەفاووت

گەر بەیەکێکیان تو نەتبی تەصدیق
ئیمانت نییــە راستیو بــە تەحقیق

نەبیی لـــە خەودا قــەلبی بیـدارە
لـەپاش مردنی زیندوو هوشـــیارە

خـــاك نارزینی جیسمی پاکیـــــن
ضـــەرەری ناگا بــە ئیدراکیـــان

هیچ کەس لە جینو مەلەكو ئینسان
ناگاتە میزان مەرتەبـــەی ئـــەوان

ئـــەمما ثابتـــە لە بەینی خویـان
شەرەفی بەعضی لە سەر بەعضیکیان

ئەحمەدی موختــار رەئیس جـــەمیع
باقی ئولولعەزم لـــە بـاقی رەفیــع

نوحو ، ئیبراهیم ، موسا ئولولعەزم
عیساو ، موحەممەد بزانە بــە جــەزم

دروستە ، بەشەرع ، بلِی ئەفضلەلە
لە غەیرە مورسەل هەرکام مورسەلە

سیصەدو سیزدە ، یا یازدە رەسوول
لە شەریعەتدا سیوسییان مەنقوول :

ئادەم، شیث، ئیدریس، نووح، هوودی جەلیل
صالح ، ئیبراهیم ، لووط ، ئیسماعیل

ئیسحاق‌و، یەعقووب، یووسف‌و، ئەیووب
شوعەیب‌و ، مووسا رەسوولی مەحبووب

هاوون‌و ، خضرو ، یوشەع ئیبنی نون
ئیلیاس، ئەلیەسەع، ذولکیفل‌و، شەمعوون

ئیشموییل، یوونس، داوودو، لوقمان
زەکەریاو یەحیاو ، شاهی سولەیمان

حەضرەتی عوزەیر ، عیسای بن مەریەم
لە پاش ذولقەرنەین سەییدی عالەم

لەسەر ئەوان بی صەلات‌و سەلام
بەقەد مەعلومات ئیلاهی عەللام

بەلام حەرزەتی ئەحمەدی موختار
لەسەر ئەنبیاو روسولە سەردار

چونکە شکستی هەرگیز نەهاوورد
لە غەزای دوشمن پشتی هەڵنەکرد

شەو بە بیداریی لەگەل جوبرەئیل
سواری بوراق‌بوو بە ئەمری جەلیل

لە مەککەوە تا (بیت اَلْمُقَدَّس)
لەویوە هەتا بارەگای ئەقدەس

لە پاش گوفتوگوو خیطابی ظەریف
هەرشەو هاتەوە بو مەککەی شەریف

ئەوفەضلە خودا لەگــەل ئــەوی کرد
نا ییتە بەیان بەصەد دەســـتو برد

خــودا ئەمری‌کرد بـــە پیغەمبەران
ئەگـــەر بیبینن پیی‌بینن ئیمـــان

وەرنە بفەرموون بە هەموو ئومـــەت
حاضر بن لەبو ئیطاعەی حـــەزرەت

هــەم ئـــەو خاتیمــە بۆ پیغەمبەران
دینی ناسیخە بو هــەموو ئـــەدیان

عیسا لە عەهدی مەهدی دیتە خــوار
دینی موحەمەد چاك دەکات ئیظهـــار

هەم ئـــەو رەحمەتە لــەبو عالەمین
مەبعووثە بوسەر ئینس‌و جینن یەقین

بەلاّم غــەیری ئــەو لــە پیغەمبەران
هــەریەك بو بەعضـــی رەوانە کران

هەم خاصەی ئەوە ئەووەل شەفاعەت
وەقتی زەلزەلەی روژی قیامـــــەت

کەوثەر ، وەسیلەو ، فەضیلەی عولیا
روئیــەتی خــودا لــە هەردوو دنیــا

ئەخلاقی باشــی سەییدی ســـــەروەر
هەم موعجیزاتی نابیتــە دەفتـــــەر

دینی شـــــەریفی خـــەیرولئەدیانە
ئوممـــــەتی چــاکتر لــە ئوممەتانــە

باسی خەلیفەکانی پیغەمبەر (د٠خ)

ئەعلای ئوممەتی رەفیقی شـــەفیق
خەلیفەی ئەووەل بووبەکری صددیق

نـاوی عبداللە ، بـاوکی عوثمانـــە
بابای عامـــیرە ، باشـی بزانــــە

دایکی (أُمُّ الْخَيْرِ) سەلمای کچی صەخر
کورری عامیری صاحیب عیززو فەخر

بە ئیجماعی عام پاش فەوتی حەزرەت
قـرار درا بوی روتبـەی خـەلافەت

دوو سالو سی مانگ خەلافەتی کرد
لە سالی سیزدەی هیجرەت فەوتی کرد

عومری شەصتوسیی وەك (رَسُولُ اللّٰهِ)
مەدفوون بوو لە لای بە لوطفی (اللّٰه)

خەلیفـــەی دووەم عومەری فارووق
مەحبوبی خودا ، خـەلیفەی مەوثووق

دایکی خـــەنتەمە باوکیشی خەطّاب
بابای نەوفەلە بە علیمی ئەنســـاب

بوو بە خەلیفە بە ئـــەمری صدویق
بەیعەتیان پی کرد ئومەت بە تەحقیق

دە سالو شەش مانگ خەلافەتی کرد
عومری شەصتوسی کـە وەفاتی کرد

له حوجرەی عولیای سەییدی سەروەر
لای ئەبوبــەکر مەدفوونە عومـــەر

حەزرەتی عوثمان صاحیب وەفاو بەین
خەلیفەی سیھەم ، لە قەب (ذِيالنُّورَيْن)

باوکی عــەففانە ، بابــای ئەبولعاص
دایکی ئــەروا ناو ، بیخیلافـو باس

بە وەجهی شوورا جەزرەتی عومــەر
فەرمووی : خەلافەت ببی موقــەررەر

لەپاش مەشوەرەت پییانکرد بەیعەت
دامەزرا لەســـەر روتبەی خەلافەت

ئیللا دوانزە روژ لــە دوانزە ســـال
خەلافەتی کرد بــە عەدلو ئیقبـــال

عومری هەشتاو دوو ، شەهید بوو رەفیع
نیرژا لــــە خاکی (جَنَّـــةُ البقِيع)

خەلیفەی چوارەم صــاحیب ئیشتیهار
حەزرەتی عــەلی ، حەیدەری کــەررار

شەریفـو ، شــەجیع ، عالی مەطالیب
باوکی مەشهوورە بە ئەبوو طالیب

دایـــکی فاطیمە کچی ئەســــەدە
زاواو ئاموزای حەزرەتی ئەحمــــەدە

موددەی خەلافەی چوارسالو نومانگ
شەهیدکرا صوبح، عەینی وەقتی بانگ

عومری شەصتوس ، مەدفوونی کووفە
بەعضیکیش ئەڵین : غەیرە مەعرووفە

خەتمی خولەفاء حەرزەتی حەســـەن
دوای ئەو حوسەین شەهیدی ئەحسەن

لـــە حەدیثایـــە عائیشـــەی حـــەمراء
خەدیجەی کوبرا ، فاطیمەی زەهــراء

ئاسیەی عەذراء ، ســـەییدە مەریەم
چاکترن لـــە ژنان ئـــەولادی ئـادەم

لە دوای ئەمانە ئەصحابی حـــەرزەت
ئەوانەی موژدەی پیدان بە بەهەشت

ئەمجار سیصەدو سیزدەی ئەهلی بەدر
هەم ئەهلی ئوحود، صاحیب فەضڵو قەدر

لەوەپاش صەحبی (بَيْعَةُ الرِّضْوٰان)
رَضِـــيَ اللّٰهُ عَنْهُـــمُ الرَّحْمـٰـــان

بەم تەرتیبە فەضـــل بـــە بی خیلافە
بە دەئبی سوننەت (حَقُّ الْاِنْصٰافَه)

ئـــەبی هـــەموویان بـــەچاك بزانی
جەســـارەت نەکەی گـــەر بە ئیمانی

ئیمامــەت

واجبە ئیمـــام بو قەومی ئیســـلام
پیاویکی ئازاو ضـــابط بو ئەحکام

عاقل‌و عادل قوره‌یشـــی نه‌ســــه‌ب
ره‌شیدو شه‌جیع ، زور عالی حه‌سه‌ب

ئه‌ر مومکین نه‌بوو ذاتی وا جـــه‌لیل
با شه‌خصی تر بی ، ده‌خیل صه‌د ده‌خیل

تا خالی نــه‌بی ئیسلام له ئیمـــام
صه‌ده‌مه‌ی زوره ، باقی وَالسَّـــلاٰم .

ئیجتیهــاد

موجتــه‌هیدینی دینــی پیغه‌مبـــه‌ر
عالم به کیتاب ، سوننه‌ت‌و ، سی‌یه‌ر

چواریان مه‌ذهه‌بیان ته‌دوین کــراوه
تــه‌قلیدیان بو عـــام جــائیز دراوه

ئــه‌بو حـــه‌نیفه ئیمامی ئـــه‌ووه‌ل
مالیك ، شافعی ، ئه‌حمه‌د بن حه‌نبه‌ل

هه‌رکه‌س تابیع بی بــه یه‌کی له‌وان
بی‌خه‌طه‌ره‌یــه ؛ موصـــیبن ئـــه‌وان

ئیعتیقــاد

شیخی ئیعتیقاد یه‌ك (اَبُو الْحَسَن)
دووه‌م (اَبُو مَنْصُور) ئیامی ئه‌حسه‌ن

ئیهتیمامیان کــرد لــه ری‌ی خودادا
ئه‌م له سه‌مه‌رقه‌ند ، ئه‌و له بــه‌غدادا

به‌عه‌ینی ده‌ئبی صه‌حابه‌ی ســه‌له‌ف
به‌یانیان فه‌رموو عه‌قیده‌ی خه‌لـــه‌ف

هەرکەس تابیع بێ بە یەکی لـەوان
عەقیدەو دینی صـــەحیحەو جـوان

ئـــەولیا

طەریقی هـــەموو ئـەولیا حـــەقە
ئادابیان لەگـــەل شـــەرع مووافیقە

کەرامـەتیان بێ عـەددو شـــومار
ثابتە بە شەرع ، دیســـان بە ئاثار

هەرکەســــی کـاری ناموافیقـــە
شەرعەن ، نەك وەلی ، بەلکو فاســقە

لـە ئـەهلی قیبلە کەســـی بـەکافر
مەزانە ، تا کوفر لیی نـــەبی ظاهیر

هەم لەعنەت لەسەر (مُعَیَن) هەرگیز
ئـــەرچی کافر بی نـــەدراوە جائیز

تا بەتـــەحقیقو یـــەقین نـەزانی
خەتمی بـە کوفرە ، نەك موسلمانی

٥ ـ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ

ئەصلی پینجەمین بـــە ئیستیقامەت
تەصـــدیقت ببی تو بـە قیامـــەت

نیشـــانەی زورە روژی قیامـــەت
بوت بەیان دەکەم عومدەی عەلامـەت
خەسفی لە شەرقا خەسفی لە غـەربا
یەك لە جـەزیرەی عەرەبی عـــەرباء

برووزی فیتنه‌و ، کوفــری سوفیانی
ظهووری مه‌هدی‌و مه‌ولای یـــه‌مانی

خروجی ده‌جـــال گومرای به‌دئه‌نجام
نزوولی عیســـا بو ئه‌راضیی شـــام

(یَأْجُوج) و (مَأْجُوج) هه‌م (دَابَّةُ الأَرْض)
دونیا ده‌گه‌ررین، ته‌واو، طوول‌و عه‌رض

روژ لـــه مه‌غریبو ســـه‌ر دینیته ده‌ر
دووکه‌لیک دونیا ده‌گری سه‌رانسه‌ر

ئاگری له عه‌ده‌ن باش ده‌کا ظهـــوور
(فَإِسْرَافِيلُ يَنْفُخُ فِي الصّـــــــور)

ئـــه‌م عه‌لاماته دینه‌جی یه‌کســـــه‌ر
(نَطَقَ بِهَـــا صَـــحِيحُ الأَثَـــر)

ئه‌وزاعی قـــه‌بر

بو مردوو دیتو ، له قه‌بر ، حـــه‌یات
(يَـدْرِي الحَسَـنَاتِ مَعَ السَّـيِّئَات)

نه‌کیرو مونکه‌ر زور بـــه ئیستیعجال
نازل ده‌بنه لای ، لی‌ی‌ده‌که‌ن سؤال :

خودات ، ره‌سوولت ، ئیمامت ، دینت
کی‌یـــه‌و ؟ کامه‌یه ؟ چی‌یـــه ئایینت ؟

گـــــه‌ر جوابی داوه ئازاو ئامـــاده
(فَوْراً) قه‌بره‌که‌ی ده‌بی گوشـــاده

دەبینی بــە چاو ، بەعەقل‌و بەهۆش
جیی خوی لە بەهەشت، زۆر شیرین‌و خوش

ئەگـــەر نەتوانی بەیان‌کا جــەواب
لی‌ی ئەدەن بــەگورز ئامادەی عەذاب

غەیری جینن‌و ئینس دەنگی ئەژنەوی
(فَوْراً) بی غایەت قەبری تەنگ ئەوی

پالووی راست‌و چەپ ئەچن بەیەکدا
جیی خوی دەبینی لـــە جەهەننەمدا

بەعەذابی سەخت ، بەلاو نەدامــەت
گورفتار ئــەبی ، هــەتا قیامـــەت

حەشـــر

ئەمە (بَرْزَخَه) تا وەختی مەحشــەر
ئـــەوجا (مِعٰادَه) تو بکــە باوەرر

ئەعضـــاء دیتەوە لەگوشت‌و پیشـــە
خوین‌و پیست‌و موو هەم رەگ‌و ریشە

وەك لە دونیادا جەمع ئەبین یەکجــار
ئەچین بو مەحشەر بە ئەمری قەهار

دەفتەری ئــەعمال

ئەمجار وەك طەیران بە نەصی ئەقوال
لە ئەطرافو دیت دەفتەری ئــەعمال
هەرکەس سەعیدە بە قەدرو شەرەف
ئەدریتە دەستی راستی بی‌ئەســەف

هەرکەس شەقی بی ئەخریتە مشتی
دەفتەر لەلای چەپ ، یا لە دوای پشتی

حیســابی ئەعمال

جا ئەگری حیساب بو جینن‌و ئینسان
هەر عەمەلی بی : بەد بی یا ئیحسان

بەعضــی لە نامــەی عەمەلدا موثبەت
بەعضی ئەعضای خوی ئەدا شەهادەت

بــەعضی گوناهان کــەس نایان‌بینی
خودا بـــە علمی خــوی دەینوینی

ئــەوجار ترازوو دینن بو تـــەرجیح
ئەو ترازووە ، بەقەولی صـــەحیح ،

تای حەسەناتی وەك بـــەدری مونیر
تای ســەیی‌ئاتی ظولماتە ، وەك قیر

سووکی بەرەو خوار ، قورسی بەرەوژوور
ئەروا ، بە عەکسی ترازووی مەشهوور

عیقاب‌و سوئال

لــەوەدوا خودای عـــەلیم‌و خـــەبیر
دیتە سەر عیقاب لــە ئەهلی تەقصــیر

پرسیار دەکا لە مەخلووق یەك‌یەك
لە بەنی‌ئادەم ، لە جینن ، لە مەلــەك
لە جەمعی روســولِ دەپرسی موبین :
(بَلَّغْتُــمْ حُكْمِــي لِلْمُكَلَّفـــين ؟)

له عولەمایان ئەپرسی یەکسەر
له ئەمری مەعرووف، نەهی لە مونکەر
له عامەی ئوممەت ئەپرسی بەعام
له ئیطاعەی قەول عولەمای ئەعلام
ئەپرسی بە قەهر لە ئەهلی بیدعەت :
بۆ داتانهینا فەسادو بیدعەت
ئەمجا ئەمر ئەکا بە جەزای ئەخیار
هەم بە عەذابی فەسەقەو ئەشرار
شەفاعەت هەیه ، ئەیکەن بەبی شك
نەبی‌و ، وەلی ، صالحو ، مەلەك
روژی قیامەت له بۆ گوناهبار
پینججار شەفاعەت هەیه بە قەرار
یەکەم : ئیستیعجال بو جیگەی حیساب
دووەم : ئاسانیی سوئالو جەواب
سیهەم : خەلاص‌بوون لە هەولی مەحشەر
چوارەم : دەرچوونی کەسی لە سەقەر
پینجەم بو تەرفیع مەقام لە بەهەشت
دەرجەی بەهەشت ئەگەیین بە هەشت
موسلمان بەپیی عەمەلو رەفتار
لەودەرەجانە بوی ئەدری قەرار

(صِراط) پرد

دوای ئەمــە پردی دائەنری بە راس
باریكتر لــەموو ، تیژتر لــە ئەلماس

جیگــەی ئەوپردە وا لەسەر ســەقەر
بەسەریا ئەكــەن مەخلووقات گوزەر

بـــەعضی دەخزین تا دەكەونە خوار
لـــە جەهەننەمدا ئـــەبن گوروفتار

بەعضی میثلی بەرق، بەعضی وەك بای وەشت
لیی عوبور دەكەنم دەچن بو بەهەشت ·

كە چوونە بەهەشت مەخلووقات یەكسەر
بە ئیستیراحەت ئەچنە سەر كەوثەر

كــەوثەر

كەوثەر حەوضیكە ئاوی ئەو لە شییر
سپی‌تر ، بویشـــی خوشتر لــە عبیر

هەركەس هەزار سال لە جەهەننەم بی
موبتەلای ئیش‌و دەردو ئەلـــەم بی

كە ئاوی خواردو لە حەوضی كەوثــەر
قەط تینووی نابیّ بە (نصّی خەبەر)

بەهەشت‌و جەهەننەم

بەهەشت‌و سەقەر ئیستە مەوجوودن
لــە قورئاندا زور زور مــەعدوودن

مەوقیعی بەهەشت لە ژور سەماوات
سەقەر لە زەوی ، لە ژیر طەبـەقات
بـەلام فەرموویە کوردی مـەعنەوی
(شیخ عَبْدُالرَّحِیم) لەقەب (مەولەوی) :
نەصیکی صـــەریح هیچ نیە دیار
لـــەبو تەعیینی جیی جەنەت و نار
حـەق وایـە دەمیان هیچ لی نـەدری
تەفویض بە عیلمی ذاتی حـەق بکری

٦ ـ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ

ئەصلی شەشـەمین ئیمان بە قـەدەر
یەعنی هەرچی حەق کردی موقەددەر ـ
دیتـــە وجـودۆ بی کـــەم و زیـاد
خـالیق خودایـەو کاسـیبە عیبـاد
کەسبت لەبو کار ، بە مەذهەبی حەق ،
خـارجی ناکا لـــە ئیرادەی حـــەق
هــەرچی مەیلی بی خودا رووئـــەدا
هەرچی مەیل نەکا قـەط نابي پەیدا
گەر ئەهلی دنیا مەیل بکەن یەکسـەر
یەکموو کـــەم ناکەن یا خوود زیاتر
رازی‌یە بە خەیر نارازی لە شـــەرر
بو ئاســـانی کار ئـــەوە تەفیق دەر
ئەگەر مـەیلی بی ئـــەدات هیدایەت
بو ریگەی خەیرت ئەکا عنایـــەت

کاری ئەنفەعبی بو شەخصی کاسـب
لەسەر ذاتی حـەق هیچ نی‌یە واجب

ئەتوانی بیکا تـەعذیبی موطیـع ،
عاصـی بباتە مـەقامی رەفیـع

چون مالیکی مولك موتەصـەرریفە
ئەمـە ئـەزانی هەرکەس عارفـە

هەموو تەکلیفی پی‌دەکری لە خـەلق
هیچ واجب نی‌یە لەسەر ذاتی حەق !

خیلافی ئـەمە خیلافـەو جـەهلە
خـودا چی‌دەکا فەضلە ، یا عـەدلە

وایە عـەقیدەی ئەربابی سـوننەت
(اَصْحٰابُ الرَّسُولِ ، آلُ الْکَرٰامـَـة)

(کەریم) بەم رەئیە لە حەق راجی‌یە ـ
داخل‌بیتـە ناو فیرقـەی ناجی‌یـە

یا رەهنومای خیر کاربەدەس ئاسـان
فەیاضـی موطلەق بو عامو خاصـان

بم‌بەخشە بە فەیض شاهی ئەنبیاء (ص)
بە نووری سینەی صافی ئەولیـاء

لادە لە قـەلبم رەشی‌ی نەدامـەت
خاتیمەم بینە بـە فەیض‌و رەحمـەت

روژی جومعە ـ دەهەمی مانگی‌رەمەزان
سالی ١٣٥٢ی کوچی ـ خانەقای بیارە

٢
ئەساسی سەعادەت

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لەپاش حمدو ثناي ذاتى خوا وە تقديمي صلاةو سلام بو روحي حضرتى محمد (ص) وە بو روحي هەمو آلو أصحابى بزانن : ئەمە دفتريكە ناوى (ئەساسى سعادتە) چەند سـؤالو جوابيكي دينيـەي تيدا نوسراوە بو شارەزايى مندالانى اسلامي كوردزبان ۰ رجائەكەم خواي تعالى بيانكا بە ئەساسي سعادت واقبال ۰

(اَلْاِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ وَتُقِيمَ الصَّلٰاةَ وَتُؤْتِيَ الزَّكٰاةَ وَتَصُومَ رَمَضٰانَ وَتَحُجَّ الْبَيْتَ اِنِ اسْتَطَعْتَ اِلَيْهِ سَبِيلاً) ۰

ئەم حديثە مقدسە هەمو ئەركاني اسلامي تيدايە ۰ با لەسەر ترتيبي ئەم كلامە زەريفە بروين بەريدا ۰

س١ ـ بناغەى اسلاميّت لەسەر چەند چشتە ؟

ج ـ بناغەى اسلاميّت لەسـەر پينج چشتە ، يەكەم دوو كلمەى شهادت ۰ دوهـەم پينجفرضـەى نويژ لەهەمو شەوو روژيكا ۰ سىهەم روژوى مانگي رمضان لە هەمو سـاليكدا ۰ چـوارەم عطاكردنى زەكاتو سەرفطرە بـە مستحقان ۰ پينجـەم حجو عمره ، يانى طوافي بيت الله لە مكەى مكرمە ، بەوآدابە شرع بيانى كردوە :

١ ـ أَشْهَدُ أَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ ۰

س٢ ـ معناي دوو كلمەى شهادەت چييە ؟

ج ـ معناى كلمەى يەكەم ئەمەيە بەدل باوەررم هەيە وە بە زبان اقرار ئەكم هيچ ذاتى نيە عبادتى بوبكري بەحق الا ئەوذاتە نەبى كە ناوي (الله)يە ٠ معناي دووهەم ئەمەيە بەدل باوەررم هەيە وە بـــە زبان اقرار ئەكـەم بەمە كە حضـــرتى محمد (ص) پيغەمبەري خوايەو ، خواي تعالى رەوانەى كردوە بە پيغەمبەرى بوسەر انسانو جنو ملائكە ٠

س٣ ـ نسبي پيغەمبەر (ص) كامە ؟

ج ـ پيغەمبەر (ص) كورى عبدالله يەو ، عبدالله كورى عبدالمطلبە ، عبدالمطلب كورى هاشمە ، هاشم كورى عبدالمنافە ٠ دايكى ناوى آمينەيە ، آمينە كچى وهب ، وهەب كورى عبدالمنافە ، عبدالمناف كورى زهرەى كورى كيلابە ، لـە ميللەتى عەرەب وە لـە طائفەى قريشن ٠

س٤ ـ پيغەمبەر (ص) لـــە كوى لەدايكبووەو بووە بە پيغەمبەر وە لە كوى متوفا بووە ؟

ج ـ پيغەمبەر (ص) لە شارى مكە لە دايكبووە، هەر لە شارى مكە لە عمرى چلســـالىدا بووە بـــە پيغەمبەر لەپاش چلســـالە دوازدەســـال لە مكەدا ماوەتەوە ئەمە پەنجاودوسال ، لەووختەوە تشريفى رويشتووە بو شارى (مدينەى) منورە يازدە ساليش لە مدينە بووە ئەمە شەستو سىسال لەوعمرەدا لە مدينە متوفابووە ٠ مرقدي مباركي لە شارى مدينەى منورەيە ٠

س٥ ـ هيئتى پيغەمبەر (ص) چون بووه ؟

ج ـ هيئتى زور جوان‌و شــيرين بووه شمايلي ذاتى مبــاركي قســميكى عادتى بووه قســميكى غيره‌عاده‌تى ٠ اما ئــه‌و قسمه‌ى كــه عاده‌تى بووه ئه‌مه‌يه : سه‌رى مباره‌كى گه‌وره بووه ، موى ره‌ش بووه هه‌ندى جار گه‌يشتوه‌ته سه‌رشانى وه بعضــى جار له‌وه كه‌م‌تر بووه تاشيويه‌تى ، ته‌ويلى پان بووه ئه‌بروى دريژو باريك‌و پر مو بوون ، چاوانى گه‌وره‌و ره‌ش بوون برزانگيان زور بووه له سپيائى چاوانيا خاليكى سور بووه ، اغلب تماشاى زه‌وى كردوه روى مباره‌كى گرد بووه ره‌نگى سورو سپى بوه ريشى پر بووه ، موى سپى له بيست‌مو كه‌م‌تر بووه ، زبانى فصيح بووه ، ده‌نگى خوش بووه ، پيكه‌نينى تبســم بووه ، هه‌ر‌گز قهقهه‌ى نه‌بووه ، له وه‌ختى شه‌ونويژو قرآن خويندنا گريانى بووه ٠

وأماشمايلى غيره عاده‌تى ئه‌مه بوه :

ئه‌كــه‌رچى ذاتاً بالاى معتدل بووه له‌گــه‌ل هه‌ركه‌سى راوه‌ستابى بالاى له‌وكه‌سه به‌رزتر بووه ، له هــه‌تاوا سيبه‌رى نه‌بووه ، مخلوقى لــه پشتى سه‌ره‌وه بينيوه ، تفى شفاى زام بووه ، چوار دفعــه حضرتى جبرئيل عليه السلام قلبى مباره‌كى لــه‌ت كردوه‌و شورى‌ويه‌ته‌وه وه‌پرى كردوه لــه نورى معرفت : له عمري سى‌سالى‌دا ، له عمري ده‌سالى‌دا ، له عمرى چل‌سالى‌دا ، له عمرى په‌نجاويه‌كدا ٠ لــه

ناوشانیدا بەلای چەپەوە موری نبوەت بووە بـــە قـــدری هیلکە کوتري ، علمای اســـرار فرمویانە لیینوسراوە (تنجنج هیصور) یعنی روبکە لە خوا بە راستی تو ذاتیكي نصرت دراوي · لــە راوەستانا هــەردو بــەری دەستي گەیشتونەتە ئەژنوی ژیری پیی ساف بوون ، بینی بــەدەنی مبارەکی ئەوەندە خوش بووە لەهەر مجلسیکا دانیشتبی ئەو مجلسەی معطر کردوە ·

٢ ـ (وَتُقِيمَ الصَّلاٰةَ)

س٦ ـ پینج فرضە لە چە وەختیکا واجب کراون ؟

ج ـ واجب کـــراون لــە شــــــەوی معراجي بیستوحەوتەمی مانگی رجبدا سالیكو شــــەش مانگ لە پیش هجرتی حضـــرت (ص) لە مکەوە بو مدینــە ·

س٧ ـ ئەمفرضانە ناویان چییە ؟

ج ـ ناویان ، صبح ، نیوەررو ، عصر ، مغرب ، عشایە ·

س٨ ـ ئەم فرضانە یەکی چەند رکاتن ؟

ج ـ صبح دوو رکات ، نیوەرو چوار ، عصـــر چوار ، مغرب سی ، عشاء چوار ·

س٩ ـ شرطی واجب بونی نویژ چییە ؟

ج ـ شرطی واجب بونی سیشتە ، اســـلام

بلوغ ، عقل · کەوابی نویژو باقي احکام لەسەر کافرو مندالو شیت واجب نین ·

س١٠ ـ شروطي نویژ چەندیکن ؟

ج ـ شروطی نویژ پینجن ، یەکەم پاکی بدنو لباسو جیگە نویژە لە هەر پیسیە ، کە عفوي لێنەدرابی · دووهەمداپوشینی عورتە ، کە بو پیاو مابیني ئەژنوو ناوکەو بو ژن همو بدنە الا دەمو چاوو دستی نەبی ، کە لە نویژا عورت نین ئەما لە غیري نویژ همو گیانی عورتە لازمە درنەکەويو دایپوشی بو ئەوە گونەهبار نەبی · سیهەم دست نویژی ببیو جەنابەتو لەشگرانی بەسەرەوە نەبی · چوارەم هاتنی وقتي نویژەکەیە · پینجم رووکردنە لە قبلە ·

(س ١٠) فرضی دەستنویژ چەندە ؟ (ج) فرضی دەست نویژ شەشن : یەکەم نیتی لابردنی بیدەستنویژیە لە وقتی شورینی دموچاوا · دوهەم ، شورینی هەموو دەموچاوە بەپانی مابینی هەردو گویچکەیە ، وە بە دریژی مابینی موی سەرو انتهای چەناکەیە · سیهەم شورینی هەردو دەستە لەسەر پەنجەوە تا ئەوپەرری ئەنشك · چوارەم مسحي بعضیکە لەسەر · پینجەم شورینی هەردوپییە بە هەر دو قولەپیوە · شەشەم رعایتی ئەم ترتیبەیە ·

س١١ ـ شروطی غسل چەندیکن ؟

ج ـ شروطی غسل دوانن ٠ اول نیتی لابردنی حکمی لەش‌پیسی‌یە لە اول شـوورینی اعضـــاوە ٠ دووەم‌شوورینی هەمو اعضایە چە پیست‌و چە مو ٠

س۱۲ ـ ئەوشتانە دەس‌نویژ ئەشکینن چەندن ؟

ج ـ ئەو شتانەی دەس نویژ ئەشکینن چوارن ٠ یەکەم دەرهاتنی شتیکە لە پیش یا لە پاش ٠ دوهەم نوستنە بەم‌شـــرطە ژیری خـــوی لـــە زەوی محکم نەکردبی ٠ سی‌هەم ئەمەیە دەس بدا لە عورتی خوی ، یا عورتی کەسیك بەبەری دەست ٠ چوارەم ئەمەیە پیستی ژن‌و پیاوی نامحرەم بەیەك بگەن ٠

س۱۳ ـ وەختی ئەم‌پینج فرضانە کامەیە ؟

ج ـ وەختی صبح لە روژەوەبون تا خور ئەکەوی ٠ وەختی نیوەررو لە اولی لادانی روژە لـــە ناوەراسنی آسمان هەتا سیبەری هەرچشتی بەقدری ئەوچشتەی لی‌بی بیجگـــە لە سیبەری وەختی استواء ٠ وەختی عصرلەم‌وەختەوەیە تا خور آوا ئەبی ٠ وەختی مغرب لە خورآوابونەوە تا سوری قەراغی آسمان گـــوم ئەبی ٠ وەختی عشا لەم‌وەختەیە تا طلوعی فجر یانی روژەوەبون ٠

س۱٤ ـ ئەرکانی نویژ چەندن ؟

ج ـ ئەرکانی نویژ چواردەن : یەکەم نیتە یانی قصدی کردنی فرضی ئەو وەختە بەدل ٠ دووم الله‌اکبر بەم شـــرطە لەگەل ووتنی ئـــەم لفظە نیتەکـــەی

لەدل‌دابی · سی‌هەم خویندنی فاتحەیە لە هـــەمو رکاتیك‌دا الا رکاتی کەسی نەبی کە امام لی‌ی‌پیش کەوتبی · چوارەم راوەستانە بو کەسی قدرتی ببی لە وەختی خویندنی فاتحەدا · پینجەم رکوعە یعنی دانەوینەوە ئەوندە انسان هەردو بـــەری دەستی بگاتە ئەژنوی · شەشەم اعتدالە یعنی بەرزبونەوە لەم‌حالە بو وضعی راوەستان · حەوتـەم سجدەی اولە بەم‌نوعە هەردو ئەژنوی وە هەردو بەری دەستی وە هەردو سنگی پی‌ی وە تەویلی بەروتی لەسەر جیگە نویژەکەی دانی · هـەشتەم دانیشتنە لـــە پاش ئـــەم‌سجدەیە · نوهەم ســـجدەی دوەهەمە وەکو سجدەی اول · دەهەم قرارگرتنە لە رکوع‌و اعتدال‌و هەردو سجدەکان‌و دانیشتنی مابین‌یان · یازدەهەم تحیاتی آخر · دوازدەهەم صلاواتە لەسەر حضـرت (ص) لەپاش تحیـــاتی آخر · سیزدەهەم ســـلام دانەوەی اولە · چواردەهەم ملاحظەی ئەم‌ترتیبەیــە کە بەیانمان‌کرد : مثلا الله اکبر لــە پیش خویندنی فاتحەو خویندنی فاتحە بەرلە رکوع ·

۳ ـ (وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ)

س١٥ ـ زەکاة چەند نوعە ؟

ج ـ زەکاة دونوعــە : اول زەکاتی ســـەرە کە مشهورە بە سەر فیترە ؛ دوەم زەکاتی مال ·

س١٦ ـ سەرفیترە چەوەختی واجب کراوە ؟

ج ـ فرض کراوە لە مانگی شعبان لە ســـالی دوهەمی هجرەت‌دا ·

س١٧ ـ سەرفیترە بەچی واجب ئەبی ؟
ج ـ واجب ئەبی بە تەواوبونی مانگی رمضان لە هەموسالیكدا ٠
س١٨ ـ سەرفیترە لە سەرکی واجبە ؟
ج ـ واجبە لەسەر هەمو انسانیکی حر ، کەزیاد لە نفقەی شەوو روژی جەژنی هەبی ، عطاکردنی سەر فیترەی سەری خوی‌و هەرکەس نفقەی لەسەری واجب بی ، وەکو ژن‌و مندالی ، یاخزمە تکاری کە اجرەی بوقرار نەدرابی ٠
س ـ مقداری سەرفیترە بوهەریەکی چەندیکە ؟
ج ـ مقداری سەرفطرە بوهەر کەسیك صاعیکە بە صاعی حضرتی پیغەمبەر (ص) لە هەرجیگەیی عیاری ئەوصاعە دەس‌کەوت باشە ، ئەگەرنا بەحسابی کیشانە سەرفطرە ئەدری‌و ، وزنی ئەوصاعە چوارسەدو هەشتاو چوار مثقالە ٠
س٢٠ ـ زەکاتی مال چە وەختی فرض کراوە ؟
ج ـ زەکاتی مال فرض کراوە لە سالی دوهەمی هجرەتدا لەپاش فرض بونی سەرفطرە ٠
س٢١ ـ زەکات لە چە مالیكدا واجبە ؟
ج ـ زەکاة واجبەلە آلتون ، زیو ، مالی تجارت ، حوشتر ، گا ، مەرر ، بزن وە هەر چشتی بو قوت بشی وەکو برنج ، گەنم ، جو ؛ زررات ، خورما ، میوژ ٠
س٢٢ ـ شرطی زەکاتی آلتون‌و زیو چییە ؟
ج ـ شرطی زەکاتیان دوشتە یەکەم ئەمەیە

بگەنە حدی زەکاة ٠ دوەم ئەمەیە لـەـە ملکی خاوەنیا نا سال تەواو بکەن ٠

س٢٣ ـ حدی زەکاتو مقداری واجب لە آلتونو زیودا چییە ؟

ج ـ حدی زەکاتی ئالتون بیست مثقالە وە حدی زەکاتی زیو سەدوچل مثقالە ، کە گەیشتنە ئــەو ئــەندازە مقداری واجب‌یان (رُبْعُ الْعُشْـر)ەیانی چواریك لە دەیك ، کە حاصلەکەی چل‌یکە : مثلا لــە بیست مثقال آلتون نیو مثقال وە لە سەدوچل مثقال زیو سی‌مثقالو نیو واجبە ٠

س٢٤ ـ زەکاتی مالی تجارەت چونە ؟

ج ـ مالی تجارەت وەکو آلتونو زیو واجبە سالی بەسەردا بسورریتەوە ، وە بە هــەر پارەیی کرراوە بــە اعتباری ئەوپارەیە بگاتە حدی زەکات ، ئینجا بەوحسابە زەکاتی لی‌ئەدری ٠

س٢٥ ـ شرطی زەکات لەمەررو بزن‌دا چییە ؟

ج ـ زەکات لە مەررو بزن‌دا واجبە بە سی شرط : یەکــەم ئەمەیە کــە بەدەمی خویان بلەوررەررین ، آلف‌یان نەدریتی ٠ دوەم ئەمەیە عددیان بگات بــە حدی زەکات ٠ سی‌هم ئەمەیە لە ملکی صاحبەکەیاندا سالیان بەسەردابیتەوە لە پلــەو حدی اول‌دا کــە چل‌سرە ، ئەما لە پلەی دوهمداتا چوارصــــدو زیاتر لازم ناکا سالیان بەسەرا بی‌تەوە ٠

س٢٦ ـ حدی زکاتی مەررو بزن کامەیە ؟

ج ـ حدی زکاتیان چل‌سەرە کە گەیشتن بــە

چل‌سه‌ر ، یه‌ك‌سه‌ر واجبه تا سـه‌دو بیست‌و یه‌ك
ســـه‌ر که گه‌یشتن به سه‌دو بیست‌و یه‌ك ســـه‌ر
دوسه‌ر واجبه تا دوسه‌دویك‌سه‌ر که گه‌یشتن بـــه
دوسه‌دویك‌سه‌ر سی‌سه‌ر واجبه هه‌تا چوارسه‌د سه‌ر
که گه‌یشتن به چوارسه‌د سه‌ر چوار سه‌ر واجبه که
له‌م‌عدده زیاد بو به‌م‌حسابه له همو ســـه‌دسه‌ریکا
سه‌ری واجبه ۰

س۲۷ ـ شرطی زکاة له قوتا چییه ؟

ج ـ شرطی ئه‌وه‌یه بگاته حدی زکات به‌م‌نوعـــه
ئه‌وقوتانه که بی‌تویکل هـــه‌ل‌ئه‌گیرین وه‌کو برنج
گه‌نم بگه‌ن به‌پینچ ویسق‌و به حسابی مثقال‌و وزن ،
به وزنی ته‌بریز دوسه‌دو بیست‌و پینج تبریزیـــه‌و ،
به پیوانه‌ی حلبجه که مسکنی خومانه ، نصابی زه‌کات
٤٥ ته‌نه‌که‌یه وه ئه‌وانه‌ی لـــه تویکل‌دا هه‌ل‌ئه‌گیرین
وه‌کو چه‌لتوك‌و په‌ررشه‌ئه‌بی بگه‌ن به ده ویسق ۰
مع العلم زه‌کات هه‌ر ده‌یه‌که ۰

س۲۸ ـ مقداری واجب له قوتا چه‌ندیکه ؟

ج ـ واجب له‌وانه‌دا بـــه باران یا به جوگـــه
آوبدرین (عشر)ه‌یانی ده‌یك ، وه له‌وانه به دولچه
آو بدری نِصْفُ الْعُشْرِه یانی بیست‌یك ۰

س۲۹ ـ ئه‌وصنفانه مستحقی زکاتن چه‌ندن ؟

ج ـ ئه‌وصنفانه هه‌شـــت صنفن لـــه قرآنی
شریف‌دا بیان کراوون ۰

س٣٠ ـ لەوهەشت صنفانە لە زمانی ئیمەداچەند صنف هەیە ؟

ج ـ موجودیان چوارصنفە ، یەکـەمفقیر یانی کەسی نە مالی ببی نە کسب بزانی · صنفی دوهــەم مسکینە یانی کەســـی مالو کسبی ببی اما کفایتی نفقەی شرعیەی نەکا · سیهەمقرضارە بەلام ئەگــەر بو نفقەی خویو عائلەی قرضار بوبی وەختی زکاتی ئەدریتی خوی نەتوانی قرضەکەی بداتەوە وە ئەگەر بو جیبـــەجی کردنی احتیـــاجی مسلمانان وەکو مهمـــانداری یا اصـــلاحی دوطائفەی دوشـــمن قرضاربوبی ئەوە زکاتی ئەدریتی با خویشیدوەلەمەند بی · صنفی چوارەم مسافرە ؛ کەسی لە سەفەریکی حلالدا بی وەکو سفری تحصیلی علم یا صیلەی رەحم وە خوی مالی نەبی خەرجی بکات یا مالی ببیو دەستی پی نەگا ئەوە زکاتی ئەدریتی ·

س٣١ ـ لە وەختی زکاتدا نا چی واجبە لەسەر خاوەن مال ؟

ج ـ واجبە لەسەر خاوەن مال نیتی عطاکردنی زەکاتەکەیببی ، وەختی زەکاتەکە لە مالەکەی جیــا ئەکاتەوە یا لەووەختا تسلیمی مستحقی ئـــەکا · وە نیتی وکیل کفایت ئـەکا لـە جیاتی نیتی خاوەن مـــال ·

٤ ـ (وَتَصُومَ رَمَضَانَ)

س٣٢ ـ روژو چە وەختی واجب کراوە ؟

ج ــ واجب كراوه له مانگی شعبان له ســـالی دوهه‌می هجرت‌دا ·

س٣٣ ــ روژو به‌چی واجب ئه‌بی ؟

ج ــ واجب ئه‌بی به تـــه‌واوبونی «٣٠» روژه‌ی شعبان یا چاوپیکه‌وتنی هلالی رمضان ·

س٣٤ ــ فرضی روژو چیه ؟

ج ــ فرضی روژو نیته له هه‌مو شــــه‌ویكدا · به‌م‌نوعه هه‌مو شه‌ویكی رمضـــــان قصدی روژوی فرضی صبحه‌ینی‌ی رمضانی ئه‌وساله‌ی ببی ·

س٣٥ ــ به‌چی روژو ئه‌شكی ؟

ج ــ روژو ئه‌شكی به جماع ، به استمنا ، بــه خورشانه‌وه ، بــه داخل بونی شتی بو جوفی‌یانی‌بو ناوسكی یا ناوی گویچكه‌ی یا ناوی ذكری · بـــــه‌م شرطه ئه‌و كه‌سه روژوه‌كه‌ی له‌فكردابی وه به اختیار ئه‌مانه بكات ·

٥ ــ (وَتَحُجَّ الْبَيْتَ اِنِ اسْتَطَعْتَ اِلَيْهِ سَبِيلاً) :

س٣٦ ــ حج‌و عمره چه وختی واجب بوون ؟

ج ــ واجب كراوون لـــه ســــالی شه‌شــه‌می هجرت‌دا ·

س٣٧ ــ حج‌و عمره چه‌نددفعه‌واجبن له عومردا ؟

ج ــ یه‌ك دفعه واجبن له عومردا له‌سه‌ر هــه‌مو فردی له مسلمانی مكلف ·

س٣٨ ـ شرطی واجب بونی حجو عمره چییه ؟
ج ـ شــــرطی واجب بونی چوار شبته ، بلوغ ، حریت ، قدرت : بەم‌نوعه مقتدر بی بەسەر مصــرفی خویو عائلەی تا لەوسفره دیتەوه بو مەنزلی خوی وه امین‌بونی نفس‌و مال ٠

س٣٩ ـ ارکانی حج چەندیکن ؟

ج ـ ارکانی حج شەشـــــن یەکەم‌احرامه یانی قصدی داخل بون له عملی حج‌دا لەوموقعانەوه معلوم کراون ٠ دوەم وقوفی عرفەیه یانی مانەوه له ئەرزی عرفات‌دا له نیوەروی روژی نوهـــــەمی ذی الحجەوه تاطلوعی فجری روژی جــــــەژن با یك لحظه‌یش بی لەومدەدا ٠ سی‌هەم طوافی مالی خوایــه یانی دەوره دان به دەوری مالی خودادا حەوت دفعه ٠ چوارم سعیه یانی راکردن له بینی صـــــفاو مروەدا ٠ پینجم حلقه یا تقصیر یانی تاشینی موی سەر یا کورتەوه کردنی به مقص مثلا ٠ شەشەم ترتیبه بەم نەوعه بیانمان کــرد ٠

س٤٠ ـ ئەرکانی عمره چەندیکن ؟

ج ـ هەرچی ارکانی حجه ارکانی عمره‌یشه الا وقوفی عرفات نەبی ئەوه بو عمره لازم نیه ٠ ئەمەی که بیانمان کرد ارکانی اسلام بون لازمه لەســــەر هەمو مسلمانی بیانزانی وه عملیان پی‌بکا وه تعلیمی بکا به مندالی خوی ٠

مادام ارکانی اسلامت زانی با ارکانی ایمانیش

بیان بکەین : حضرت (ص) فەرمویەتی ٠

(اَلْاِیمٰانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِکَتِهِ وَکُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَبِالْیَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَیْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللّٰهِ تَعٰالیٰ) ٠

با لەسەر ترتیبی ئەم حدیثە شریفە ارکانی ایمان بیان بکەین ٠

س٤١ ـ ارکانی ایمان چەندیکن ؟

ج ـ ارکانی ایمان شەشن (١) ایمان بە خوای تعالی (٢) ایمان بە ملائکە (٣) ایمان بەوکتبانە خوا رەوانەی فەرموون بو پیغەمبەران علیهم الصلاة والسلام (٤) ایمان بەو پیغمبرانە خوا رەوانەی کردوون بوسەر عباد (٥) ایمان بە روژی قیامت (٦) ایمان بە قضاءو قدر ٠

١ ـ (اَلْاِیمٰانُ اَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ)

س٤٢ ـ ایمان بەخوای تعالی چونە ؟

ج ـ ایمان بەخوا ئەمەیە بەدل تصدیقو باوەرت ببی کە خوای تعالی موجودە یانی وجودی هەیە ، ئەزەلی‌یە یەعنی ئەوولی نی‌یە ئەبەدی‌یە ، یانی ئاخری نی‌یە ، واحدە یعنی تنهایە هەر ئەوخالقە وە هەمو شتی دروست ئەکا هەر ئەو عبادتی بو ئەکری هەر ئەو واجب الوجودە ، جسم نیە لە چەند أجزایە تیکەل بی ؛ جوهر نیە یانی مادەی نیە محتاج ببی بە جیگەیی ، عرض نیە یعنی شتی نیە وەکو رەنگ محتاج‌بی بە محلی ، جهت‌و محلی نیە یانی خوای تعالی

بەری‌یەلەمە کە لە جیگەیك‌دا وە یا لە ژور یا خــوار وەیــا مقابلی شتیك بی ، غنیە یانی بــــە هیچ‌شتی محتاج‌نیە وە هەموشتی محتاجە بەو ، لە کەسی بەولد نەهاتووە وە کەسی لی بەولد نەبووە هیچ شتی وەکو خوانیە وەهەر چە بەخیالی ایمـــەدا بی خوا وانیە ٠ والحاصــل خوای تعالی بەری‌یە لە هــــەر چە عیب‌و نقصانە وە هەرچە صفتی کمال‌و چاکەیە هەیەتی ٠

س٤٣ ــ خوای تعالی چەند صفتی هەیە ؟

ج ــ خوای تعالی حەوت صفتی هەیە حیاة ، علم ، ارادة ، قدرة ، کلام ، سمع ، بصر ٠ صاحبی حیاتــە یانی زیندوە نامری ، صاحبی علمە یانی هەمو شتی ئەزانی ، صاحبی ارادەیە یانی میلی لەســـەر بونی هەرشتی ببی ئەبی وە میلی لەسەر هەرشتی نــەبی نابی ، صاحبی قدرتە یانی قدرتی هەیە وە ئەتوانی هەر کاری ممکن بی بیکا ، صاحیبی کەلامــــە ، یانی صفتیکی ذاتیــەی وەهایە کە ئـــەبی بە منشـــأی نازل‌کردنی وحــی بــو لای پیغەمبـــــەران (ص) ٠ صــاحبی سمعە یانی هـــەمو دەنگی ئەبیســـی ، صــاحبی بصــرە یانی هـــەمو شتی ئـــەبینی ، وە ئەم صفاتانی خوایە وەکو صفاتی ایمە نییە ، مثلا: حیاتی خوا بە روح‌و بدن نیە ، علم‌و ارادی خوا بە دل نیە ، قدرتی خوا بە دەست‌و اعضــــاء دەرناکەوی ، کلامی خوا دەمو زبانی ناوی ، ببستنی خوا بەگویچکە نیە ، بینینی خوا بەچاو نیە ٠ هەر وەکو ذاتی خــوا

بەحقیقەت ناناسری ئـــەم صفاتانەش بـــەحقیقەت نەناسراوون ٠

س٤٤ ــ دلیل لەسەر وجودی خوا چییە ؟

ج ــ دلیل لەسەر وجودی ذاتی خوا ئەوەیە کـە هەر کەسی تەماشای آثاری عالم بکا معلومی ئـــەبی کە عالم صانعیکی صاحب کمالی هەیە ، مثلا هەروەکو انسان تماشای بنائی یا نقشی کی کرد اقرار ئەکا بەمە ئەوبنایە بنائیکی بووە وە ئـەو نقشە نقاشـــی کی هەیە ٠ مادام تماشای ئەجزای عالم بکا وەکو آسمان و روژو مانگ و ئەستیرەو ترتیبی طلوع و غروب یان ، وە تماشای باو باران و بحرو کیوان و معادن و نباتات و حیوانات و انسان و اختلافی رەنگ و زبان و مشرب یان بکا معلومی ئەبی لەم عالمەدا صانعێکی بەکمال هەیە ٠

س٤٥ ــ دلیل لەسەر تەنهایی خوا چییە ؟

ج ــ دلیل لەسەر تەنهایی ذاتی خـوا ئەمەیـــە مادام معلوم بو کە کەسی هەیە صانعی ئـــەم عالمە بی هەر صانعی تو تماشای بکەی ئەگـەر بی کمال بی ئەوە بو صانعیّت ناشی و ئەگەر لە هەمو عیبی بەری و صاحبی هەمو کمالی بی فقط ئەوە بو صانع کافیە ، ایتر اعتباری صانعیکی ثانی لغوە وە بیفائدەیە ، علاوە لەمە شرکت و تعددی مەلاك بە حســب عادت منشائی نزاع و جدالە ئەگەر صــانعی عالم دوو بی اوضاعی بە انتظام نابی ٠

س٤٦ــ دلیل لەسەر ئەم حەوت صفتانە چی یە ؟

ج ــ دليل لەسەر ئەم صفتانە ئەمەیە ئەگـــەر ئەم‌صفتانە بو خوا نەبن ئەبی خلافی ئەمانەی ببی وە خلافی ئەم‌صفتانە ، وەکو مردن‌و عجزو جهل ئەوندە نقصن ادنابشری راضی نابی پییان ، کەوابو چون بو ذاتی خوا اعتبار ئەکرین ، علاوە ئەم‌ترتیب‌و انتظامی عجیبە کە لە عالم‌دا تماشا ئەکرین بەبی علم‌و قدرت‌و باقی صفاتی کمالیە قابل نیە ببن ؛ کەوابی انســان ناچارە بــەمە تصـــدیق‌و باوەری ببی کە ذاتی خوا صاحبی ئەم حەوت صفتانەیە .

س٤٧ ــ خوا چەند ناوی هەیە ؟

ج ــ مشهور وایە خوای تعالی هەزارویەك ناوی هەیــە ، فقط لەم‌ناوانە نەوەدونویان لــە قرآن‌و حدیث‌دا موجودن ، لــە هــەمویان گــەورەتر اسمی (الله) یە .

س٤٨ ــ خوای تعالی بە چاو ئەبینری یانە ؟

ج ــ بەلی لــە قیامت‌دا هــەمو مسلمانی خوای چاوپی‌ئەکەوی ، بەلام لە دنیادا کەس نەی‌بینیوە الا حضرتی محمد (ص) ئەو لە شــەوی معراج‌دا ذاتی خوای چاوپی‌کەوتووە بە نوعی بو انســان تقریر ناکریت .

٢ ــ وَ (مَلٰئِکَتِـهِ)

س٤٩ ــ ایمان بەملائکە چونە ؟

ج ــ ایمان بە ملائکە ئەمەیە تصدیق‌و باوەررت

ببی که ملائکه نوعیکن له مخلوقی خوا جسمیان لطیف‌و نورانی‌یه ، ئه‌توانن خویان ببه‌نــه چه‌ند صــورت‌و ره‌نگه‌وه دائماً وان له اطاعه‌ی خوادا لذت‌و الفت‌یان به ذکرو عباده‌تی خوایه ، معصومن له گوناه ، نــــه نیرن نـــه مین ، خوا میلی لـــه دروســــت‌کردنی هه‌رمه‌لائیکه‌یه‌ببی به قدرتی خوی بی‌واسطه‌ی باوك‌و دایك خلقی ئه‌کاو هه‌رگیز خواردن‌و نوستن‌یان نیه ·

س ٥٠ ـ ملائکه کارو ایشیان چیه ؟

ج ـ ملائکه غالب‌یـان فقط عبـادت ئه‌کـــه‌ن به‌وطرزه عباده‌ته خوا امری پی‌کردوون وه بعضیکیان مأمورن له عالم‌دا له‌سه‌ر ارض‌و آسمان‌و باو باران‌و حیوانات‌و انســان‌و باقی موجودات ، وه قســـمی مأموری سؤالی قبرن · هه‌ر که‌سی مرد مادام خرایــه قبره‌وه یا لـــه موقعی خوی‌دا بـــه‌جی‌ما خوای تعالی زیندوی ئه‌کاته‌وه وه دو ملائکه روانه ئــه‌کا بو لای سؤالی لی‌ئه‌که‌ن لــه خواو پیغه‌مبه‌رو دین‌و مذهب · ئه‌گه‌ر باش جواب‌یان بداته‌وه ئه‌وه درجه‌و مقامی باش ئه‌بی وه ئه‌گه‌ر نه‌زانی جوابیان بداته‌وه‌و ئه‌وه عذاب ئه‌دری بـــه ئه‌ندازه‌ی گوناهی خــوی وه یاخو عفو ئه‌کری ، وه ئه‌م عذابی قبره حقه بــه موافقی آیت · وه‌قسمی مأموری حشرو میزان‌و حساب‌و عذابن لــه قیامت‌دا ، قسمی مأمورن له‌بو عذابی جهنم · ئه‌مانه نوزده که‌سن یا نوزده طائفه رئیسیان ناوی مالکه ،

وەقسمی مأموری بەهەشتن رئیسی ئەمانە ناوی رضوانە .

س٥١ ـ آیا لە بینی ملائکەدا تفاوت لە فضل و شرفدا هەیە ؟

ج ـ بەلی چوار صنف لە ملائکە لە باقیەکانیان گەورەترن یەکەم صنفی کروبی ، دوەم صنفی روحانی ، سیهەم حملە عرش یانی ئەوانە عرشیان هەلگرتووە ژمارەیان لە دنیادا چوارنو ، لە قیامەتدا هەشتن ، چوارەم مقربین . لەم صنفە چواریان ناویان معلومە ، یەکەم (جَبْرَائِیل) مأمورە لەسەر هاوردنی وحی لە طرف خواوە بو لای پیغەمبەران عَلَیْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ . دووەم (مِیکَائِیل) مأموری رزق و برکتە لە دنیادا . سیهەم (عَزْرَائِیل) مأموری روح کیشانە وە چەندمأموری هەیە لە ملائکە بو قبضی ارواح . چوارم (اِسْرَافِیل) مأمورە بە نفخی صور یانی مأمورە بە فوکردن بە صورا .

س٥٢ ـ صور چیە ؟

ج ـ صور شاخیکە بە عددی ارواحی ئەوانەی کە زیندون لە دنیادا کونی تیایە . دوجار اسرافیل فو ئەکا بەوشاخەدا ، جاری اول هەرچی گیانلەبەرە ئەمرن وە کیوانی دنیا لە گەل ئەرزدا صاف ئەبن ، پاش ئەمدفعە بە مدەی چلسال دەفعەییکیتر فو

ئەکانەوە بە صورا بەمدەفعە هــەرچی مردوە زیندو ئەبنەوە وە ئەبرین بو مەحشر ؟

س٥٣ ــ جن چە نوعیکن لە مخلوق ؟

ج ــ جن طائفەییکن ئەصلاً لە آگر دروســـــت کراون ئەتوانن خویان ببەنە چەند صورتو ەرنگەوە فرقیان لەگل ملائکە ئەمەیە ئەمان لە بدندا کثیفو لطیفیان هەیـــــە ، خــواردنو نوستنیان هـــــەیە ، نیرومییان هـــــەیە ، کافرو مسلمانیان ، هەیـــــە لەمسلمانە کانیش بێگوناەو گوناەباریان هەیـــــە گوناەباریشیان لە جهنمدا عذاب ئەدرین ، وە ئـــەم طائفــە لە پیش ئـــــەوە آدم بکەویتـــــە زەوی لەزەویدابوون ، وە ایستایش هەن لە دنیادا ئەوان چاویان بە بنی آدم ئەکەوی وە بنیآدم چاویان بەوان ناکەوی ، بەلام لـــــە قیامتدا بالعکس ایمــە ئەوان ئەبینین وە ئەوان ایمە نابینن ٠

س٥٤ ــ شیطان لە چی طائفەییکە ؟

ج ــ موافقی ظاهری آیتی قرآنی شریف شیطان لە طائفەی جنە وە لەاصلدا زور عبادەتی کردوە زور محترم بوە ، بەناو ملائکەدا ئەگەررا فقط لە وەختی کا خوا حضرتی آدەمی دروست کرد امری فەرمو بـــــە شیطان سجدەی لیببا شیطان فیزینوان ، اطاعەی خوای نەکرد ، لەوخصوصەوە خوای تعالی لە رحمتی خوی بیبەشی کردوەو لەعنەتی لیکرد ٠

س٥٥ ـ شياطين كين ؟

ج ـ شياطين ئەو جنییانەن کە اطاعەی خوای تعالی ناکەن وە تابعی شیطانن بو ضرردان لە بنی آدم وە وەسوەسە خستن بەدلی مسلمانان، ئەم شیاطینانە هەندیکیان لـــە اولادی شـــیطانن ، وە هەندیکیان لە اولادی باقی جنیەکانن ٠

٣ ـ (وَكُتُبِهِ)

س٥٦ ـ ایمان بە کتب چونە ؟

ج ـ ایمان بـــە کتب ئەمەیـــە باوەررت ببی ئەوکتیبانـــە نازل کراون بو لای پیغەمبەران عَلَيْهِمُ الصَّلٰاةُ وَالسَّلٰامُ مەخصـــوص لەطرفی ذاتی خواوە هاتوون وە لە قبیلەی سحرو اِلقای شیاطین نین، وە بە واسطەی حضرتی جبرئیلەوە نازل بوون بە محفوظی لە هەمو عیبی ٠

س٥٧ ـ ئـــەو کتیبانە لە طرفی ذاتی خـــواوە هاتوون چەندیکن ؟

ج ـ ئەو کتیبانە سەدو چوارن ، دە بو حضرتی آدم ، پەنجا بو حضرتی شیث ســـی‌ی بو حضـــرتی اِدْرِیس ، دە بوحضرتی ابراهیم ٠ ئەوسەدە مشهورن بە صـــحف چونکە پەرەپەرە نازل بوون ، توراة بو حضرتی موسی ، زبوربو داودِ انجیل بو حضرتی عیسی قرآنِ بو حضـــرتی مُحَمَّدُ المُصْـطَفٰی عَلَيْهِمُ الصَّـلٰاةُ وَالسَّـلٰامُ ٠

س٥٨ ـ قرآن له چه‌ند سالا نازل بووه ؟

ج ـ قرآن له مده‌ی بیست‌و سی ساڵدا به‌پی‌ی احتیاج نازل بوه ، یعنی له وه‌ختیکه‌وه حضرت (ص) بووه به پیغه‌مبه‌ر تا وه‌ختی که متوفی بوه • دوازده سال له مکه‌ی مکرمه وه یازده سالیش له مدینه‌ی منوره زَادَهُمَا اللهُ شَرَفاً •

ئه‌وسه‌د صحیفه که‌بیانمان کردن فوتاون ، وه توراتو زبور به ساغی نه‌ماونه‌ته‌وه چونکه له‌پاش وفاتی انبیاء علماکانیان تیك‌یان دان وه له‌سه‌ر ئاره‌زوی بطالی خویان گورریان •

اصلی انجیلی حضرتی عیسی نه‌ما وه‌چه‌ند نفری له‌پاش رفعی عیسی به آره‌زوی خویان چه‌ند انجیلیکیان نوسی وه له پاش مده‌تی له‌سه‌ر چوار انجیلیان اتفاقیان کرد وه ئه‌وانیش له بینی خویان‌دا مخالفن ، اما قرآنی شریف له‌ووه‌خته‌وه نازل بووه هه‌تا امرو وه‌کو خوی به محفوظی ماوه‌ته‌وه وه تا روژی قیامت ئه‌مینیته‌وه وه حکمی قرآن ناسخی حکمی هه‌مو کتیبه‌کانه ، فقط به‌ته‌نها قرآن معامله دروسته •

٤ ـ (وَرُسُلِهِ)

س٥٩ ـ ایمان به رسل چونه ؟

ج ـ ایمان به رسل ئه‌مه‌یه تصدیق‌و باوه‌ررت ببی که خوای تعالی به محضی لطف‌و عنایت چه‌ند

انسانیکی له بشردا هەلیژاردووەو شربعتی پی‌داون وه امری‌پی کردون بەگەیاندنی ئەو شریعته به عبادی خــوا ٠

س٦٠ ـ شــرطی پیغەمبەر ئەمــەیه پیاویکی «حُرّ»بی ، یانی آزادو صـــاحبی صــفات‌و اخلاقی حسنەو گەورەتر بی له هەمو هاو عصــرانی خوی ، بەری بی له علت‌و دنائت ، معصوم بی لــه گوناهی کبیره عمداً یا سهواً وه له گوناهی صغیرەی عمدی ، وه خوای تعالی اظهاری راست‌گویی پیغەمبەران ئەکا به معجزة ٠

س٦١ ـ معجزه بەچی ئەلین ؟

ج ـ معجـــزه کاریکه بـــه خلافی عادەت خوا آشکرای دەکا لەسەر دەستی پیغەمبەراندا ، له کاتی ئیدیعای پێغەمبەریدا ، وه ئـــەو کارانه بــه غیری پیغەمبــــەران ناکرین وەکــو گفتوگوی حیوانات‌و تسبیحاتی بەردو سوجدەبردنی دارو شــەق کردنی مانگ‌و خبردان به کاری غیبی ٠

س٦٢ ـ عددی ئەوپیغەمبەرانــه شــریعت‌یان گەیاندوه بەعباد چەنده ؟

ج ـ عەدەدیان‌سیسەدو یازدەیه ٠

س٦٢ ـ لەم جماعته ناوی چەندیکیان معلومه ؟

ج ـ لـــه قران‌و حدیث‌دا ناوی «٣٠» کەسیان معلومه ، حضرتی آدَم ، شیث ، اِدْریس ، نُوح ، هُود ،

صالِح ، اِبْراهِيم ، لُوط ، اِسْمٰعِيل ، اِسْحٰق ، يعقوب ، يوسف ، أيوب ، شُعَيْب ، موسى ، هارون ، يُوشَع ، اِلْيٰاس ، اَلْيَسَع ، ذُو الْكِفل ، شَمْعُون ، اشمويل ، يُونُس ، داود ، سليمان ، زَكَرِيّٰا ، يَحْيٰى ، عُزَير ، عيسى ، مُحَمَّد المُصْطَفٰى صَلَوٰاتُ اللهِ وَسَلاٰمُهُ عَلَيْهِم أَجْمَعِين . اَمّٰا خِضْرو لقمانو ذُو الْقَرْنَيْن ئـەوه تحقيق وايه پيغەمبەر نين بەلكو له اوليان .

س٦٤ ـ رتبەى پيغەمبەران چونه ؟

ج ـ رتبـــەى پيغەمبەران له غيرى پيغەمبەران بەرزتره وه له بينى خويان‌دا بعضى كيان له بعضيكيان گەورەترن . من جمله پيغەمبەرانى اولو العزم يعنى ئەوانەيان صاحبى زەحمەتو كارى پرمشقت بوون له گەياندنى شريعت‌دا وەكو حضرتى نوحو حضرتى ابراهيمو حضرتى‌موسى‌و حضرتى عيسى‌و حضـــرتى محمد المصطفى عليهم الصلاة والسلام له باقيەكانى‌تر گەورەترن وه حضرتى محمد المصطفى (ص) له هەمو پيغەمبەران گەورەتره بەچەند دليل . وه لەبـــەر ضعيفى طبيعتى مندالان لەودليلانه فقط (٥) دليل بيان ئەكەين .

س٦٥ ـ دليلى اول لەودليلانه چيیه ؟

ج ـ دليلى اول ئەمـەيه بـــه موافقى دليلى نقلى تاريخى‌و شـرعى معلوم بووه پيغەمبەرانى ســـابق هەريكى فقط بو ميلەتيك رەوانه كراون ، اما حضرتى

محمد المصطفى (ص) رەوانە کراوە بو سەر هەمو ملتی عالم وە دعوتی هەمو ملتو پادشاهانی دنیای کردوە بو اسلامیت وە آشکرایە پیغەمبەری ارشادی هەمو ملتی عالم بکا گەورەترە لەوە کە تەنها ارشادی ملتی بکا ٠

س٦٦ ـ دلیلی دوەم چییە ؟

ج ـ دلیلی دوەم ئەمەیە شریعتو دینی پیغەمبەرانی سابق هەروەکو بو ملتی بووە فقط بو چەند زەمانی بووە وە لەپاش ئەو زەمانانە نسخ کراونەتەوە بە دینو شریعتیکی تازە ٠ اما شریعتی حضرتی محمد (ص) هەر وەکو بو هەمو ملتی عالم بووە بو هەمو زەمانەیکیشە وە تا روژی قیامت باقیە ٠

س٦٧ ـ دلیلی سیهەم چییە ؟

ج ـ دلیلی سیم ئەمەیە شریعتی پیغەمبەری ایمە عبادەتی لە باقی شریعتەکان زورتر تیدا هەیە ؛ مثلا ئەو پینج فرضە نویژە لە هیچ شریعتیکی کەدا تەواو کرد نەبونەتەوە ٠

س٦٨ ـ دلیلی چوارەم چییە ؟

ج ـ دلیلی چوارەم ئەمەیە معجزەی پیغەمبەرانی سابق فقط لە زەمانی خویاندا بووە ، اما معجزەی حضرەتی محمد (ص) لەپاش زەمانی خوی بعضیکیان ماونەتەوە وەکو قرآنی شریف کە یکیکە لە معجزاتی

قرآنی شریفهه‌یه له عالم‌دا هه‌مو وه‌کو یه‌کن وه ابدا

س٦٩ ـ دلیلی پینجه‌م چی‌یه ؟

ج ـ دلیلی پینجه‌م ئه‌مه‌یه امتی پیغه‌مبه‌رانی سابق اغلب له زه‌مانی پیغه‌مبه‌ره‌کان‌دا یا له‌پاش زه‌مانی ئه‌وان اصولی دینه‌که‌یان گورریوه وه‌اختلافیان تیدا په‌یدا کردوه ٠ من جمله له عینی زه‌مانی حضرتی موسی‌دا دوای ئه‌و هه‌مو معجزه‌و زه‌حمته که قبولی کرد بنی اسرائیل له خوا په‌رستیه‌وه رویان کرده گویره‌که په‌رستی وه هه‌رچی بشاره‌ت بو نبوتی حضرتی عیسی‌و حضرتی محمد علیهما الصلاة والسلام له تورات‌دا بو گورری‌یان وه اجماع‌یان کرد بو کوشتنی حضرتی عیسی تا خوا رفعی کرد بو آسمان ، وه له‌پاش رفعی عیسی اتباعی ئه‌و چه‌ند انجیل‌یان دروست کرد تا له آخردا له‌سه‌ر چوار انجیل اتفاق‌یان کرد وه ئه‌م چوارانجلیشه مخالفی‌یه‌کن ٠

به‌لام امتی حضرتی محمد (ص) وه‌کو له حالی حیاتی ئه‌ودا قبولی زه‌حمت‌و هجره‌ت‌و نصره‌ت‌و جهادیان کرد هه‌روه‌ها قرآن‌و احادیثی مقدسه‌یان محافظه کرد وه له‌پاش وه‌فاتی ئه‌و زور به‌اخلاص جمعیان کرده‌وه‌و نوسیانه‌وه وه هه‌رچی نسخه‌ی قرآنی شریفهه‌یه له عالم‌دا هه‌مو وه‌کو یه‌کن وه ابدا له زیادو که‌می یك آیت‌دا به‌لکو له یك جمله‌دا

مخالفه‌یان نیه وه قرن به قرن آثاری علمای امت تا امرو ده‌وامی کردوه ٠

س٧٠ ـ خلفای حضرت (ص) چه‌ندن ؟

ج ـ خلفای حضرت (ص) پینجن ٠

س٧١ ـ خلیفه‌ی اول ناوی چییه وه‌نسبی چونه ؟

ج ـ خلیفـــه‌ی اول ناوی عبدالله‌یه ، کنیـــه‌ی ابو بکره ، لقبی صدیقه باوکی ناوی عثمانه ، کنیه‌ی ابو قحافه‌یـــه ، بابای ناوی عامره ٠ دایکی نـاوی سلمایه کچی صخری کورری عامره ، نسبی له‌گـه‌ل حضرت‌دا (ص) له جدی شه‌شه‌مدا (مره)ی ابنی کعب ئه‌بی به یه‌ك ٠

س٧٢ ـ خلیفه‌ی اول چون بو به خلیفه وه خلافت‌و عومری چه‌ند بو ؟

ج ـ له‌پاش وفاتی حضرت (ص) بـــه اجماعی صحابه ابو بکری صدیق بو به خلیفه وه دوســال‌و سه‌مانگك به عدالت‌و کفایتی خلافتی کرد ئه‌م جـار متوفی‌بو وه عومـــری شه‌ست‌وسه‌سال بووه لــــه حجره‌ی سعادت‌دا له پشتی حضرته‌وه دفن کرا ٠

س٧٣ ـ خلیفه‌ی اول له مده‌ی خلافتیدا چی کرد ؟

ج ـ ئه‌م ذاته رحمتی لی‌بی فرمانی زوری کرد : یه‌که‌م : لشکری (اسامه)ی کورری زید کـــه حضرت (ص) له حیاتی خوی‌دا حاضری کردبو ریکی

خستو رەوانەی کرد ٠

دوهــەم چونکه زور لــه اعرابی بدوی مرتد بوبونــەوە وە قسمیکیان منعی زەکاتیان ئــەکرد لەشکری بردە سەریانو مجبوری اطاعەی کردن ٠

سیھەم : لەشکری ناردەسەر مسیلمەی کذاب کە ادعای نبوەتی ئەکردو محوی کردوە ٠

چوارەم : لەبەر ئەوە لەمحربەدا ئەو اصحابانە کــە حافظی قرآن بــون زوریان لی شهید کرابون خلیفەی اول بــە اتفاقی اعیانی ئەصــحابە (زید)ی بن ثابتی حاضر کرد وە ئەو صحابی‌یانــە قرآن‌یان لەحفظدا بوو ، یا نوسی‌بویانەوە گردی کردنەوە وە بە کتابتی زید قرآنی بە تواوی نوسیەوە لــە مدەی خلافتی خوی‌دا لای خوی حفظی کرد لەپاش ئەو لەلای حضرتی عمر ، لەپاش ئەو لە لای سیدە (حفصــە)ی حرمی حضرت (ص)مایەوە تا کەوتە زەمانی حضرتی عثمــان ٠

پینجەم بــە ریاســەتی خالدی کورری ولید لەشکریکی ریك خست بو عراق ٠ ئەوذاتە دو شاری فتح کرد : شاری حیرە ، شاری انبار ٠ شەشــەم : لەشــکری ریك‌خست بو فتحی شــام ، وە امیری ئەم‌لەشکرە ابوعبیدەی کورری جراح بو ٠ تا ئــەم ذاتە گەیشتە شام وە بعضی جهادی کرد ، خلیفەی اول امری فەرموو بە خالدی کورری ولید لە عراقــەوە

هات بو شـــام وه بو به اميری ئـــه‌و له‌شـــكره ، وه به‌موافقه‌ی ابوعبیده دوشاریان فتح كرد : شاری (بصری)وه شاری (دمشق) ٠ بعضی له مؤرخین ئه‌لین فتحی دمشق كه‌وته روژی حضرتی عمر (رضی الله عنــه) ٠ والحاصل ئه‌م‌ذاته بو محكم كردنی بناغه‌ی خلافتی اسلامیه‌ت زور اهتمامی كرد ٠ خــوا جزای بداته‌وه به‌خیرو رحمت ٠

س٧٤ ــ خلیفــه‌ی دوهه‌م ناوی چییه وه نسبی چو نــه ؟

ج ــ خلیفه‌ی دوهه‌م ناوی عمره ، لقبی فاروقه ، كنیه‌ی ابو حفصــه ٠ باوكی ناوی خطابــه باپیره‌ی ناوی نفیله ٠ دایكی ناو حنتمه‌یه نسبی ئه‌م ذاتــــه له‌گه‌ل حضرت‌دا ئه‌بی به یك له جدی حه‌وتم‌دا كــــه (لوئی) كوړری غالبه ٠

س٧٥ ــ ئه‌م ذاتــه چون بو بـــه خلیفه‌و مده‌ی خلافت‌و عومری چه‌ندبو ؟

ج ــ ئه‌م ذاته به امری خلیفه‌ی اول بو به خلیفه وه اجماعی صحابه له‌سه‌ری دامه‌زرا ، مده‌ی ده‌سال‌و سه‌مانگك خلافتی كرد ، عومری شه‌ست‌و سی‌ســال بو ، وه له حجره‌ی ســعاده‌ت‌دا لـــه خواری خلیفه‌ی اوله‌وه دفن كراوه ٠

س٧٦ ــ خلیفه‌ی دوهه‌م له مده‌ی خلافتی‌دا چی كــرد ؟

ج ـ ئەوذاتە لە مدەی خلافتدا آثاری حسنەی ئەوندە زور بو عالەمی اسلامی ممنون کرد : فتحی عراقی تەواو کرد بە امیری عبیدەی کوړری مسعود ، مدائنی فتح کرد بە امیری سعدی کوړری ابیوقاص ، مملکتی عجمی فتح کرد بە امیری چەند کەسی لە گەورانی صحابە ، شارەزوری فتح کرد بە امیری عتبەی کوړری فرقد ، ارمینەو قفقازی فتح کرد بە امیری سهیلی کوړری عدی ، فتحی شامی تەواو کرد بە امیری ابوعبیدەی کوړری جراح ، مصری فتح کرد بە أمیری عەمری کوری عاصو ، شارانی مەملەکەتی ئیسلامی دامەزراندو ، قاضی لە مەحکەمەکاندا داناو ، دفتەری بونوسینی واردات ومصارفی حکومتی اسلامیەی ریكخستو ، تأریخی هجری کرد بە مبدئی حساب • خولاصە فتوحاتو آثاری حسنەی ئەم ذاتە لە عالمی اسلامیەتدا تأریخیە ، خوا لیی‌راضی بی وە جزای بداتەوە لە جیاتی اسلامو موسولمانان •

س٧٧ ـ خلیفەی سیهەم ناوی‌چی یەو نسبی چونە ؟

ج ـ خلیفەی سیهەم ناوی عثمانە ، باوکی ناوی عفانە ، باپیرەی ناوی ابو العاص • دایکی ناوی اروییە ، نسبی لەگەل حضرت (ص)دا لە جدی سیهەمدا کە ناوی عبدالمنافە ئەبی بەیك •

س٧٨ ـ خلیفەی سیهەم چون بو بە خلیفەو ، خلافتو عومری چەندبو ؟

ج ـ حضرتی عمر رضی الله عنه لە پیش وفاتی

خويا امري خلافتي به صــورتي مشورت خسته بين شەش كەس لە كبارى صحابه كـه خويان يكيكيان تعيين بكەن ، علي و عثمان و طلحه ، زبير ، سعد بن ابي وقاص ، عبدالرحمن بن عوف · ئەمذاتانه لـەپاش مشورت حضرتي عثمانيان اختيار كرد وه اجماعي باقي اصحاب لەسەر خلافتي مقرر بو · حضـــرتي عثمان مدەی دوازده سال دوازده روژ كــەم خلافتي كرد · عومری هەشتاودوسالبو ، له مقبرەی (جنة البقيع) دفن كراوه ·

س٧٩ ـ خليفەی سیهەملـه مدەی خلافتدا چي كــرد ؟

ج ـ ئەم ذاته له ايامي خلافتدا غزواتي زور بو چەند مملكت كه لەپاش وفاتي حضرتي عمر نقضــي عهديان كردبو مجبوری اطاعەی اسلامي كردنەوه وه به اميری حضــرتي معاويــه كه والي شــــام بو فتحي جزائری قبرص و جريدو رودسی كردوه · عبداللّەی كورری ابیسرحي نارد بو مملكتي افريقيه · عبدالله به قوەی كفايت و رشادتي عبداللّەی كورری زبير فتحي افريقيای كرد ، وەبه اميری عبداللّەی كورری عامرو چەند كەسی له اشرافي صحابه فتحي مملكتي عجمي تەواو كرد ، وه به اتفاقي گەورانی صحابه چــەند نسخەی له قرآني شريف نوسيوەو به دنيادا بلاوی كردنەوه · والحاصل له عصری ئەم ذاتەدا مملكتي

اسلامی وسعتی تەواوی پەیدا کرد خوای لی‌راضی‌بی .

س ٨٠ ـ خلیفـەی چوارەم ناوی چییە وە نسبی چونـە ؟

ج ـ خلیفەی چوارەم ناوی (علي)یە . کنیـەی ابو الحسن وەابوترابە . باوکی نـاوی (ابو طالبە) باپیرەی ناوی عبدالمطلبە جدی اولی حضـرت (ص) . دایکی ناوی فاطمەیە کچی اسدی کورری هاشمە .

س ٨١ ـ خلیفەی چوارەم چون بو بە خلیفە وە خلافت‌و عومری چەند بو ؟

ج ـ لەپاش وفاتی حضرتی عثمان بیعتیان‌پی‌کرد وە مدەی چوارسال‌و نومانگ‌و هەشت‌روژ خلافتی کرد ، وە عومری شەست‌و سی‌سال بو ، مدفنی لـە شاری نەجەفە .

س ٨٢ ـ خلیفەی پینجەم ناوو نسبی چونـە وە چەندە خلافتی کرد ؟

ج ـ خلیفەی پینجـەم ناوی (حسن)ی کورری حضرتی علي‌یە . دایکی ناوی « فاطمەی زهرایە » . لەپاش وفاتی حضرتی علي بیعتیان پی کردو شـەش مانگ خلافتی کرد بەلام . لەپاش ئەومدەیە استعفای کرد لە رتبەی خلافت بو حضرتی معاویە وە [illegible]فتی حضرتی معاویە دامەزرا .

س ٨٣ ـ ترتیبی فضل‌و شرف لە امتی پیغەمبەردا «ص» چونە ؟

ج ـ گەورەتری هەمو امت حضـــرتی ابوبکری صدیقه ، لەپاش ئەو حضرتی عمر امجار حضـــرتی عمثان ئەمجار حضرتی علي • لەپاش خلفای اربعــه حضرتی حمزەو حضرتی عباس ، پاش ئەوان حضرتی حسنو حضرتی حسین ، لەپاش ئەمان شەش نەفەری باقی لە عشرەی مبشره : طلحه ، زبیر ، ابوعبیدەی ، کورری جراح ، عبدالرحمن کورری عوف ، سعیدی کورری زەید ، سعدی کورری ابی وقاص • لــەپاش ئەمان باقی أصحابی غزای بدر کە سیسەدو حەفــدە کەسن ، امجار اصحابی غزای احد کە حەوت ســـەد کەس بوون ئـــەمجار اصحابی بیعةالرضوان کـــە هەزارو چوارسەد کەس بوون • لەغیری ئەمانـــە ئەوندە معلومە باقی اصحابی پیغەمبەر (ص) لەغیری اصـــحاب گەورەترن ، وە لە تابعین‌دا حضــــرتی اویســــی قەرەنی‌و ســـــەعیدی کوری مســـیّب لە باقی گـــەورەترن • لـــەپاش ئـــەوان امامانی مجتهدین لـــەدیناو ، تێکرا اهـلی هــــەر قرنی نزیك بی بەقرنی حضـرت «ص» لەاهلی قرنی دوائی گەورەترن • بەلام‌فضل‌و شـرفی خصوصی ئـــەوە حوالەی تقوی‌و عبادت‌و منفعتی دینیەو افادە بـــە عالەمی اسلامیەیە •

س٨٤ ـ ترتیبی گەورەیی لە ژنانا چونە ؟

ج ـ گەورەتر لە هەمویان «فاطمەی» زهــراء ، سیدە خدیجە ، سیدە عایشە ، امجار باقی ازواجی حضـــرت «ص» • بعضـــی لەبینی اوانیشا ترتیبی

قرارداوه · لەغیری ئەمانەدا شرفی خصوصی حوالەی تقوی‌و عبادتە ·

س٨٥ ـ امامانی مجتهد لـــە احکامی شریعت‌دا چـــەندن ؟

ج ـ امامانی مجتهد زورن بـــەلاّم چواریـــان مذهبیان جمع کراوەتەوە وە تقلیدیان صحیحە ، امام ابو حنیفه ، ئیمامی مالك ، ئیمامی شافعی ، امامی احمد خوایان لی راضی بی ·

س٨٦ ـ امامی شافعی ناوی چییە وە نســـبی چونـــە ؟

ج ـ امامی شافعی ناوی محمدە ، باوکی ناوی ادریسە ، باپیرەی ناوی عباسە ، لە جدی سی‌هەم‌دا کە عبدالمنافە ئەگات بە حضرت «ص» ·

س٨٧ ـ امامانی اعتقادی اهلی سنت‌و جماعت ناویان چییە ؟

ج ـ ئەو امامانە دوکەسن اولیان ناوی محمدە ، کنیـــەی ابو منصـــــورە ، مەشهورە بـــە ماتریدی ، دووەمیان ناوی علی‌یە کنیەی ابو الحسنە ، مشهورە بە اشعری ·

س٨٨ ـ انسانی ولی ئەبی چون‌بی ؟

ج ـ ولی انسانیکە بـــەقدر واجب معرفتی ببی بە ذات‌و صفاتی خوا ، حریص نەبی لەسەر آرزوی دنیائی ، وە اغلبی اوقاتی صـــرف بکا لـــە طاعت‌و عبادتا وە ذاتا اتباعی شریعتی ببی ، عمدەی نشانەی

ولی ئەمەیە لە رفاقتیان بو أهلی انصـــاف محبتی اتباعی شریعت پیدا ببی ٠

س٨٩ ـ کراماتی اولیا چییه ؟

ج کراماتی اولیا حقەو ثابته ٠ کرامتِ کاریکه بــه خلافی عادت خوا ظاهری ئــەکا بو اولیاء بو اطمئنانی قلبی ئەوانه که طالبی مجاورەو تزکیــەی نفسن یا بو کەسانیکی‌تر وەکو اظهاری خطراتو طی مسافەی زور له مدەی کەمدا ، وە وەکو اغاثەی اهــلی مصیبت وە نورانی‌کردنی قلبی اهلی غفلت ، ئەمانه له حضراتی اولیاوە درك کراوون ٠

س٩٠ ـ طریقەی اولیا چییه ؟

ج ـ طریقەی اولیا عبارته لـــه جوره آدابو عبادتی لەســەر ئـــەو منهجه تعلیمی طالبانی دین ئەکـــەن وە ئەم آدابه سەراســـەر موافقی آدابی شریعته ، بعضی له اشـــرافی‌اولیاوەکو حضـــرتی عبدالقادری‌گیلانی وشاهی نقشبند قدس ســـرهما فەرمویانه هەر طریقتی مخالفی آدابی شەریعەت بێ ئەوە بطاله ، بطاله ، بطاله ٠ بناءً علیه هەرکەسیکتان چاوپی‌کەوت ادعای ولایتی کرد وە حالی خوی مخالفی آدابی شریعت‌بو ئەوکەســه له اهلی‌فسق‌و بدعتـــه وەعاقیبەتی خویوو اتباعی شرو گومراهی‌و ضلالته ، چونکه شـــریعت قانونیکه خوائی بەسەر هـــەمو مکلفیك‌دا جاریه ٠

س٩١ ـ حکمی دامەزرانی امام بو اسلام چییه ؟

ج ـ واجبه لەسەر ملتی اسلام لەهەمو زەمانیكدا بیعت بكەن به امامی بو عمومی مسلمانان . وەشرطی امام ئەمەیـــه پیاویكی آزاو مسلمان ، عاقلو عالمو وارعو صاحبشجاعتو كفایت بی وه نسبی له قریش بی ، ئەگەر امامی وەها ری نەكەوت بیعت بكەن بـــه كەسیكی تر چونكه امام بو اسلام لەمهماته .

س٩٢ ـ حالی مسلمان لەگەل مسلمان ئـــەبی چون بی ؟

ج ـ واجبه انسان لەگەل هەمو بشری مخصوص لەگەل هەمومسلمانی اخلاقو معاملەی باش بی ، دلی دەرحق به مسلمانان سافبی ، وه لەپشتی هـــەمو مسلمانیكەوه نویژ بكا وه هیچ كەس له اهلی قبله به كافر نەزانی تا كفری لیدەرنەكەوی وه لعنت نەكا له هیچ مســلمانی بـــەلكو لعنت نـــەكا له كافریش بەخصوصی تا معلومی نەبی ئەو كەســـه به كافری مردوه یا امری ، چونكه بو هەمو بشــری دعاو طلبی رحمت مناسبه .

٥ ـ « وباليوم الآخر »

س٩٣ ـ ایمان به روژی آخرت چونه ؟

ج ـ ایمان بـــه روژی آخرت ئەمەیـــه تصدیقو باوەررت ببی هـــەروەكو خوا اساســـاً ئەمعالمەی دروست كردوه وه ئەم روحلەبەرانەی ایجـــاد كردوه لەمەولایش ئەمدنیایه تیكئەدا وه هـــەرچی زیندون

ئەیانمرینێ وە عالـــەمێکی تر کـــە ناوی قیامتو آخرەتە ، ظاهر ئەکا ئەم جارە هەرچە مردون زیندویان ئەکاتەوە وە سوقیان ئەکا بومحشر ٠

س٩٤ ـ علامتو نیشانەی روژی قیامت چییە ؟

ج ـ نیشانەی روژی قیامت زورن فقط نیشانەی گەورەیان یازدە نیشانەیە ، سە نشانە لەوانە خسفە ، یانی زەویروچون ، خسفی لە مشرق ، خسفی لـــە مغرب ، خسفی لە جزیرة العرب ٠ چوارەم پەیدا بونی (دجال) کـــە انسانیکە یەکچاو سحرباز ئەگەرریت بەدنیادا وە دعوای خوائی ئـــەکا ٠ پینجەم ظهوری مهدی کە انسانیکە لە اولادی حضرتی « علي » لـــە زەمانی پەیابونی دجالدا پەیدا ئـــەبی وەمسلمانان بیعتیپی ئەکەن ٠ لە مکەی مکرمەدا دنیاپر ئەکا لـــە عدالتو احسان ٠ شەشەم نزولی حضرتی (عیسی) لە آسمان بو خاکیشام ٠ حەوتەم غلبەی یأجوجو مأجوجە بەسەر دنیادا ٠ هەشتەم طلوعی روژە لە مغربەوە ٠ نوهەم دەرهاتنی دابە الارضە لەخاکی مکە ٠ دەهەم پەیدابونی دوکەلیکی بەدەشەتە لە آسمانەوە کـە صفحاتی دنیا ئـەگریتەوە ٠ یازدەهـــەم پەیدابونی آگریکە لە خاکییمن کە ئەهلی دنیا نارەحت ئەکا ٠

س٩٥ ـ دوای ئەمعلامتانە چی ئەبی ؟

ج ـ دوای ئەم علامتانە حضـــرتی « اســرافیل » دودفعە فو ئەکا بە صورا ، بە دفعەی اوەل هــەرچی زیندوە ئەمرن وە کیوانی دنیاش نامینن ٠ بە دفعەی

دووەم ، کە چل سال لەپاش نفخەی ئەولە ، هەرچی
مردوٚ هەیە زیندو ئەبنەوەوە سوق ئەکرین بو محشر ٠

س٩٦ ــ لـــەپاش گردبو نـــەوە لە محشـــردا
چەمعاملەیەك ئەکری لەگەل مخلوقاتدا ؟

ج ــ لەپاش گردبو نـەوە لە محشـــردا دفتری
ئەعمالیـــان پیٔـــەدری ، بو اهلی سعادت لـــەلای
راستەوە ، بو اهلی شقاوت لـــە پشتەوە یا لـە لای
چەپەوە ٠ لەپاش ئەمە وەختی میزانە ، کیشــانەی
اعمـــال ٠

میزان بـەم نوعەیە چاکە ئەکریت بـە مادەییکی
نورانیو روشـــن وە خراپە ئەکریت بـــە مادەییکی
ظلمانیو کیشانە ئەکرین ، پاش کیشانەی اعمـال
وەختی حسابو سؤالە لە عباد ٠

خوا سؤال ئەکا لە پیغەمبەران علیهم الصـــلاة
والسلام ، لەگەیاندنی احکامی شریعت ، سؤال ئەکا
لە علمای امت ، لە گەیاندنی شریعەتی پیغەمبەران ،
سؤال ئـەکا لە اهلی بدعت ، لەســـەر دامەزراندنی
بدعتو فساد سؤال ئـەکا لە باقی عباد لـە عملی
خراپەیان ، لەپاش ئەمانە وەختی عبورە بەسەر پردی
صراطدا ٠

پردی صراط پردیکە راکیشراوە بەســەر جهنمدا
لە موو باریكترە وە لە ئەلماس تیژترە ٠ خوا بو عذابی
اهلی شقاوت وایدروست کردوە ، چون اهلی سعادت

به خوشی بەسەریا رائەبورنو هەر کەس تا چاکـەی زورتر بی باش‌تر بەسـەریا عبور ئـەکا ، وە اهلی شـقاوت لیی ئـەخلیسکینوە ئەکـەونە خوارەوە بوجهنم · ئینجا هەرکەسێ کافر بی (العیاذ بالله) بە ابدی لە جهنمدا ئەمینیتەوەو هەرکەسی ایمانی ببی بە ئەندازەی گوناهەکـەی عذاب ئـەدریت لە پاشـا دیتەدەرەوە بو بەهەشت · وە اهلی بەهەشت بەرلەوە برونـە بەهـەشتەوە لەسـەر « حوض المورود » گردئەبنەوە ·

حوض المورود وا لە خارجی بەهەشتا وە لە حوضی کوثروەوە آوی بو دی ، آوی لە شیر سپی‌تر وە لـە هەنگوین شیرین‌ترە · هەرکەسـی دفعـەی آوی لی بخواتەوە هەرگیز تینوی نابی ، لەپاش ئەوە کـە لەسەر ئەو حوضە گردبونەوە ئەرون بو بەهەشت ·

س۹۷ ـ بەهەشتو جهنم ایستە موجودن یانە ، وە موقعیان لە کوییە ؟

ج ـ موافقی ظاهـری آیت ایستە موجـودن ، بەهەشت وا لـە ژوری آسمانەوە وە جهنم وا لـە زەویدا · فقط چونکە نصیکی صـریح بو تعیینی جیگەیان نیە حق‌وایە حوالەی بکەین بە علمی خوا ·

س۹۸ ـ آیا لە قیامتا شفاعت هەیە ؟

ج ـ بەلی لـە قیامتا انبیاو علماو شهداو باقی صالحان شفاعت ئەکەن · شفاعت لە قیامتا لە پینچ موقعدایە ، یەکـەم بو نجات‌بونی عباد لـە خوفو زلزلەی محشـر · دوهم زوهانینیان بو حسـاب ·

سی‌هەم بو آسانی سؤال‌و جواب له وەختی حسابا ٠
چوارەم بو نجات‌دانی اهلی گوناه لـــه عذابی جهنم ٠
پینجەم بو ترفیعی رتبەو مقام له بەهەشتا ٠

٦ ــ (وبالقدر خيره وشره)

س٩٩ ــ ایمان به قضاو قدر چونه ؟
ج ــ ایمان به قضـــاو قدر ئەمەیه باوەررت ببی هەرچی له عالەما پەیدا ئەبی خوا له ازل‌دا زانیویەتی وه ارادەی کردوه وه له وختی پەیدابونیا به قدرتی خوا پەیدا ئەبی وه لەگـەل ئەمـــەدا له کارو فرمانی اختیاری‌دا وەکو دانیشتن‌و رویشتن‌و امثالی ئەمانــه عبد اختیـــارو کسبی هەیـــه وه تأثیری خوا تابعی اختیاری عبده ، یعنی عبد چون اختیاری ببی خوا وای دروست ئەکا ، وه خوای تعالی راضیه به کسبی خیر ، ناراضیه به شرر وه لازمه بزانین خوای تعالی ئەتوانی هەمو تکلیفی له عباد بکا وه هەر تکلیفیکیان لی‌بکا به محضـــی اختیاره وه بەهـــــەر نوعی میلی ببی ئەتوانی تصرف بکا له عالەما وه واجب نیـــه هەرچی مصلحتی مخلوق بی ئـــەوه بکا ، هـــــەمو فرمانیکیشی حکمت‌و مصلحتی تیا هەیه ٠

ئەمه که نوسیمان عقیدەی اهلی سنت‌و جماعتـــه موافقی عقیدەو مذهبی اصحابی پیغەمبەره (ص) ٠

سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين ٠

یەکشەممە ــ ٢ی‌شەووالی ١٣٥٤ی‌کۆچی ــ بیاره

٣
ئاوی حـــەیات

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى اخوانه النبيين والمرسلين وسائر عباد الله الصالحين الى يوم الدين .

(وبعد) ئەم دەفتەرە چەند درسیکی بەقازانجە لە بیانی اوضاعو احوالی ئەو پیغبرانە کە ناویان لــە قرآنو حدیثی صـحیحا نشـــاندراوە . وە احوالی (عشرەی مبشرە) ئەو دەصحابەیە کە حضرتی محمد المصطفی (ص) مژدەی پیداوون بـــە بەهەشــت وە (امامانی مجتهدین) ئەو عالمانە کە احکامی شـریعتی اسلامیان بیان کردوە بو ملتی اسلام ، وە لەبەر ئەوە کەزانینی احوالی ئـــەمذاتانــە دلی انســان روشـــن ئەکاتەوەو مایەی سعادتو حیاتی بەردەوامــە ناوی ئەم دەفتەرەم نا (آوی حیات) لەهەمو استادیکی دینی تکا ئەکەم ئەم درسانە بە مسلمانان نشــان بدەن . شایەد هەمومان بە ثوابو سعادت نائل ببین .

(درسی یەکەم) خلقی حضرتی آدم علیه السلام :

موافقی عقلو نقلی صحیح زانراوە ، ئەم دنیایە کە عبارەتە لە خاکو آوو هەوا وە آسمانو مانگو روژو

باقی ئەستیرەکان وە هەرچی هەیە لە ناویانا وەکو انسانو حیواناتو معادنو نبات هیچیان نەبوون وە خوای تعالی جلّ جلاله بـــه قدرتی خوی لە نـــەبونی دروستی کردون وە لە پاش ئەوە کە ارضو آسمانی دروستکرد مدتیك ئەمدنیایە خالی بو لە بشر ، جا کە میلی کرد بشـر دروســـت بکا امری فەرمو بـــه (جبرئیل) علیه السلام کە یکیکە لە ملائکەی مقرّبین بعضی خاکی لە زەوی هەلگرتو بردی بو بەهەشت ، بە آوی جوگەی « تسنیم » کە جوگەییکە لە بەهەشتا شیلای ، وە خوای تعالی بە قدرتی خوی مصوری کرد بـــه صورتی انســـان وە روحی پیوە مربوط کردو ناوی نا (آدم) وە لە بەهەشتا ـ کـــه جیگەییکی زور خوشو بەصفایەو بەقدری ارضو آسمان گەورەیەو ، لە خواری عرشەوەیە ـ دای ناوە بو اظهاری شرافتی انسانو ، بو ئەمە بزانری شرافت بە علمو معرفتـــه ناوی هەرچی هەیە لە دنیادا تعلیمی حضـــرتی آدمی کردو ، امری فەرمو بە هـــەمو ملائکەتانی آســـمان تعظیمی حضرتی آدم بکەنو ، سجدەی لەبەر بەرن ، هەمو ملائکەکان سجدەیان لی برد الا (عزازیل) شیطان کە گەورەی ملائکەکان بو وە خوی بەچاکتر ئەزانی ، ووتی من لە آگر دروستکراوم گەروشنو نورانیەو ، آدم لـــه خاك دروستکراوە کـــه تاریكو ظلمانیە ، سجدەی لی نابەم ئینجا لەبەر ئەم غرورە خوای تعـــالی غضـــبی لی گرتو ، لعنتی لی کردو لـــه بەهەشـــت دەری کرد ٠

(درسي دوهەم) : دروست کردنی حەواء

مدتی لە پاش ئەمە حضرتی آدم بەتەنیا لــە بەهەشتا ئەگەررا ئەمجار خوای تعالی ویستی رفیقی کی لـــە نوعی خوی بو دروست بکا ،لە وەختیکا آدم نوستبو پراسویکی لـــەلای چەپیەوە لــە بدەنی آدم دەرهینا ژنیکی بـــەکمالو معرفتــی لیدروست کردو ناوی نا (حوّاء) ٠ کە آدم لە خەو خبری بووە چاوی بە حــواء کەوت زور خوشحال بو وە خوای تعالی خبریدا بـــە حضرتی آدم کە ئەمژنە رفیقو حلالی تویە ، پیکەوە لە بەهەشتا سکونت بکەن وە لە هەمو میوەی بەهەشت بخون ، بەلاّم نزیکی داری گەنم مەکەون ، ئەوانیش بەیکەوە لە بەهەشتا رایانئەبوارد ، وە لەم مدّتەدا خودا بەقدرتی خوی لباسیکی زور ظریفو جوانی بو یەدەنی آدمو حــواء خلق کردبو کە هـــەمو لەشیانی دائەپوشی وە قطعا عورتیان دەرنەئەکەوت ٠

(درسي سيهەم) : هاتنە خوارەوی آدمو حوّاء لە آسمانەوە بو زەوی ٠

دەرچونیشیطان لـــە بەهەشت بـــە واسطەی سجدەنەبردنی لە حضـــرتی آدم بو بە واســـطەی دوژمنایەتی لەگەل آدما، دائما بو فرصتوحقسانیدن ئەگەرا ٠ روژی رویشتە دەرگای بەهەشت ، بانگی لە حضـــرتیآدمو حواء کرد : وتیباوەرمّپیبکـــەن نصیحتتان ئەکەم لەبەر ئەمـــە خوا منعی خواردنی گەنمی لیکردوون کە وەکو ملائکە بن وە لــە لذتی

عالم محروم بن وه لەسەر ئەم مطلبە قسمی کی زوری بو خواردن ئەوانیش وایان ئەزانی هیچ کەس درو ناکا وه قسمی درو ناخوا ، بەم وضعە کەوتنە اشتباهەوه وه گەنمیان خوارد · ئینجا بەشومو نەگبەتی خواردنی گەنمەوه لباسەکەیان لەبەر لاچو وه عورت یان دەرکەوت وه خوای تعالی عتابی لی کردن وه ئەمری فەرمو بە جبرئیل لە بەهەشت هاوردنیە خوارەوه بو زەوی ، حضرتی آدمی لە (سَرَنْدِیب) لە مملکتی هندوستان وه حوای لە جدّە لە مملکتی حجازا دانا ·

(درسی چوارم) : پارانەوەی حضرتی آدم و قبول بونی معذرتی لەلای خوای تعالی ·

کە حضرتی آدم کەوتە سرندیب وه لە عتابی خودای تعالی حالی بو گریا وەزور لە خودا پارایەوه تا خودای تعالی چەند کلمەیکی بە الهام خستە دل یەوه کە بیانلیت تا ببن بە ئەسبابی عفوی خودای تعالی · یەکی لەو کلماتە ئەمەیە (رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) · یەعنی ئەی خوای ئیمە ئیمە ظلممان کرد لە خومان کە نصیحتەکەی تومان فەراموش کرد ایستاش ئەگەر تو عفومان نەکەی وه رحممان پی نەکەی بە راستی ئەبین بەوانە کە ضرری گەورەیان کردوه · ئینجا خودای تعالی بە لطفی خوی عفوی کردن وه فەرموی بە آدم بروات بو مملکتی حجاز ، کە رویشت لە خاکی

(عرفات)دا حواى دوزيه‌وه ٠ وه لـه خاكى مكـــه سكونت وه ده‌ستيان كرد به طاعت‌و عبادتى خودا ٠

وه‌هـــا مشهوره لـه كتيبى ســـيردا كه حواء بيست‌ويك سكى كردوه ٠ وه له هه‌مو سكى كا به جاريك كوررو كچيكى ئه‌بو ، كچى سكى بو كوررى سكى كى‌تر نكاحى دروست بو ، له سكى آخرا فقط كورريكى بو نـاوي نا (شيث) مـاده‌ى وجـودى حضـــرتى مُحَمَّدُ الْمُصْـــطَفٰى (ص) له لاينى آدمه‌وه گه‌يشته لاى ئه‌و بويه به تـه‌نها له‌دايك‌بو وه‌خواى تعالى تشريفى كرد به‌سه‌ر باقى ئه‌ولاده‌كانى آدم‌دا ٠ حضرتى آدم له مكه وحى بوهات‌و بو بـه پيغه‌مبه‌ر له‌سه‌ر ئه‌ولاده‌كانى وه خوداى تعالى ده (صَحِيفَه) په‌رره شريعت‌و احكامى بو نازل‌كرد ، وه‌ها مشهوره هه‌زار ســـال عمرى رابواردوه ، وه لـه مكه وفاتى كردوه‌و قبرى له كيوى (اَبُو قُبَيْس)ه ٠

(درسى پينجه‌م) حضرتى شيث عَلَيْهِ السَّلاٰمُ :

ئه‌م ذاته كوررى حضرتى آدمه وه له پاش وفاتى حضرتى آدم بو به پيغه‌مبه‌ر وه ره‌وانه‌كراوه بو سه‌ر برازاكانى وه په‌نجا صحيفه‌ى له‌لايه‌نى ذاتى خوداوه بو نازل بوه‌و له‌سه‌رو صوره‌تا مناسبه‌ى زور بوه به حضرتى آدمه‌وه ٠ روايت كراوه كه عمرى نوسه‌دو دوازده سال بوه وه قبرى مباركى له شارى موصله٠

(درسى شه‌شه‌م) حضرتى اِدْرِيس عَلَيْه السَّلاٰمُ :

ئەمذاتــە مقدسە لەنســـلی حضـــرتی شیسمە انسانیکی بالابەرزو جوان بوەوە خودا کردی بـــە پیغەمبەرو رەوانەی کرد بو سەر اولادو نسلی قابیلی کورری حضرتی آدم وە خودای تعالی سی صحیفەی بو نازل کرد ٠ ئەم ذاتە لە اصلا ناوی (أُوخْنُوخ) بوە ، لەبـــەر ئەمـــە کە زور تعلیمو تدریسی ئەفـــەرمو مشهورو ملقب بو بە ادریس وە اول شخصی بوە کـــە بە قلم نوسیویەتی وە جلی دورریوەو کردویەتەبەر ؛ چونکە لە پیش زەمانی ئـــەو عادتی بشر وابو کـــە پیستی حیواناتیان لە خویانەوە ئەپیچا ٠ عمری سیسەدو شەستو سیســـال بوە ٠ بعضـــی علما فەرمویانە لە تفسیری آیەتی شریفەی (وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا) کە حضرتی ادریس وفاتی نەکردوە وە خودای تعالی بەرزی کردوتەوە بو بەهەشت وە حالی حاضـــر زیندوە ٠

(درسی حەوتەم) حضرتی نُوح عَلَيْهِ السَّلَامُ :

ئەمذاتە عالیە لە نسلی حضرتی ادریسە لە عمری پەنجا سالیا خودا کردی بە پیغەمبەر وە ناردی بو سەر قومیکی بتپرست ٠ نوسەدو پەنجا ســـال دعوتو نصیحتی کردن هیچ فائدەی نەبو ٠ نتیجە دوعای کرد لە قومە لەی وە خودا بە طوفان هلاکی کردن ٠

لە پیش طوفانا خودای تعالی وحی کرد بو حضرتی نوح وە ئەمری پیفەرمو کە شتیکی گەورەی دروست

کرد وه له وه‌ختی طوفانه‌که‌دا له هه‌مو گیان‌له‌به‌ریك نیرومییکی تی‌خســـــت وه خویو اولادو اتبـــاعی رویشتنه ناوی الا ژنه‌که‌ی وه کنعانی کورری نه‌بی · که ئه‌م طوفانه نیشته‌وه که‌شتیه‌که‌ی له‌سه‌ر کیوی (جُودِيّ) نزیکی موصـــل له خاکی جزیـره قراری گرت · بــه تقدیری خودا هـــه‌رچی بنی آدم لـــه که‌شتیه‌که هاتنه خواروه هه‌مو مرد نالا حضرتی نوح وه سی‌کورری حام ، سام ، یافث‌و عائله‌کان‌یان نه‌بی سلسله‌ی به‌شـــه‌ر له‌سه رئه‌م‌سی‌شخصـــه دامه‌زراوه‌و له‌وانه‌وه آده‌میزاد به‌دنیادا بلاوبونه‌وه·

ســـه‌رنج :

له‌م‌تقریره‌وه بو انسان روشن ئه‌بیته‌وه کـــه خاکی کوردوستان (مهدی ثاني) بیشکه‌ی دوهه‌می بشره . وه‌ها مشهوره حضـــرتی نوح عَلَيْهِ السَّلام هه‌زارو په‌نجا سال عمری رابواردوه قبری مبارکی له شاری موصله ·

(درسی هه‌شته‌م) حضرتی هود عَلَيْهِ السَّلامُ :

ئه‌م‌ذاته عالی صفاته لـــه أولادی سامی کورری حضرتی نوحه ، خودای تعالی کردی به پیغه‌مبـــه‌ر وه ره‌وانه‌ی فه‌رمو بو ســــه‌ر قومی عاد که طائفه‌ییکی زور گمراه‌و به‌دبه‌خت بون‌و دائه‌نیشتن لـــه خاکی (رَمْلَه) له بینی عمان وه حضرموت‌دا · حضرتی هود دعوتی کردن بو توحیدی خودا واته : به‌یه‌ك زانینی وه ترکی‌بت‌په‌رستی ، ئه‌وانیش انکاریان کـرد وه

مبالات‌یان پی نه‌کرد تا خودای تعالی غضبی لی‌گرتن ؛ لـه پیشاسی‌سال منعی‌بارانی لی‌کردن لـه دوایی‌دا هه‌وریکی ره‌ش‌و وتاریکی نارده‌سه‌ریان ئه‌وانیش وایان زانی باران ئـه‌باری (وَالحال) ئه‌و هـــه‌وره باییکی زور بـــه قوه‌ت‌و هیبتی پیـــوه بو ، مدتی حه‌وت‌شه‌وو هه‌شت روژ هات به‌سه‌ریانا تا ئـــه‌و مملکته‌ی ویران کرد وه هـــه‌مو ملته‌که‌ی مرد ، وه حضرتی هود علیه السـلام له اثری ئـــه‌م حادثه‌وه له‌وخاکه هجرتی کرد رویشت بو مکـه‌ی مکرمـــه وه‌له‌وی وفاتی کرد • مشهور وه‌هایه قبری مبارکی وا له به‌ینی رکن‌و مقـامی ابراهیم‌و بئری زمزم‌دا ، ئه‌هلی سـیر ئه‌لین ئـــه‌و موقعـــه قبری نه‌وه‌دو نو پیغه‌مبه‌ری تیایه ، لـــه جمله‌ی ئه‌وپیغه‌مبه‌رانه‌یه : هود ، صالح ، ئیسماعیل ، شعیب ، علیهم السلام • عمری حضرتی هود سه‌دو په‌نجا سال بوه •

(درسی نوهه‌م) حضرتی صالِح عَلَیْهِ السَّلام :

ئه‌م ذاته مقدسه له‌نسلی سامی کورری حضرتی نوحه خودای تعالی کردی به پیغه‌مبه‌ر وه ره‌وانـه‌ی فه‌رمو بو سـه‌ر قومی (ثَمُود) کـــه طائفه‌ئیکی بت‌په‌رســـت‌بوون وه لـــه جیگه‌ی قومی عـــادا دائـــه‌نیشتن • حضرتی صـــالح دعوتی کردن بو خوداپه‌رستی ، ئـه‌وانیش اطاعـــه‌یان نـه‌کرد وه ئیمانیان نه‌هینا ، له پاش مدتی داوای (معجزه)یان لی‌کرد ؛ ووتیان ئه‌گه‌ر راست ئه‌که‌ی تو پیغه‌مبه‌ری

لازمه لەم بەردە کە لەم جیگەیە وشتریك بیتە دەرەوە ٠ خودای تعالی بو اثباتی پیغەمبەریەتی صالح وشتریکی لەو بەردە هینایەدەرەوە نتیجه ئەوقومە نەگبەتەلەسەر انکاری خویان دوامیان کرد وە وشترە کەشیان کوشت ٠

ئینجا خودای تعالی غضبی لی گرتن وە خبری دا بە حضرتی صالح کە لەپاش سی روژی تر غضبو عذاب نازل ئەبیتە سەر قومەکەی ، حضرتی صالح لەترسی ئەو عذابە خویو اتباعی لەوجیگایە دەرچون بو مملکتی شام لەپاش سی روژە کە لە وەختی قاوەلتی یا خوای تعالی حضرتی جبرئیلی مأمور کرد بە صیحەی دەنگیکی بەهیبتو شدتی بەسەریانا کرد ، لە اثری ئەو صیحەوە هەمو ئەفرادی ئەوملتە دلیان لەت بوو مردن ٠ لەپاش ئەمە حضرتی صالح لە شامەوە رویشت بو مکە وە لە مکە وفاتی کرد ٠ مشهور وەهایە عمری پەنجاوهەشت سال بوە ٠

(درسی دەهەم) حضرتی اِبْراهِیم خَلِیل عَلَیْهِ السَّلامُ :

ئەمذاتە جلیلە کورری تارخ وە لە نسلی سامی کورری حضرتی نوحە ٠ علمای سیر ئەلین : دوهەزارو سەدسال لە پاش طوفان لەدایك بووە ٠ بعضی لەئەهلی تاریخ ئەلین لە (سُوس) لەدایك بوە کە شاریکە لە خوزستان مشهورە بە شوشتەر وە بعضی ئەلین لە کوثی (کوُتی) لە دایك بوە کە موقعیکە لە عراقا ، لە بەینی دجلەو ، فرات ، وە

بعضیکی تر ئەلین لە (وَرْكاءْ) لەدایك بوە ئەویش جیگەییکە لـــە نزیکی شـرقاط لـــە کَناری دجله ۰ والحاصل خودا کردی بە پیغەمبەرو روانەی کرد بو سەر قومی (نَمْرُود) پادشای (بابُل) لـــە عراقا ، ئەوقومەیش بت پەرست بوون ، حضـــرتی ابراهیم علیه السلام دعوتی کردن بو توحیدو خوداناسین ۰ نمرود لەم وضعیتە زور عاجز بو وە زور مجادلـــەی لەگەل حضرتی ابراهیم کرد ۰ لەئەنجامدا لەســـەر مشـــورەتی قومەکەی ئـــەمری کرد ئاگریکی زور گەورەیان کردەوە بە (مَنْجَنِیق) حضرتی ابراهیمیان هاویشتە ناوی ، خودای تعـــالی بو اظهاری قدرتی خوی محافظەی کرد وە لـــە پاش مدتی بەســـاغو سلامەتی لە آگرەکە هاتـــە دەرەوە ، ئینجا لەگـــەل حضرتی لوطی کورری هارانی برای وە سارەی عائلەی لە خاکی بابل دەرچونو رویشتن بو مصر ، مدتی لە مصر مایەوە ، وە حکومەتی مصر جاریەییکی «هاجرە» ناوی پی بەخشی ۰ ئینجا لەمصر هاتنەوە حضـــرتی ابراهیم لە فلسطین دانیشت وە حضـــرتی لوط لـــە مؤتفکەدا لەنزیکی ابراهیما اقامتی کرد ۰ لـــە پاش ئەمە خودای تعالی دو کورری پی دا ، لەسارە اسحاق وە لە هاجرە اسماعیل ، حضرتی ابراهیم بە ئـــەمری خودا هاجرەو اسماعیلی کورری برد بو خاکی مکە وە لەوی بەجی ی هیشتنو خوی گەرایەوە بو فلسطین ، لە پاش مدتی خودا ئەمری فەرمو بەبراهیم رویشت

بو خاكي مكه وه بەيارمەتي اسماعيلي كورري لەسەر بناغەی قديم مالی (كعبه)ی دروستكردەوه ٠ ئينجا تشريفي گەررايەوه بو فلسطين وه لەوی مايەوه تا وفاتی كرد ٠ وەها مشهوره عمری دوسەدسال بوه ٠

ئەمذاته مقدسه انسانيكی زور بەقدرو قيمت بوه وه دينی توحيدی له دنيادا دامەزراندوەو تشريعی ده خصلتی كرد كه عبارتن لەمانه ؛ جيا كردنـــەوەی مویسەر بەلای راستو چـــەپا ، بەرسميلكردن ، سواككردن ، آوراداان لەدەمو لوت ، ناخونكردن ، خەتەنەكردن ، لابردنی مو ، طهارت گرتن ٠ وه زور زحمتی كيشا لەريگا خودادا بويه خودا جزایداوەو ، كردی به باوكی عدديكی زور له پيغەمبەران عليهـــم السلام ٠ وه ده صحيفەی بونازلكرد ٠

(درسی يازدەهەم) بحثی حضرتی لوط عليـه السـلام :

ئەمذاته صاحب مقامـــه كورری هـــــارانی برای حضرتی ابراهيمه ٠ خودای تعالی كردی به پيغەمبەر وەرەوانەی فەرمو بو سەر قومیكی بتپەرست كه له (مُؤْتَفِكَه) دائەنيشتن ، زور قومیكی عادیو عاصی بون وه لەسەر فســـقو فجور دواميان ئـــەكرد ، هەرچەند حضرتی لوط منعی ئەكردن دەستبەردار نەئەبون تا خودای تعالی غضبی لیگرتن وه جبرئيلی مأمور كرد لەگەل جماعەتی له ملائكه بو سەريان ٠ ئەم ملائكەتانه مصور بون به صورتی انسان وه لـــه

ریگەوە رویشتن بو خزمەتی حضـرتی لوط ، کـــە قومەکە خەبەردار بون هاتن بویان بـــدبی حیائی‌و جســوری وە نصیحتی حضـــرتی لوط هیچ فائدەو تأثیری نەبو ، لەویا ملائکتەکان دلخوشی حضـرتی لوطەیان دایەوەو فـــەرمویان هیچ لەم‌وضعە متاثر مەبە صبحەینی وعدەی هلاكبونی ئـەم قەومەیە وە لازمە سبەینی زو خوتو اتباعت لەم‌جیکە دەرچن الا عائلەکەت ئەویش غضبی لی‌گیراوە . لەپاش ئـــەم قصـــەیە غائب بون . حضـــرتی لوط صبحەینی زو خویو اتباعی لەوجیگە دەرچون ، لە پاش دەرچونی ئەوان حضـرتی جبرائیل بە ئـــەمری خودای تعالی ئەوجیگایە ژیراوژور کرد وە لە پاش ئەویش خودای تعالی بەردەبارانی کردن بە بەردی‌رەش تا ببن بـــە نشانەو عبرت بو باقی مخلوقات . مدتی لە پاش ئەم حادثە حضرتی لوط وفاتی کرد .

(درسی دوازدەهەم) بەحثی حضـرتی اسماعیل علیە السلام :

ئەم‌ذاتە جلیلە کورری حضرتی ابراهیمە وە لــە (هاجرەی) مصریە متولدبو . حضرتی ابراهیم بـە ئەمری خودای تعالی بە مندالی لەگەل والدەیان بردنی بو خاکی مکە وە بەجی‌ی‌هیشتن لەووەختەدا قبیلەیی لە عەربی یەمەن کە مشهورن بە (جُرْهُم) هاتن لــە خاکی مکەدا اقامت‌یان کرد وە حضــــرتی اسماعیل ژنیکی لی‌خواستن ناوی (سَیّدَە)بو کچی مضــاض

کورری عمری جەرهەمی بوو ، لەوژنە دوازدەکورری بو ناوی دوانیان : (ثابِت) وە (قَیْدار) بوە ، میللەتی عەرەبی حجاز لە نسلی ئەم دوکوررەن وە حضرتی (محمدی عەربی) «ص» کە پیغەمبەری ایمەیە لەنسلی (قیدارە) ؛ چونکا حضرتی محمد «ص» لە طائفەی بەنیهاشم وە هاشم لە طائفەی قریش وە قریش لە بەنی کنانە وەبەنی کنانە لە نسلی قیداری کورری حضرتی اسماعیلە ٠

زورکەس لە مؤرخە معتبرەکان ئەلین ئەقوامی سامی کە لە (جَزِیرَةُ الْعَرَبْا) بلاوبوبو نەوە تا حدودی عراقو شام هەرچەند لهجەو زمانیان جیاجیابو ئەما لەپاش دوسە حەفتە باش لەقسەی یەك حالی ئەبون وە مکالەمەیان پیکەوە ئەکرد ٠

لە عبارتی بعضیکیان وا استفادە ئەکریت کـــە لفظی « عەرب » بە دومەعنا استعمال کراوە : مەعنای مشهوری عبارتە لـــەم قومە کـــە ایستە بەزمانانی حجازو مصرو شامو یەمەن قسە ئەکەن ٠ مـــەعنای غیریمشهوری واسعترە ، وە هەمو ئەقوامی سامی دائەگریت ٠ خولاسە عەرب بەممعنایە ئەوقومەن کە مبدئی لغتو زبانیانلەسەر حروفی هجای عەرەبي ایستەبی ٠

بروینەوە بوســەر مطلبی خومان : حضـــرتی اسمعیل عَلَیْهِ السَّلام لە مکەدا نشأتی کرد وە خودا کردی بە پیغەمبەرو رەوانەی فەرمو بو سەر عەرەبی

حجازو ، له مكه‌دا وفاتی‌كرد · قبری مباركی لـــه نزیكی كعبه‌دایه ·

(درسی سیازده‌هه‌م) به‌حثی حضرتی اسحاق علیه السلام :

ئه‌م‌ذاته عالی درجاته كوری حضرتی ابراهیمه وه له ساره متولدبوه له خاكی فلسطین · خودای تعالی كردی به پیغه‌مبه‌ر بو سه‌ر ئه‌وقومه كه له فلسطینا بون عمری سه‌دو هه‌شتا سال بووه ، قبری مباركی له (خلیل الرحمان)ةله لای مرقدی حضرتی ابراهیم علیه السلام ·

(درسی چوارده‌هه‌م) به‌حثی حضرتی یعقوب عَلَیْهِ السَّلام :

ئه‌م‌ذاته مقدسه كوزری حضرتی اسحق‌بوه · له فلسطینا له‌گه‌ل (عیصُوب)ی برایا به‌جاری له‌دایك بون ، كه گه‌وره بو له‌گـــه‌لی جیگا له خاكی شـــاما سكونه‌تی بوه ، نتیجه به سواحلی بحرا عبوری كرد بو روم ، خاكی رومی كرد به وطنی خوی وه لـــه به‌ره‌كه‌تی دعای باوكیه‌وه خودا كردی به پیغه‌مبه‌رو ره‌وانه‌ی كرد بو سه‌ر ئـــه‌هلی (نَجْران) وه عددیكی زور له انبیاءو پادشایان له نسلی ئه‌و په‌یدا بوون ·

لفظی (اِسْرائیل) كه به زبانی عبری مـــه‌عنای (عَبْدُالله)یه له‌قه‌بی ئه‌و بوه‌و به‌نی اسرائیل بـــه‌و نسبت‌ئه‌درین · گه‌لی زحمه‌تیشی توش‌بو له آخری

عمریا تشریفی رویشت بو مصر بو لای حضـــرتی یوسف وه له مصرا وفاتی کرد ، فقط لەسەر وصیتی خوی له پاش مردن جسدی مبارکی نقل کرا بو خاکی فلسطین وه لـــه (خَلِیلُ الرَّحْمٰانٰا) لـــەلای مرقدی حضرتی ابراهیمو اسحاقی باوکی دفن کرا ٠ وەهـا مشهوره عمری سەدوشەست سال بوه ٠

(درسی پانزەهەم) بەحثی حضرتی یُوسُف عَلَیْهِ السَّـلام :

ئەمذاته جوانو محبوبه کورری حضرتی یعقوبه ٠ لەگەل (بِنْیٰامِینی) برایا له دایکیکن وه باقی براکانی دایکیانجیا جیا بوه ٠ حضرتی یوســـف زور عاقلو جوان بوه لەبەر ئەوه باوکی زوری خوشئەویست ، لەمخسوســەوه براکانی حـــەزیانلی نەئەکردو بو فرسەتئەگەرران بیفەوتینن ، تاروژی ئیزنیان لـه باوکیان وەرگرتو بردیان بو سەیران بو صحرای کنعان ٠ لەوی خستیانه چالەوەو حیوانیکیان بەسەر جلەکانیا سەربری ئیوارە هاتنەوه دەستیانکرد بە گریان وه کراســەکەیان هینایه خزمـەت باوکیانو ووتیان : ئیمه له صحزادا صحبتمان ئەکرد غـافل بوین له یوسفو گورگ خواردی ، حضرتی یعقوب باوەری پی نەکردنو زور عاجزو محزون بو ٠

بو دوزینەوەی یوســف زور لـــه خودای تعالی ئەپاررایەوه ٠ به تقدیری خودای تعالی پاش ئەوه کە یوسفیان لـــه چالەکـــەدا بەجیهیشـــت کاروانی

هاتەسەر چالەکە پیاویکیان رویشت بو آو ، کـــە
دولچەکەی داهیشتە خوارەوە یوسف رویشتە ناوی
کە دولچەکەی هەل‌کیشا تەماشـــای کرد مندالیکی
زور جوان‌و نجیبی تیایە٠ ئەویش بە مەسروری هینای
بو ناو کاروانیەکان‌و فروشتی بەچەند درهـەمی ،
کە کاروانەکە گەیشتە (مصر) یوسفیان بـرد بو
بازار بی‌فروشن لە هەمو لایکەوە مشتری بوهات تا
بە قیمتیکی زیاد فروشتیان بە (عَزیزی مصـر) ٠
یوسف لە مالی عزیزا بەقەدرو عـزت رای‌ئەبوارد ٠
ژنی عزیزی مصر عاشق‌بو بە یوسف‌و ، هــەرچی
حیلەو تەلاشی کرد حضرتی یوسف مبالاتی پی نەکرد ،
لەبەر ئەمـــە ئەوژنە غضبی لی‌گرت وە ئەمری‌کرد
بردیان بو حەبس‌خانە ٠ مدتی حەوت‌سال لە حەبسدا
مایــەوە ٠ وە لەووەختەدا دوخزمەت‌کاری پادشـــای
مصریش محبوس‌بون یەکی‌کیان خەوی بینی کـــە
تری ئەگوشی وەشەراب دروست‌ئەکا بو پادشـــا ٠
ئەوی‌تریان خەوی بینی کە سینیەکی پرلەنان وا بە
سەر سەریەوە وە طیر بەسەریا دائەبارن‌و ئەی‌خون ٠
لەبەر ئەمە ئەم دوکەسە اعتقادی نەجابت‌و حکمت‌و
معرفت‌یان بــە یوســـف بو هاتن بو خزمــەتی بو
تەعبیری خەوەکەیان ، ئەویش فەرموی بە یەکەمیان :
تەعبیری خـــەوی تو ئەمەیە لە حبس‌خانە نەجاتت
ئەبیت‌و ، ئەرریتەوە بوخزمەتی پاشا وەکو سابق
لە خزمەتی‌یا بە حورمەت ئەبیت ٠ فقط رجا ئەکـەم

کـه رویشتی بو خزمەت پاشـــا فکری منت ببی وە عەرضی پاشا بکە بەلکو ئەمز بکا نەجاتم ببی ٠

فەرموی بە شەخەصی دوهەم تەعەبیری خەوەکەت ئەمەیە ئەت کوژن و ئەت کەن بەدارا وە طـیرو طیور گوشتەکەت ئەخون ٠ پاش مدتی بەونوعە کە یوسف فەرموبوی اولیان نەجاتدا وە رویشتەوە بو وظیفەی خوی لە خزمەتی پاشـــا ٠ وە شەخەسی دوهـــەمیان

کوشت و کردیان بەدارا طیر خواردی ، لە پاش مدتی پادشای مصر خەویکی دی وای هاتە پیش چاو کـە حەوت گای ضعیف و لاواز حەوت گای چاخیان خوارد

وە حـــەوت گول گەنمی ســـەوز وە حـەوت گول وشـــــکی دی ، زور ســـــەعی کرد کـــەسیکی دەست نەکـەوت تەعبیریکی ئـــەم خـــەوەی بـــە

سورەتیکی مەعەقول پی بلیت ٠ لـــەم وەختا ئـــەو خزمەتکارە کە لە حبسخانە نجاتی بوبو یوســـفی کەوتەوە فکر وە پاشای حالی کرد شەخسیکی وەها

یوسف ناو لـــە حەبسخانەدایە مەگـــەر تەعەبیری ئەمخەوە ئەو بیانی بکات ، پاشا هەناردی یوسفیان

لە حەبسخانە هینادەردەوەو هاوردیان بو حضـــوری پاشا ، داوای تەعەبیری خەوەکەی لی کرد ٠ یوســـف فەرموی تەعەبیری ئەمەیە لەمەولا حەوت سال خوشی و هەرزانی ئەبیت لەپاش ئەوە حەوتسالی تر دیت زور قەحت و گرانی پەیدا ئەبیت وە ئەگەر من بکەن بـــە

ئەمینداری مەخزنی ئەرزاق ئەزانم تدبیری ئەووضعە بکەم • کەپاشا مقداری فکرو ذکاوتی یوسف حالی بو کردی بە ئەمینداری خەزینەی خـــوی ، لە پاش مدتی ئـــەوەندە معاملاتی نەجیبانەی کردو رفتاری چاکی نشانی میللەتی مصردا • ئەهلی مصر بەسورتی عمـومی محبتو رغبتیان پەیدا کـرد بەیوسف ،

بەقضاو قدری خودا لەو وختا پادشای مصـر وفاتی کرد • وەمیللەتی مصر یوسفیان کرد بە پاشـای خویان • وە خودای تعالی کردی بە پیغەمبەر بو سەر ئەو میللەتەو زور کەس ایمانیان پی‌هینا •

لەم‌اثنایەدا براکانی لەبەر گرانیو قاتی لە خاکی کەنعانەوە هاتن بو مصر بو ئەرزاق ، کە حضـــرتی یوسف خبردار بو ئەمری فەرمو بە خوراییی هـــەر چـــەند ولاغیان پی‌بو باریان کرد لە ئـــەرزاقو ، هەرمەتاعیکیشیان‌هینابوو ، کـــە بیدەن بەقیمتی ئەرزاقەکە ، پی‌ی‌دانەوە وە فەرموی پی‌یان ئەم دفعە

کە هاتنەوە برائیکی باوکیتان هەیە لەگـەل خوتان بی‌هینن ، کە هاتنەوە بو کەنعان ئـەم موضوعەیان گیرایەوە بو حضـرتی یعقـــوب ئیزنی پی‌دان کـــە (بنیامین) لەگەل خویان ببەن بو مصر • کە دفعەی دوهەم هاتن بو مصرو بنیامینیان لەگەل بو حضرتی یوسف چاوی‌پی‌کەوت وە بـــەچاو پیکەوتنی زور مەسروربو وە بە خسوسی بانگی کـردو تی‌ی‌گەیاند کە تو بـــرای منی وە من یوسفم ، ئـــەم جار کـــە

بارەکانیان بو تەواوکردن یوسف ئەمری فـــەرمو ئەو (مەنــە) کەدەغل بان پی ئــەپیوا خستیانە ناو بارەکــەی (بنیامین) ، کە کەوتنــە ریی بو کنعان جاررچی بانگی کرد لە ئەهلی قافلەکە : مەنی عماری پاشا دزراوە • ئــەهلی قافلەکــە ووتیان (خودا ئەیزانی) ایمە بو دزی نەهاتوین • بین بارەکانمان بگەررین مەنەکە لە باری هەرکەسبکدابو ئەوکەسە بگرن حبسی بکــەن ، کــە مأموورەکان گــەرران مەنەکەیان لــە بارەکــەی (بنیامین) دەرهینا وە بنیامینیان حەبس کرد • براکانی حضرتی یوســف لــەم کارە زور متاثر بون وە رویان نەبو بــەبی (بنیامین) برونەوە بو کنعان بو خزمەت حضــرتی یعقوب • لەبەر ئەمە رویشتن بو حضوری یوســف زور پاررانەوە کە (بنیامین) مرخص بکات ، ئەویش رحمی جولاوە خووی لی ئاشکرا کردن فەرمووی : من یوسفم وە ئەمــەیش (بنیامین)ی برامــە ئیوەیش هەرچی تان لەگەل من کرد گەردنتان آزادبی ، برون باوکمو دایکمو هەرچی ئەهلو عائلەتان هەیە بی هینن بومصر ، وە ئەم کراسەم ببــەن بو باوکم بیهنی بەسەر چاوەکانیا چاك ئەبیتەوە •

ئەوانیش زور بەکیفخوشــی گەررانــەوە ، هیشا نەگەیشتبونە بــەرەوە حضــرتی یعقــوب فەرموی ئەگەر باوەررم پی ئەکەن بینی یوسف ئیت بەسەرما • کــە گەیشتنە بەرەوە مژدەیان پی دا وە

کراسەکەیان نایە سەرچاوی فورا چاوی روشـــن بوەوە ، جا هەمویان رویشتن بو مصر وە بە دیداری یوسف شادبون ، لە پاش مدتی حضـــرتی یعقوب وفاتی کرد ٠ لەپاش وفاتی ئەو حضرتی یوســـف پاررایەوە لە خودای تعالی کە بەاسلامیتەوە بیمرینی، خودای تعالی دوعاکەی قبول فەرمو ئەویش لە عمری سەدوبیستسالیبا وفاتی کرد وە لە مصـــرا دفن کران تا زمانی حضرتی موسی علیه السلام ئەو وەختە جسدی مبارکی یعقوبو یوسفی نقل کرد بو (خَلِیلُ الرَّحْمٰان) لەوی دفنی کردن ٠

(درسی شازدەهەم) حضرتی اَیّوُب عَلَیْهِ السَّلام :

ئەمذاتە صاحب برکاتە لە نســـلی (عیصوی) کورری حضرتیاسحاقە ٠ دایکی لە اولادی حضرتی (لوُط)ە ٠ وە عائلەکـەی کچی (اِفْرائِیم) کورری حضرتی یوسفە ٠ لە خاکی شاما تولدی بوو گەورە بو خودای تعالی کردی بە پیغەمبەر وە روانەی فـــەرمو بو سەر ئەهلی « حوُرٰان » ٠

ئەمذاتە زور صاحب ثروتو دولتو جمالو جاه بو ٠ تا خودای تعالی بو امتحانو تاقی کردنەوە هەموی لیسەندەوە ،مالەکەی روخان بەسەریانا غـــەیری عائلەکەی (رَحْمَه)ناو هەمو ئەهلو اولادی فەوتان وە ثروتو دولتەکەیشـی فـــەوتا تا فقیرو محتاجو بیکەس کەوت ٠ وە ذاتی خویشی دووچار کرد بـــە علتو زەخم بەتەواوی اعضای زەخمدار بو

تا حەوت سال بەم نوعە مایەوە ، لەم مدەتا غەیری رحمەی حرمی کەسی بەلاوە نەماوە کەس خزمەتی نەئەکردن · ئەوذاتە عالی‌صفاتە لە کەل ئەم هەموو زحمت‌و مصیبتانەدا سعات بە سعات زیاتر شکری خودای ئەکرد تا گەیشتە بەدرجەیی کرم دایە دلی

وە زور بی‌صبرو قەرار بو ، ئەمجار لە خودای تعالی پارڕایەوە فەرموی (رَبِّ اِنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ) یا ربی بە راستی ضررو زحمت گەیشتوە پیم وە تویش لە هەمو صاحب رحمیك بەرحم‌ترو وە مهربانتری · ئینجا خودا رحمتی جولاوەو وحي بو نارد کەوا نەجاتم‌دای وە لەشوینی خوتا پی‌بکوتە بەزەوی‌یا آویکی‌صاف‌و ساردو خوش

دیتەدەرەوە لی‌بخورەوە دلت فینك ئەبیتەوە وە ناساغی لە دەرونتا نامینی وە خویشتی پی‌بشو زەخمی بدەنت چاك ئەبیتەوە ، ئەویش لەسەر ئەمری خودای تعالی معاملەی کرد تا بەتەواوی شفای بوهات‌و نەجاتی‌بو ، وە اولادەمردوەکانی بوزیندوکردەوە · ئەوەندەی تریش أولادی پی‌داوە ، ثروت‌و مالی‌کی زوری بەسەرا رژان · مدتی بەم رفاهیت‌و خوشی‌یەمایەوە جا وفاتی‌کرد ، عمری نەوەدوسی‌سال بوە قبری مبارکی لەشامە ·

(درسی حەقدەهەم) حضرتی ذُوَ الْكِفْل علیە السلام :

ئەم‌ذاتە عالی مقامە کورری حضرتی‌ایوبە ، ناوی

« بشير » بوه ، له زه‌مانی ئه‌وا جماعتی له پیغه‌مبه‌رانی بنی اسرائیل له ده‌ستی ظلمی بعضی ظالمان فراریان کردو هاتن بولای حضرتی بشیر علیه السلام ، ئه‌ویش به جوانمه‌ردی په‌نای دان وه خزمه‌تی کردن وه بو به کفیلی استراحتیان له‌سه‌ر ئه‌مه مشهور بو به (ذو الکفل) یه‌عنی صاحب کفالت · ئه‌م‌ذاته خوا کردی به پیغه‌مبه‌ر وه روانه‌ی کرد بو سه‌ر قومیکی رومی‌له‌شاما ، هه‌مو ایمانیان پی‌هیناو ، زورجهادو غزایان له‌گه‌لا کرد تا وفاتی کرد ، عمری نه‌وه‌دو پینج‌سال‌بوه ·

(درسی هه‌ژده‌هه‌م) بحثی حضرتی شعیب علیه السلام :

وا مشهوره ئه‌م ذاته مبارکه له نسلی حضرتی ابراهیمی خلیله · خودای تعالی کردی به پیغه‌مبه‌رو روانه‌ی کرد بو سه‌ر ئه‌هلی (مدین) له خاکی‌شاما که مشهورن به (اَصْحٰابُ الاَیْکَة) وه ئه‌و قه‌ومه رسم‌یان‌بوه له کیشانه‌و پیوانه‌دا غش‌و خیانت‌یان ئه‌کرد ، هه‌رچه‌ند حضرتی شعیب علیه السلام منعی ئه‌کردن فائده‌ی نه‌بو ، له‌سه‌ر ئه‌م وضعه خودای تعالی غضبی لی‌گرتن حضرتی جبرئیلی مأمور کرد ده‌نگیکی‌به‌هیبتی به‌سریانا کرد ، له اثری ئه‌و صیحه‌و ده‌نگه هه‌مو فه‌وتان ·

(درسی نوزده‌هه‌م) حضرتی موسی علیه السلام :

ئه‌م‌ذاته صاحب مقامه کورری عمران وه له‌نسلی

(لاوی) کوری حضرتی یعقوبه ، وەختی کە تولدی بو دایکی بە الهامی خودای تعالی خستیە صندوقیکەوەو دای بەدەم آوی نیلەوە ، وەختی آوەکە گەیاندبویە نزیکی قصری فرعون خزمەتکاری صندوقەکەی گرتەوەو بردی بو مالی فرعون ، ئەوانیش کە سەری صندوقەکەیان لابرد تەماشایان کرد کورریکی جوانی تیایە کردیان بە کورری خویان ، هەردایەنیکیان بو ئەهینا شیری پی بدا شیرەکەی نەئەخوارد تا دایکی خویان بو هینا ، ئەوانیش بەصورتی دایانی تسلیمی دایکەکەی خویان کردو لەلای دایکی گەورە بو هەتا بالغ بو . لەمصر دەرچووو رویشت بو مدین بو خزمەتی حضرتی شعیب علیه السلام ، دەسال لە خزمەتی حضرتی شعیب دانیشت لە پاش دەسالە کچی خوی بو نکاح کرد ، لە پاش مدتی لەگەل عائلەکەیا گەررایەوە بو مصر . لەریگادا لە طوری سینا خودای تعالی کردی بەپیغەمبەر وە کلامی خودای گەورەی بیستو تمنای کرد لە خودا هارونی برایشی کرد بە پیغەمبەر وە رەوانەی فەرعون بو سەر قبطیو بنی اسرائیل لە مصرا . کە رویشتنە مصرو اظهاری پیغەمبەری خویانیان کرد قسمی اعظم لە بنی اسرائیل ایمانیان پی هینا ، اما طائفەی قبطی کە اتباعی فرعون بون لەگەل فرعون انکاریان کرد وە داوای معجزەیان لی کرد ، خودای تعالی عصاکەی دەستی موسای

مأمورو مسخر کرد هەر وەختی حضـرتی موسـی ئەیویست ئەبو بە (ئەژدەها) ، وە (یَدِی بَیْضَاْی) شی پیدا یەعنی هەروەختی بیویستنایە دەستی ئەکرد بەباخەلیا کە ئەیهینایەدەرەوە وەکو چرا شـەوقی ئەدایـەوە ٠

لەم خصوصەوە فرعونو جماعتی وزرا اتهامیان کردن بەسحربازی ٠ وە بو تحقیقی ئەممسئلە لـە میعادیکی معلوما ساحرەکانی مصریان کوکردەوە ٠ وە موسیو هارونیشیان حازر کرد ٠ سـاحرەکان

هـەرچی سحریانزانی بەکاریانهیناو چـەندماری ناباریان نشانی خلقەکە دا ٠ کە حضرتی موسـی بەئەمری خودا عصاکەی فرریدا ٠ بو بە ئەژدەهاییکی وەها هەمو مارە سحریەکانی ئەوانی قوتدا ٠ لەبەر

ئەمە ساحرەکان تیگەیشتن کە مسئلەی حضـرتی موسی سحر نیە ، وە معجزەیە هەمو ایمانیانپیهینا ، لەسەر ئەم قضیەیە فرعون هەررەشەی کرد لـە موسیو اتباعی موسی علیه السـلام ٠ ئینجا خودای تعالی ئەمری فەرمو بە حضرتی موسی کە لە ئاخری شەوا خویو بنی اسرائیل برون بو سەر بحری نیل وە

بە عصاکەی بدا لە نهری نیل بوبان ئەبی بە کولانی وشكو بپەررنەوە لەسەر ئەمئەمری خودایە حضرتی موسی خویو اتباعی رویشتن وە لە نیل پەررینەوە ٠ کە فرعون خبردار بو تعقیبی کردن وە بە مغروری ئەمری کرد بە لەشکرەکەی بکەونە شوینیانو بدەن

لەنیل ، کە رویشتنە ناوی آوەکەوەو چەند قدەمی رویشتن هەمویان غرق‌بون‌و ئەم‌عظمتە بەم نوعـــە فەوتا ، کە حضرتی موسایش پەرریەوە لە ئاوەکـــە خودای تعالی (تەوراتی) بو نازل کردو لە پاش مدەتی وفاتی کرد . لەم‌بەینا واقعاتی بی‌اخلاقی طائفـــەی بنی اسرائیل زور بو کە لە کتیبەدینیەکانا وە لـــە تواریخا بیان کراوە ، قصە لی‌کردن‌یان طولی هەیە . وا مشهورە حضرتی موسی سەدوبیست سال عمری بوەو لە مصـرا دفن کراوەو زەمانی نبوتی ئەم‌ذاتـە موافقـــی زەمـانی فەرەیدون منوچهری ایرانـــی پیشدادی بوە واللّٰه اعلم .

(درسی بیستەم) بحثی حضـرتی هارُون عَلَیْهِ السَّـلام :

ئەم‌ذاتە مبارکە برای حضرتی موسی‌یە وە لـــە مصرا تولدی بوە ، خودای تعالی کردی بە پیغەمبەرو معاونی موسی لە گەیاندنی احکامی دینا . هەر وەختی حضرتی موسی ئەررویشت بو کیوی طـــور هارونی برای لەناو قومەکەیا بەجی‌ئەهیشت وە پیش وفاتی حضرتی موسی وفاتی کرد .

(درسی بیست‌ویکەم) بحثی حضرتی یُوشَع عَلَیْهِ السَّـــلام :

ئەم ذاتە عالی همتە لە ئەقاربی حضرتی موسایە ، قسمیکی زوری حیاتی خوی لە خزمەت‌کرنی ئـــەوا صەرف‌کرد لە پاش وفاتی موسی خودای تعالی کردی

بــه پیغەمبەرو رەوانەی کرد بو سەر بنی اسرائیل ، شەرریکی زوری کرد لەگەل دوژمنانا • فتحی شاری ئەریحای کرد ، لە پاش موسی بە بیستو حەوت سال متوفی بو • ئەهلی سیەر ئەلین عمری سەدو بیست سال بوە وە مدفنی لە کیوی (اِفْرائِیم)ە •

(درسی بیستودووەم) بحثی حضـرتی الیاس علیه السلام :

ئەمذاتە لەنسلی هارونە ، خودای تعالی کردی بە پیغەمبەرو ناردی بو سەر بنی اسرائیل لە زەمانیکا کە مشغولیبتپەرستیوە بەداخلاقی بون ، ئەمذاتە هەرجی سعیو تەلاشی کرد تأثیری نەبو ، لە ئەنجامدا لــــە ناو قومەکەی دەرچو • لە بعضـــی ئەخبارەوە وادەرئەکەوی تا قیامەت بەرحیاتەو هــەمو سالیك دفعەیی لەمکەدا ملاقاتی حضرتی (خِضْر) عَلَیْهِ السَّلام ئەکات ئینجا لەیكتر جیائەبنەوە •

(درسی بیستوسیەم) بحثی حضرتی اَلْیَسَــع علیه الســلام :

ئەمذاتە مبارکە کورری (اُخْطُوب) ناوە ، لـــە وەختی خویا ایمانی هینا بە حضرتی الیاس وە لەپاش دەرچونی ئەو بو بە پیغەمبەر بو بنی اســـرائیل وە ئەوانیش ایمانیان پیهینا وە زور احترامیان گرت تا متوفی بو •

(درسی بیستوچوارەم) بحثی حضرتی اُشْمُوِیل عَلَیْهِ السَّــلام :

ئەمذاتە جلیلە لە نسلی حضرتی هارونە · لە وەختی‌کا بنی اسرائیل بە دەستی عمالقەوە گیرودە بوبونو زور ظلم‌یان لی‌ئەکرا خودای تعالی کردی بە پیغەمبەر وەروانەی کرد بۆ سەر بنی اسرائیل ·

ئینجا ئەو قومە ‌داوایان کرد لە اشمویل کە پادشایکیان بو تعیین بکا جهادیان پی‌بکا ، لەم وەختا خودای تعالی وحی کرد بو اشمویل کە پادشای بنی اسرائیل (طالوت) ناوە کە لە راستیدا پیاویکی داناو بەهیبتو هیئت بو · بنی اسرائیل حکومەتی‌ی ئەم ذاتەیان پی‌خوش نەبو چونکە لە اسرەی‌مالکە نەبو · لەبەر ئەمە داوای نشانەی سلطنت‌یان کرد ، حضرتی اشمویل لە خودای تعالی پاررایەوە کە نشانەیکیان پیشان بدا ، خودا وحی کرد بوی فەرموی نشانەی سلطنتی طالوت ئەمەیە کە (تابوت) کەصندوقیکە لە داری شمشاد دروست کراوەو دەگەز دریژو سی‌سێ سی‌گەزپان کە لەلای‌حضرتی‌موسی بو وە لە پاش وفاتی ئەو دوژمن بردبویان غیباً بی دخالتی ئەمان بیتەوە بولایان · واقعا ئەوەندەی پی‌نەچو بەتقدیری خودا کەوتەوە لای بنی اسرائیل · بەم وضعە زور مەسرور بون وە تصدیقی حکومەتەکەیان کرد · لەپاش ئەمە طالوت بە موافقەی حضرتی اشمویلو بنی اسرائیل زور جهادیان کردو دوژمنیان لە خاکی خویان دەرکرد ، لەیکی لەوشەررانەدا داودی کورری ایشا (جالوت)ی کوشت کە پادشای عمالقە بۆ لەپاش ئەمە

اشمویل وِفاتی کرد ٠

(درسی بیستو پینجەم) حضرتی داود علیـــه السـلام :

ئەمذاتە بەقیمتە کورری ایشا وە لە نسلی یهوذای کورری یعقوبە ٠ لەزەمانی اشمویلا ، لـــە خەلاتی کوشتنی جالوتدا ، طالوت کچی خوی پیدا ، وە لەبەر ئەمە لە سیاسەتی حربا زور ناجح بو روز بەروژ ترقی ئەکرد کــە طالوت وفاتی کرد بوبە پادشـــای بنی اسرائیل وە خودای تعالی کردیشـــی بە پیغەمبەر وە (زبوری) بو رەوانە کرد بەلامئەم کتیبــە احکامی کەمتر بو زورتر موعظەو قصصی انبیاو اوضــاعی پیشینان بو ٠ (لقمان)ی حکیم لەزەمانی حضـرتی داودا بو وە پورزای ئـــەوبوە ، اختلاف هەیە لـــە نبوتیا ، بەلاماصح ئەمەیە پیغەمبەر نەبوە بــەلکو ذاتیکی مبارکو بەحکمتو همت وە لە ئەولیای خودا بوە ٠ حضرتی داود لە پاش چل سال نبوتو سلطنت لە عمری سەدسالەدا وفاتی کـــرد قبری مبارکی لەشامە ٠

(دِرسی بیستو شەشەم) بحثی حضـرتی سُلَیْمان عَلَیهِ السَّلام :

ئەمذاتە صاحب مقامە کورری حضرتی داودە ، هەر لە حیاتی باوکیا خودای تعالی کردی بە پیغەمبەر وە لە پاش وفاتی باوکی لە جیگایا دانیشت ٠ بیجگە

له نبوت سلطنت‌و مقامیکی زور گه‌وره‌ی بو ، خودای تعالی بای بو مسخر کردوه بو هه‌رجیگایه بچوایـــه خویو اتباعی هه‌ل‌ئه‌گرت ، تاقی به‌یانی ریگای مانگی وه تاقی ایواره ریگای مانگی ئه‌ی‌بردن ، له اصناف‌و انواعی طیرو حیواناتی وحشی اطاعت‌یان ئه‌کرد حتی جن مسخه‌ری بوبو ، وه لـــه اشغالی شاقه وه لـــه جی‌به‌جی کردنی احتیاجاتی خویا خزمه‌تی پی‌ئه‌کردن، زورکاری عجیب‌و به ئه‌همیت‌یان بو کردوه ٠ ئه‌م‌ذاته له ئه‌ولی سلطنت‌یه‌وه روی کرده خاکی ایران له شاری (اصطخرا) شیرازی قدیم‌دا مدتی اقامه‌تی کرد ٠ وه له خاکی کوردوستانیشا دانیشتوه ٠ تقریباً وه‌کو متواتره که له خاکی‌هه‌وشارا ٠ وه له (تـــه‌ختی سلیمان) له‌نزیکی مراغه‌دا اقامه‌تی بوه وه له‌پاشـــا گه‌ررایه‌وه بو شام وه حکومه‌تی (سَبَأْ)ی له یه‌مه‌ن استیلا کرد ٠ لـــه آخـــری عمریا مزگـــه‌وتی (بیت المقدسی) له فلسطینا بنا کرد له اثنای بنای ئـــه‌و معبده‌دا وفاتی کـــرد ٠ به‌لام‌به‌ســـه‌ر عصاکه‌یه‌وه مایه‌وه تا ته‌واوبونی بناکه نه‌یانزانی وفاتی کردوه ٠ وه‌ها مشهوره عمری په‌نجاو سه‌سال بوه ، تقریبا چل‌ســـال سلطنتی کردوه ٠ له‌پاش وفاتی اولادو احفادی تاچوار پشت سلطنت‌یان کرد ٠ به‌لام له‌آخرا حکومه‌تی بابل (بَخْتَنَصَّرْ) به‌سه‌ریانا غلبه‌ی کرد ، بیت المقدسی ویران کرد ٠ وه طائفه‌ی بنی اسرائیلی

بەحەبس‌و قتلی عام محو کردەوە ، یکەیکەیکیان نەبی کەس‌یان دەرنەچون ٠

(درسی‌بیست‌و حەوتەم) بحثی حضـرتی عزیر علیه السلام :

ئەم ذاتە صاحب عزتە لە نسلی حضرتی هارونە ٠ وە لە مندالی‌یا بە اسیری بردیان بو بابل ٠ لە پاش فوتی بختنصر کە ئەسیرەکان هەندیکیان نەجات‌یان بو ئەویش رویشتەوە بو شام لەریگادا کە گەیشتە ئەوشوینە کە مشهورە بە (دَیْرهِرَقْل) لەقەراغی نهری فراتا لە ولاغەکەی دابەزی وە لە باغیکا کـــە لەوجیگادا هەبو بعضی هەنجیری چنی ٠ وە ئەو موقعە کونەدی بو ، حضرتی عزیر لە روی تعجب‌و حیرتەوە ووتی آخو (چون خودای تعالی ئەم‌دی ویرانە آوەدان بکاتەوە ؟) لەویدا خودای تعالی بو دەرخستنی قدرتی خوی مراندی وە لە پاش سەدسال زیندوی کردەوە ٠

سؤالی لی‌کرد چەند وەختیکە وای لەم جیگادا ؟ ئەویش عرضی کرد : ممکنە روژی یا نیوەروژی ببی ٠ خودای تعالی فەرموی نەخیر ســـەدسالە وای لـــەم جیگاداو مردوی وە فەرموی بروانە بو ئـەو ولاغەت چونی زیندو ئەکەمەوەو بروانە بوطعامەکەت چـون بەساغی‌و پاکی ماوەتەوە ٠ ئینجا کردی بە پیغەمبەر بو سەر بقیەی بنی اســـرائیل ٠ ئەم‌ذاتە رویشتە ناویان لە شاما سکونتی کرد تا متوفی بو ٠

(درسی بیستوهەشتەم) بحثی ذو القرنین :

ئەمذاتە وەها مشهورە ناوی اســکندر وە لقبی ذو القرنین وە شهرتی بەرومی بوە ، مؤرخین ئەلین لە خــاکی (یونان) نشــأت وە ترقی کرد ٠ لەپاش تسخیری یونان قسمتیکی زوری لــە مملکتی روم استیلا کرد تا مشهور بو بە اسکندری رومی ، لەپاش ئەمە روی کردەشامو عراقو ایران ئەمانەیشی داگیر کردو پادشای ایران (دارا) ناو بەدەستی ئەو فەوتا ٠ ئینجــا روی کردە خــاکی (روس) بەشی کی زوری لی گرتن وە لەجهتی شمالی شەرقیەوە سدیکی زور محکمی دروســت کرد وە بەم ســدە منعی قومی (يَأْجُوجَوَ مَأْجُوج)ی کرد لە ظلمو دەس دریژی بەسەر نزیکانی خویانا ٠ ئەماسکندرە شاری گەورەی زوری لە دنیادا کردەوە ، یەکیك لەوانە (اِسْكَنْدَرِيه) لــە خاکی مصرو شاری « مروشاهجان » وە « مروروز » لە مملکتی ایرانا ئەو بنای کردون ٠ زورکەس لــە ئەهلی علــمو معرفت دائمــا بەلایەوە بوە ٠ موافقی ظاهری آیتی قرآن ئەمذاتە خودا پەرست بووە لەروی ارضا تطبیقی توحیدو عدالتی کردوە ، وە صــحیح ئەمەیە کە پیغەمبەر نەبوە تەنها انســانیکی عاقلو عالمو عادل بوە وە لە ادارەی ئەموراتا زور بەکفایت بوە ٠ بعضیکیش ئەلین ئەمذوالقرنینە کە لە قرآنا بحثی هەیە اسکندری رومی نییەو ، ئەمذوالقرنینە

معاصري زەمانی حضرتی ابراهیمی خلیل بوە ٠

(درسی بیستۆنوهەم) بحثی حضـرتی یونس علیه السلام :

ئەمذاتە مشهورە بەیونسی کورری متی ٠ خودای تعالی کردی بە پیغەمبەرو رەوانەی فەرمو بو سـەر ئەهلی (نَیْنَوٰی) لە نزیك شاری (موصلی) ایستەدا ،

مدتیکی زور بانگی کردن بو خودا پەرستیو ایمانیان پی نەهینا لە عاقبتا خودای تعالی وحی کرد بو حضرتی یونس ئەگەر ئەم قومە توبە نەکەن لـــەم معصیتو

طغیانەو ایمان نەهینن لـــە فلان وەختا عذابیان بوروانە ئەکەم ، حضرتی یونس علیه السـلام لـــە میعادی عذابەکەدا لە ترسی غضبی خودای تعـالی

لەشـــــار دەرچو ٠ ئینجـا قەومەکە توبەیان کردو لەگوناهی خویان پەشیمان بونەوە ٠ لەبەرئەمـــە خودای تعالی عذابەکەی بو نەناردن ٠ حضرتی یونس

علیه السلام لەسەر ئەم تاخیری عذابە سەری خوی هەل گرت تا گەیشتە سەربحرو سواری کەشتی بو ، کـــە مقداری رویشـــتن کەشتیەکـــە راوەستا ٠ کەشتیەوانەکە ووتی تجربەمان کردوە هەر وەختی

ئەم کەشتیە راوەستی ئەسبابی ئەوەیـە انسانی کی خراب یا بەندەییکی لـــە آغا فرار کردوی تیایە ٠ لازمە قورعە بخەین بزانین ئەو شخصە کی یە بیخەینە بحرەکەوە سیدفعە قورعەیان خسـت هەر بە ناوی

حضرتی یونســـەوە دەرچو لەبـــەر ئەمە خستیانە بحرەکەوە ، وە فوراً ماسیکی گەورە قوتیدا ٠

تا چەند شەوو روژی حضرتی یونس لە ســکی ماسیەکەدا مایەوەو زیندوبو ، لـــە وەختیکدا زور نارەحت بو دەستی کرد بە پاررانەوە لە خودای تعالی وە فەرموی « لَا اِلٰـهَ اِلاّ اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّي كُنْتُ مِنَ الظّالِمِينَ » یەعنی خودایا هیچ کەسی نییە بە راستی لایقی طاعتو عبادتبوکردن بی الا ذاتیتو وە اقرار ئەکەم بەمە کە لە هەمو ئەمرو ارادەئیکتا بیعیبی وە ایشت بیحکمتو مصلحت نییە من بەراستی ظلمم لە خوم کرد کە سەری خـــومم هەلگرت ٠ ئینجا خودای تعالی لطفی فەرمو وە ئەمری کرد بەوماسیە هاتە قەراغی بحرەکەوە دەمی کردوە تا حضرتی یونس تەشریفی هاتەدەرەوە ، بەلامجســـدی مبارکی زور ضعیف بوبو وە بـــە حرارەتی سکیماسیەکە وەکو سوتاوی لیهاتبو ، لەبەر ئەمە خودا بە قدرتی خــوی داریکی کولەکەی فورا بو سەوزکردو حضرتی یونس لە سیبەریا بە استراحت دانیشت تا بدەنی خــوی گرتەوە ، چونکە ئەو نوعە دارە میشی پیوەنانیشی وە انسان ئەتوانی استراحەتی لەبنا بکات ٠ ئینجا روی کردەوە (نَیْنَوَی) وە رویشت بو لای قەومەکەی ٠

ئەمدفعە لەسەد هەزار کەس زیاتر ایمانیان پیهینا وە تا مدتی بـــە استراحتو طاعت دەوامیانکرد جا

حضرتی یونس علیه السلام وفاتی کردو لـه عینی جیگەدا دفن کرا • مشهوروەهایه نبوتی حضـرتی یونس له پاش سلطنتی اسکندری رومی وه له ئەیامی ملوكالطوائفا بوه •

(بیداریی) بعضی ئەهلی سیر ئەلین ئەو بحره که حضرتی یونس سواری کەشتیبو تیایا بحریروم بوه یەعنی بحری ابیضی متوسـط • ئەمرأیه هەرچەنده ممکنه فقط عادتاً دوره وه ظاهر وایه یا نهریفرات یا دجلەبوبی بەلکو دجله نزیك تره وه ئەم دونهره له عەهدی قدیمدا کەشتی هەوائی هاتوچوی پیاکردوه• والله اعلم •

(درسی سیهەم بحثی حضرتی زکریا وه حضرتی یحیی عَلَیْهِمَا السَّلَام :

حضرتی زکریا له نسلی حضـرتی سلیمان بوه • باوکی ناوی (یُوحَیَا) بوەو له شـاما لەدایك بوەو خودای تعالی کردی به پیغەمبەرو رەوانەی فـەرمو بو سەر بنی اسـرائیل تا عمری گەیشـت بـه سەدوبیستسال أولادی نەبو • ئینجا تمنای کرد له خودای تعالی کورریکی پیبدا ، خودا به لطفو مرحمت تمناکەی قبول کردوه له « إیشاع »ناوی عائلەی کـه پیرەژنیکی هەشتاساله بو کورریکی پیعطا کـرد ناویان نا (یَحْیی) • ئەمذاته مقدسـەیش هەر لـه حیاتی باوکیا خودا کردی به پیغەمبەرو لەگەل باوکیا

مشغولی تبلیغاتی دین‌و تعلیم‌کردنی (تورات) بون
له عصری ئه‌م‌دوذاته‌دا پادشاییکی بنی‌اســرائیل
عاشقی برازایکی خوی بوبو ئه‌ی‌ویست ماره‌ی بکا ،
ئه‌وانیش به حکمی شریعت منعیان ئه‌کردن . له‌سه‌ر
ئه‌م مسئله غضبییان گرت لی‌یان . دایکی کچه‌که
به‌حیله‌و سیاسه‌ت کاری‌کی کرد پادشا حضرتی
یحیی‌ی کوشت‌وه حضرتی زکریاش له ترسی
ئه‌م‌پادشا ظالمه فراری کرد ، چونکه له هه‌مولایه‌که‌وه
به‌دوایا ده‌گه‌ران به ناچاری له قرولی داریکا
خوی‌شارده‌وه ، که مأموره‌کان پی‌یان زانی داره‌که‌یان
به‌مشارداهیناو حضرتی زکریایان له داره‌که‌دا کرد
به دوپارچه‌وه ، به‌م‌غدره بی‌تامه ئه‌وذاته عالی صفاته
له‌ناوبدا . ئینجا مقابل به‌م جسارت‌و قساوته خودای
تعالی غضبی‌لی‌گرتن وه پادشاییکی آگرپه‌رستی
به‌سه‌ریانا مسلط کردو ئه‌م‌پادشایه کوشت‌و اتباعی
فوتان‌و سه‌دو حه‌فتا هه‌زار که‌سی به دیلی بردن .

(درسی سی‌ویکه‌م) بحثی حضرتی عیسیٰ عَلَیْهِ السَّلام :

ئه‌م‌ذاته صاحب همته کورری (مَرْیَم)ی کچی
عمران له نسلی حضرتی هارونی برای حضرتی
موسابوه ، به‌ینیان تقریباً هه‌زار سال بوه . دایکی
حضرتی مریم (حَنَّة) خوشکی (إیشاعی) عائله‌ی
حضرتی زکریایه . (حنه) حامله بو وه زور مشتاقی

اولادبو ، لەبەر ئەمە نذری کرد لەسەر خوی ئەگەر خودای تعالی کورریکی پیبدا بیکا بە خزمەتکاری بیت المقدس • کە وضعی حملی بو قضـــاءً کچ بو ، ئەویش زور متاسفانە غمی خوارد وە ناوی نا بـە (مَرْيَم) دیسان لە سەر میلی خوی قراریدا بیکا بـە خادمـــەی (بَيْتُ الْمُقَدَّس) بـە تقدیری خودای تعالی هیشتا مریم مندال بو باوکو دایکی وفاتیان کرد • ئینجامقدسین بیت المقدس بو کفالتو بەخیوکردنی مریم قورعەیان خست نتیجەقورعە بەناوی حضـرتی زکریاوە دەرچو ، لەبەر ئەمە وە بە واسطەی ئەوەوە کە پوری مریم ایشاعناو عائلەی حضـرتی زکریابو حضـــرتی زکریا بو بـــەکفیلی مریـم ، موقعیکی خصوصییان بوتعیین کرد تا تیایا دابنیشی هەر لـە زەمانی مندالیا چەند کراماتی لیدەرکەوت ، چـەند دفعە زکریا تەماشای حجرەکەی ئەکرد طعامو میوەی لەزیزی ئەبینی ، کە لیی ئەپرسی ئەمەت لەکویبوە ؟ ئەیووت : خودای تعـــالی بـوی ناردووم • واقعـاً لەغیبەوە رزقی بو ئەهات • کە گەورەبو دەستی کرد بە خزمەتکردنی بیتالمقدس • روژی بو ایشی خوی رویشتبوە خەلوەتیکەوە حضرتی جبرئیل علیه السلام بەئەمری خودای تعالی لە صورتی انسانیکا خوی بـە حضـــرتی مریم نشاندا • کە حضـــرتی مریـــم چاویپیکـــەوت متأثرانـــە استعاذەی کردو زور

لەنظريا دشوارو نامناسب بو انسانيكى بيگانە لـە خلوتيكى وەهــادا خوى پى نشان بدا · لـــە اثرى استعاذەو تأثرەكـــەى مريمەوە حضـرتى جبرئيل هاتەقسە وە فەرموى : من مأمورم لە لايەنى خوداى

تعالى بو ئەمە كورريكى جوانو صاحبمقامت بدەمى ، مريم فەرموى عجبا چون قابلە من اولادم ببيت والحال شـــوم نەكردرە ؟ جبرئيل فـــەرموى تقديرى خودا وەهايە وە خودا لەسەر هەموشتىكا قدرتى هەيە ،

لەووەختا فوىكرد بە حضرتى مريما فوراً بـەوفوە حاملەبو ، وە وەختى وضعى حملىهاتو ژانەســـك گرتى مريم بە ئەسفو تأثيريكى فوق العادەوە لــــە

بيت المقدس دەرچو بو ناو باغى كە لەونزيكانەدا بو وە رويشتنـــەژير سيبرى دارخورمايك وە لـــەويا حضرتى عيسى تولدى بو ·

ئەمژنە عفيفە لە وضعى خـوى زور محجوب بو ووتى خوزگايە من هەر نەبومايە يا خود بەرلەمحالە بمردمايە ، ايستە من چىبكەم وەكى برروام پى ئەكا

كە ئەم مندالە فقط بە قدرتى خوداى تعالى بىواسطەى باوك پەيدا بوە · لەمقسە وغەمەدا بو حضرتى عيسى لەژيرداوينەيا بانگى لىكردو عەرضى كرد : دايە هيچ

عاجزو متأثر مەبە جارى ئەو لقە دارخورمايە راكيشە بولاى خوت ايستە خورماى پى ئەگاتو دائەكـەوى بەســـەرتا وە لەبـــەر دەميشتا كانىكى خـوش

پەیدائـــەبی ، خورمابخو وە آوی شیرین بخورەوە وە هەرکەسی پرسی ئەم منداڵەچییە تی‌ی‌بگەیینە کـــە بەروژوم لەسەرخوم نذر کردوە قسە ناکەم ، چونکە لەوزەمانەدا هەرکەسی روژوی نذر بکردایە تا نهایتی روژوەکەی قسەیشی نەئەکرد ·

حضرتی مریم لقە دارخورماکەی راکیشـــا فورا خورمای گرت وە داباری بەسەریا وە آویش لەلای پەیدا بو ، بە چاوپی‌کەوتنی ئەم وضعە مقداری حالی اهون بوەوە·لە پاش ئەمە عیسای هەڵگرت‌و هاتەوە بو ناو قومەکەی ، کە قومەکەی عیسایان بینی زور بەاستنکارەوە پرسی‌یان‌لی‌ی ووتیان ئەی مریم ئـــەم منداڵە چییە ، وە ئەمە چە وضعیکە خو تو نە باوکت‌و نە دایکت اخلاقی خراپیان نەبوە ؟ ئەویش اشارەتی کرد بو عیسی : کە لەم کوررە بپرسن ، ئەوانیش بە تعجبەوە ووتیان چون قسە ئەکریت لەگەل منداڵی‌کی وەهادا · لەماثنایەدا عیسی علیە السلام هاتەقسەو (فەرموی من عبدی خودام وە خوا بە فضلی خـــوی کتیبـــی پی‌داووم وە کردومی بـــە پیغەمبەر وە لــــە هەرجیگایی ببم بە برکتم وە باعثی برکتی ئـــەو جیگایەم وە خودای تعالی ئەمری پی‌کردووم بە نویژو زەکات تازیندو بم لە ارضاو کردومی بە انسانیکی چاك‌و اخلاقم لەگەل دایکم چاکە) · کە ئەم قسانەی فەرمو قەومەکە بون بەدو فرقە بعضیکیان باوەرریان

کرد بەمە کە عیسی بە محضی قدرتو ایجادی خـودا وە بی واسـطەی باووك پـەیدا بوە وە پیغەمبەری خودایە ، وە مریم لەهەموو توهمەتی مەحفووظە ۰ بعضیکیشیان انکاریانکرد وە لە حقیقتو انصافو عقل لایاندا ۰

حضرتی عیسی گەورە بو خودایتعالی (اِنْجیل)ی بو رەوانە فەرمو ، ئەویش دەستی کرد بە تبلیغاتی احکامو اموراتی دین ، وە بو اثباتی نبوتی لە نظری عالەما خودای تعالی چەند معجزەی گـەورەی پیدا :

مردوی زیندو ئەکردەوە ۰ کویرو کەچەلو بەلەکی خوش ئـەکردەوە ۰ وە دوازدە کەس لە خواصـی اصحابی بون کە مشهورن بە (حَوارِی) یەعنی رفیقی خالصن ، ئەمجماعتە لەسەر دستوراتی حضـرتی عیسی مشغولی تبلیغاتی دینی عیسیبون ۰

بەرامبـەر بەم هەمو معجزاتو برکاتە ظاهرە یهود لەسـەر قاعدەو اصـولە عادیەکەی خویان دەستیان کـرد بە افسـادو اخلالو عنادو انکارو مکابرەیان لەگەل عیسـیو اتباعەکەیا ئـەکردو بەدەستیاری حکومتەکەیان بەرهەلستی نشرو رواجی دینی حضرتی عیسییان کردو ، لە نتیجەدا اتفاقیان کرد بیکوژن ، دەکەسیان هـاتن عیسایان گرتو ، ویستیان بیبەن بیکەن بەدارا خودای تعالی حضرتی عیسای لە ناویانا لابردو بردی بو آسمانو صورتو سیمای عیسای خستە سەر یەکی لەو دەکەسـەو

ئەوشخصەیان بردو کوشتیان ، لە عاقبتا کە رفیقەکەی خویان دیار نەبو تأملیان کرد لە کوژراوەکە حالی بون ئەم کوژراوە رفیقەکەی خویانەو عیسی نییە ، بەلام تازە چی بکەن عیسی لە آرادا نەماوەو نازانن چی لی هاتوە . موافقی ظاهری آیت خودای تعالی عیسای بردوە بو آسمان ، وە موافقی حدیثی صحیح لە آخری زەمانا لە آسمان دیتە خوارەوە بو سەرزەوی و مدتی لەشاما اقامت ئەکاو لەسەر نهجی شریعتی اسلامی رفتارو معاملە ئەکات و لە مدینەی منورەدا متوفی ئەبیت .

لەپاش رفعی حضرتی عیسی یهود کەوتنە هەولی لەناوبردنی آثاری دینەکەی وە اصولی دینەکەی نەما، وە هەندی لە اتباعەکەی لەبەر تضیق و اذیت دانیان بلاوبونەوە . مشهورە دیی (هَوْرِین) لە ناحیەی میدان تابعی قضای خانقین بە ناوی (حَوَارِیِین) ناوبراوە وە لە زمانی کوردیدا بوە بە (هورِین) حتی لە بعضی ئەهلی کشف لەعهدی حضرتی شیخ المشائخ عمر ضیاءالدین قدس سره بیسراوە کە لەوحوارییینەی لەو موقعەدا بە (مُکَاشَفَه) بینیوە .

لەپاش رفعی عیسی علیه السلام لە اثری افسادات و اخلالاتی یهودا انجیلی صحیح لەسەر زەویا نەماوە ، دەستی تحریف و تبدیل برایە توراتیشەوە ، روژبەروژ دنیا بە تاریکی جهل و وحشت و آدابی

غیرمشروعه داگیر ئەکرا بە نوعی لە هەمو نقطەییکی جزیرة العربا بتپرستیو دینو آیینی خرافیە دائر بو وە ئەموضعە تقریباً پینجسەدسالو کسور دوامی کرد • ئینجا دنیا زور محتاج بو بە آفتاییکی عالمتابو چرایکی شعلەوەر کە هەمو گوشەییکی دنیا روناك بکا تەوە ، بەم مناسبەوە خودای تعالی روژی طلعتو سیمای باصفای حضرتی (محمد المصطفی)ی ـ صلی الله علیه وسلم ـ لە افقی شرقیوە لە دنیا آشکرا کرد •

(درسی سیودوهەم) حضرتی مُحَمَّدُ الْمُصْطَفیٰ ـ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ـ لە پیش نبوتا :

ئەمذاتە عالیدرجاتە ، وە ئەمسەروەرە سەرئەفرازە ، وە ئەمشافعی روژی نیازە ناوی مبارکی محمد (ص) کورری عبداللّهیە • عبداللّه کورری عبدالمطلبە ، عبدالمطلب کورری هاشمە ، هاشم کورری عبدالمنافە ، دایکی ناوی آمینەیە ، آمینە کچی وهبە ، وهب کورری عبدمنافە ، عبدمناف کورری زهریە •

اجدادی ئەمذاتە لە عەربی حجازو لە طائفەی قریشو لە نسلی قیداری کورری حضرتی اسماعیلن • ئەم سلسلە عالیە لە آدمەوە تا خاتم هەمو خودا پەرستبوون • وە « آزەر » باوکی حضرتی ابراهیم نەبو بەلکو مامی بوە فقط چونکی بە مندالی حضرتی ابراهیم لەلای ئەو بوە پییووتوە بابە •

حضرتی فخری عالم (ص) پینجسەدو حەفتا سال لــە پاش میلادی عیسی لە وەرزی بــەهارا لە روژی بیستەمی نیسـانی رومی لــە وەختی طلوعی فجرا ریکەوتی دوازدهەمی ربیع‌الاول لە روژی دوشەنبەدا تولدی بوە ٠

خودای تعالی بە لطفی خوی بو دامەزراننی بناغەی شرافتی ئەو لە شەوی تولدی ئەوا چەند فەرمانیکی گەورەو علاماتیکی بەقیمتی نشانی ئەهلی عالمدا ٠ ایوانی سلطنتی کسرای لەت کــرد ، چوارده طاقی داکەوت ، آگری مجوسیت کە هەزار سال بو لە خاکی فارس‌دا ئەگررا کوژانیەوە ، وە آوی بحری طبریــە روچو ووشك‌بو ٠ ئەم‌ذاتە دومانگ لە پیش تولدیا باوکی لە سفری تجارەتا متوفی بو ، ئینجا کە تولدی بو اول کەسی کە شــــیری پیداوە بیجگە لــە والدەی ثویبەی جاریەی ابو لهب بو ٠ لەپاش مدتی (حَلِيمَه)ی سعدیە هات بو مکەی مکرمە وە بە صورتی دایەنی وەری گرت‌و بردی بوقبیلەی (بَنِي سَعْد) تا نهایتی مدتی شیرخواردن شیری پیدا ئینجا هاوردیانەوە بو مکە بو مالی (عبدالمطلب)ی باپیرەی ، وە لە عمری شەش‌سالی‌دا لەگەل والدەی مطهرەی آمینە رویشت بو مدینەی منورە بو دیدەنی خالەکانی، کەلەوسەرەوە هاتنەوەو گەیشتنە (أَبْوَاء) ، والدەی نەخوش کەوت‌و وفاتی کرد ٠ وە لــە عمری هەشت‌سالی‌دا بو کــــە عبدالمطلبی باپیریشی وفاتی کرد ، وە لەسەر وصیتی

ئەو لەلای مامی کە (أبو طالب)ە دانیشت ٠ لە عمری دوانزە سالی‌یا لەگەل ابو طالبی مامی رویشت بو مملکتی شام ٠ کە گەیشتنە شاری (بُصْرٰی) لەسەر اشارەی (بُحَیْرای) راهب گەررانەوە بو مکە ٠ وە لە عمری هەژدە سالیدا لەگەل (زُبَیْر)ی مامی سفری کرد بو مملکتی یەمەن‌و هاتەوە ٠ لە عمری بیست‌وچوار سالی‌یا بو بە وکیلی (خَدیجَە)و رویشت بو مملکتی شام بو تجارت ، کە گەیشتنە بصری لەسەر اشارەی (نسطورا)ی راهب هەر لە بصرادا معاملەی کردو گەررایەوە بو مکە ٠ ئینجا (خدیجە)ی کچی خویلد کە لە اشرافی مکە بو نکاحی کرد وە لەسەر حالەتی عزت‌و رفاەو شرف پیکەوە رایان‌ئەبوارد ٠

(درەسی سی‌ی‌وسی‌یەم) بحثی حضرتی فخری عالم (ص) لە أول أوضاعی نبوتی‌یەوە تا وەختی هجرت ، یەعنی رویشتنی لە مکەوە بو مدینە زادهما الله شرفاً ٠

ئەهلی سیرت‌و تواریخی اسلامی ئەلین : حضرت (ص) لە عمری سی‌ی‌و پینج سالی‌یا میلی خلوت‌و عبادت‌و طاعەتی پەیدا کرد ، وە لەم تاریخەوە لە هەمو سالیکا مانگی ئەررویشتە غاری حراء وە بو دوزینەوەی صانعیکی صاحب قدرت‌و عظمت تفکری ئەکردەوە ، ئەیزانی کە وضعی بت‌پەرستی خرافات‌و جهالتە ، وە ئەیویست کە بەشەر لەم‌تاریکی وحشتە نەجات بدا ٠ کە سالی (چل) هاتە پیشەوە علامات‌و

نشانەی نبوتی دەرکەوت وە انشراحو دڵروناکیکی فوق‌العادەی بو پەیدا بو ، حتی شەش مانگ لەپیش تەواو بونی ئەم سالا هـــەر خەویکی ئەبینی وەکو روشنایی روز ئەهاتەدی · لە ســـەری چل‌سالەدا روژی لە غاری (حِرَاء) دا بە رسمی سابقی دانیشتبو کوتوپرر حضـرتی جبرئیلی ئـەمین علیه السلام کـە ملائکەیکە لەچوار ملائکە مقربەکان وە ئەمینی وحی بوە لە طرفی ذاتی خودای تعالی‌وە بو لای پیغەمبەران عَلَيْهِمُ السَّلام ، بە ئەمری خوادای تعالی هات بولای حضرت (ص) وە چـــەند ئایەتی لە قرآن بەســـەرا خویندەوە ، لەم تاریخەوە تا سی‌سال وحی بو نەهات، لە سالی چل‌و سی‌دا روژی لە غاری حراوە ئەهاتەوە بو مکە لە ریگەدا بو دەنگی حضرتی جبرئیلی بیست وە خوی پی‌نشان‌دا · لە دوای ئەمە پەی‌دەرپەی آیتی بو ئەهاورد وە ئەمری پی‌کرا کە هەمو بەشەر بانگ بکا بو توحیدو خواناسین · یەکەیەکەو دودو ئەهلی مکەو اطراف ئەهاتن ایمانیان ئەهیناو موسولمان ئەبون · طبقەی اول لەوانە کە مسلمان بون حضرتی ابو بکری صدیق ، حضرتی علی ، زیدی کورری حارثە ، بلالی حەبەشی ، خدیجەی عائلەی ، ام الفضل حرەمی حضرتی عباس‌و اسمای کچی حضرتی ابوبکر بون ·

طبقەی دوهەم حضـرتی عثمان‌و زبیری کورری عوام‌و عبدالرحمانی کورری عوف‌و سعدی کورری ئەبی وقاص‌و طلحـەی کورری عبدالله‌و ابوعبیدەی

کـــورری جـراحو ابو ســـلمەو ارقمی مخزوەیو عثمانی کورری مظعون لەگـــەل دوبرایا عبداللە وە قدامە ، وە عبیدەی کورری حارث وە سعیدی کورری زید ، وە فاطمەی کچی خطابو حضرتی عمری کورری خطاب بون . لەپاشن مسلمان بوونی حضــرتی عمری کورریخطاب (ض) ئینجا دەنگی اسلامیت بە مکەو اطرافا شهرتی وەرگرتو عەربە مشرکەکان دەستیان کرد بە اذیتدانی اصحابەکانی پیغەمبەر (ص) لەبەر ئەمە حضرت (ص) ئەمری پیفەرمون برون بو مملکتی حبشە بو لای (نجاشی) پاشای حبششتان . قســمی اعظمیــان هجرتیان کردو رویشــتن بو حبشە ، وە لەواقعا (نجاشی) زور بەشرافت وە جوانمەردی جیگای پیدانو اکرامو حرمتی گرتن . ئەمە أول هەنگاو بو لە شهرتســاندنی اسلامیت لــە خاکی خارجەدا . مشرکەکان زور متأثرو نارەحت بون ، لەناو خویانا قراریاندا مادام ابوطالب کومەكو یارمەتی حضــرت بدا هەمو بەجاری تەرکی معاملەو تجارتو دوستیی طائفەی بنیهاشمو بنی مطلب بکەن . ئینجا لەبــەر ئەمە ابو طالب بەراستی نصرتو مساعدەی حضرتی ئەکرد ، مشرکەکان قرارەکەی خویان دابەست وە بنو هاشم وە بنو مطلب بە مجبوری لە شاری مکە دەرچون وە لــە جیگایــە لەونزیکا کە مشـــهورە بە (شعبی عبدالمطلب) مانەوە تا سیسال ئەم مقاطعەیە دوامی کرد ، ئینجا بعضی لە اصلاحخواهانی عەرەب کەوتنە

بینەوەو ئەم دوطائفەیانە هیناو بو شاری مکە ، کە هاتنەوە مکە لەم تأریخا کە نوسال لە نبوت رائەبورد سورەتی (وَالنَّجْمِ) نازل بو ، کە حضرتی فخری عالم (ص) ئەم سورەتەی خویندەوە بەسەر عەرەبەکاناو ،

گەیشتە آیتی سجدە لە آخریەوە هەمویان لە هیبتی ئەوآیەتە سـجدەیان بـرد ، مهاجرەکانی حبشـە ئەمحادثەیانە بیست وا حالی بون کە مکەیي مسلمان بوون لەبەر اشتیاقی وطن هەمو هاتنەوە بو مکە ·

کە گەیشتنە بەرەوەوە وضعیتیان چاك نەبینی تکرار رویشتنەوە بو حبشە · لەپاش ئەمە کە سالیدەهەم هاتە پیشەوە ابوطالب وفاتیکردو سیروژ لە پاش ئەو حضرتی خدیجەش وفاتی کرد · حضرت (ص) لەم

اوضاعە زور متأثر بو ، وە تشریفی رویشت بو شاری طائف ، مدتی مانگی لە طائفا دعوتی ئەو ملتەی ئەکرد بو اسلامیت قبولیان نەکرد · ئینجا تشریفی لە طائف دەرچو بو مکە · کە لە طائف هاتە دەرەوە حضـرتی جبرائیل نازل بو وە عرضی کرد خودای تعالی سلامت لیئەکا وە ئەمری فەرموە کە من مطیعی تو بم ئەگـەر ئەفەرموی با شاری طائف ویران بکەم ، حضرت (ص) فەرموی نەخیر رازی نیم چونکی ئەم قومە بی معرفت وە نەزانن بەلکو لە نسلی ئەمانە انسانی بە معرفتو عاقل پەیدابی · کە حضرت (ص) تشریفی گەیشتەوە مکە رویشتە پـەنای (مَطْعمی کورری عدی) کە واقعا ئینسانیکی بەغیرتو شرافت بو ·

(درسی سی‌ی‌وچوارەم) بحثی هجرت کردنی حضرت (ص) له مکه‌وه بومه‌دینه :

له‌پاش وفاتی ابوطالب‌و خدیجه‌ی عائله‌ی که‌وته سه‌ز فکری ده‌رچون له مکه · ئینجا هه‌مو سالی لـه وه‌ختی حج‌دا که قبایلی عه‌ره‌ب ئـه‌هاتن بو طوافی (کَعْبَةُاللّٰه) حضـرت ئه‌ررویشـته ناویان وه دعوتی ئه‌کردن بو مسلمان بون وه داوای نصرت‌و مساعده‌و جیگه‌ی اقامتی لی‌ئـه‌کردن · له‌سـالی په‌نجاو یك‌دا تشریفی رویشت بو ناو حجاجی مدینه‌یی ، حـه‌وت که‌سیان مسلمان بون ·

هه‌ر له‌م‌ساله‌دا له بیست‌و حه‌وتی مانگی رجبا خودای تعالی سه‌ربه‌رزی کرد بـه رتبه‌ی (معراج) · به نه‌صصی آیت‌ثابته که له شه‌ویکا له مکه‌وه گه‌یاندیه مسجدالاقصی که عیباره‌ته له بیت‌المقدس له شـاری (قدس) · وه به حدیثی صـحیح ثابته که لـه بیت المقدسه‌وه له عینی شه‌وا به‌جسم‌و جسـدی مبارکی عروجی پی‌کرا بو ژوری هه‌مو آسمانه‌کان‌و خطاب‌و کلامی ذاتی خودای تعالی‌ی بیست‌و پینج فرضـه‌ی نویژی له‌سـه‌ر خویو امتی واجب کـرد · هـه‌ر له‌وشه‌وه‌دا تشریفی هاته‌وه بو مکه‌ی مکرمه · لـه سالی په‌نجاو دودا له موسمی حج رویشته‌وه بو ناو حجاجی مدینـه · پینج که‌سی تر له‌گه‌ل حـه‌وت شخصه‌که‌ی سالی پیشو هاتن ایمانیان هینا · وه له سالی په‌نجاو سی‌دا له موسمی حجا جماعتیکی زور له

مدینه‌یی هاتن ایمانیان هینا وه وعده‌ی نصـــرت‌و
کومك‌یان دا به حضرت (ص) وه رجایان لی‌کرد کــه
تشریفی بروا بو مدینه ، که ئه‌م جماعته گه‌ررانه‌وه
بو مدینه اســـلامیت له مدینـــه‌و اطرافی مدینه‌دا
بلاوبوه‌وه‌و رغبتیکی زوریان په‌یدا کرد له قبولکردنی
دینی اسلام . که کافرانی مکه له‌م وضـــعه خبردار
بون که‌وتنه خطره‌وه له قوتی حضرت (ص)وه قراریان
هاته سه‌ر تدبیری مدافعه‌ی ئـه‌م‌ذاته وه له‌شـــه‌وا
رویشتن بو مالی حضرت (ص) به‌قصدی کوشتنی ،
حضرتی جبرئیل به ئه‌مری خودای تعالی زو خبری دا
به حضرت (ص) ئه‌ویش تشریفی له‌مال هاته ده‌ره‌وه ،
ملاحظه‌ی فـــه‌رمو جماعتی وان له‌درگای ماله‌کـه‌دا
ئه‌ویش اولی سورتی (یسن)ی خویند به مشتی خولا
وه وه‌شانی به رویانا به قدرتی خودای تعالی هـه‌ده‌و
به‌رچاویان تاریك بو تا حضرت (ص) له‌وآرادا ده‌رچو
وه رویشـــت بو مالی (اَبُو بَکْرِی صَــدِّیق) خودای
لی راضی بی . ئینجا پیکه‌وه هه‌ستان له‌مکه چونـه
ده‌ره‌وه‌و تشریف‌یان برده (غاری ثور) خویان په‌نادا .
جا که کافره‌کان رویشتنه ماله‌وه گه‌رران حضرتیان
نه‌بینی به‌ناامیدی هاتنه‌ده‌ره‌وه وه‌که‌وتنه تعقیباته‌وه
به هه‌مو لاییکا حتی له شار ده‌رچون وه رویان کرده
غاره‌که له‌ویا ابوبکری صدیق خه‌وفی پیدا کرد که
کافره‌کان بیان دوزنه‌وه ، حضرت (ص) فه‌رموی هیچ
مه‌ترســه خودای تعـالی له‌گه‌لمانــه ئه‌مانپاریزی ،

لەموەختـا بو محافظـــە ئەمذاتانە خـوداى تعـالى (عنكبوت) جولايى كەرەى نارد درگاى غارەكەى تەنى وە كوتريكيشى نارد لە دركاى غارەكەدا هيلانـەى كـرد ، كـە كافران هاتنـــە لاى دەرگاى غارەكـە ئـــەموضعەيان چاوپى كـــەوت مأيوس بـــون وە

گەررانەوە · خولاسە لە پاش سىروژ حضـرت (ص) لەگەل ابوبكرى صديقا كەوتنە ريگە بو مدينـــەى منورە · كافرەكانى مكە چونكە ئەيانزانى كە حضرت (ص) ئەروا بو مدينە وعدەى سىوشتريان دا بـــە (سراقەى بن مالك) بروا لـــە ريگادا بيانگريت ·

ئـــەويش رويشت بە شـــوينيانا كە نزيكيان بووە هەررەشەى لىكردن · حضـرت (ص) لاىلىكردەوە بەخويو وشترەكەيەوە رويشتنە خوارەوە بەزەوىيا ، سراقە كـە ئەمەى بەســـەراهات زور پاررايەوە تا ئەجاتى بو ، تكرار خەيالى كرد ئەم روچونە لەبـــەر زورىرەلى موقعەكەيەو تەكانىدا بروا بيان گريت

دوبارە حضرت (ص) لاىلىكردەوە وەكو جارى پيشنو خويو وشترەكە روچونەوە بەزەوىيا · ديسان سراقە پاررايەوە تا نـــەجاتى بو ، ديسانهەلەتى بردەوە حضرتيش (ص) لاىلى كردەوەوە رويشتنەوەخوارەوە بەزەوىيا ئينجا حضرت (ص) فەرموى ئەىسـراقە خيالى عبث مكەوە ايمان بهينە دژدەبيت امتى من غلبە ئەكـەنو تاجو لباسى كسرى لە غەنيمەتدا ئەگرنو ئەدريت بەتو · ئينجا سراقە قناعتى كردو گەررايەوە

بو مکـــەو معـذرتی کردو وتی‌پی‌یان‌نەگەیشتم ٠ حضرت (ص) لەگەل ابوبکری صـدیقا رویشتن تا گەیشتن بە (قباء) کە شوینیکە لە نزیکی مدینەی منورە ، لەوی دانیشتن‌و بیست‌ودو روژ اقامت‌یان کرد جا تشریفی ریکەوت بو شاری مدینەو طائفەی (أَوْس‌وخَزْرَج) پیشـــوازیەکی زور بەشـــەرف‌و اهمیت‌یان لی‌کرد وە لە خزمەت‌یا واردی مدینـــەی منورە بـون ٠ حضـــرت (ص) لـــە مالی ابوایوبی انصاری‌دا دابەزی وە لەوی سکونەتی کرد ٠ لەپاش حەوت مانگ عەرەسەییکی کرری مزگەوتیکی عالی‌و چەند هودە خانـوی تیاکردەوە ٠ ئـــەم‌جار ناردی بەشوین عائلـــەی خویو حضـــرتی ابوبکرا هاتن بو مدینەی منورە ٠ ئینجا اصحابەکانیش کە لە مکەوە هجرت‌یان کرد بو بو مملکتی حبشە هەمو هاتن بو مدینە وە بە شادی‌و فرح کەوتنە ترتیباتی تبلیغی دینی پیروزی اسلام ٠ انصاری مدینە زور معاونت‌و مساعدەیان بە مهاجرەکان نشاندا ، حتی ئەگـــەر حضـرت (ص) منعی نەکردنایە ئەیان‌ویســت ژنی خویان طلاق بدەن بو ئەمە مهاجرە بی‌ژنەکان نکاح‌یان بکەن وە بە اتفاق‌و برایەتیکی راست حاضـربون بو خزمەت‌کردنی حضرت (ص) ٠ وە دەستیان‌کرد بە جهادو محاربەکردن لەگەل دوژمنانی اسلامدا، با براو خزمی خوشیان بونایە ٠ بە یـەك دلی‌و اخلاص لـە مدتیکی کەما زور پیشکەوتن وە لە مدتی دەسالا کە

حضرت (ص) له مدینـــــه‌دا مایه‌وه‌و به‌رحیات بوه ، بیست‌وحه‌وت حه‌ربی به‌اهمیت‌یان له‌گـــه‌ل کافرانا کرد . له «نو»حرب‌یانا حضرت (ص).. نفسی مقدسی خوی حاضر بو .

مهم‌ترینی ئه‌م حربانه حه‌ربی (بدر)و (حنین) بوو . خاکی حجازو یه‌مه‌نیان به‌ته‌واوی فتح‌کرد . له سالی هه‌شتی هجری‌دا شاری مکه‌ی مکرمه‌ی فتح کــرد . وه له سالی ده‌هه‌می هجری له‌گه‌ل سه‌دوچوار هه‌زار که‌س له اصحابی کرام (ض) تشریفی رویشت حجی کعبة الله‌ی کرد . که له‌م سفره گه‌ررایه‌وه له ریگه‌دا زوروعظ‌و نصیحتی دینی‌و اجتماعی بو فه‌رمون ، له پاش ئه‌م سفری حجه که مشهوره به (حجة الوداع) به‌مدتی سی‌مانگ له دوازده‌ی ربیع‌الاولا وه‌فاتی کرد. وه له حجره‌ی حضرتی عایشــــه‌دا دفن کرا ، عمری مبارکی شه‌ست‌و سی سال بو .

ئه‌م‌ذاته عالیه له عصری خویا هه‌موو تبلیغاتیکی فه‌رمو وه قرآنی شریف که خـودای تعالی لـــه مده‌ی بیست‌وسی‌سالدا به واسطه‌ی جبرئیلی امینه‌وه بوی ره‌وانه کردو عبارته له شه‌ش هه‌زارو شه‌ش‌سه‌دو شه‌ست‌و شه‌ش آیت له‌گــــه‌ل سنتی قولی‌و عملی‌و تقریری‌دا یـــه‌عنی فه‌رمایشاتی مبارکی ، یا ئـــه‌و ره‌فتارو کرداره که بالذات خوی کردویه‌تی وه یا خود که‌ســـی فه‌رمان‌و ره‌فتاری یا قســـه‌ییکی کردبی وه حضـرت (ص) آگادار بوبی وه بـــه‌بی مانع انکاری

نەفەرموبی ٠ ئەم مجموعەی بەجی هیشـــت بۆ امتی
کە رەفتاری پی بکەن ٠ وە لە وەختی وفاتیا ســەدو
چوارده هەزار کەس لە اصحابی کرام موجود بوون
وە چوارده هەزار کـــەس نویژی جنازەی مقدس یان
کردوە ٠ ئـــەم اصحابانە کە خودای تعالی اختیاری
فەرمون بو رەفاقەتی خوشەویستی خوی لــە دوای
انبیای کرام لە هەمو کەس چاکتر بوون وە خودای
تعالی لە قرآنا زور مدحو ثنای فەرمۆون، بە چاکترینی
امتی پیغەمبەرانی داناونو بە امتی وســطو عدلی
ژماردون ، وە بە آمر بــە چاکەو ناهی لـــە خراپەی
تعــریف کردون وە فەرمویەتی ئــەم قومــە خوفو
مبالات یان نی یە بە لومەی هیچ کەس لە خصوصــی
اطاعــەی خودای تعالی ، وە لەبینی خویانا نــەرمو
بەرحمو شفقتن ، وە لە سەر دوژمنانی دین بەقوتو
هیبتو شدتن ، مژدەی داوە کە ئەم قومە لە خودای
خویان رازین وە خودا لەوان رازیە ٠

ئینجا ملاحظە بکەن گروهی خودا وەها تعریف یان
بکاتو تأریخی صـــحیحی اســـلامو غیرە مناقبو
مفاخریان نقل بکات ٠ معلومە اصولو فروعی دینــی
خویان باش محافظە ئەکـــەن وە لە اعمــالو اخلاقو
رەفتارا صاحب امتیازی فوق العادەن ، کەوابو لازمە
هەمو مسلمانی بە ادبو احترام تەماشایان بکات وە
لە وەختی ناوبردنیانا داوای رضاو رحمتی خودای
تعالی یان بو بکـــات ٠ رِضْـــوانُ اللهِ عَلَيْهِمْ وَعَلَيْنا

ببركاتهم اجمعين ·

(درسی سی‌ی‌و پینجه‌م) بحثی خلیفه‌ی‌اول له چوار خلیفه‌ی حضرت (ص) وَرَضِیَ اللهُ عَنْهُمْ · (ابو بکری صدیق) (ض):

ئه‌م‌ذاته پاك‌مشـــر به عالی‌حسبه ناوی عبدالله‌یه ، کنیه‌ی ابوبکره ، لقبی صدیقه ، باوکی ناوی عثمانه ، کنیه‌ی ابوقحافه‌یه ، دایکی ناوی سلمی‌یه کنیـــه‌ی ام الخیره له عـــه‌ربی مکه وه له طائفه‌ی حضـــرتی فخری‌عالم (ص) · له باپیره‌ی شه‌شه‌ما که (مره)ی کورری کعبه ئه‌گات به حضرت (ص) · ئه‌م‌ذاتـــه اول‌کسیك بو تصدیق‌و باوه‌ری کرد وه ایمانی هینا به حضـرت (ص) وه قطعا لـــه آدابی زه‌مانی جاهلیتا متاثر نه‌بوه و خوی پیوه نه‌گرتوه ·

حیات‌و مال‌و جاهی خوی له ریگه‌ی اســـلامیتا صرف کردوه · حضرت (ص) لـــه نه‌خوشینی وفاتیا کردی به امام بو اصحابه‌و هه‌مو له پشتیه‌وه نویژیان ئه‌کرد حتی روژی حضـــرت بعضـــی افاقه‌ی بوبو ، تشـــریفی له وه‌ختی نویژا رویشـــت بو مزگه‌وت له‌ووه‌ختا حضرتی ابوبکر حسی کرد به هاتنی ویستی بیته دواوه · حضرت (ص) اشاره‌ی فه‌رمو به‌مه کـــه له‌سه‌ر وظیفه‌ی خوی دوام‌بکات · که حضرت متوفی بۆ به‌ر له دفن‌کردن هه‌مو اصحابه‌ی کرام مهاجرین‌و انصار له ساباتی طائفه‌ی بنی ساعده‌دا گرد بونه‌وه بو دانانی خلیفه وه به اتفاقی هه‌مولایه بیعتیان کرد

به ابو بکری صدیق (ض) ٠ له پاش ئه‌مه ابو بکر تشریفی هه‌ستا خطبه‌ییکی خوینده‌وه ، منهجی ره‌فتاری خوی پی نشان‌دان ٠ خولاسه‌ی مضمونه‌که‌ی دو نقطه‌ی جوهری بو ٠ نقطه‌ی اول تشجیعی اصحاب له‌سه‌ر خوداپه‌رستی وه قوت‌و دیانت ، نقطه‌ی دوهه‌م ئه‌مه بو که من خوم له ایوه به‌چاکتر نازانم وه ایسته ایوه منتان‌کردوه به گه‌وره‌ی خوتان که‌وایه دائماً ملاحظه بکه‌ن ئه‌گه‌ر ایشی چاکم کرد معاونت‌و مساعده‌م بکه‌ن ، ئه‌گه‌ر ایشی خرابم کرد ارشادم بکه‌ن وه بم‌گیرنه‌وه بو سه‌ر منهجی استقامت ٠ به‌م‌خطبه‌یه هیزو توانایه‌کی به‌رزی خسته ناو ریزی موسولمانانه‌وه که هه‌مو به‌یه‌ك‌دل‌و یه‌ك روح بو به‌رزی دینی مقدسی اسلام بکوشن وه سعی‌بکه‌ن بو پیش‌خستنی ٠

ئه‌م‌ذاته عالیه (مع الأسف) دوسال‌و سی‌مانگ له‌دوای حضرت (ص) ژیا ، به‌لام گه‌لی فه‌رمانی زور مهمی کرد ، ئه‌ول : ئه‌وجیشه که حضرت (ص) له حیاتی خویا ریکی خست‌بو بو روم به ریاستی «اسامه»ی کوری زیدو له‌به‌ر نه‌خوشین‌و وفاتی نه‌رویشتبون ، ابوبکری صدیق ناردنی واقعاً رویشتن‌و به‌منصوری گه‌رانه‌وه ٠ دوهه‌م : ئه‌واعرابه بده‌وی‌یانه که عصیان‌یان کرد وه حقوقی بیت المال‌یان نه‌ئه‌دا تسخیری کردن وه مجبوری کردن به‌اطاعت ٠

سی‌هەم : خالدی بن‌ولیدی نارد بو سەر طلیحەی اسـدی وە بو سـەر «بنی تمیم» تفرقەی کردن ٠ چوارەم لەشکری کرد بو سەر مسیلمه کذاب لـە یمامه ، وە هەر چەند تبعەو قومیکی بەقوت‌و شوکتی بو فوتاندنی ، لەم حەربا مسیلمەی کذاب به دەستی (وحشی) ناو کوژرا ٠

پینجـەم : به مشورت کردن لەگـەل عمر بن الخطاب‌و زیدی‌بن ثابت وە بعضی لە کباری اصحابه قرآنی گردکردەوە عمومی له (جِلْدِی مَدْبُوغ) پیستی دەباغ‌کراو نوسینەوە چونکی وەختی خوی لەبـەر تەبونی اسباب بعضیکی لە لەوح وە بعضیکی لەسەر ایسکی ساف بەم‌نوعە نوسرابوەوە ، وە معرّض بوو بو پەریشـانی‌و فەوتان ئـەویش حافظانی قرآن‌و کاتبانی زەمانی سعادتی احضار کرد (علی رؤوس الاشهاد) هەموی نوسی‌یەوە ، بـە کتابتی زیدی بن ثابت کە عالمیکی مهم وە کاتبیکی به کفایت‌و امانت بو لە کاتبەکانی حضرت (ص) خودا جزایان بداتـەوە ٠

شەشـەم : خالـدی بن‌ولیدی نارد بو عـراق (حیرەوانبار)ی فەتح کرد ٠ حەوتەم لەشکری هەنارد بو یەمەن بو سەر (اسودعنسی) هەشتەم لەشـکری نارد بو (بحرین) ٠ نوهەم لەشکری ریك خست بو شـام بەریاستی ابوعبیدەی بن جراح ، هیشـتا ئەم‌لەشکرە لە شاما بو خالدی بن ولیدی لە عراقەوە هەنارد بو معاونت‌یان لە شام‌و ابوعبیدەی عەزل‌کرد

وه خالدی کرد به آمری لەشــکر ۰ لەماثنایەدا لـــه بیســـتو دوی مانگی جمـادی الاولی لـــه عمری شەستوسیدا متوفی بو وه له حجرەی سعادتا دفن کرا (ض) ۰

(درسی سـیو شەشەم) خلیفـەی دوهـەم عمر الفاروق (ض) :

ئەمذاتــه صاحب‌شهامته ناوی عمرو کنیـــەی ابو حفصه ، باوکی ناوی خطابه دایکی ناوی حنتمەیه وه له باپیرەی حەوتەمدا (لۆی) ئەگات به حضرت (ص) ۰ حضرتی ابوبکر له نەخوشینی وفاتیا بانکی کرد وه به حضـــوری جمـاعتی له اصـــحابی کرام عهدی خلافت‌نامەی بونوسی وه لـــه پاش وفاتی ابوبکری صدیق هەمو بیعتیان پیکرد ، وه مدتی دەســالو شەش مانگ خلافتی کرد ، وه له عهدی خـویا زور اســـلامی بەرز کردەوه ۰ حەزرەتی عمر انسانیکی بـــەغیرتو عزیزنفسو فکرساف بوه ، لــه حیاتی حضرتا (ص) له کباری مشورت‌پیکروان بوه ۰

له هەژده رووداودا هەرچون فکرو رأی نشان‌داوه آیت لەسەر موافقەی نازل بوه ، وه له مدەی خلافتیا تاریخی هجری دامەزران بو مبدئی حساب ۰ قاضی له محاکمدا دانا ، دفتری مرتزقەی گرت ، حســابی واردات‌و صــادراتی حکومــەتی اســلامیەی راگرت عراقو شامو مصری فتح کرد ، بلادی کوردوستانو ارمنستانو قفقازیەی استیلاء کرد ، قسمیکی مهم له

لەغەربو جنوبی ایرانی فەتح کرد . ئینجا لە اثـری طعنـی ابولؤلؤەی ناپاکـەوە شـهید بو ، لە روژی بیستو شەشی ذیالحجه لــە عمری شەستوسیدا وفاتی کرد وە لە حجرەی سعادتا دفن کرا (ض) .

(دِرسیسییوحەوتەم) خلیفـەی سـیهەم عثمان ذِیالنُّورَیْنِ (ض) :

ئەمذاتە صاحب حیاو ایمانو احسانە ناوی عثمانە لقبی (ذیالنورین)ە ، باوکی ناوی عفانــە ، دایکی ناوی (اروی)یە لە باپیرەی سیهـەمدا کە عبدالمنافە ئەگات بە حضرت (ص) . حضـرتی عمر (ض) کــە زخمدار بو وسعتو طاقتی تعیینی خلیفەی نەما فقط مسئلەکــەی بە (شُورٰی) لەبینی شەش کەس لـە اصحابی کرام : علي ، عثمان ، طلحه ، زبیر ، سعد بن ابی وقاص ، عبدالرحمن بن عوف دانا .

لە پاش وفاتی حضرتی عمر ئەمذاتانە حضـرتی عثمانیان تعیین کرد وە هەمو اصحاب بیعتیان پی کرد چونکــە زۆر خزمــەتی بەدەنیو مالی بــەدینی ئیسلامکردبوو لە حیاتی حضرتا (ص) حتی حضرت (ص) لە دوای ئەمە کە حضرتی عثمان بیری رومـەی سەند بە هەزار دینار بو اصحاب وە لەشکری مشهور بە (جَیْشُ الْعُسْرَه)ی بەصرفي مالي خوی معاونت کرد ، فەرموی (اِشْتَرٰی الْجَنَّةَ مَرَّتَیْنِ عُثْمَانُ) یەعنی دودفعە عثمان بە صـــرفی مال لــە رَیگای خوادا بەهەشتی کرری .

ئەمذاتە لە ایامی خلافتنا اعمالی بەقیمتی کرد زور مملکت لەوانـــە کە لـە پاش وفاتی حضـرتی عمر عصیانیان کرد گرتنیەوە ، جزائـری (قبرص) وە (جریت)و (رودس)ی لە بحری ابیضی متوسطا گرت وە زور جیگای لە ئەفەریقادا فتح کردو فتحی مملکتی عجمی تەواو کرد ٠

وە لەبەر ئەمـــە کە (قرآنی عظیم) بە محفوظی بمینیتەوەو اختلافـی تیا پـــەیدا نەبی لـــە پاش مشورت کردن بە اصـــحاب لجنەییەکی پیکەوەنا وە حضرتی علي کوری ابو طالبی کرد بەرئیس ٠ لەژیر اطلاعی ئەمانە حەوت نسخەیان لە قرآن نوسیەوە ، یەکی کیان کە مشهورە بەمصحفی امام لە مدینـەی منورەدا هیشتەوە باقیەکەیان نارد بو مکە ٠ شام ٠ کوفــە ٠ بصـرە ٠ بحرین ٠ یەمـەن ، تا مسلمانان نسخەیان لی بنوسنەوە ٠ حضرتی علي (ض) شکری ئەم فەرمانە بەقیمەتەی کردو فەرموی ئەگەر رئیسی اسلام بومایە زوتر ئەمایشەم ئەکرد ٠ حضرتی عثمان لە پاش ئەمە کە مدەی دوازدە سالی الا چـەند روژی خلافـــەتی کرد لـــە عمری هەشتاودوسالیا لـــە هەژدەهەمی ذيالحجەدا بە شهیدی لە دنیا دەرچو وە لـە مقبرەی جَنَّـةُ الْبَقِیعدا لە مدینـــەی منورە دفن کرا (ض) ٠

(درسی سیو هەشتەم) خلیفـەی چوارەم علي کوری أبو طالب (ض) :

ئەمذاتە مقدسە ناوی علی وە کنیەی ابوتراب وە لقبی اسداللّەیە ٠ باوکی ناوی عبدالمنافە وە مشهورە بە ابوطالب دایکی ناوی فاطمەیە ٠ لـەپاش وفاتی حضرتی عثمان اصحابەی کـرام بیعت‌یان پی‌کرد ئەمذاتە لەگەڵ ئەمە کە شەخصیکی عالمو عالی‌همت وە شجیعو بەغیرت‌و سخاوت بو وە امل ئەکرا وەکو آثاری گەورەی بو لە حیاتی حضرتا (ص) لە زەمانی خلافتی خویا نتائجی حسنەو اعمالی بە قیمتی ببی ، بەلام مع الأسـف غوغای داخلیـە میدانی نەدا وە لەدواییدا بە دەستی انسانیکی شقاوت کردار لـە طائفەی بنی‌مراد شهیدکرا ، وەختی صبح لە شاری کوفـەدا لەسالی چلی هجری لە عمری شەسـتو سی‌سالی‌داو لە کوفەدا دفن کرا ٠ مدتی خلافـەتی چوار سالو نو مانگ بو ٠

لە پاش وفاتی حضـرتی علی ئـەهلی حلو عقد بەیعەتیان کرد بە حضرتی حەسـەنی کورری ، وە شەش مانگ خلافـەتی کرد ، فقط لـە نتیجەدا بو خاطری اصلاحی عالمی اسلامی تنازلی کرد لەخلافەت ە تسلیمی کرد بە حضرتی معاویە ، بەم پینج شخصە دەی خلافەت گەیشت بە سی‌ی‌سالوەکو حضـرت ص) بیانی فەرموبو ٠

(درسی سی‌ی‌و نوهەم) بەحثی باقیەکان ئەکات ە (عەشەرەی مبشرە) :

دیارە چوار لەودەیە چوار خەلیفەکان بوون پینجەم (طَلْحَة) ئەم ذاتە مشهورە بە طلحةالخیر

وه طلحة الفياض ، باوكی ناوی عبداللّه‌یه ٠ له باپیره‌ی شه‌شه‌م‌یا که ناوی (مره) بوه ئه‌گات به حضرت (ص) وه له‌پیش هجرت‌دا له مکـه مسلمان بوو له‌گــه‌ل اصحابه‌کانا هجرتی کرد بو مملکتی حه‌به‌شــه ، وه له حه‌ربی (اُحُدا) فدائی حضرت بو وه‌کو په‌روانـــه به‌ده‌وری حضـــرتا (ص) ئه‌گـــه‌ررا وه مدافعـه‌ی دوژمنه‌کانی ئـه‌کرد ، له‌واثنایـــه‌دا شمشیریکیان داهیناوه بو حضرت (ص) ئه‌و ده‌ستی دایه بـه‌ری له‌م‌خسوسه‌وه ئه‌و ده‌سته‌ی شه‌ل‌بوو ٠

وه له‌پاش هاتنه‌وه‌ی له حه‌به‌شه‌وه بو مدینـه‌ی منوره حضرت (ص) عقدی برایه‌تی له‌بینی ئـــه‌وو سعدی بن ئه‌بی وقاصا بـه‌ست ٠ له مانگی جمادی الاولی له تاریخی سی‌ی‌وشه‌شی هجری‌دا لـه عمری شه‌ست‌و چوار سالیا له بصره شهید درا ٠ مقبره‌ی مبارکی له بصره‌یه ٠

مشهوره ئه‌م‌ذاته مبارکه له پاش سی‌سال لـــه وفاتیه‌وه رویشته خه‌وی بعضی اقاربی خوی شکاتی ته‌رری قبره‌که‌ی کرد ٠ که قبره‌که‌یان هه‌ل‌دایه‌وه راست‌بوو ته‌رربو له‌به‌ر ئه‌مه له‌وقبره نقل‌یان کرد وه به‌ده‌نی مبارکی ساغ‌و سلیم بو وه‌کو ئه‌وسعاته که وفاتی کردبـــو ٠ خودای تعالی لـــه‌وو له باقی اصحابه‌کان راضی بی هه‌مویان ٠

شه‌شه‌م (زُبَیْر)ه ئه‌م ذاته کورری عوام بوه وه له باپیره‌ی چواره‌می حضرتا که ناوی (قصی) بوه نسبی

ئەگات بە حضرت ، دایکی صفیەی کچی عبدالمطلبو پوری حضرت (ص) بوە · زبیر لە فداکارانی حضـرت بوە لە حەربیاحد وە حەربی حندقدا حضـــرت زور تعریفو ثنای فەرموە ، لە سالی سییوشەشی هجری لە عمری شەستو چوار سالیدا لە نزیکی بصـرەدا شهید کراوە ، وە قبری لەوی معروفو مشهور وە زیارت گاهی مسلمانانە ·

حەوتــەم (اَبُوعُبَیْدَه) (ض) ئەمذاتـــە کورری عبداللّەی کورری عامری ملقب بەجراح بوە ، لە (فهر)ا کە با پیرەی دەهەمینی حضرتە نسبی ئەگات بەحضرت (ص) : ئەمذاتە لــە مکەدا لە ئـــەوائلی اسلامیتەوە مسلمان بو وە لە معتبرانی اصحابی حضرت بوە · حضرت (ص) فەرمویەتی لە امتی هەمو پیغەمبەریکا پیاویکی زور ئەمین بوە وە ئەمینی ئەم امتی منەیش ابو عبیدەیە ، لە غەزای بدرو غەزای احدا حازر بوە · وەختـــی کە لـــە هیزی پـــەیکانی دوشـمنەوە (زریو خودە) رویشت بەروی مبارکی حضرتا (ص) ابوعبیدە بەددان ئەوزرییەی دەرهینا ، لە اثری ئەم زحمتەوە ددانی پیشوی دەرهات · لە سالی هەژدەی هجری لە عمری حەفتاو سیدا لــە شاما بــەطا عونی مشهور بە (طاعوونیعَمْواس) متوفی بــو · قبری مبارکی لە (سلع) مشهورو معلومە (ض) ·

هەشتەم «سعد» ئەمذاتە کورری مالکی مشهور

به ئەبی‌وقاصه ، له باپیرەی حەوتەمی حضرتا کـــه ناوی کعب بوه نسببیان ئەگات بەیەك · حضـــرتی سعد له اوائلی اســـلامیتەوه مسلمان بو ، وه لـــه معتبرانی اصحابی حضرت‌بوەو مستجاب الدعوه بوه هەر دوعاییکی بکردایه قبول‌ئەبو ، له فنی تیره‌ندازیا ماهر بوه ، زور حەرب‌و فتوحانی له اسلاما هەیه ، لەسالی پـــەنجاو پینجی هجری له عمری حـــەفتاو سی‌سالی‌دا له (عقیق) که موقعیکه له نزیکی مدینەی منورەدا متوفی بو · قبری مبارکی له مدینەیه ·

نوهەم (سَعید) ئەم‌ذاته کوړری زیدو له باپیرەی حەوتەما ئەگات به حضرت وه له اوائلی نشأتی اسلاما مسلمان بووەوحازر بوه له حەربەکانا ، له سالی پەنجاو یکی هجری له عمری حەفتاو چوار سالی‌دا له مەدینەی منورەدا متوفی بو ، مەرقدی مبارکی له مدینەیه ·

دەهەم : (عبدالرحمن بن عوف) ئەم ذاته کوړری عــوف کوړری عبد عوف بوه له باپیرەی پینجـــەمی حضرتا (ص) نسببیان بەیەك ئـــەگات ، له اوائلی اسلاما مسلمان بوەو صـــاحبی ثروت‌و مالیکی فوق العاده بو · بەم‌مالەی زور خزمەتی به اسلام کردوه له حەربەکانا حازر بوه ، له سالی سی‌ی‌ودوی هجری له عمری حەفتاوپینج‌دا له مدینەی منوره متوفی بو · مەرقەدی مبارکی له مدینەیه (ض) اجمعین ·

ئەم دەکەسه ناویان هـــەیه له دوشعری فارسی‌دا بویادگار ئەیان نوسین :

دەکەس کـــە مبشرند میـــدان
بوبکرو عمـــر علي‌و عثمـــان

طلحه‌است‌و زبیر ، ابو عبیـــده
سعداست‌و سعید ، عبدالرحمان

(درسی چلهەم) بحثی امامانی مجتهدین ئەگا :

ئەم‌امامانە شەشەن ، چواریان لە فروعی دینـا اجتهادیان کردوە وە دوان‌یان لە اصولی دینا ، یەعنی مسائلی اعتقادیە · ئـەوچوار امامە کـە لـە فروعا اجتهادیان کردوە امام ابوحنیفە ، امام مالك ، امام شافعی ، امام احمد بوون · وە ئەو دو امامە کە لـە اصولا اجتهادیان کردوە : شیخ ابوالحسنی اشعری وەشیخ‌ابومنصوری ماتریدی‌یە · امام ابو حنیفـــە (ض) ناوی نعمانە باوکی ثابت وە لە کوفە لە تاریخی هـــەشتای هجری‌دا لـــــە دایك بوە ، وە لـــــە تاریخی‌سەدوپەنجاەدا وفاتی کرد · عمری حـــەفتا ســـال‌بوە ، مرقدی مبارکی لە بەغدایە ··· خودای لی‌راضی بی ·

امام مالك (ض) ناوی مالك ، باوکی ناوی أنس بوە ، لە مدینـــەدا لە تاریخی نەوەدی هجری لـــە دایك‌بوەو لە سەدو حەفتاو نوی هجریدا لە مدینـــە وفاتی‌کرد ، وە عمری نەوەدســال بوە وە مرقدی لــە مدینەی منورەیە · خودای لی راضی بی ·

امام‌شـافعی (ض) نـاوی محمدە باوکـی ناوی

ادریسه ، له باپیره‌ی سی‌هه‌می حضرتا (ص) ســبی ئه‌گات به حضرت (ص) ، له تاریخی ســه‌دو په‌نجای هجری‌دا له غه‌زه ، له‌دایك بوه ، له تاریخی دوسه‌دو چوارا متوفی بوه ، عمری مبارکی په‌نجاو چوار سال بوه ، مرقدی مبارکی له قاهره‌ی مصره (ض) ٠

امام احمد : ئه‌م‌ذاته کورری حنبل وه له طائفه‌ی بنی‌شیبانه ، لــه تاریخی سه‌دوشه‌ســـت‌و چواری هجری‌دا متولد بوه ، له تاریخی دوسه‌دو چل‌ویــه‌کا متوفی بوه ، مرقدی مبارکی له به‌غدایه ٠ (ض) ٠

ئیمامی اشعری ناوی‌علی‌یه ، کنیه‌ی ابو الحسنه ، مشهوره به اشعری له جدی نوهــه‌ما ئه‌گات بـــه ابوموسی‌ی اشــعری صحابی مشـــهور ، له تاریخی «٢٧٠»ی هجری‌دا له‌بصره متولدبوه وه له تاریخی «٣٠٣» متوفی‌بوه ، قبری مبارکی له به‌غدایه ٠

ئیمامی‌ماتـــریدی ناوی محمـــده ، کنیـــه‌ی ابومنصوره مشهوره به ماتریدی چونکه له‌ماترید که موقعیکــه نزیکی شـــاری سمرقند ٠ له تاریخی ٣٣٢ هجری متوفی بوه ، قبری مباره‌کی‌له شاری سمرقنده ٠

ئه‌م‌امامانه له‌ســـه‌ر حق‌و هدایتن وه مذهبیان موافقی کتاب‌و سنته وه‌هه‌ر که‌س تقلیدی یــه‌کی له‌و چواره بکا لــه فروعا وه تقلیدی یه‌کی لـــه‌م‌دو امامه‌ی دواییانه بکاله اعتقادا ئه‌وه ئه‌هلی نه‌جاته ،

خودا نەجاتمان بدا بەلطفو مرحمتو استقامتمان بی بدا لەسەر ریگەی شریعتی مُحَمَّدُ المُصْطَفیٰ (ص) ٠

سُبْحٰانَ رَبِّكَ ، رَبِّ الْعِزَّةِ عَمّا يَصِفُونَ وَسَلامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ٠

سیشەمە دوانزەی مانگی شەعبانی سالی ١٣٥٨ی کوچی ـ بیارە ـ هەلەبجە ـ سلیمانیە

٤
چل چرای ئیسلام

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِيمِ الْخَلَّاقِ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الْمُتَمِّمِ لِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ ، وَعَلٰى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَكُلِّ مَنْ جَاهَدَ لِنَصْرِ الدِّينِ وَالْإِتِّفَاقِ .

لەپاش پیشکەش‌کردنی (حمدو ثناو صلاةو سلام) عەرزم ئەمەیە لەبەر ئەمە کە حەزرەتی محمد (ص) فەرمویەتی : هەر موسولمانێ چل حدیث لە حدیثەکانی من لەبەر بکاوە بێگەیێنی بە موسولمانان شەفاعەتی بۆ ئەکەم لە قیامەتدا ، وەدووبارە فەرمویەتی خوای گەورە ناردومی بۆ ئەوەی خۆورەوشتی جوان لە دنیادا تەواو بکەم ، چل حدیثم لە حدیثەکانی خوورەووشت هەلبژارد ، وەبەپێی ریوشوین معنام بیان‌کردن وە تفصیلم‌دان ، وە لەبەر ئەوەی کە مەولانای جامی ـ خوا لیی خوش‌بی ـ لەسەر هەر حدیثی لەوانە ، دوشعری فارسی داناوە . منیش دووبارە دووشعرم بە زوبانی کوردی نوسی ، تا مندالانی موسولمان ، لە بەریان‌بکەن ، وە دلیان بە نوری معنای ئەوحدیثانە روناك‌ببیتەوە ، وە ئەم دەفتەرە موبارەکەم ناوناوە چل حدیثی پیغەمبەر (ص) یا « چل چرای اسلام » وَعَلَى اللهِ التَّوَكُّلُ وَبِهِ الْإِعْتِصَامُ .

حدیثی یەکـەم

(خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ)

یعنی : چاکترین ئادەمیزاد کـــەسیکە قازانجی زوتـــــر بی بۆ ئادەمــــیزاد ، جا وەســــیلەی قازانجگەیاندن بــە ئادەمیزاد چوارشتە ، یەکـەم. لەش : پیویستە انسانی موسولمان هەر خذمەتیکی بۆ بگونجی بەلەشی خوی لەگــەڵ موسولمان بیکا ، وەکو خزمەتو دەرمان کردنی نەخۆش ، دەس گرتنی کوێر ، شارەزایی کردنی غەریب ، ئاوونان هاوردن بۆ هاوڕی · دووەم نفوذە : یعنی دەسەلات ، پیوستە لە سەر انسان مادام پیاویکی قسەڕەواو بەحورمەت بۆ هەوڵ بدا بەوشەرەفو حورمەتی خویەوە قازانج بگەینی بە موسوڵمانان ئەگەر داماوێك هاواری بۆ هاورد ، هەوڵ بدا رزگاری بکا ، ئەگـــەر مستحقی وەظیفەیەك تشبثی پی کرد اهتمام بکا لەسەر ئـــەو وەظیفـــەیە دای بمـەزرینی ، ئەگـــەر کاسبیکی بی دەسمایـــە پەنای پی هینا ، لــــەلای کـەسیکی دەولەمەند دەسمایەی بۆوەرگری ·

سی هەم : مالە : پیویستە انسان مادام سەروەتی هەبو ، پیشەکی هەرحەقیکی شەرعی لەسەرە بیدا بە مستحقان ، لە پاش ئەوە هەرمحتاجیکی بەرچاو کەوت بەگویرەی توانای خوی مالی بۆصــرف بکا ، داخلی ئەمەیـــــە ، سیلەی رەحمو بەخشــش بەقومو

خویش ، چاکه لەگـــەل دراوســی ، سەرپەرەشتی هەتیوان ، جیگەکردنەوەی غـــەریبان ، حورمــەت ، گرتنی میوان ، دروست کردنی مزگەوت‌و قوتابخانەو پردو خستەخانە ٠

چوارم عیلمە : پیویستە هەرکەس عیلمیکی دینی یا دنیایی بو ، بەبی‌دریغ‌و تقصیر نیشانی بدا بـــە موسولمانان ، بە تایبەتی بەوانە کە اهلی استعدادن، دەرەجەو روتبەی ئادەمی‌زاد لای خوای گەورە بەپی‌ی زوری قازانجیتی ٠ لەم‌بابەتانەوە کە بیانمان کرد ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ایکه پرسی که بهترین کـەس کیست
گـــویم ازقـول بهترین کەســـان

بهترین کس کســـی بود که ز خلق
بیش باشـد بـه خلق نفع رســان

منیش نوسیومە :

گەر ئەپرسی لە چاترین بەشـــەر
کی‌یــە لەم‌عالەما ، بەنصـــی خبر

چاترین بەشـــەر کەسیکە کە وا
نەفعی زورتر بدا بەنەوعی بەشەر

حدیثی دووەم
(اَلْعِلْمُ لا یَحِلُّ مَنْعُـهُ)

یعنی : درووست نی‌یە منع کردنی علم لە خەلق٠

بی‌گومان هیچ شتی نی‌یــــه له دنیادا بــــه‌بی علم ری‌بکه‌وی ، به علم خوا ئه‌ناسری ، به‌علم ئادابی دین به‌راستی جی‌به‌جی ئه‌کری ، به‌علم دووست‌و دوژمن له‌یه‌ك جیائه‌کرینـــه‌وه ، بــه علم ئه‌سبابی یارمه‌تی دوست‌و مدافه‌عه‌ی دوژمن په‌یدا ئـــه‌کری ، به‌علم ژیانی دنیاو قیامه‌ت ده‌ست‌ئه‌خری ، به‌کورتی علم بنچینه‌ی هه‌مو به‌ختیاری‌ییکه بۆیه خوای تــه‌عالاو پیغه‌مبــه‌ر (ص) لـــه « قرآن‌و حدیثا » زور تعریفی علمیان کردووه ، وه کومه‌لی ئاده‌می‌زادیان له‌سه‌ر پیداکردنی علم هه‌ل‌ناوه‌و حه‌زره‌ت (ص) فه‌رمویه‌تی (اطلبوا العلم ولو بالصين) یه‌عنی : به‌دوای علم‌دا بکه‌رین‌و داوای بکه‌ن با له‌وولاتی چینیشدا ده‌ستتان بکـــه‌وی ، هه‌ندی لــه تی‌گه‌یشتووان فه‌رمویانه : سه‌رچاوه‌ی به‌ختیاری ئاده‌می‌زاد حه‌وت‌شته : عقل ، علــم ، دین ، أدب ، بیستنی حق ، خوشــــه‌ویستی ئاده‌می‌زاد ، هه‌لگرتنی ناره‌حه‌تی‌لی‌یان ، وه علـــم سه‌رچاوه‌ی هه‌مو ئه‌مانه‌یه جگه له‌عقل که ســـــه‌ر چاوه‌ی علمه . بنا له‌ســــه‌ر ئه‌مه هه‌ر که‌ســی منعی اسبابی به‌ختیاری له ئاده‌می‌زاد بکا شایانی به‌دبه‌ختی ئه‌به‌دی‌یه ، ئــه‌وه‌نده هه‌یه له‌به‌ر ئـــه‌وه‌ی که علم گه‌وهه‌ریکی زور به‌نرخه پیویسته به‌که‌سی پیشان بدری که اهلیت‌و ئاماده‌گی‌بی .

مه‌ولانای جامی فه‌رمویه‌تی :

ای گرانمایه مرد دانشور
که ترا علم و دین بود معلوم

مستعدرا ازان مشو مانع
مستحق را ازان مکن محروم

منیش نوسیومه :

هەرکەسی علمی خوی بلّی بەغبی
عمرو علمی بە دەفعەیی تەلەفە

بۆ زەکی چاکە علمی تو ، بەمثل
قەترە بارانە ، ذهنی ئەو سەدەفە

حدیثی سی هەم

(لاٰ یُؤْمِنُ اَحَدُکُمْ حَتّٰی یُحِبَّ لِاَخِیهِ مٰا یُحِبُّ لِنَفْسِهِ)

یەعنی : هیچ کەس لە ئیوە ئیمانی تەواو نابی ، تا حەز نەکا بۆ برای دینی خوی ، هەرشتی کە حەزی پی ئەکا بۆ خوی .

ئەم حدیثە یەکیکە لەوچوار حدیثانە کە ئادابی چاکەیان تیاکوبۆتەوەو ، مقصودی حەزرەت لەم حدیثە ئەمەیە هەمو موسولمانی لەگەل موسولمانانی تر ئەوپەڕ دەرەجە ناسراوی ببی تا کاروباری دنیاو قیامەتیان ریك و پیك بی ، بیّ گومان کە هەمو موسولمانی حالّی وابوو ئەوەی بۆ خوی حەزی پی کرد بۆ غەیری خویشی حەزی پی بکاو ، هەرچی بۆ خوی حەزی پی نەکا بۆ غەیری

خویشی حەزی پی نەکا ، وە هەموکەس لە چاکەو خراپەدا وەکو خوی بزانی ، بنالەسەر ئەمە هەمیشە چاکەیان لەگەل ئەکاو زەرەرو نارەحەتی یان لی لائەدا ، موسولمانی تریش کە ئەم طبیعەتەیان بۆدەرکەوت ، ئەم کەسەیان خوش ئەوی و ئەوانیش طبیعەتیان چاك ئەبی و هەمویان خەریکی یارمەتی یەکتر ئەبن ، بەرەنگیك هەرکەس لەخیریکا دیارنەبی ، وەکو حازر بەشی بۆ دائەنریت ، وە هیچ کەس تەنها بەدوای مقصودی تایبەتی خوی‌دا ناگەرری ، کە موسولمانان حالیان وای لی‌هات بە بەختیاری دنیاوقیامەت ئەگەن .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

هەرکەسی را لقب مکن مؤمن
گرچە از سعی جان‌وتن کاهد
تا نخواهد برادر خودرا
آنچە ازبهر خویشتن خواهد

منیش نوسیمە :

نی یە ئیمانی بی خەلەل بۆکەس
گەرچی وەك روحە بۆ هەموانسان
تا نەحوببینی بۆ برای دینی
وەکو بۆ خوی منافعو احسان

حدیثی چوارەم

(لا يَشْبَعُ الْمُؤْمِنُ دُونَ جَارِهِ)

یەعنی : انسانی موسوڵمان بەبێ دراوسێی تێر نابێ ٠

مقصودی حەزرەت (ص)لەم حدیثە شریفە هەڵنانی موسوڵمانانە بۆ حورمەت گرتنو چاودێری دراوسێکانیان ، چونکە دراوسێ لەبەر ئەوە کە نزیکی انسانە ، وەکو لە پەنای انسانا بێ وایە ، وە بۆ کەسی کە شەرفی ببێ زۆر شوورەیی یە چاودێری کەسی نەکا کە لە پەنایا بێ ، زیاد لەمە دراوسێ لەبەر نزیکی ئاگایان هەیە لە دراوسێی خۆیان ، ئەگەر خواردەمەنیەکی خۆشیان ببێ منداڵەکانیان ئاگادار ئەبن وە نەفسیان پێوە ئەبەسرێ ، لە سورەتێکا انسان یارمەتیان نەداو بەشیان دانەنێ ، زۆر نزیکە ئەوخواردەمەنی یەی ئەیخون ببێ بە نەخۆشیو ناساغی لە لەشیانا ، دوبارە بێبەش کردنی دراوسێ لە خێرات پێچەوانەی برایەتی اسلامی یە ٠ لە « بخاری شریف »دا هەیە : زۆر دراوسێ لە رۆژی قیامەتدا دراوسێی خۆی ئەگرێو ئەیبا بو خزمەتی خواو شکاتی لێ ئەکا ، ئەڵێ : خوایە ئەمدراوسێی منە لە دنیادا دەرگای لەسەرم دائەخستو خێراتی خۆی لێ ئەگرتم ٠

دراوسی ئەگەر کافر بی تنها حەقی دراوسی یەتی هـــەیە ، ئەگـــەر موســـولمانیکی بیگانـــە بی حەقی دراوسی یـــەتی و موســـولمانی یەتی هـــەیە ، ئەگـــەر خویشـــی بی حـــەقی دراوسی یـــەتی و موسولمانیی و خویشـــی هەیـــە ، حەزرەت (ص) فەرمویەتی : ئەوەندە جبرائیل ـ سەلامی خـــوای لی بی ـ لە بابەتی دراوسیوەوەسیەتی بو کردم خەیالم ئەرویشت کە لە پاش مردن دراوسی لەمالی دراوسی میرات ئەبا .

مولانای جامی فەرمویەتی :

هەرکە در خطـــەیی مسلمانی
باشـــد از نقـد دین گرانمایـــە
نبود ازفضـــل حق عجیبو غریب
بنشـــیند گرســـنە همســـایە

منیش نوسیومە :

اعتبارم نی یـە بە صدقی کەســـی
لی بـدا لافی دین و عقـل و کمـــال
لـەو بەسەرچی زمان بەعیش و فرح
لەدراوســـی بەئیش و دەردو وبال

حدیثی پینجەم
(اَلْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ)

یەعنی : کەسی تەگبیری پی کرا ئەوە بە ئـــەمین دانراوە .

کەوابی پیویستە لەسەر انسان لەهەر مەتلەبیکا

تەگبیری پی کرا بـــەبی خەیانەت هـــەرچی ئەزانێ دەری ببری ، حتی لە کاتی تەگبیر کردنا غەیبـــەت دروستە ، مثلا ئەگـــەر کەسی پرسی لــــەتو حالی فلان کەس چونە ؟ ئاخو بۆ ئەوە ئـــەشی هاوری یی بکەم یانە ؟ وەتویش ئەتزانی حالی خراپە ، پیویستە بەیانی ئەو خراپی یەی بکـەی تا ئەوکابرایە کـــە تەگبیرت پی ئەکا خوی لی لادا ٠ حقیقتی تەگبیر ئەمەیە انسان هەروەختی فرمانی هاتەری‌ی ، بەر لە ئەمـە دەستی پی بکا داوای تەگبیرو پرس‌ورا بکا بەخاوەن عقل‌و تی‌گیشتوەکان تا ئـەوان هـــەرریگاییکیان بەباش زانی ئەم کەسە بەوریدا بروا ، وە هەر ریگایی بەخراپ بزانن خـــوی لی لادا ٠ تەگبیر ســـەبەبی سەرکەوتنی دین‌و دنیایە چونکـــە هەرمەتلەبیک کومەلی لی‌ی کولیبنەوە چاکەو خراپەی دەرئەکـەوی وە ئەهلی ئەومەتلەبە بەچاوروشنی خەریکی ئـــەو فرمانە ئەبن تەگبیرکردن لە ئایینی اســـلاما زور ئەهمیەتی پی‌دراوە ، خوای تعالی ئەمری فەرموە بـــە پیغەمبەر (ص) کە لە کاروبارا پرس بە هاوری‌کانی بکا وە لــە تعریفی پیغەمبـــەر (ص)و هاوری‌کانیا فەرمویەتی (أَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ) یـــەعنی فەرمانیان لـــەناو خویانا بەتـــەگبیرە حـــەزرەت (ص)زور موسولمانانی لــە سەرتەگبیرکردن هـــەل‌ناوە مثلا فەرمویەتی (اَلْحَزْمُ اَنْ تُشَاوِرَ ذَا رَأْيٍ ثُمَّ تُطِيعُهُ) یعنی بیری‌ساغ ئەوەیەلە کاروبارا تەگبیر بکەی بەکەسیکی

خاوەن عقل لە پاشا چی بو داناى بە دوى‌ى بکەى بەلام پیویستە ئەو کەسە تـــەگبیرى پى ئـــەکرى عاقل‌و دوستـ‌و ئەمین بى ،چونکە لە تەگبیر کردن بە انسانى بى‌عقـل یا دوژمن یا نائەمین لـــەزەرەر زیاتر هیچ پەیدا نابى .

هەندى فەرمویانە : (اَلْمَشْوَرَةُ مَحَكُّ الْاَمَانَةِ) . یەعنى ئەمینى خەلك لە تەگبیر پى کردنیانا ئاشکرا ئەبى لەواقعا هەرکەس لەتەگبیرا خەیانەتى نەکرد ئەو کەسە بەراستى ئەمینە .

مەولاناى جامى فەرمویەتى :

هەرکە در مشورت امین تو شد
گرچـــە باشــد امان روى زمین

چون نهان‌دارد آنچە مصلحت‌است
خـائنش خوان بحکـــم دین امین

منیش نوسیومە :

اعتبـارت نـــەبى ئەمینـــە کەسى
گەرچى مەشهورى عالەمە بە ئەمین

تا بە دڵ وەختى مەشوەرەت بى‌غەش
رى‌ى نەجاتت لەبو نـــەکا تأمین

حدیثى شەشـــەم

(الْمَجَالِسُ بِالْاَمَانَـةِ)

یەعنى : جوانى‌و شـــەرفى مجلس بەئـــەمینى

دانیشتوانی ئەو مجلیسەوەیە ، واتە : مجلس بـەم شەرطە جوانو خاوەنشەرفە کـە دانیشتووەکانی لەسەر نهینی‌یەکانی ناوخویان ئەمین بن وە ئاشکرای نەکەن ، بەلام ئەمە وەختی وایە کـە دانیشتووانی ئەو مجلسە خەریکی حەرام نەبن ئەگەرنا پیویستە هەرکەس بە نهینی یەکانیان بزانی دەری‌ببری وە بو بەرهەلستی ئەوپیلانە تی‌بکوشی ۰ مقصـــودی حەزرەت (ص) لەم‌حدیثە شریفە هەل‌نانی موسولمانانە لەسەر شاردنەوەو پەنهان‌کردنی نهینی ، بی‌گومان شاردنەوەی نهینی زور صفتیکی بـە ئەهەمی‌یەتە ، بەشاردەنەوەی نهینی ناموس ئەپاریزری ، گیـانو مال ئاگاداری ئەکرین کومەل بەیەکەوە ئەبەسرین ۰ زور کومەل‌بوون بەواسـطەی پەنهان‌کردنی نهینی خویان هیزیان‌گرتوەو بە ئامانجەکانیان گەیشتون ، بنالەسەر ئـەمە پیویســتە انســانی موسولمان پاریزگاری‌نهینی‌یە چاکەکانی اسلام‌بکات ، ئـەرنا ئەکەویتە تەنگ‌و چەلەمەوە ، ئەووەختە سەرپەنجەی خوی بەداخو پەشیمانی‌یەوە ئەگەزیت وە سودیشی نابیت ، بویە حەزرەت «ص» فەرمویەتی : (إِسْتَعِينُوا عَلىٰ قَضٰاءِ حَوٰائِجِكُمْ بِالْكِتْمٰانِ ، فَإِنَّ كُلَّ ذِي نِعْمَـــةٍ مَحْسُــودٌ) ، یـــەعنی : کومەك‌پەیدا بکـــەن بو جی‌بەجی‌کردنی پیویستی‌یەکانتان بەپەنهان‌کردنی ئەوپیویستی‌یانە چونکە هەموخاوەن نعمەتی بەخیلی پی‌ئەبری ، ئەگەر ئارەزوی خوی لای هـــەموکەس

دەربېری وا ئەبی لە گەلیکیانەوە زیانی توش ئەبی .
حەزرەتی علي ـ كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ ـ فەرمویەتی : (سِرُّكَ أَسِيرُكَ فَإِنْ تَكَلَّمْتَ بِهِ فَأَنْتَ أَسِيرُهُ) ، یەعنی : نهینی دلت دیلتە ، كە ئاشكرات كرد ئـــەو وەختە تو دیلی ئەوی وە پی‌ی گیرودە ئەبی . هەندی لە تیگەیشتوان ووتویانـــە : چاكترینی صفەتەكانی ئادەمیـــزاد دوصفەتــە :

سخاوەت بەمال لە ری‌ی خیرو حق بەخیلی بە سرر لەگەل هەمو خەلق . دانایان فەرمویانە: بی‌هیزترینی ئادەمیزاد كــەسیكە نەتوانی نهینی‌یـــەكانی خوی بپاریزی ، وە بەهێزتریان كـــەسیكە لە كاتی رق و كینەدا بەســەر طبیعـــەتی خویدا زال‌بی یــــەعنی لەو كاتەدا قسەو فەرمانی ناباری لی‌دەرنەكەوی .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ای‌شـــدە محـرم مجـالس راز
راز هر مجلســی امانت تســـت
مكن افشـــای راز هــر مجلس
زانكە افشای ان خیانت تســت

منیش نوسیومە :

ســری مجلس ئەمانەتیكە وەهــا
حفظی ئەو حفظی مال‌و جاەو سەرە
هەركەسی سری خوی بلی بەم‌و بەو
توشی داخی‌دەرون‌و دەردی ســەرە

حديثى حه‌وتـــه‌م

(اَلْقَنَاعَــةُ مَالٌ لَا يَنْفَدُ)

يه‌عنى قه‌ناعه‌ت مالیکه نابریته‌وه .

قه‌ناعه‌ت ئه‌مه‌یه انســـان رازی بی به‌و ئه‌ندازه خوای تعالی پی‌ی ئه‌دا له خواردن‌و خواردنه‌وه‌و جل‌و به‌رگ‌و شتی‌تر ، وه دلی خوی نه‌به‌ستی به ته‌ماع‌و ئاره‌زوی زیاده‌وه ، وه به سه‌روه‌ت‌و مالی خه‌لقیش دلی ناره‌حه‌ت نه‌بی .

قه‌ناعه‌ت قازانجی دینی‌و دنیای زوره ، قازانجی دینی ئه‌وه‌یه ئه‌وانه‌ی که به به‌شـی خویان رازین وه هه‌ولی تالان کردنی مالی خـــه‌لك ناده‌ن لـــه‌روژی قیامه‌تدا توشی لی‌پرسینه‌وه‌ی زور نابن ، چونکه مالی خــه‌لکیان نه‌خواردوه ، وه جگه له‌مـــه‌ش خوا خیری زوریان بو ئه‌نوسی چونکه به به‌شی خویان داکه‌وتون‌و صبریان کردووه ، قازانجی دنیاییشی ئه‌مه‌یه لـــه ته‌نگوچه‌له‌مـــه‌کانی ژیان خویان پی‌رائـــه‌گیری وه ئه‌توانن بژین‌و توشی سه‌رشووری‌و منه‌تی هـــه‌مو نامه‌ردیك نابن ، به‌لام ئه‌وانه‌ی که هه‌میشه خویان فیری بـــه‌رگی جوان‌و خوارده‌مـــه‌نی خوش‌و جیگای ره‌حه‌ت کردوه که ناره‌حه‌تی‌یه‌کیان به‌ســـه‌راهات به‌گورجی ئه‌روخین‌و جلـــه‌وی خویان له‌ده‌ســـت ده‌رئه‌چی .

قه‌ناعه‌ت مه‌عنای وانی‌یه که انسان هه‌ول نه‌دا

بو بەختیاری خوی وە لەسەر ذەلیلیو هەژاری خوی بهیلیتەوە ، چەندەها ئایەتو حدیث هەن کە خـــەلك بانگك ئەکەن بو ئەوەی کاسبی بکەن وە ژیانیکی پر لــــە کامەرانی پیکەوە بنین ، مەبەس لـــەو ئایەتو حدیثانەی کە خەلق بو زهدو قەناعەت بانگك ئەکەن ئەوەیە انسان بە هەموو ریگاییکی راستو چـەوتا هەلپە نەبا وە نەیەوی مالی خەلك زەوت بکاو بو خوی کوبکاتەوە ، لەلاییکەوە یــــەکی بەئیننتەلا بمری ، لەلایەکی تریشـــەوە یەکیکی ، تر لەبرسـا گیانی دەرچی ، بەشی زوری ئەوئایەتو حدیثانەی کە داوای زهدو قەناعەت ئەکەن دەرهەق بــە دەولەمەندەکانی قریشو وتراوون کە بەسودو فایزو پیلانی شەیتانانە شانی عەرەبە رەشو رووتەکانیان قورس کردبو ، ئەمروش لە جیاتی ئەوەی کە ئەو ئایەتو حدیثانە بو ئەو دەولەمەندانە بخوینرینەوە کە بە فایزو غـەش مالی موسولمانان ئـــەخون ، داخی گرانم بەســـــەر ئەوانەدا ئەخوینرینەوە کە بەیانی تا ئیوارى بەرەنجی شانو عەرەقی ناوچەوان هەوڵ ئەدەن کەچی هــەر لەمەینەتو دەردی سەری رزگار نابن . وە وایان حالی ئەکری کە ئەبی هەتا ئەمرن لەســـەر حالی خۆیان بمیننەوە ، وە هیچ هەوڵو تەقەلایەك نەدەن بو چاك کردنی ئەوضاعی خویان ·

مەولانای جامی فەرمویەتی :

صاحب حرص‌را ز خوان کرم
فیض‌و احسان نمی‌رسد هرگز
بەقەناعەت گرای کان‌مالی‌است
کە بەپایان نمی‌رسد هرگز

منیش نوسیومە :

ئەهلی حرص‌و طمع بە روژو بە شەو
وەکو دەرویشی دل پەریشانە
هەرقەناعەت بەکارە بو انسان
وسعتی حالە ، عزتی شانە

حدیثی هەشتەم

(اَلْغِنیٰ اَلْیَأْسُ مِمَّا فِي اَیْدِی النَّاسِ)

یەعنی : دەولەتمەندی بی‌ئومیدیە لەوەی وا لە دەستی خەلقا ، بەمەعنایە دەولەتمەندی هەر ئەمە نی‌یە انسان سەروەت‌و حورمەتی ببی ، بەلکو دەولەتمەندی راستی ئەمەیە انسان لە خویا ئەوەندە همەتی بەرزو طبیعەتی بلاوو عزەتی نەفسی ببی ، ئومیدی بە مال‌و نعمەتی کەس نەبی وە ئیشیکی وەها بو خوی ساز بکا بی‌احتیاج ببی لەخەلق ، ئەگەرنا انسان با دەولەتمەندیش بی کە طبیعەتی سوكٍ بو وە چاوی لە خەلقەوە بو ئەوە لەلات لاتترە ٠

حقیقەتی ئەم حدیثە شریفە هەمو ئادەمیزادیك بانگ ئەکا بو ژیانیکی مەردانەو گوزەرانیکی

بەختیارانە ، وە ئەم ئاموژگاریە نیشانمان ئـــەدا هەروەکو انسان لەلەش‌و ئەنداما لە هەموو کەسـی جیایە ، پیویست ئەکا ئەسبابی ژیان‌و گوزەرانیشی سەربەخوو جیابی ، چونکە خوا ئەم خەلقانەی بو ئەوە دروست نەکردوە بەبی پیویستی‌و ناعیلاجی ، خویان بکەن بە باری نارەحەتی لەسەر خەلقی‌تر · قانونی دنیا داوای ئەوە ئەکا هەرکەس بو استراحەتی خوی هـەول‌بدا لـــە ریگاییکی حلال‌و شـــەرافەت‌دارەوە گوزەران پەیدابکا ، انسانی تەمەل لەناو ئادەمیزادا وەکو مردو لەناو کومـــەلی زیندودا ، یاخـود وەکو انسانیکی افلیج لەناو چـەند انســـانیکی جوان‌و پالەواندا دیاری ئەدا ، وە انســانی شـــرفی ببی بەم‌رەنگە رازی نابی ·

لقمـــانی حکیم بەکوررەکـــەی خوی فەرمووە : خوت‌بپاریزە لە داواکردنی شت لەخەلق ، داوا کردن دودەردی هەیە ، یەکەم ئەمــە کە ئابرروی انسانی پی‌ئەرروا · دوهەم ئەمەیە بەسوکی تەماشا ئەکری· هەندی زانایان ووتویانە احتیاجیت بەهەر کەس ببی ئەبی بە دیلی وە لە هەرکەس بی‌احتیاج‌بی ئـــەبی بەهاوچەشن‌و هاودەمی ·

لە عەرەبیکیان پرسی دەردی بی‌دەرمان چی‌یە ؟ ووتی (حَاجَةُ الْكَرِيمِ اِلَى اللَّئِيمِ) ، یەعنی : احتیاجی کەوتنی پیاوی بەحورمەت‌و ناموس بو لای پیـاوی نامەرد ، چونکە ئەگەر احتیاجی‌یەکەت جی‌بەجی بکا

ئەتکا بە بەندەی خوی ، ئەگینا بەسوکی ئەت گیرزیتەوە ، لەبەر ئەمانەیە حەزرەت « صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » فەرموویەتی : (لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيَأْتِيَ بِحُزْمَةِ الْحَطَبِ عَلَىٰ ظَهْرِهِ فَيَبِيعَهَا فَيَكُفَّ اللَّهُ بِهِ وَجْهَهُ ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أَعْطَوْهُ أَوْ مَنَعُوهُ) یەعنی قەسەم بەخوا ، یەکی لە ئیوە گوریسەکەی هەلگریو کولیدار بە پشتی خوی بینیو بیفروشی بو گوزەرانی خیزانەکەی صەرفی بکاو ئابرروی خوی پی بپاریزی چاکترە بوی لەوە کە داوای شت لە خەلق بکا چ بیدەنی چ نەیدەنی ·

بیداری :

ئەی خوشەویستەکان ! لەم تفصیلەوە گومان نەبەن کەوابو خویندن بیسودە ، وە چاك وایە خەریکی کاسبی ببین ، بوچی ؟ چونکە خویندن خوی کاسبییکە لەهەموو کاسبییك بەئەهمیەترو قازانجی زیاترە ، ئیشی دنیاو دین پیویستی بەعلم هەیە وە بەبی علمو معارف هیچ میللەتی نە سەرکەوتنی دین نەدنیای دەست ناکەوی ، ئەگەر شیوەی کاسبی وەکو ئادەمیزادیك وابی ؛ علم لەو ئادەمیزادەدا وەکو روناکی چاوان یا هیزی گیان وایە ·

مەولانای جامی فەرمویەتی :

گر دلترا توانگری باید

کە توانگر دلی نیکو هنریست

بازكش دســت همت از چیــزی
که بەدست تەصەروفی دیگریست

منیش نوسیومە :

مالو دەولەت نە سەروەتە نەلباس
نەعەمارەت نەقەیسەری، نە ئەساس

ئەمەیــە دەولەتت ئەگەر مەردی
بی رجا بی لـــەجاە و نعمەتی ناس

حدیثی نۆهــەم

(لَيْسَ الْغِنٰي عَنْ كَثْرَةِ الْعَرْضِ ، اِنَّمَا الْغِنٰي غِنَي النَّفْسِ)

یعنی : دەولەتمەندی بەزوری شتومەك نی‌یە ، بـــەلكو دەولەتمـــەندی تـــەنها ئەوەیـــە دلت دەولەتمەندبی .

چونکە مەعنای ئـــەم حدیثە لە حدیثی پیشـــو جیاواز نی‌یــــە ، نوســـینی هیچ تفصـــیلاتیکمان بەپیویست نەزانی .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

نە توانگر کسی بود کە بە مال
كار پردازو چارەســـــاز بـــود

آن بود کز شـــهوذ فضـــــل خدای
از زرو مــــال بی نیـــاز بـــود

صیغەی ترسومە :

دەوڵەمەندی ئـەوە نی یە کە بـەبار
هەڵبریژی مەتاعو ، زەرر بـەطبق
دەوڵەمەندی لەسەر حدیثی صحیح
نفسی شادو دلی گوشادە ، بـەحق

حدیثی دەهـەم

(یَشِیبُ ابْنُ آدَمَ وَیَشِبُّ فِیهِ خَصْلَتَانِ اَلْحِرْصُ وَطُولُ الاَمَلِ)

ئەمە ڕوایەتی حەدیثە بەمەعنا ، اصـــلی لفظی حدسە کە وەکو لە بخاری شریفا روایەت کراوە لـە انسی کوڕی مالکەوە ـ خوای لی ڕازی بی ـ ئەمەیە : (یَکْبُرُ ابْنُ آدَمَ وَیَکْبُرُ مَعَـهُ خَصْلَتَانِ اَلْحِرْصُ وَطُولُ الاَمَلِ) یەعنی : ئادەمیزاد بەتەمەن پیر ئەبی ، بـەڵام دوخو لەگەڵیا جوان ئەبنەوە یەکەم تەماع دوەهـەم دریژی ئومید ، تەماع یەعنی زوری حـەزو ئارەزو لە دەوڵەمەندیو پایەبەرزی ، ئەم خووە زور خراپو ناسرینە . وە بنچینەکەی لەسەر نارەزایی یە بەبەشی خوا ئەرنا ئەگەر انسان بەبەشی خوا رازی بی هەولی ناسەرعیو لە ئەندازەبەدەر نادا ، کە انسان لەسەر ئەم خووە مایەوە حالی وای لی دی ، لەهەر ریگاییکەوە دەوڵەمەندیو پایەی بەرزی دەسکەوی هەر چـەند

خلافی شەرعو شرفو انسانیتیش بی قبولی ئەکا ، ئەم هەمو فرمانی بی‌مەعنایە کە هــەن وەکو دزی ، جەردەیی ، کوشـــتن ، خواردنی ســــودو بەرتیل ، وەرگرتنی وەظیفەی سوکو بی قابلەت ، زوریان لــە تەماعەوە پەیدا ئـــەبن ، تیکەیشـــتووان لیکیان داوەتەوە انسانی تەماع کار تا لەدنیادا بی هەمیشە نارەحەتە ، وە ئاخری بە دەردی خراپ ئـــەرروا وە هەرگیز دلی تیر نابی ، بویە حەزرەت « صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » فــەرمویەتی : (إِيَّاكُمْ وَالطَّمَعَ فَإِنَّــهُ الْفَقْرُ الْحَاضِرُ) یەعنی خوتان بپاریزن لە تەماع چونکـــە بەراستی تەماع هەژاری هەمیشەیی‌یە ، بەمەــەعنا کەسی تەماع کاربی بامالی دنیاشی ببی ئەوە لەبــەر ئەو حالەتی خویە تاماوە هەژارە وەقـــەت دلی تیر نابی . ئەهلی عقل ووتویانە : کەسی بیەوی لەدنیادا بە ئازادی بژی ریکای تەماع نەدا بو دلی خوی . لــە اسکندریان پرســی خوشی‌و ناخوشی دنیا بــــەچی ئەبی ؟ لـــە جوابا ووتی خوشی دنیا بەقەناعـــەتو ناخوشـــی دنیا بەتەماع‌کاری‌یە . هــــەندی کەس ووتوویانە ، بەندە لەدنیادا سی‌جورە : بەندەی (رِق) ، بەندەی ئارەزو ، بەندەی تەماع : بەندەی (رِق) ئەو کەسەیە یا دیلی شــــەررە یا لە نەتــەوەی دیلە وە کرینو فروشتنی بەسەرا دیت . بەندەی ئارەزو کەسیکە ئــــەوەندە خزمەت‌کاری ئارەزوی خوی بی حەزی لەهەرچی کرد بو بەجی هینانی ئەو شتە خوی

...ولـو ذەلیلو بی‌شرف ئەکات . بەندەی تـــەماع کەسێکە لەهەرلایی تەماعیکی چاوپی‌کەوت بو ئـەو تەماعە گیانی خوی ئەخاتە خەتەرەوە ، وە خوی لەناو ئەبا . زیانی تەماع ئەوەندە زورە انسان ئەتوانی بلی لەو روژەوە دنیا هەیە تا ئیستا هەر نارەحەتی‌ییك روی‌داوە دەسی تەماعی تیابووە .

دریژی ئومید ئەوەیە انسان ئەوەندە لە تأثیری قدرەتی خوا بی‌ئاگا بی لەسەر هەرشتی کە ئارەزوی کرد خەیالی دورو دریژ بکا . مثلا هەر لە ئیستاوە بو رابواردنو خوشی چەند سالی‌تر دەس بکا بەخـــەم حواردن وەیا لە ترسی هەژاری حقوقی شرعی بگریتو بەی‌دا وە یا بە ئومیدی ئەمە لەپاش چەند ســـال روتبەییکی دەس‌بکەوی ئیستا خوی توشـــی خلاف شەرعو بی‌شرفی بکا .

شایانی زانینە کە تەماعو دریژی ئومید لە ئیشی چاکەدا بەختیاری‌ییکی تەواوە ، پیویستە انســـان هـــەرگیز کول‌نەدا لـە فیر بونی علمو معــــارفو ریك‌خستنی قازانجی دینی‌و دنیایی موسولمانان‌دا ، بەچەشنی کە موافقی شەریعەت بی ، پیویستە لـــە روژەکانی استراحت‌دا انسان خەریکی یەك‌خستنی موسولمانان‌و نـەهیشتنی ناکوکی‌و دودلی‌بی لـــە ناو بانا . وە هـــەول بدا بو ئامادەکردنی ئەسبابی بەرهەلستی دوژمن نەوەك لەکاتی خەتەردا زال ببی بەســـەرمانا ، وە بو ئـــەوەی لە کاتی فرصت‌دا

موسولمانان سەرکەون .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

آدمی زاده پیری افزاید
هرزمان دربنای عمری خلل

لیك در وی جوان شود دوصفت
حرص در جمع مالو طول امل

منیش نوسیومە :

پیر ئەبی ئادەمی بەعمرو مزاج
پرر ئەبی قالبی لە دەردو خلل

هیندە بەدبەختە جوان ئەبیتو لەوا
صفەتی پیسی حرصو طولی امل

حدیثی یازدەهەم

(مَنْ لا يَرْحَمِ النَّاسَ لا يَرْحَمْهُ اللهُ)

یەعنی : کەسی رەحم بە خلق نەکا ، خوای تەعالاش رەحم بەو ناکا ئەمحدیثە شریفە هەمو ئادەمیزاد هەل ئەنی لەسەر رەحم کردن بە هاوچەشنی خویان ، تا خوایش رەحم بەوان بکا ، چونکە انسان کە بە توندیو رقو کینە لەگەڵ خەلقا جولایەوە ، دلی رەش ئەبیتەوە وە دوعای شەرر ئەکەویتە شوینی ، وە دەرگای ئەسبابی چاکەی لی ئەبەسری ، کەوای پی‌هات ئەبی بە مستحقی غضبی

خوا ، ئەگەر ماوەیەکیش وازی لی بینی ئاخری هەر غضبی لی ئەگری ، وەکو پیشینان ووتویانە : (خوا دیرگیرەو سەختگیر !) ٠

جا هەرچەند پیویستە انسان لەگەل هەمو کەسیکا بەرەحم بی ، بەلام لە دەرەجەکانی رەحمدا فەرق هەیە ، ئاشکرایە رەحم کردن بە انسانی ضعیفو داماو یا غەریب ، یا خزمو کەسو کار ، یا کەسیکی لی قەوماوی نەجیب ، یا کەسی قازانجی بو خەلق بوبی ، لەخلقی تر پیویستترە ٠ رەحمو ناسیاری بەهیزترین ئەسبابی رزگاربونە وە توندیو روترشی بەهیزترین ئەسبابی نائومیدییە ، زورکاری نارەحەت بەخوشی جیبەجی بووە ، وە زور کاری رەحەتو ئومیدی چەند سالە بەواسطەی دو قسەی خراپو دو جولانەوەی نامناسبەوە لەدەس دەرچووە بویە حەزرەت «ص» فەرمویەتی : (مَنْ اُوتِيَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ اُوتِيَ حَظَّهُ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) ، یەعنی کەسی بەشی خوی لە نەرمیو روخوشی پیدرابی ئەوە بەشی خوی لەدنیاو قیامەت پیدراوە ٠ حەزرەتی معاویە فەرمویەتی سەرمسورر ئەمینی لەکەسیك بەتوندیو توورەیی خەریکی فرمانی ببی کەچی لە دەسەلاتیشیابی بەخوشی جیبەجی بکا ٠ هەندی لە حکما فەرمویانە : دەستی نەرمی بەری سەلامەتی ئەچنیتەوەو ، دەستی توندیو توورەییش داری پەشیمانی دائەچەقینی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

رحم کن رحم زانکه بر رخ تو
در رحمت جز از تو نگشاید

تا تو بر دیگران نبخشایی
اَرْحَمُ الرّاحِمِينَ نبخشاید

منیش نوسیومە :

تا حەیاتت هەیە رەحم کە بە خەلق
بەقسەی خوش‌و سەرفی نان‌و درەم

تو کە رەحمت نەبی ، خودا ناکا
لە حەقی تو ، نەرەحمت‌و نە کرم

حدیثی دوازدەهەم

(مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللهَ)

یەعنی : کەسی‌خوی‌وابی سوپاسی نعمەتی ئادەمیزاد نەکا ، ئەوە سوپاسی نعمەتی خوایش ناکا .

سوپاس ئەمەیە انسان دان‌بنی بە نعمەتی خاوەن نعمەتا ، وە لە ئەندازەی خویا بەزوبان تعریفی بکا ، وە حقوقی وفا رابگری ، انسان کە طبیعەتی پیاوانەو ئەخلاقی مەردانە بو ، هەرکەس چاکەییکی لەگەل کرد لە پیش چاویا رای ئەگری ، وە سوپاسی ئەو کەسە ئەکا ، وەکە حالی لەگەل ئادەمیزادا وای پی‌هات

چاکتر سوپاسی نعمەتی خوایش ئەکات . بەلام ئەگەر طبیعـــەتی سپلە بو هـــەروەکو حقوقی ئادەمیزاد ئەشاریتەوە بەگویرەی ســـوکی طبیعـــەتی خوی سوپاسی خوایش ناکا ، چونکە هەر خوییك لە دەرونی انسانا دامەزرا دەربارەی هەمو کـــەس نیشانەی دەرئەکەوێ ٠

سوپاسی نعمەت زور جوانە ، پیویستە کـــەتا نعمەتی نعمەتدەر زیاتر بی لە بەرابەریەوە سوپاسی انسانیش زیاتر بی ، بویە پیویستە لەپیش هـــەمو کەسیکدا سوپاسی نعمەتی خوا بکا ، چونکە هـــەمو نعمەتیك بـــەری ئارەزوو هیزی ئـــەوە ٠ لە پاش سوپاسی نعمەتی خوا پیویستە انسان سوپاســـی نعمەتی باوکو دایك بکا ، چونکە لەخوا بەولاوە لـــە هـــەموکەس حقوقیان زورترە ، بویە خوا لـــە قرآنا فەرمویەتی : (أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ) ، یـــەعنی سوپاسی نعمەتی منو باوکو دایکت بکە ، ئـــەمجار سوپاسی ماموستاییك کە علمو معارف پیشان بدا ، وە انسان لە تاریکی نەزانی دینیو دنیایی بخاتـــە روناکی زانستو بەختیاریەوە ٠ ئەمجار سوپاســـی حاکمی عادل کە مایەی استراحەتی میللەتە ، ئەمجار سوپاسی نیشتمانو دانیشـــتوانی نیشـــتمان ، هەروەکو نیشتمان بووە بە بیشکەی بەروەردەبونو ، دانیشتوانی نیشتمان بوون بە واسطەی ژیانی تو هـــەروەها پیویســـتە توش بو ئاوەدانیو قازانج

گەیاندن بە دانیشتوانی هەول بدەی ، تا لــە پاش مردنی خوت اولادو فامیلت لە نیشتمانا بە بەختیاری دینیو دنیاییەوە بژین .

بی‌گومان سوپاسی نعمەتی ئادەمیزاد ئەبی لــە ئەندازەییکا بی شەریعەت قەبولی بکا ئەنا ئەبی بــە دروو دووروییو منافقی ، لە دنیادا کەسی استحقاقی سوپاسی نعمەتی هەیە ، کە لەسەر نعمەتەکەی منەت دانەنی ئەنا اعتبارو قەدری ئەکەوی ، وەکو هەندی لە حکما فەرمویانە :

(مَنْ مَنَّ بِمَعْرُوفِهِ سَقَطَ شُكْرُهُ ، وَمَنْ اَعْجَبَ بِعَمَلِهِ حَبِطَ اَجْرُهُ) یەعنی : کەسی لەسەر نعمەتی خــوی منــەتدانی حقی سوپاســی نامینی وە کەسی بــە کردەوەی چاکەی خوی بایی ببی ، خیری بو نانوسری .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

بتو نعمەت ز دست هر کــە رســد
نـــە بمیدان شـــکر گویی پــای

کی بــە شـــکر خدا قیـــام کنــد
تــارك شـــکر بندگان خـــدای

منیش نوسیومە :

هەرکەســـی نعمەتی بـــەتو دابی
لاتــە ، پاشایە ، شیتە ، دانایــە

گەر نەکەی شکری نعمەتی ، ناکەی
شکری خالق کــە تاکو تەنهایـــە

حدیثی سیازدەهەم

(إِنَّ اللهَ يُحِبُّ السَّهْلَ الطَّلْقَ)

یەعنی : بەراستی حوا انسانی طبیعەت نەرمو رووخوشی خوش ئەوی ٠

ئاشکرایە هەرکەس روی خوش بی ئەوکەسە نیشانەی بەختیاری بە ناوچەوانیەوەیە ، قسەییکی کوردی‌یە ئەلی : انسانی روخوش مژدەی بەهەشتی پی‌یە ؛ انسانی روترش دەنگ‌و باسی جهنم ! انسانی کە روی خوش بو هەرکەس چاوی پی‌بکەوی دلی خوش ئەبی ، وە هەر کەس احتیاجی‌ییکی پی‌ی‌ببی ئەتوانی پی‌ی‌بلی ، وە ئەگەر لە ئەهلی علم‌و معارف بی قازانجی لی‌ئەکری ؛ بەپیچەوانەشەوە انسانی روترش یا قازانجی بو کەس نابی ، یا ئەگەر قازانجی ببی بە تالی‌ی روی بەتالی ئەکاتەوە ، وەکو ووتوویانە سرکەی روخوش لە حەلوای روترش خوشترە ٠

لەئاییني اسلامدا روخوشی زور مهمە ، وە قسەی خوش بەصدقە دانراوە بەراستی انسان ئەگەر مالیشی نەبی بیدا بەخەلق مادام بەروخوشی لەگەلیان بجولیتەوەو جوابیان بداتەوە وەکو مالی پیدابن وایە ، بویە حەزرەت «ص» فەرمویەتی : (إِنَّكُمْ لَا تَسَعُونَ النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ ، وَلَكِنْ يَسَعُهُمْ مِنْكُمْ بَسْطُ الْوَجْهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ) یەعنی : ئیوە ناتوانن مالو سەرووەتتان بگەیینن بە هەموو کەسیکا ، بەلام

ئەتوانن روخوشیو خوش خویی‌تان بگەیین پیایانا ، یەعنی مالتان بەشی هەمو ئادەمیزاد ناکا بەلام خوی‌باش بەشی هەمویان ئەکا ، چونکە انسان ئەتوانی بەروخوشی لەگەل هەمو ئادەمیزادا بجولیتەوە .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

تا خدا دوست داردت ، با خلق
یك دلو یك زبانو یك رو باش

شاد طبعو شگفته خاطر زی
نرم خویو گشادە ابرو باش

منیش نوسیومە :

گەر بەدل طالبی نەجاتی برا !
یەكدلو یەكزوبانو یەكرو بە

سالمو خوش‌كلامو خوش‌مشرب
دائما میهرەبانو گولرو بە

حدیثی چواردەهەم

(اُطْلُبُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حِسانِ الْوُجُوهِ)

یەعنی : داوای چاكەو قازانجی دینیو دنیایی بكەن لەلای ئەو كەسانە كە رویان جوانە ، چونكە رەنگو خو مناسبەیان بەیەكەوە هەیە ، كە انسان رەنگی جوان بو ؛ زور نزیكە خوو طبیعەتیشی نەرمو

پیاوانه بی وه لەگەڵ لیقــــەوماوو داماوانا یارمەتی و پیاوەنی ببی ، یاخود مقصود لـــە روجوانی دەرون گوشادی و روخوشی یە لەکاتیکا کەسی داوای چاکەی لی بکا ، بنا لەسەر ئەمە مەعنای حدیثەکە وایە داوای چاکە بکەن لە کەسی کەروی خوش بی ٠ چونکە مادام انسان لەوکاتانەدا روخوش بی یا فرمانی انســان ریك ئەخات وەیا بەقسەی شیرین و بـەادب جوابی ئـەداتـەوە ٠ دیـــارە مقصـــــود لە داواکردنی چاکە ئەوە نی یە انسان وەکو ســوالکەر بچیتە لای روخوشان ، وە داوای شتیان لی بکا ٠ بەلکو مقصودی حەزرەت (ص) ئـەوەیە انســـان کە ئارەزوی لـــە تی گەیشتن و پی گـــەیشتن ، وەیا لـــە پەیداکردنی دەس مایە بو کاسبی ، وەیا ویستی لە تەنگ و چەلەمەو نارەحەتی یێك رزگاری بی لەهەمو ئەمانەدا تابوی دەس بدا ، پـــەنا بەریتە بەر انســـانی روخوش و طبیعەت مەردانە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

بر دری خــوب روی منــزل گــیر

چــون پــەیی حاجتی بـــیرون آیی

تا ازان بیشـــتر کــە حاجت تست

دهــد ، از دیــدنش بیاســــایی

منیش نوسیومە :

هـــەردەمی توشـی علتی هاتی
دەردی دنیـــا بی : یا مضـرتی دین
بو دەوا هــەر پەنا بە روخوش بــە
گەر طبیبیش نــەبی حبیبــە یقین

حدیثی پازدەهەم
(اَلْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَـدَقَةٌ)

یەعنی : قسەی خوش صدقەیە ٠

چونکە مقصود لە صدقە دلخوش کردن و بەهیز کردنی برایەتی یە لەگـەل موسولمانانا ، کەواتــە دیاری یە هەروەکو انســان بەخششی ببی لەگـــەل موسولمانانا ناسیاری لەناویانا پەیدا ئەبی ، بەقسەی خوشیش عەینی مقصود دیتەجی ، سەرەرای ئەمەش بنالەسەر ظاهری احادیث صدقە تەنها ئەمە نی یــە انسان پارەو شتومەك بدا بە خەلق ، بەلکو هــەر چاکەیی بی لەگەل هەر مستحقی بکا ئەوە صدقەیە ، کـەوابو ئەگـــەر ووردبیینەوە ئـــەزانین لابردنی نارەحـــەتی ، وەکو بەردودارو دررك لەسەرەریگە صدقەیە ، کومەکی لیقەوماوان صـدقەیە ، تکا بو رزگارکردنی داماوان صدقەیە ، چونــەلای نەخوش صـــدقەیە ، دلخوشــی دانەوەی انســـان خەمبار صدقەیە ، شوین کەوتنی جنازە صدقەیە ، شارەزایی کردنی انسانی نەشــارەزا صدقەیە قســەی خوش صـدقەیە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

سخن نرم گوی با سائل
گر زمالش نمی دهی صدقه

زانکه در روی اهل حاجت هست
قول خوش ازمقولەی صدقه

منیش نوسیومه :

دلی سوالکەر بە ئاگری محنەت
پرر لەئیش‌و خروش‌و دەردو کوله

نعمەتت گەر نی‌یە قسەی شیرین
صدقەی شرعی‌یەو بەراتی دله

حدیثی شازدەهەم

(اَلسَّمَاحُ رِبَاحٌ)

یەعنی : سخاوەت‌و بەخشش مایەی قازانجه بو خاوەنەکەی ٠

بی‌گومان انسانی خاوەن بەخشش لەدنیاو قیامەتا قازانجی پی‌ئەگا ، قازانجه دنیایی‌یەکەی ئەمەیه : یەکەم انسانی سخی ناوبانگی چاکەی ئەرروا بەدنیادا ، کە روی کردە هەرجیگایی بەحورمەت تەماشای ئەکری ، ئاشکرایه ژیان بو انسانی بەناموس ئەوەیه لەگەل حورمەتا بی ، انسان کە حورمەتی نەبو مردنی چاکترە ، دوهەم ٠ انسانی

خاوەن بەخشش هەروەختی توشی نارەحەتی‌ییك هات بەواسطە انسانیەتی خویەوە هەمو کـەس دەستی ئەگری‌و یارمـەتی ئەدا ، سـێ‌هەم : بەخششـی بەهەرکەسی دابی ئەو لەسە نەوپیاوەتی‌یەی ئـەوی لەبەرچاو ئەبی وەکو مشهورە : (انسـان بەندەی احسانە) ٠ چوارەم : تجربە کراوە پیـاوی خاوەن بەخشش هەردەولەمەندییکی ببی بەرەحەتی ئەی‌خوا وە ئەبی بە مایەی حەسـانەوەی ، بـەلام انسانی رژدوسوك‌و چاوچنوك رەحەتی لە مالی خـوی نابینی بەهەر رەنگی ببی خوا دوژمنیکی وای بو تایەن ئەکا گوزەرانی لی‌تال بکا ، تەنانەت ئەولادو خیزانی حوی لی‌ی ئەبن بە دوژمن ٠ پینجەم : انسان کە بە بەخشش بو هەر گری‌ییکی هاتـەری زوبوی ئەکریتـەوە ٠ قازانجـەدینی‌یەکەشی ئەمەیـە خـوای تـەعالا فەرمویەتی : مثالی ئەومالە کە موسولمانان لـەری‌ی خوادا صەرفی ئەکەن وەکو دانەییکە کە جوتیاری لە زەوی ییکا بیچینی وە ئەو دەنکە حەوت چلی لی سەوز ببی وە لەهەر چلی گولی وە لەهەر گولی سـەددەنك پەیدابیی ، کە بەم حسابە لەهەر دەنکی حەوتسەد دەنك دیتەبەرهـەم ٠ خولاصـە جزای چاکە لـە قیامەتدا تا حەوتصەد چەندانەی لەریدا هەیە ، وە بو هەر کەسی کە خوا ئارەزووی لی‌بی لەو ئەندازەیەش زیاد ئەکات ٠

دیارە مادام کە خوای تەعالا مثالی چاکەی بـە

تووێ جوتیار هینایەوە دەرئەکەوی هەروەکو لــە فەلاحەتا ئەگــەر تووچاکترو جوتیــار ووریاترو جیگەجوتەکە باشتر بی زورتـر قازانجی ئــەبی ، هەروا لە احسانیشدا تا ئـەوشتە کە ئەبەخشــری بەسودترو ئەو کەســە یی‌ی ئــەدری محتاجترو ئەوکەســـە خیرەکە ئــەکا نیازی پاکتربی ، جزای زورترو ، دەرەجاتی جزا لەم خصوصــانەوە تفاوت ئەکا کەوابو هەرکەســی بەخشش بکا پیویســتە لەمخصوصانەوە زور سەرنج بدا ·

مەولانای جامی فەرمویەتی :

سـود أگر بایدت ز مایەی خویش
دســت بخشش گشــاو بخشایش

ســودت اکنون ستایش‌و فــردا
در جــوار خــدای آســـایش

منیش نوسیومە :

تاجــری طــالبی حقیقــت بــی
پی‌ی بلین راەو رسمی سودی حلال

یــەك بە حەوسەد بدا لــە دنیادا
لــە قیامەت وەری‌گری بــە کمــال

حدیثی حەڤدەهەم
(تَهَادَوْا تَحَابُّوا)

یەعنی : دیاری بو یەکتر بەرن ، خوشەویستی‌تان

لەناوا پەیدا ئەبی ٠

ئاشکرایە انسان دیاری بو هەرکەس بەری ، خوشەویستی‌یان لەناودا پەیدا ئەبی ٠

ئاشکرایە انسان دیاری بو هەرکەس بەری بەئومیدی خوشەویستی‌و ناسیاری ، سود ئەبەخشی ، ئەگەر دیاری بو دوژمن بەری ، دلی لە دوژمنایەتی پەشیمان ئەبیتەوە ، وە ئامادە ئەبی بو ناسیاری‌و دوستایەتی ، وە ئەگەر بو کەسیکی دوستی بەری خوشەویستی‌و دوستی‌یان تازە ئەبیتەوە وە بەهیز ئەبی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

دوستی مغزو پوست دشمنی است
تا کی ازمغز سوی پوست شوی

به هدایا کنند دادو ستد
تا بهم زان وسیله دوست سوی

منیش نوسیومە :

نعمەتی گەر ببی لە دنیادا
دوستی ئەهلی رشدو تقوایە
دوستی وەك بناو هدیە اساس
دیدەنی دوست وەکو چرا وایە

حديثى هەژدەهەم

(آفَةُ السَّماحِ اَلْمَنُّ)

یەعنی : دەردی سەخاوەتو بەخشش منـــەت دانانە لەسەر ئەو کەسنە نعمەتەکـــەی پی ئەدری . بەڵی : انسان کە لەسەر نعمەتی خوی منــەتی دانا لەدنیاو قیامەت دا جزای ئەفەوتی ؛ چونکە انســانی خاوەن نعمەت وەختی بە حورمەت تەماشای ئــەکری کە باسی نعمەتەکەی خوی نــەکا وە ئابرروی نعمەت پیدراوەکان رابگری ، ئەگەرنا نعمەت بەهەرکەسی بدا وە لەناو خەلقا باسی بکا ، ئەوە چەجایی ئــەوە ئەوکەســـە جەزای بـــەخیر بداتەوە وە سوپاسی نعمــەتەکەی بکا بەدل ئەبی بـــەدوژمنی وە وەختی جەزای قیامەتی دەست ئەکەوی کە هەرچی ئەبەخشی بەنیازی رەزای خوابی وە لە سەر نعمەتەکەیش منەت دانەنی ، ئەگەرنا بەمنەت دانانو ئازاردانی هەژاران خیرەکەی بەتال ئەبیتــەوە ، وە ســـودی نامینی ، بەگویزەی قرآنی شریف انسان ئەگەر قسەی خوش لەگەل هــەژارانو لی قـــەوماوان بکا ، بەصـــدقە بوی ئەژمیرری .

بەلام صندقەیەك کە منەتی لەسەردانی بی سوتە وە بەگوناه بوی ئەنوسری . ئەم حدیثە شریفە بەشیکە لــە حدیثیکی دریژ کە مەعناکەی ئەمەیـــە : دەردی زیرەکیو فصیحی زوبان دریژی یە لەسەر هاوری یان،

دەردی ئازایی ظلمو زور کردنە ، دەردی بەخشــش منـــەتدانانە ، دەردی جوانی خوبــە باش زانینە ، دەردی عبادەت تەمەڵیە ، دەردی قسە دروکردنە ، دەردی علم لەیادبردنەوەیە ، دەردی حلمو حەوسەلە پەلەکردنو خورانەگرتنە ، دەردی شرفو پیاوەتی ، خولیایی بونە ، دەردی سخاوەت اسراف کردنە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

کی به نعمت کســی شود دلگرم ؟
چــون زمنت کنند دمســـردی

غیر بــاد خـــزان منت نیســـــت
آفت روضــــەی جوانمـــردی

منیش نوسیومە :

ئــەهلی بەخشش کە ئەهلی منت بو
با فریــدی زمانــە بی ، خرفـــە

لەبــــەرەو منتەی بەئەمری خــوا(١)
ئــەجرو مالی بــــەدەفعەیی تلفـــە

حدیثی نوزدەهەم

(اَلْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ)

یەعنی : ئارەحەتی بەسراوە بەقسەوە ٠

قسەکردن بو انســـان واسطەی ناســیاریو ئاشنایيو یارییەدانی ئادەمیزادە ، قنســە ئەسبابی

(١) لەبەرەو = لەبەرئەو

پەیداکردنی بەختیاری دنیاو قیامەتە قسە تەرازوی بەراوردکردنی پیاوەتی و ناپیاوی یە ، وەکو مشهورە: (اَلْکَلامُ صِفَةُ الْمُتَکَلِّمِ) ، یەعنی : قسە ئەخلاق و خوورەوشتی قسەکەر ئەکەیینی • بی گومان انسان تا قسە نەکا چونیەتی و خوورەوشت و طبیعەتی دەرناکەوی کە قسەی کرد هەمو ئاشکرا ئەبن ، کەوابو ئەبی انسان لە قسەکردنا زور بە پاریز بی ، وەهەر وەختی ویستی قسەیی بکا لە پیشا وورد ببیتەوە ئەگەر سودی هەیە وە قسەییکی شرعی و بی زیانە ، ئەوجار بیکا بو یە حەزرەت (ص) فەرمو یەتی : (رَحِمَ اللهُ اِمْرَءً قَالَ فَغَنِمَ أَوْ سَکَتَ فَسَلِمَ) یەعنی: رەحمەتی خوا لە کەسی بی قسەیی بکا قازانجی لی دەست کەوی یا دەنگ نەکاو لە ضرری قسە بە سەلامەت بی •

تیگەیشتووان چەند ئادابیان بو قسەکردن داناوە ، یەکەم تا پیویستی بە قسەکردن نەبی نەی کا ، کەوابو لە خویەوە قسەی بی سود بەدەمیانەیی ، وەئەگەر شتیکیان لە یەکی تر پرسی ئەم زو جواب بەداتەوە ، مەگەر ئەو کەسە جوابەکەی پی نەدریتەوە ، وە جوابی قسەکەیش پیویست بی ، هەروەها قسە نەخاتە ناو بەینی قسەی خەلقەوە تا گفتوگو تیك نەچی • دوهەم زیاتر لە ئەندازەی پیویستی قسە نەکا ، بو ئەوەی نرخی نەشکی ، ئەلماس بەو گرانبەهایی یە کەمە ، مادام زور بو

قیمەتی ئەشکی ٠ بویە عاقلان ووتویانە انســـان هەمیشە عقلی بەسەر قسەیا زال بی چاترە لـــەوە قسەی بەســـەر عقلیا زال بی ٠ ســـیهم لەپیش قسەکردنا بیر بکاتەوە لە قسەکەیا تا قســـەییکی ریكوپیکی وا کە بو ئەووەختو جیگایە دەســتبدا بدوزیتەوە ، وەکو ووتویانە : (هر سخن جایی‌و هر نکتە مقامی دارد) وە قسەکە لەدلی خویا لیك‌بداتەوە نەوەك لەپاشا صرری لی‌ببینی وەکو ووتویانە قسـە لەپیش کردنا وا لە بەندی خانەی انســـانا لەپاش کردنی انسان لە بەندی خانەی‌ئەوایە٠چوارەم : قسە ئەبیت لە ئەندازەی شانی خاوەنەکەیا بیت تا لـــە وەختی ئیش‌کردنا روزەرد نـــەبیت ٠ پینجـــەم : هەر قسەیی ئەکا بەلفظیکی سهل‌و سادەوە بەئارام‌و لەسەر خو بیکا تا هاورری کەی باش لە قسەکە بگا ٠

شایانی باسە کە خراپ‌ترین‌و گوناەترین قســـە سعایت ، غەیبەت ، نەمیمە ، درو ، جوینە ٠ سعایت ئەوەیە انسان ناوی کەسی ببا بەرەنگی ئەوکەســـە پیی ناخوش بی ، نەمیمـەئەوەیە انسان قســەی هەندی کەس بەری بولای هەندیکی‌تر بەنیازی ئەوە ناوبەینیان تیك‌بدات ، درو ئەوەیە انســان دەنگ‌و باسی ناراست بگیریتەوە ، جوین ئـەوەیە انســـان بەقسەی نامناسب‌و ناشیرین ئابروی خەلق ببا وە عەیب‌و کەم‌و کورری‌یان بداتەپال ، زیان‌و خراپـەی

ئەمانە بونوسین ناشێن ؛ ئەم چەشنە قسانە بنچینەی تیكچونی شیرازەی دوستیو یەكیەتیو ، مایـــەی پاشكەوتنی انسانن.لە هـــەمو قازانجیكی دینیو دنیـــایی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

هر کـــه شـــد مبتـــلا بـــه پرگویی
بــــه بـــلای عجب گرفتــــاراست

هربلایی کـــه میرســـد به کســـان
بیشـــتر از ممـــر گفتـــاراست

منیش نوسیومە :

بەمثل ســەر ئەمیرە دل مــــەخزەن
دەموەكو قاپییەو ، زوبان حەرەسە

كە حەرەس نائــەمینی دەرگـــا بو
زەحمەتی پادشـــا هــەمو عەبەسە

حدیثی بیســـتەم

(كَفىٰ بِالْمَرْءِ اِثْماً اَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مٰا سَمِعَ)

یەعنی : بەســــە بوگوناهی پیاو ئەمەهـــــەر قسەییكی بیست بیگیریتەوە ٠

بەمەعنا ئەگەر انسان هیچ گوناهیكی نـــەبی لەمەزیاتر كەهەرچی بیســـــت بیگیریتەوە ئەمـــەی بەسەچونكا ئەمە گوناهیكی گەورەیە ٠ مقصـــود

ئەمەیە پیویستە انسان هەرقسەییکی بیست لەپیشا تەماشای بکا ، ئەگەر لەریگەییکی باوەرر پی کراوەوە نەبو گوێی پی نەدا؛وەئەگەر لەریگەییکی راستەوەپیی گەیشت ئەمجار بیربکاتەوە ئەگەر لەگیرانەوەیدا سودیکی دینی یادنیای بو بیگیریتەوە ئەنا وازی لی بینی ، چونکە لەگیرانەوەی قسەی خراپەوە زور کەس توشی دەردو بلا بوون ، پیویستە انسان ئەم ملاحظەیەی لە یاد نەچی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

مردرا بس همین گنە کە قدم
از مقر امان نهد بیرون

هرچە آمد درون روزن گوش
از ممر دهان دهد بیرون

منیش نوسیومە :

هەرچی بیستت لەسەر قیاس و نظر
هەلبژیرە لەوا ئەوی چاکە

حەیفە گیرانەوەی هەمو قسەیەك
شەررە یا خیرە ، پیسە یا پاکە

حدیثی بیست و یەکەم

(كَثْرَةُ الضَّحْكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ)

یەعنی : پیکەنینی زور دل ئەمرینی ٠

دیاره پیکەنین‌و کەیف‌خۆشی‌و گاڵتــەی زۆر دڵ دور ئەخاتەوە لەیادی خوا ، وە مادام انسان لەسـەر ئەم حالەتە مایەوە دلی وا رەش ئەبیتەوە لە فێربون‌و تێگەیشتن ئەکەوی ، وە بە طبیعەت وەکو مردوی لی‌دی کە بو ئەوە ناشی هیچ وەرگری ۰

بزانن : پیکەنینی زور لەبی‌ئاگایی‌یەوە پـەیدا ئەبی ؛ چونکە ئەگەر انسان ئاگای لە نارەحــەتی مردن‌و بەجی‌هیشتنی مـال‌و مندال‌و دەس‌و پیوەند بی وە یا لە نارەحەتی حساب‌و کتـاب‌و عذابی روژی قیامەت ووردببیتەوە ، وە یا خود بیری ئەوە بکاتەوە کە دوژمنانی دین‌و میللەت هەمیشە وان لەســـەر مەیل‌و ئارەزوی هیرش بردن بو سەر موسولمانان وە ئەیانەوی لەناویان بەرن وە بیانکەن بە بــەندەی خویان وە ملك ومال‌و سەروەتیان لەدەست وەربگرن وەکو ئیستا لەپیش چاومانا ئاشکرایە ، قەت بـــە پیکەنینی زورو گالتەوگەپ عمری خوی صرف ناکا وە شەوو روژ خــەریکی ریکخســـتنی ئەسبابی بەرهەلستی‌و دفع‌کردنی دوژمن ئەبی ۰ تەماشـــا ئەکەین هەر کەس مشکلەییکی بیتەری تا حلی نەکا تامی استراحەت ناچیژی وە خوشی لە خوی حــرام ئــەکا ، زور پیویستە موســولمانان لەم‌مثالــە ئاشکرایەوە ئاموژگاری وەرگرن وە لەم وەختــە نالەبارەدا خویان بە رابواردن‌و شتی بی کەلکــەوە نەخلافینن وە لە عاستی وولاتەکانیانا چاو نەنوقینن ۰

مەولانای جامی فەرمویەتی :

خرم آنکس کـه بهر زنـــده دلـی
زیـر لب خنــدەرا بمـــیراند

خنـــده کم کن که خندەی بسیار
صـــد دل زەنـــدەرا بمــــیراند

منیش نوسیومە :

خوزگە بــەو نفســە طالبی یـادە
هــەر بـە یادی خـوا دلی شـــادە

خـــەندە ناکا نـــە کا دلی بمـری
بەتبســـم دولیــــوی ئـــازادە

حدیثی بیستی دوهەم

(اَلْعِـدَةُ دَيْنٌ)

یەعنی : وەعدە قەرزە ٠

واتە : کەسی وەعدەیدا بەکەسی کە فلان چاکەت لەگەل ئەکـــەم بە گویرەی دوستایەتی اســـلامی پیویستە لەسەری ئەوفرمانـــە جیبـــەجی بکا هەروەکو قەرزار واجبە ئەو قەرزە کە لەسەریەتی بیداتەوە ٠

وەفا بە وەعدە لە دیانەتازور بەمهم ناسراوە خوای تەعالا لە قرآنا تعریفی حەزرەتی اسماعیلی بەوەکردوە کە لە وەعدەدا راستگو بووە ٠ امامی غــــــەزالی

رەحمەتی خوای لی بی فەرمویەتی : حەزرەت (ص) بو چاوەروانی کابراییك سی روژ لە جیگاییکدا مایەوە چونکە وەعدەی پیدابو ٠ انسان کە وەعدەییکی دا پیویستە دلی لەسەر ئەوە بی تا لە دەسەلات یا بی وەفا بەووەعدەیە بکا ، بەلام ئەگەر بەدەم وەعدە بداو بەدل نیازی نەبی بیباتەسەر ئەوە بە منافق ئەناسری ، وەکو حەزرەت (ص) فەرمویەتی : (ثَلاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنافِقٌ ، وَاِنْ صامَ وَصَلّى وَزَعَمَ اَنَّهُ مُسْلِمٌ : اِذا حَدَّثَ كَذَبَ وَاِذا وَعَدَ اَخْلَفَ وَاِذا ائْتُمِنَ خانَ) ٠ یەعنی : سی رەوشت هەن هەر کەس ئەو رەوشتانەی تیابی ئەوە منافقە ، با روژو بگری و نویژیش بکاو خویشی بەموسولمان بزانی ، رەوشتەکان ئەمانەن : وەختی قسەی کرد درو بکا ، وەختی وەعدیدا بە پیچەوانەی بجولیتەوە ، وەختی بەئەمین دانرا لەسەر شتی خەیانەتی تیابکا ، بەلام وەختی خلاف وەعدەیی بە منافقی ئەناسری کە لە کاتی وەعدەکەدا لە دلیا نەبوبی بیباتەسەر ٠ انسان کە وەعدەیداو لەدلیابو کە وەفای پی بکا پیویستە ئەو نیازی دلیە بینیتەدی مادام عذریکی معقول ریی لی نەگری ، چونکە انسانی وەعدەخلاف بە دروزن دەرئەچی وە شرفو اعتباری لای خەلق نامینی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

مردرا هرچە بگزرد بە زبان
عیب باشد ورای آن کردن

وعـده درذمـه‌ی کرم قرض‌است
فـرض باشـد ادای آن کـردن

منیش نوسیومه :
وه‌عده عنوانه بو شـه‌رافه‌تی پیاو
وه‌عده میزانه بو جـه‌وان مـه‌ردی
لایقـه بو وه‌فا بـه وه‌عده ، بـرا
سه‌ری حوت دابنی‌ی ئه‌گه‌ر مه‌ردی

حدیثی بیست‌وسی‌هه‌م

(اَلنَّظْرَةُ سَهْمَةٌ مَسْمُومَةٌ مِنْ سِهَامِ اِبْلِیسَ)

یه‌عنی : ته‌ماشاکردنی ژنی نامه‌حره‌م بـه‌بی ضروره‌تیکی شه‌رعی تیریکی زه‌هراوی‌یه له تیره‌کانی شـه‌یتان .

ئه‌م حدیثه شریفه مناسبه‌ییکی جوانی ده‌ربریوه، چونکه هه‌ر وه‌کو تیریکی زه‌هراوی بدری له‌له‌شـی انسان با زامه‌که‌شی ئه‌وه‌نده نه‌بی انسان بکوژی ، بـه‌لام به‌تأثیری زه‌هره‌که گوشتی له‌شی انسـان دائه‌رزینی هه‌ر به‌وره‌نگه گوناهی ته‌ماشاکردنیش باله‌و ده‌ره‌جه‌دا نه‌بی انسان بفه‌وتینی به‌لام ئـه‌و ته‌ماشاکردنه ئاره‌زو له دلی انساندا ئه‌بزوینیته‌وه وه ئه‌و ئاره‌زووه ئه‌بی به باعثی ته‌ماشاکردنیکی تر وه هه‌روه‌ها انسان توشی فرمانی ناشیرین ئـه‌کا وا به‌ته‌نینه‌وه‌ی ته‌ماشا کردنی یه‌که‌م انسـان فه‌وتا .

سەرەرای ئەمە انسان کە تەماشای هەر ئافرەتیکی کرد ئەگەر تەماشا کراوەکە جوان نەبو دلی انسـان بەوگوناهە دائەگیری ، وەئەگەر جوان بو سەرەرای گوناهەکە توشی مەراقو خەمو خەفەت ئەبی وە ووردە ووردە ئـەو مەراقـە وە کوتیری زەهراوی چـون ئەتەنیتەوە ئەویش هەروەها لە جگەری انسـانا ئەتەنیتەوە وە انسان توشی دەردی جگەر ئەکا ، وا دەرکەوت کە تەماشا کردنی نامەحرەم بەحەقیقەت تیریکی زەهراوییە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

دیدەن خـالو زولف نامحـرەم
دانـەی کیدو دام تلبیس‌اسـت

هر نظـر ناوکیسـت زهر آلـود
کـە زشصـت کمان ابلیس‌اسـت

منیش نوسیومە :

نظـری خالو زولفی نامەحـرەم
تیری شـەیتانو نەفسـی بەدکارە

نەك بە تەنیا زەرەر لـەدینی ئـەدا
جگەریش بـەو نیشـانە زامارە

حدیثی بیستو چوارەم

(خَصْلَتَانِ لا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ : اَلْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلْقِ)

یەعنی : دوو شت هـەن بەتەواوی کو نابنەوە

له انسانیکا ایمانی تەواوی ببی ، یەکـــەم رژدی ، دوهەم بەدخویی‌یە ۰

رژدی ئەوەیە انسان مال صرف نەکا لە جیگای خویا ، لە رژدی‌یـــە نەدانی ئـــەوحقوقانە کە خـــوا دای‌ناون وەکو زەکات ، سستی‌کردنی دەولەمـــەند لەدانەوەی قـــەرز ، خوگرتن لـــە خەرج‌کردن بو گوزەرانی خیزان ، گوی نەدان بـــە خزمەتی میوان‌و بیگانە ، نائومید کردنی هەژاران‌و لی‌قەوماوان ۰

بزانن : رژدی چەندە دەرەجەی هەیە ، هەندی کەس ئەوەندە رژدی یەکەیان زورە هەروەکو خویان هیچیان لەدەست نابیتەوە ، ئەگەر کەسیکی تریش بەخششی بکا ئـــەمان پی‌یان ناخوش ئەبیت ۰ هـــەر چـــەند رژدی بەســـرف نەکردنی مال مـــەعنای لی‌دراوەتەوە ، بەلام بەحەقیقەت گەلی شتی تریشە ، وەکو مەنع‌کردنی علم لە مستحقان کـــە رژدی‌ییکی زور زیان‌دارو گەورەیە ۰

بەدخویی کلمەییکە هەموســـوکی‌و خراپەییك ئەگریتەوە ، هەروەکو خوش خویی کلمەییکە هەرچی رەوشتی چاکەیـــە ئەیگـــەیینی وەکو : راستی ، پیاوەتی ، چاوپوشی ، ئەدەب ، رەحم ، روخوشـــی ، حـــەیا ، داوین‌پاکی ، خوراگرتن ، ســـوپاس ، نیازچاکی ، دەرون‌پاکی ، عزەتی‌نەفس ، ناسیاری ، وە گەلی شتی‌تر ، وەهەرچی پیچەوانەی ئەمانـــە بی بەدخویی‌یە ۰

لەپاش رەحمی خوا مهمترین ئەسبابی خوش‌خویی هەلسان‌و دانیشتنە لەگەل ئەوکەسانە کە خوورەوشتیان بەرزە ، نیشانەی ئەوانیش مانەوەیە لەسەرشوین‌کەوتنی رەفتاری پیغەمبەر (ص) .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

بذل‌کن مال‌و خوی نیک‌و زر
راه ایمان اگر همی پویی

زانکه در هیچ مؤمنی باهم
نشود جمع بخل‌و بدخویی

منیش نوسیومە :

هەر کەسی حەز ئەکا لە رەحمی خوا
باسەخی بی‌و شریف‌و بی‌ئازار

چونکە گیراوە ری‌ی موسولمانی
لە دلی پیاوی رژدو بەد رەفتار

حدیثی بیست‌و پینجەم

(طُوبىٰ لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ مِنْ عُيُوبِ النَّاسِ)

ئەم حدیثە بەشیکە لە حدیثی کە عبارەتەکەی ئەمەیە : (طُوبىٰ لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ مِنْ عُيُوبِ النَّاسِ ، وَاَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مٰالِهِ ، وَاَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ ، ووسعته السنة) ، یەعنی : خوزگە بەوکەسە تەماشاکردنی عەیبی خوی ری‌ی‌لی‌بگری لەناوبردنی

عەیبی خەلق ، وە هەرچی زیاد لە گوزەرانی خـوی‌و خیزانی هەبی صرفی بکا لە ریگای خوادا ، وە قسەی زیادو بی‌سودی خوی بگری‌و نەی‌لی . وەلە رەوشت‌و رەفتارا شوینی پیغەمبەر (ص) بکەوی ·

شتیکی ئاشکرایە کە هەمو کەس لەسەر حالی خوی ئاگادارترە لە ئەحوالی غەیر ، وە خوای تـەعالا نارازی‌یە بەعەیب‌و گوناە لەهەر کەسیکەوە بی · بنالەسـەر ئەمـە حق وایە انسـان خـەریکی تەماشاکردنی عەیبی خوی ببی ، وەدەس نـەبا بۆ کەسیکی‌تر چونکا بەم‌صفتە انسـان دوسـودی دەس‌ئەکـەوی یەکـەم ئەمـە مادام انسـان بەگوی‌پی‌دانەوە لە عەیبی خوی وورد بووەوە ، وە چەندو چونی لەگەل خویا کرد ترسی خوا پەیدا ئەکا وە لە گوناە دەس‌بەردار ئەبی · دوهەم ئەمە کـە انسان خەریکی چاك‌کردنی حالی خوی بو سـەری ناپەرژی تەماشای عـەیبی باقی موسولمانان بکا ، بەم‌وەسیلەیە لە خراپـەی غەیبەت‌و بوختان‌وسوئی ظن پاریزراو ئەبی ·

مقصود لەم حدیثە شریفە هەل‌نانی موسولمانانە لەسەر تەماشاکردنی عەیبی خویان‌و هـەول‌دانیان بو پاك‌راگرتنی دەرونیان لەخراپەو شورەیی ، ئیتر مقصـود ئەمە نی‌یە انسـان لەعـەیبی خەلق بی دەنگ‌بی ، چونکە بەگویرەی شـرع پیویسـتە هەرکـەس دەسـتی برواو لە دەسـەلات‌یا بی

هـەرگوناەو خراپـــەییکی چاوپی کـــــەوت لـــە هەرکەسیکەوە بو نەیهیلی، وە بە هەمو وەسیلەیەك، بو نەهیشتنی تیکوشی بەدەس یا بە زوبان یا بەدل چونکە ئەمر بەچاکەو نهی لە خراپە فرضی کفایەیە ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ای خوش انکس بە عیب بینی خویش
پیشـــوای هنـــروران گـــــردد

عیــب او پیشـــــی دیـــدەو دل او
پردەی عیــب دیگــــــران گـــردد

منیش نوسیومە :

بەر لەوەی باسی عەیبی خەلقی کەی
خوت لە عەیبو خراپە دورخەرەوە

وا نەکەی ، هەر نصیحەتی ئەیکەی
پیتبلین : ئەم نصیحەتەت بەرەوە

حدیثی بیستو شەشەم

(اَلْحَزْمُ سُـوءُ الظَّنِّ)

یەعنی : بیری ساغ ئەوەیە کـــە بەدگومان بی لەگەل ئەوانەی کە گومانی خراپەیان پیئەبری ٠

یـــــەعنی : پیویستە بو انســـان ، بە تایبەتی ئەوکەسانە کە خاوەنی جیکەو ریگەن ، هەموکەس وەکو یــەك تەماشا نەکــــەن وە بەبی لیکولینەوەو

تحقیقات باوەرریان بەهەمو کەس نەبی وە لەسەر نهینی دلی خویان ئاگاداریان نەکەن .

ئەمحدیثە مبارەکە زور نەصیحەتیکی بەرزو بەسوودەو ، موسولمانان لەم خصووصەوە قصوریان کرد کە لە ئەطرافی دنیاوە دلسافی‌و سادەلەوحی‌یان هینایە پیشەوە تا هەموو بیگانەکان لە بیروباوەرریان گەیشتن وە لە هیزو بی‌هیزی ئاگادار بون . وە رەخنەیان خستە کاروباری دین‌و دنیایان ، وەبە جاری بەسەریانا زال‌بون . زور کەسی گەروك‌و دنیاگەرد بەناوی خواناسی‌و پیاوچاکی‌یەوە خویان پیشانی خەلق‌دا وە بە هەموو رەنگی سودیان لی‌وەرگرتن ، دوایی حقیقتیان بەپیچەوانەی ادعاکەیان دەرکەوت . چەند لە بیگانەکان سەروگویلاکی خویان گورری وە بەناوی بازرگانی‌و زیارەت‌و سەیاحەتەوە گەرران بەدنیادا ، وە موسولمانان بەدل سافی لەسەر هەموو نهینی‌یەکانی خویان ئاگاداریان کردن ، ئەمکردەوانە پیچەوانەی ئایینی اسلامن ، انسان ئەبی شعوری ببی ئاگادار بی لە قازانج‌و ضرری خوی‌و نیشتمان‌و میللەتەکەی .

(بیداری) : خەیال‌تان نەروا ئەمحدیثە پیچەوانەی ئەوئایەت‌و حدیثانەیە کە مەنعی‌یان کردوە لەبەد گومانی ، چونکا ئەوانیش جیگەی خویان هەیە وە علما لەم باسەدا تحقیقاتیان کردوە ، فەرمویانە بشر سی نوعە ، نوعیك چاکەی ئاشکراو تجربەکراوە ،

نوعيك خراپەی دياریيە ، نوعيك نە چاكەی نـــە خراپەی دياری نیيە • نوعی یەكەم پیویستە انسان خەيالی لەگەلیان باش بی ، ئەگەر دەفعەيی بەريكەوت خراپەییكیان كرد یاپاساوی بدا یا بەسهوو زەللەی دابنیو وە بەتـــەنها ئەو خراپەیە خــــەیالی خـــوی لەگەلیانا خراپ نەكا • نوعی دوهەم پیویستە هەمو كاتی انسان خوی بپاریزی لییان ، ئەگەر جــــاری چاكەییكیان كرد بەو جارە هەلنەخەلەتی وە فریب نەخوا • مەشهورە مار جار بەجار سررە ، پیشینان وتویانە : مار كارژ فریئەدا بەلام طبیعت فری نادا ، زیاد لەمەش ئەو كەسانە كە لەســـەر فكری تەفرەدانی خەلقن مجبورن بـــەوە كە ظاهرا خوش خویی بیننەپیشەوە تا بەئارەزوی شــــومی خویان ئەگەن • نوعی سیهەمیـــەعنی ئەوانـــە كە حالیان پەنهانە ئەوانیش بەشیكیان بەزیرەكیو عـــەقل یا بەواسطەی ووردبونەوە لە بعضی نیشـــانە حالیان دەرئەكەوی وەكو سەرنجدانی حالی ئەوانەی كـــە لەگەلیانا هەلئەسنو دائەنیشن ، وە وەكو مبالاتو بیمبالاتی بە احكامی دین ، ئەمە دوبارە وەكو دو نوعە پیشووەكەی لیدیتەوە ، بەشیكیشیان انسان بوی ریكناكەوی تحقیقی حالیان بكا وە ظاهرا نیشانەی خراپەو چاكەیان دیار نیيە ، ئەوانە انسان بـــەبی دلیل ناتوانی بەچاك یا بە خراپەیان بزانی بـــەلام پیویستە لەگەل ئەمە احترامیان بگری وە بـــەدل پاكی تەماشـــایان بكا ، احتیاطیشــــی ببی تا ووردە

وورده حالیان دەرئەکەوی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

حـزم مرد آن بود که درهمه وقت
در حق خلق بدگمـان باشـد

در همـه کار احتیـاط کنـد
تا ز هر کید در أمـان باشـد

منیش نوسیومە :

تیگەیشتن ئـەوە نییـە بە دەوام
نیازی خوت لای هەمو کەسی دەرخەی

تیگەیشتن وەهایـە وریابـی
لە قسەتدا کە بو یەکیکی ئەکەی

حدیثی بیستو حەوتەم

(لا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وٰاحِدٍ مَرَّتَيْنِ)

یەعنی : انسانی موسولمان لەکونیکەوە دو جـار ناگەزری ٠

ئەمحدیثـە موبارەکـە ادبیکی کومەلایـەتی بەموسولمانان پیشان ئەدا ، وە مەعناکەی لە صورەتی نهیدایـە ، ئەفەرموی انسـانی موسلمان ئـەبی هەمیشە وریاو بە احتیاط بی لەکارو باری دینو دنیادا وە خوی گیل نەکا بو انسانی فیلباز تا هـەر کاتی بوی ریکەوی تەفرەی بدا ، چونکا کەسی حالی وابو هەمیشە دەسو پیوەندی وان لەضرری دینو

دنیـــادا •

مشهوره پیاوی رویشته خذمـــه‌تی امام احمد ـ خوای لی رازی بی ـ عه‌رزی کرد له دولاوه له‌شکری اسلام غه‌زا ئه‌که‌ن ، سه‌رکرده‌ی له‌شکریکیان زور به کفایه‌تو ئاگاداره به‌لام خوی پیاویکی زور چـاك نی‌یه ، وه سه‌رکرده‌ی له‌شکره‌که‌ی تر زور پیاویکی چاکه ، به‌لام له کاروباری شه‌ررا زور ووریا نی‌یه ، وه من ئاره‌زوی غه‌زام هه‌یه شوینی کامیان بکه‌وم ؟ امام احمد پی‌ی فه‌رمو شوینی ئه‌و سه‌رکرده‌یانـــه بکه‌وه که ووریاو تی‌گه‌یشـــتووه ، چونکه باخوی پیاویکی زور چاك نه‌بی بـــه‌لام بو میلله‌تی اســـلام قازانجی هه‌یه ، وه له‌شکره‌که‌ی له‌سه‌ر که‌وتنایه ، ئه‌م سه‌رکرده‌که‌ی‌تر با خوی پیاویکی زور چاك بی کـــه بی کفـــایت‌و کارلی‌نـــه‌هاتو بو خـــوی‌و شوین‌که‌وتووانی وان له تالوکه‌دا • ئه‌م حدیثه زور په‌یوه‌ندی به حدیثی پیشووه‌وه هه‌یه • له حدیثی پیشـــو ئه‌مه ده‌رئه‌کـــه‌وی انســـان احتیاط بکا له‌وکه‌سانه که به‌دئه‌خلاقن ، وه له‌و که‌سانه کـــه نایان‌ناسی نه‌وه‌ك زیانیکی توش ببی ، وه ئـــه‌م حدیثه ئه‌وه پیشان ئه‌دا ئه‌گه‌ر انسان به‌واسطه‌ی دل‌ســـافی خویـــه‌وه جاری زیانیکی توش‌بو لـــه که‌سیکه‌وه ئه‌وجاره له‌به‌ر نه‌شاره‌زایی چاوپوشـــی لی‌ئه‌کری ، به‌لام بو جاری دوهه‌م گله‌یی له‌ســـه‌ر خویه‌تی وه لومه‌ی خوی ئه‌کری چونکه ئه‌بو له‌پاش جاری یه‌که‌م عبره‌تی بگرتایه •

(بیداری) : حەزرەت «ص» ئەمحدیثە مبارەکەی بەیەکی لە بتپرستە کانی عرب فەرمو کە نــاوی ابوعزە بو ، پیاویکی شاعر بو ، ذمی موسولمانانی ئەکرد ، تا لە غەزای بدر بەدیل گیرا ، کە بردیانــــە خذمەتی پیغەمبەر «ص» زور پاررایەوە ، وە ووتی خیزانم زورە ئەم جارە لیم ببورە لەمەولا هــەرگیز ذەمی موسولمانان ناکـــــەم ، وە زیانیــان لی نادەم ، حەزرەت «ص» بەگویرەی رەحمو شفقت ئــەوجارە بەرەللای کرد ، ابوعزە دیسان دەستی کردەوە بــە ذەمی موسولمانان تا لەغەزای احد بەدیل گیرایەوە ، ئەمجارەش دەستی کردەوە بـــەعذر هینانـــەوەو پاررانەوە بو بەرەللابون ، حەرزەت «ص» ئەم جارە عذرەکەی قبول نەکرد وە ئەم قسەی پیفەرمو ، وە فەرموی نابی ئــەم جارەش بەرەللابکریی تا نــەلیی دوجار بەفیل خوم لەدیلی موسولمانان رزگار کرد ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

دگـــر ازوی مـدار چشـــم وفـا
هر کـــه بروی در جفا گســـتاخ

زانکه هـــــەر گز دوبارە مؤمن‌را
نگزد مار دریـــــکی ســــوراخ

منیش نوسیومە :

باشــە کاری قضــا وەلی بــەخووا
حەیفــە گیلی لــەحد ئەوەندە بەدەر

لــــه كونيكو بــدا بەانســــــانو
دوكەررەت مــاری حیلەبازی بشر

حدیثی بیستو هەشتەم

(اَلسَّعِیدُ مَنْ وُعِظَ بِغَـیْرِهِ)

یەعنی : بــەختیار کەســــیکە لە یەکیکی ترەوە عبرەت وەربگری ٠ عبرەت گرتن بــــەغیر صفتیکی زور باشه ، پیویستە انســــان لە دنیادا عبرەتگر بی ، هەرکەسیکی چاوپی کەوت لە ریگایەکەوە زیانی توش بو خوی لەو ریگەیە لادا ٠ کە زانی کەسیك لە خلاف وبەدخوییەوە توشی غضبو قهری خودا بووە لازمە ئەویش ئەو کردەوانە لە خوی دور بخاتـــەوە ئەگـــەر لەچەرخیکا لە دەســتی خیلیکی دل پیسو بیانصافا گیرودە بو تەلاش بکا بو رزگار بونی خوی لە دەسیان وە لەباقی ژیانیا تەفرە نەخوا، مەشهورە: کوسە بەندیکی بینیو پەندیکی گرت ٠ پیویستە لەســەر انســــان روداوەکانی زەمانی وەکو تاریخ بنوسی وە لای خـــوی رایبگری ، تا خویو فامیلو هاونیشتمانەکانی لە چەشنی ئەو روداوانە بەدور بن ٠ ئــەومیللەتانە کە ئیســــتا گیرودەی ستەمی زوردارن ئەگەر تأریخی رووداوەکانی سەدســــال لەمەوبــەریان بەدەرس بخویندایــــە وە بیریان لی بکردایەتەوە ئیستا حالیان وایلی نەئەهات ، چونکا واقیعاتی زەمانە زور ئاموژگاری کەریکی بــــەکارە

بویە عاقلان فەرمویانە : (مَنْ لَمْ يُؤَدِّبْهُ أَبَوَاهُ يُؤَدِّبْهُ الدَّهْرُ) ، یەعنی کـــەسی باوكو دایکی ئـــەدەبی نیشان نەدەن زەمانە ئەدەبی پی نیشان ئەدا ؛ بویە زور گەورەی طائفە بوون پارراونەتەوە لە خوا کـــە طائفە نەزانەکـــەیان گیرودەی نارەحـــەتی بکا تا بیداربنەوە ٠

مهم‌ترین ئـــەسبابی عبرەت‌وەرگرتن سی‌شتە ، یەکەم گیرودەبون بەزەحمەت ، دوهـــەم لی‌کولینەوە لـــە تأریخی رابوردووان ، سی‌هەم ســـەیاخەت‌و گەرزران بەدنیادا ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

نیك بخت آن کســی کــە می‌نبرد
رشـــك بـــر نیك‌بختی دگـــران
ســختی روزگـــار نادیـــــدە
پندگـــیرد ز ســـختی دگـــران

منیش نوسیومە :

عاقبـــەت خیرەهەرکەسی بـــگری
عبرەت‌و موعظەبە چەرخی زەمان
پەندی دنیا بکا بـــە پەندی دلـــی
حەپسی یاران بکا بە مەشقی ئەمان

حدیثی بیست‌و نوهەم

(كَفٰى بِالْمَوْتِ وٰاعِظاً)

یەعنی : بەسە بو انسان ئاموژگاری کـەریکی وەك مردن ٠

مەبەست لە ئاموژگاری کەر ئەوەیـە نصیحتی انسان بکاو ئەدەبی دا بدا وە شارەزای بکا بو ریگای خیرو روشنایی وە لە خراپەو گومراهی بیگیریتەوە ، شتیکی ئاشکرایە هەرکەس بیر بکاتەوە لە مردن وە لە زەحمەتی بەجی‌هیشتنی ئەولادو خیزان‌و علاقەی خوی وورد ببیتەوە ، وە باوەرری ببی مادام کردەوەو خوورەوشتی خراپ بی لەپاش مردن گیرودە ئـەبی بەعذاب‌و زەحمەت ئەوەندە پەند ئەگری کە صـەد واعظی گەورە ئەوەندە ئاموژگاری دانەدەن ، بویە قرآن بەوگەورەیی‌و بلاغەتە کە هەیە ، وە لەگەل ئەو هەمو پەندو ئاموژگاری‌یەی کـە تیایدایە حەزرەت «ص» لەموعظە کردنا بە هاورری‌ی مردنی داناوە ، وەکو بەعضی ئەحادیثی شـریفە ئەمە ئەگەیینی کـە فەرمویـــەتی : (من دو واعظـــم لـــەناو ئیوەدا بەجی‌هیشـــتووە ، یەکیکیان گویاو قســـەکەر ، ئەوی‌تریان خاموش‌و بی‌دەنگ ، قســـەکەرەکەیان قرآنە ، بی‌دەنگەکەشیان مردنە) ، بنا لەسەر ئەمە زور پیویستە انسان لەهەر روژیکا چەند جار بیری مردن بکاتەوە ، بەلکو دلی روبکاتە کردەوەی جوان‌و بەگوی‌کردنی شرع ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

چند گیری بــه مجلس واعظ
پی منبـر پی گرفتـن پنـــد
وعظ تو بس به مرگ همسایه
نـەعرەی نەوحەگەر به بانگ بلند

منیش نووسیومه :

گەر هەته فکرو معرفت بــەخودا
ناتــەوی موعظەی ســەری منبـر
مردنی قومو خویشو دوستو برا
واعظیکه به دەهشەتو رەهبـــەر

حدیثی سی‌یەهەم

(لُعِنَ عَبْدُ الدِّينارِ لُعِنَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ)

یەعنی : دور خراوەتــەوە له رەحمــەتی خوا ئەوکەسەی کە بەندەی دینارو درهەمه ٠

ئەم حدیثه مبارەکه دەربارەی ئەوکەسانه هاتووە که له چاودیری خلیفەی موسولمانانداں ؛ وە هـــەتا خلیفه پارەیان ئەداتی لی‌ی راضین وە بەگوی ئەکەن ، وەهەر وەختی پارەیان نەداتی لی‌یراست ئەبنەوە ، بـــە کورتی خذمەتکردنیان بو پەیداکردنی پارەو پوله ، نەك بو ئــەوە کلمەی حق بــەرز بیتەوە ، هەرچەند ئەمحدیثه دەربارەی ئەو نەوعـه کەسانه

ووتراوه ، بەلام چەند صورەتی تریش دائەگریتەوە ؛ یەکەم ئەوکەسانە کە بەندەی مالی دنیان ، لەهـــەر لایی وەلای هەرکــــەسی مالیان دەس‌کەوی شوینی ئەکەون با ئاینیشیان لـــەناو بچی : مثلا زورکەس هەن لەبەر کەم‌گوزەرانی دەس‌بەرداری کاسبی حلال ئەبن وە وەظیفەی حرام قبول ئەکەن · دوهەم ئـــەو کەســـانە لە بەندەگی خوا دەس‌بـــەردار ئەبن وە گوی‌نادەن بە جی‌بەجی‌کردنی حقوقی شرعی ، نەوەك مالەکـــەیان بفـــەوتی ، وەنویژو واجبـــاتی دینی ئەفــــەوتینن · سی‌هەم ئەوکەســـانە لە شوینیکا بەئەندازەیەك ثروەت‌و پارەیان هەیە ، هەرچەند لەو جیگەدا توشی ذەلیلی دینی‌و دنیایی ئەبن وە هەتکی شەرافەتیان ئەکری ، لەبـــەر ملاحظەی مالەکەیان قبولی ئەکەن ، وەئـــەو خاکو بومە بەجی ناهیلن · چوارەم ئەوکاسانە کـــە بو دەس‌خستنی مالی دنیـــا میللـــەت‌و نیشتمانی پیروزی خویـــان ئەفروشـــن بەبیگانە · وە بەعقلی ناتەواوی خویان وائەزانن ئەو ثروەت‌و مالـــە تا دنیادنیایـــە هـــەر ئەمینی وە خوشەویستی بیگانەکان بویـــان بەردەوام ئـــەبی وەلەوە ووردنابنەوە کە هەروەختی ئەو دوژمنانـــە لەوجیگەیەدا دامەزران هەر پارەییکیان صرف کردوە بەزیادەوە وەری ئەگرنەوەو ، بەپیچەوانەی ئارەزوی ئەوان ئەیان‌کەن بە بەندەی خویان ، ئەمجار هەرچی ئەلاش بکەن رزگار نابن وە لەو جیگەیەدا بە ذەلیلی

ئەمرن . پینجەم ئەوکەسانە تا مالی دنیایان زورتر بی زیاتر ئەکەونە مەراقـەوە ، وەهەرگیز دەسیان ناروانە مالی خویان وەصرفی ناکەن ، فقط وەکو مشك پارە ئەدزی وە لەسەری ئەنوی ، بەوچەشنە لەگەل مالەکەیان ئـەمیننەوە تا لەکوتوپررا ئـەمرن ، هەندیکیان مالەکـەیان گوم ئـەبی وەکـەس نایدوزیتەوە . هەندێکیشـیان ئەکەوینە دەستی چەند کەسیکی وەها هەرگیز نەخیری دین نـەخیری دنیایان بو ئـەم کابرایـە نابی ، کـە دەرکەوت خزمەتکاری مالی دنیا وا خراپو ناشیرینە ، پیویستە انسان خزمەت کاری خوا بی وە دینارو درهەمی بو دەستخستنی بەختیاری بو خویو انسانیت بی ، وە بی‌یان‌کا بە ئەسبابی رزگاری خوی لـە دنیاو قیامەتدا وە لـە ریگای میللەتو دینو نیشتمانی خویا صرفی بکا وە شرافەتو ئازادی خوی پی‌رابگری، تا لـە دنیادا بـەئازادی بژی ، وەلـە قیامـەتا سەرفراز بی .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

گرچـە هست ئافتـاب رحمت حق
شـامل ذرە ذرەی عـالم

بـاد ازان دور بنـدەی دینـار
باد ازان دور بنـدەی درهـم

منیش نوسیومە :

باشـه دینـارو درهمی نافـع
بو دەوامی سـعادەتی بشـری

لاکن ئەو ذاتە ئەی پەرستی بەدل
لەهەمو رەحمەتی خودایە بـەری

حدیثی سی‌و یەکەم

(اَلدُّنْیٰا مَلْعُونَةٌ ، مَلْعُونٌ مٰا فِیهٰا اِلاّٰ ذِکْرَ اللّٰهِ وَمٰا وٰالاٰهُ وَعٰالِمٌ وَمُتَعَلِّمٌ)

یەعنی : دنیاو هەرچە لە دنیادا هەیە دورن لـە رەحمەتی خوا الا بیرو یادی خوا نەبی ، وە هەر شتی بە شوینی ئەوا بروا ، وەکەسیکی عالم کـە قازانج بگەیینی بەخەلق ، وەکەسی خەریکی فیربونی ئـەو علمە ببی ، لەگەلی ئایەت‌و حدیثا ذەمی دنیاو مافیها کراوە وە لـە زوریشیانا تعریف‌و مدحیان کراوە ۰ خولاصەی کلام لەم‌باسـەدا ئەمەیە هـەر دنیایی ئەسبابی بەختیاری انسان بی ، بەم رەنگە لە ریگەی شرعی‌یەوە پەیدا بکری ، وە لە ریگەی کامەرانی‌دا صرف بکری ، ئەوە ممدوح‌و جوانە ، وەهەر دنیایی وا نەبی بەم‌رەنگە لەریگای خلاف‌شرعەوە پەیدا بکری وە یاخود لە ریگەی شرعی‌یەوە صرف نەکری ئـەوە مذموم‌و ناشیرینە ۰ ئیتر مقصود لەم‌حدیثە ئەمە نی‌یە انسان خەریکی کاسبی نەبی ، چونکە عقل شتی وا ناگونجینی ، وە لـە چەند ئایـەت‌و حدیثا امر بـە

ئامادەکردنی ئەسبابی بەرھەلستی دوژمن کراوە ، وە ئاشکرایە بەرھەلستی دوژمن بەبی دەولەمەندی زەحمەتە ، وەلە بعضی حدیثا ریگامان نیشاندراوە بو ئەوە لە پەیداکردنی دنیادا حالمان وابی وا بزانین ھەرگیز نامرین ، تا بە ھەولو دلگەرمی خەریکی کاسبی ببین ٠

مەولاناى جامی فەرمویەتی :

ھدف لعنت خدای آمد
دنیاو ھرچە ھست در دنیا

غیر ذکر خدای صاحب ذکر
دردو عالم بە رحمتاست اولی

منیش نوسیومە :

دورە دنیا لە رەحمەتی معبود
خوی‌و ھەرچە لەوا ھەیە موجود

غیری ھەرچی سعادتی بشرە
وەکو کسبی حلال‌و ذکرو سجود

حدیثی سی‌و دوھەم

(دُمْ عَلَى الطَّهَارَةِ يُوَسَّعْ عَلَيْكَ الرِّزْقُ)

یەعنی : دەوام‌بکە لەسەر پاکوتەمیزی رزق‌و روزیت گوشاد ئەبی ٠

پاکی ئەوەیە انسان لەش‌و بەرگ‌و خواردەمەنی‌و

جیگای دانیشتن‌و نوستنی خوی بپاریزی له چلك‌و پیسی ، انسان که پاك‌و خاوین بو خـــه‌لق خوشیان ئه‌وی وه که خه‌لق خوشـیان ویست هـــه‌مو جوره یارمه‌تی‌ییکی ئه‌ده‌ن ، وه‌له هه‌مو کاتیکا ده‌ســـی برایه‌تی بو دریژ ئه‌که‌ن ؛ که‌وابو گوزه‌رانی خوش ئه‌بی وه به خوشی رائه‌بویری • انسانی پاك‌و خاوین دوره له نه‌خوشی وه به له‌ش‌ساغی عمری خوی ئه‌باته سه‌ر وه‌له ژیانیدا وه‌ختیکی زوری بو کاسبی کردن ئه‌بی که معلومه ئه‌مه‌ش سببیکی به‌کاره بو خوش گوزه‌رانی ، زیاد له‌مه‌ش انسانی پاك هه‌میشه له‌شی ساغی وه عقلی ساغیش له له‌شی ساغه‌وه‌یه، انسانیك که عقلی ساغ‌و ریك بو ، کـــه بیری کرده‌وه ریگای راست ئه‌دوزیته‌وه ، وه به‌مه ژیانیکی خوشی پرر له کامه‌رانی بو خوی مسوگه‌ر ئه‌کا ، له‌به‌ر ئه‌م هـه‌موو ده‌لیلانه‌یه پیغه‌مبه‌ر «ص» فه‌رمویه‌تی (اَلنَّظَافَةُ مِنَ الإِيمَانِ) • یه‌عنی : پاکی به‌شیکه له موسولمانه‌تی •

مه‌ولانای جامی فه‌رمویه‌تی :

ای کـز آلودگی‌ی تو شــب‌و روز
فاقــه‌و فقــر تو زیــاده شـــــود
بی طهـــــارت مباش تابــر تـــو
روزی تنگ تو گشــــاده شـــود

منیش نوسیومه :

زینــه‌تی دینــی احمــده پاکـــی
بـــدن‌و منــزل‌و لباس‌و طعـــام

بەخەبەر بە لەسەر حدیثی صحیح
باعثی دەولەتــەو کلیلـی مـــەرام

حدیثی سیءو سیءهەم

(اَلصَّـبْحَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ)

یەعنی : خەوی سبەینان مەنعی رزق ئەکا ٠

سبەینی وەختیکی پیروزو بە نەشئەیە ، وەختی دەرکەوتنی لطفو رەحمەتی خوایە ، وەختی هاتنی ملائکـــەی رەحمەتە بو ســـەر زەوی ، کەوابو زور پیویستە انسان لەموەختە جوانەدا بیداربی وە بە یادی خواو پاررانەوە خوی ئامادە بکا بو لطفی خوا ، ئەگەر انسان لەسەر ئەم خالە دەوامی کرد لە هەمو خصوصیکەوە دەرگای رەحمەتی خوای لیءئەکریتەوە ، خو ئاشکرایشە گوشادی رزقو روزیش رەحمەتیکە لە رەحمەتانی خوا ٠ وەئەگەر بەبی ئاگاییو نوستن ئەو وەختە مناســـبەی لەناوبرد لەو هـــەمو خیرو بەرەکەتە بیءبەش ئـــەبی ٠ وە دیســـان لە جهتی دنیاشەوە کە تەماشا ئەکەین زورتر ئەسبابی رزقو روزیو قازانج وەرگرتن لە کاسبی حلالەوە بو خەلقی شار یا دیهات لە سبەینیءدا دەست ئەکەوی ، کـە انسان لـــەو وەختەدا نوســت لەوقازانجە بیءبەش ئەبی ٠ هەروەها ئەوکەسانە کە درەنگ لەخـــەو هەلئەسن لەشیان تەواو ساغ نییە ٠ وە کەسی کە نـــەخوشو دەردەدار بو کاســـبی پیءناکری ٠ وە

گوزەرانو رزقی هەر رو لە کزی ئەبی

مەولانای جامی فەرمویەتی :

ای کمربسته کسب روزی را
صبح خیزی دلیل فیروزی‌است

بهر خواب صباح چشم مبند
زانکه این خواب مانع روزی‌است

منیش نوسیومە :

لە سحردا نسیمی رحمت دی
بو دلو گیانی هەرکە با خیرە

مەنوە با رزقو رحمتت بوبی
لەو خوداوە کە خالقی قدرە

حدیثی سی‌و چوارەم

(اَلدَّیْنُ شَیْنُ الدِّینِ)

یەعنی : فەرز وەسیلەی زەدەبونی دیانەتە ٠

قەرز ئەوەندە خراپەی لی‌ئەوەشیتەوە کە بەهەر رەنگی بووە پیویستە انسان خوی لی‌لابدا ، یەکەم ئەمەیە انسان قەرزی لەهەر کەسی کرد بەمەجبوری توشی‌ریاکردن ئەبیت ، وە زور جار لەبەر دلی ئەو کەسە چاوپوشی لەحق ئەکا ، دوهەم : لەبەر چاوی خەلقا شرفی کەم ئەبی وە قدرو اعتباری ئەرروا ، بە تایبەتی ئەگەر خاوەن‌قەرزەکە بی‌مروت بی بەقسەی

ناخوش له دنیادا ئابرروی ئه‌با ، بویه‌ووتویانه :
قه‌رز له بی مروه‌ت تالانی مال‌و حورمه‌ته ، سی‌هه‌م
مادام که‌سی عاده‌تی گرت به‌قه‌رز کردنه‌وه به‌ئومیدی
ئه‌وه که پاره‌ی ده‌س‌ئه‌که‌وی جله‌وی خوی له‌ده‌س
به‌رئه‌بی ، وه خووئه‌گری به اسراف‌و
پاره‌خه‌رج‌کردنه‌وه ، چواره‌م که انسان عاده‌تی
به‌قه‌رزکردنه‌وه گرت زور جار مه‌جبوری ئه‌که‌ن
به‌وه که (فایز)سود بدا به خاوه‌ن پاره‌که ، وه
معلومه سود دانیش وه‌کو سود کردن گوناهیکی
گه‌وره‌یه ، پینجه‌م : چونکه قه‌ررزار هه‌میشه داوای
پاره‌ی لی‌ئه‌که‌ن هه‌رگیز به‌ئاره‌زوی خوی ده‌ستی
ناکه‌ویته کاسبی‌یه‌وه٠ شه‌شه‌م : قه‌ررزار به‌بی ئیذنی
خاوه‌ن‌قه‌رز هه‌ر سفری بکا حه‌رامه وه له‌وسفره ،
هه‌رچی روخصه‌ته بو موسولمانان وه‌کو
کورت‌کردنه‌وه‌و کوکردنه‌وه‌ی نویژ ، بوئه‌و که‌سه
دروست نی‌یه ٠ حه‌وته‌م : قه‌رز کردن زور ده‌ردیکی
کاری‌یه بو خوشه‌ویستی : زور دوست‌و برابوون
به‌واسطه‌ی قه‌رزکردنه‌وه دلیان له‌یه‌ك ئیشاوه ،
وه‌ناوبه‌ینیان تیك‌چووه ، بناله‌سه‌ر ئه‌مه زور
پیویسته تاممکن ئه‌بی انسان قه‌رز نه‌کا وه هه‌ر
وه‌ختی قه‌رزی کرد له ئه‌ندازه‌ی خوی لانه‌دا ، وه‌بیری
دانه‌وه‌ی ببی ، وه‌تا ئه‌توانی زو بیداته‌وه ٠

مه‌ولانای جامی فه‌رمویه‌تی :

نکشد بهر مال دنیا رنج
هرکه خواهد کمال بهره‌ی دین

جهـرەی دینمکن بنـاخن دیـن
تانکاهــــد جمــــال چهـرەیدین

منیش نوسیومه :

قەرز بە گویرەی حدیثی پیغەمبەر
واسـطەی نقصی حورمەتو دینـه

وەکو زەهرە جگـەر ئەکا لەتلـەت
هوی پەیا بوونی عاجزیو قیــــه

حدیثی سیو پینجەم

(مِنْ حُسْنِ إسْلامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لا يَعْنِيهِ)

یــەعنی : لەجوانی موسولمانەتی انســـانە واز هینانی لە شتی کە مقصدی نەبی ٠

ئەگەر موسولمانەتی ئەم پینج رکنە مشهورە بی وەکو شهادەتو نویژو روژووو زکاتو حج ئەوە مەعنای ئەمحدیثە وایلیدیتەوە : انسان با بە تەنها ئەوە کە ئەم فرمانانە بەجیبینی بە موسولمان بژمیرری ؛ بەلام وەختی موسولمانەتییەکەی جوانو خاوینە زیاد لــە کردنی ئەوانەیش واز لە شتی بیسود بینی ، وەخوی خەریك نەکا بە فرمانی غیرەمطابەوە ، وە ئەگـــەر موسولمانەتی عبارەت بی لە بەجیهاوردنی هـــەمو ئادابی شــرعی وەکو کردنی واجبو سنتەکان ، وە دورکەوتنەوە لــە حرامو مکروە ئــەمجار مەعنای حدیثەکە وایە باانسانی موسولمان هـــەمو واجبو سنتی جیبەجی بکا وەواز لەهەمو حرامو مکروهی

بینی ، وەختی موسولمانەتی‌یەکەی جوانو دیاری‌یـــە
کە پاریزگاری ببی لە شتی حلالی بی‌سود ، چونکا
فرمانی حلالیش مادام کە قازانجیکی شرعی تیا نەبو
لە خەریك‌بونیا وەختی انسان بەخوررایی ئەفەوتی ،
وە طبیعەتی ئەگوری ٠

ئەم‌حدیثـــە اصلیکی راســتو دروســـتە بو
پاك‌کردنەوەی دەرون لە ئەخلاقی سوكو خراپە ، وە
هەموو موسولمانان بانگك‌ئەکا بو ئـــەوە کـــە ژیانی
خویان تـــەنها بو بەختیاری دنیا بـــەکاسبی حلالو
ریکخستنی هەرچی بە کەلك بی بو کامەرانی ژیان ،
وەبو بەختیـــاری قیامـــەت بـــە بەگوی‌کردنی
فەرمودەکانی خوا صرف‌بکەن ، وە خویان لادەن لـــە
بەجی‌هینانی ئارەزوی نەفسانیو حەزی جانەوەرانە
وەکو نوستنو خواردنو خواردنەوەی لە ئـــەندازە
بەدەر ، وە خەریك نـــەبن بەشتی بی‌سودەوە وەکو
زیادەرەوی لە دامەو شەترنجو فرمانی بی‌ســـودی
ترا وەکو قسەی زورو گەرانی ناوەخت بـــە بازاررو
کولانو جادەو دەشتو دەرا ، ئەم‌فرمانانە ئەگـــەر
گوناهیشیان لی‌پەیدا نەبی خو بە خوررایی وەختی
ئادەمیزاد ئەکوژن ٠ مەشهورە پیاوی چاوی کەوت
بە لقمانی حکیم لە مجلسیکا دانشتبو ، ئاموژگاری
دانیشتوانی مجلسەکەی ئەکرد وە ئەوانیش زور بە
حورمەت تەماشایان ئەکرد ، پیاوەکە پی‌ی ووت ئەی
تو خذمتکاری فلان هوز نەبوی ؟ فەرموی بەلی ، ووتی

ئەی بەواسطەی چیەوە ئەمپایەت دەست کەوت ، فەرموی بەواسطەی سیشتەوە ، یەکەم : قضاو قدری خوا ، دوهەم : راستی لە قسەکردنا ، سیهەم : وازهینان لەشتی بیقازانج ·

مەولانای جامی فەرمویەتی :

تا شود درجهان علمو عمل
شاهد دین تو جمال افزای
زانچە درخور نباشدت بازآی
زانچە لایق نباشدت بازآی

منیش نوسیومە :

عمری انسان ژمارەیە بە نَفَس
ئەوە دەسمایە بو تجارەتی کەس
حەیفە ضایع ببی بە پوچو عبس
بو کەسی کەس بی ئەم ئیشارەیە بەس

حدیثی سیو شەشەم

(زُر غِبّاً تَزْدَدْ حُبّاً)

یەعنی : هەر بەینی نەبەینی برو بو دیدەنی دوستو برات ، تا خوشەویستیت زیاد ببی ·
ئەگەر کەسی بییەوی خوشەویستی لەگەل برادەریکیا زیاد ببی ، حقی وایە کەمکەم دیدەنی ، چونکە ئەگەر کەم دیدەنی کرد هەمو وەختی لەوماوەدا کە لەیەك ئەبرین ئاگری اشتیاقو

خوشەویستی هەل ئەگیرسی وە بە دل گەرمی ئەچی دیدەنی ئەکا ، وە بە خوشی ئەکەرریتەوە بەلام ئەگەر زور دیدەنی بکا خوشەویستی یەکەیان کەم ئەبیتەوە لەبەر چەند دلیل ؛ یەکەم : مادام هەروەختی حەزی کرد چاوی بەوبرایە کەوت ئەودوستە لەبەر چاوی بی ئەهەمی یەت ئەبی ، وە بە طەبیعەت وەکو هاورری یەکی عادەتی لی دی ، مەشهورە : بویە روژ لە هاوینا قدری نی یە چونکە هەمیشە دیارە ، وە بویە لەزستانا خوشەویستە چونکە کەم کەم دەرئەکەوی .
دوهەم لە هاتوچوو هەلسانو دانیشتنی زورەوە وائەبی چاوی بەکردەوەو رەفتاری نامناسب ئەکەوی وە ئەمە ئەبی بە مایەی ناکوکی و دل لەیەك ئیشانیان .
سی هەم : لەتیکەلی هەمیشەیی وە انسان توشی بی ئەدەبی ئەبی ، وە بی ئەدەبی مهمترین ئەسبابی لەناوچونی خوشەویستی یە ، چوارەم هەمو وەختی ئەو برایە وەختی ئەوەی نی یە بروا بولای ، وائەبی خەریکی فرمانیکی تایبەتی خویەتی ، یا حەزی لە تەنهایی و حەسانەوەیە ؛ حەزناکا بە چاوپیکەوتنی کەس ، وە ئەگەر کەسی برروا بولای پی ی ناخوشە ، ئاشکرایە دیدەنی وا لەبی محبەتی زیاتر قازانجیکی لی وەرناگیری ؛ بویە ووتویانە : عهدو پەیمان بە حیات ، دیدەنی دوست بە سەعات .
مەولانای جامی فەرمویەتی :

دیدن دوست را گەگە
چهرەی دوستی بیارايد

زاتفـــاق دوام صحبتشـــــان
شــــــوق كــامل ملال افـــزايد

منيش نوسيومه :

هەر كەسى حەز ئەكا لە دوستو برا
كەم كـــەمى ديدەنى بكا لى يـــان

نـــەك وەرسيان بكا بە ديدەنى زور
بو ئـــەوەى زيـــاد بكا محبتيـــان

حديثى سى و حەوتەم

(مَنْ اَعْطىٰ لِلّٰهِ ، وَمَنَعَ لِلّٰهِ ، وَاَحَبَّ لِلّٰهِ ، وَاَبغَضَ لِلّٰهِ ، فَقَدْ اِسْتَكْمَلَ إِيمٰانَهُ)

يەعنى : هەركەس لەبەر خوا شت بدا بەخەلق ، وە لەبەر خوا لى يان بگريتەوە ، وەلەبەر خوا خەلقى خوش بووى ، وەلەبـەر خوا رقى لى يان بى ئـــەوە موسولمانيكى تەواوە ٠

مثلا ئەگەر كەسى رەفتاى چاكو رەوشتى جوان بو لەبەر ئەوە كە بە گويرەى شـرع ئەجوليتەوە ، انسان يارمـــەتى بدا ، وەهەركاتى كـــە روى كردە رەفتاى خراپو رەوشتى ناشيرين لەبەر ئەوە كـــە لەگوناهايە هيچى نەداتى ، يا خود برادەريكى ببى تا بە ديانەتو روشت بـــەرز بى خوشــــى بووى وەهەر كە روى كردە بى دينى رقى لى ى بى وە وازى لى بينى ، ئەوە نيشانەى تەواوى ئيمانە ٠

ئەم‌حدیثە هەمو موسولمانان بانگ ئـــەکا بو (اِخْلاص) : اخلاص ئـــەوەیە انســـــان هـــەر فرمانی بکا بەنیازو خیالیکی باش‌و دلیکی خاوینەوە تەنها لەبەر رەزای خوا بیکا ، نەك لەبەر پیشان‌دانی بەخەلق ، یا بو ئەوەکە خـــەلق ببیبیسنەوە ، یا بو ئەوە کە ناوبانگ دەرکا وەلە هەمو لاییکەوە خـەلق دەست بکەن بە مدح‌و تعریف‌کردنی ، انسان ئەگەر هوش‌و فامی ببی ئـــەزانی ملاحظـــەی غیری خوا لەعبادەت‌کردنا بی‌عقلی‌یە ، چونکە بشر هەمو وەك‌یەك ضعیف‌و محتاجن ، وەلە خوا زیاتر نە دەســـــەلاتی کەسا نی‌یە لە ریگاییکی غەیبی‌یەوە قازانجی یا زیانی بگەیینی بە یەکیکی‌تر ، وە هـــەر عبادەتیك بو ریا بکری خوا ئەی‌داتەوە بەناو چاوی خاوەنەکەیا .

بەگویرەی حدیث هەرکەس نیازی دلی چون بی خوا بەگویرەی ئەو نیازەی لەگەلیا ئـــەجولیتەوە ، حضرت «ص» فەرمویەتی : (مٰا أَسَرَّ عَبْدٌ سَرِیرَةً اِلاّٰ اَلْبَسَهُ اللّٰهُ رِدٰائَهٰا ، وَاِنْ خَیْراً فَخَیْرٌ وَاِنْ شَرّاً فَشَـــرٌّ) ، خولاصەی مەعناکەی ئەمەیـــە هەرکەس هەرشتی لەدلی خویا دابنی ، خوای تەعالا بەگویرەی ئەوشتە لەگەلیا ئەجولیتەوە ، ئەگەر نیازی چاکی بوبی خوا چاکەی بو ئەکا ، وەئەگەر نیازی خراپەی بوبی خوا خراپەی لەگەل ئەکا ، بنا لەسەر ئەمە پیویســـتە انسانی موسولمان هەول بدا هەر فرمانی ئەکا تەنها لەبەر خوابی تا خواش لی‌ی قبول بکا ، بعضی لـــە

تیگەیشتووان ووتویانە : چوار شت هەن بەچوار شت دەست ناکەون : رەحمی خوا بــە عیبادەتی ریا دەست ناکەوی ، خوشەویستبون لای خەلق بـــە بەدخویی دەست ناکەوی ، وەفای دوستو برا بەبی وەفایی دەست ناکەوی ، علمو معرفت بە تەمـەلیو حەسانەوە دەست ناکەوی ٠

مەولانای جامی فەرمویەتی :

انکـە در حبو بغضو منعو عطـا
نبودش دل بـــەغیر حق مـبـائل

نقـد ایمـان خویشـرا یابـــد
برمحك قبـــول حـق کــــامل

منیش نوسیومە :

هەر کەسی حبو بغضو منعو عطای
خالصــــە بو خـــودای عزوجل

مژدەبی دینی کاملــــە بە خودا
رەحمی خوای پی ئەگا لە کاتی اجل

حدیثی سیو هەشتەم

(اَلْجَنَّةُ تَحْتَ اَقْدامِ الاُمَّهاتِ ، مَنْ شِئْنَ اَدْخَلْنا ، وَمَنْ شِئْنَ اَخْرَجْنا)

حەزرەت ئەم حدیثەی دەربارە صحابییك فەرمو کە ئەیویســـت بچی بو غــەزا ، بـــەلام دایکی نەی ئەهیشت ٠

مەعنای ئەم حدیثە وایە : بەهەشت بو موسولمانان لەژیر پیی دایکیانایە ئارەزویان لە هەر کەس بو ئیذنی ئەدەن بیخەینە لەشکرەوە بو غەزا ، ئارەزوشیان لەهەر کەس نەبو دەری ئەکەین وە نایەلین بچی بو غەزا ئەم حدیثە هەلنانیکی زوری تیایە بو موسولمانان لەسەر بەگوی کردنی دایکیان ، ئەم حدیثە بەئاشکرا ئەلی : غەزا بەوهەمو ئەهمیەتەوە کە هەیە تانەبی بەفرضی عین – یەعنی تا دوژمن هیرش نەهینیتە سەر وولاتی اسلام – بەبی ئیذنی دایك حەرامە ، ئەمە شتیکی سەیر نییە ، لە راستیدا دایكو باوك حەقیان لەسەر مندال زورە ، وەلە پاش ارادەی خوا بەتأثیری باوكو دایك ، وە بە زەحمەت کیشانی ئەوان پەیدا ئەبیو پی ئەگا ، بەتایبەتی دایك کە زەحمەتیکی زور ئەچەژی ، نو مانگ بە پیستی سك هەلی ئەگری ، کە پەیدا ئەبی مەینەتیکی زوری توش ئەبی ، گەلی جاریش گیانی خوی دائەنی ، ئەنجا بە دریژایی سالانی شیر خواردنی تا پی گرتنی ئەبی بەدیاریەوە شەونەخونی بکیشی ، وە کە گریا رایژەنیو شیری بداتیو ژیری بکاتەوە ، ئەگەر خویشی شیری نەبو مال بەمال بیگیری ، یا شیری بوبکری ، ئەبی لەشو بەرگی بشوریو چاودیری بکا ، سەرەرای ئەم هەموئیشو ئازارانەش ئەوەندە بەرەحمە ئەگەر مندالەکەی توشی ناساغییەك بو حەسانەوە لەخوی حەرام ئەکا بو

خاتری چاودیری ئەو ، لەبەر ئـەمەیە جزادانەوەی بەخێری دایكو چاكە لەگـەڵ كردنی زور لـــە باوك پیویستترە ، وەکو حەسەنی بەصری فەرمویەتی : (حَقُّ الْوَالِدِ اَعْظَمُ ، وَبِرُّ الْوَالِدَةِ اَكْرَمُ) . یـەعنی : حقی باوك گەورەترە ، بەلام چاكەكردن لەگەل دایكا پیویستترە .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

سـر ز مادر مكش كـه تاج شرف
گردی از پای مادران باشـــــد

خاك شـو زیر پای آن كه بهشت
در قدمهـای مادران باشـــــد

منیش نوسیومە :

داییكی خوت لەســـەر سەرت دانی
دایمەنی قەت لەمالو منزلو دەشت

گەر بەخذمەت برروێتە ژیر قدمی
هەرلەویوە ئەررویتە باغی بەهەشت

حدیثی سیو نوهەم

(لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ ؛ اِنَّمَا الشَّدِيدُ اَلَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ)

یەعنی : ئازا ئەو کەسە نییە کە خەلق زور بدا بەزەویدا ؛ ئازا ئەو کەسەیە کە خوی بگری لەکاتی ررق هەستانا .

بەم چەشنە کـــە لەکاتی ررقهەستانا بتوانی مەنعیررقەکەی بکا ، وە ئەگەر هەر زوری پیهینا خوی بگری لەقسەی ناشیرینو کردەوەی نارەوا ٠ لیکدراوەتە کە ررقهەستان زور خوییکی ناشیرینە ، حتی بعضی لە تیگەیشتووان ووتویانە هەر شەرری کە توشی انسان ئەبی یا لە حەزو ئارەزوی نفسەوەیە یا لـــە ررق هەستانەوەیە ، مثلا کوشتن ، بریندار کردن ، جویندان ، ناشکوری کردن ، طلاقخواردن ، سویند خواردن ئیشاندنی دلی دوســــتو برادەر ، وازهینان لەکەسو کار ، وە امثالی ئەمانە هـــەموو لەخووی ررقهەستانەوە پەیدا ئەبن ، وە زورکەس بوون لە وەختی ررقهەستاندا گیانیان دەرچووە ، بنالەسەر ئەمە زور پیویستە انسان ئاگای لەخوی بی ، وەهەر چون بووە منعی رقهەستان لەخوی بکا ، وە ئەگەر بە ناچاری ررقی هەستا خوی لەقســەو کردەوەی ناشیرین بپاریزی وە بو ئەمە چەند وەسیلە هەیە ، یەکی لەوانە بیرکردنەوەیە لەگەورەیی خوای تەعالا کە دەستی ئەرروا لە جزای ئەم ررق هەستانو ناشیرین ووتنەدا انسان لەناو بەری ؛ یەکیکی تریان بیرکردنەوەیە لە اجرو ثوابی ئەهلی حلمو حەوسەلە ، وە ووردبونەوەیە لەمە ئەگەر خوی رابگری لەوەختی ررق هـــەستانا خوا جەزای ئەداتـــەوە ، یەکیکی تر لەوانە دەستنویژ گرتنە ، یەکیکی تر لەوانە ئەوەیە ئەو جیگەیە بەجی بهیلی ، وە برروا بو جیگەییکی تر ٠

(بیداری) : ررقهەستان وەختی ناشیرینە کە بەناحەق بی ، چونکە ررق هەستان لەسەر حق زور شتیکی جوانو بەجییە ، حەزرەت «ص» بەو هەمو حلمو حەوسەلەوە کە بووە زور جار لەسەر اموری دیانت بەتوندی عاجز بووە ، امام احمد خوا لیی‌رازی بی فەرمویەتی : (نِهَايَةُ الْكَمَالِ الْغَضَبُ فِي مَوْضِعِهِ ، وَالْحِلْمُ فِي مَوْضِعِهِ) ، یەعنی : ئاخر دەرەجەی تەواوی بو انسان ئەوەیە لە جیگاییکدا ررقی هەستی کە موناسبی ررق هەستان بی وە لە وەختیکا حلمی ببی کە مناسبی حلم بی .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

پهلوان نیست آنکه در کُشتی
پهلوانی دگر بیندازد

پهلوان آن بود که گاه غضب
نفس امارەرا زبون سازد

منیش نوسیومە :

پالەوانی ئەوە نییە کە بە زور
خەلق زەلیل کەیتو لاتو مالویران

پالەوانی وەهایە خوت بگری
لە خراپە لەکاتی ررق هەستان

حدیثی چل هه‌مین

(اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ يَدِهِ وَلِسَانِهِ)

یه‌عنی : موسولمانی ته‌واو ئه‌وکه‌سه‌یه که موسولمانان له ده‌ستو زوبانی سه‌لامه‌ت بن ·

به‌مه‌عنایه موسولمانی ته‌واو که‌سیکه نه به‌قسه نه به‌کرده‌وه موسولمانان توشی زیان نه‌کا · نه‌ده‌س دریژی بکا بو مالو گیانو ناموسیان ، وه نه له‌پاش مله ناویان به‌ری وه قسه‌ی خراپیان پی بلی وه جوینیان پی‌بدا · وه بوختانیان بوبکا وه ناوو ناتوره‌ی ناشیرینیان بو هه‌لبه‌ستیت ·

پیویسته له‌سه‌ر هه‌مو انسانی چاودیری حقوقی خواو هه‌مو خه‌لق بکا · وه‌بزانی که به‌ته‌نها چاودیری حقوقی لایه‌کیان نه‌جاتی نابی به‌لام له‌به‌ر دوشت له‌م‌حدیثه‌دا ته‌نها باسی حقوقی خه‌لق کراوه· یه‌که‌م : چونکه بو ژیانی دنیا چاودیری کردنی حقوقی خه‌لق گرنگ‌تره ، چونکه ئه‌گه‌ر انسان له‌م‌دنیادا چاودیری حقوقی خه‌لق نه‌کا نازی ، وه دنیا پرر ئه‌بی له شه‌ررو ئاژاوه‌و کوشتن‌و بررین ، که‌ئه‌مه‌ش ناشی ببی ، به پیچه‌وانه‌ی ئه‌مه‌وه ئه‌گه‌ر چاودیری حقوقی خوا نه‌کا گوناهه‌که‌ی ته‌نها بو خویه‌تی ، وه‌هه‌ر خوی توشی زیان ئه‌بی ، وه مه‌سئه‌له‌که ئه‌که‌ویته به‌ینی خوی‌و خوای خویه‌وه ، خوایش ارحم الراحمینه دوز نی‌یه که لی‌ی ببوری · دوهه‌م له‌به‌ر ئه‌مه مادام انسان

حالی لەگەل خەلقا باش بو زور نزیکە حالی لەگەل خوای خویشــــیا باش بی ، وە بـەکویرەی فەرمودەکانی بجولیتـەوە وە هــەرچی پیویستی بـەندەکی بی جی بەجی ی بکا .

مەولانای جامی فەرمویەتی :

مسلم آنکس بود بەقول رســول
گرچی عامی بود وگـر عالـــم

کـە بەهـەر جا بود مســلمانی
باشــد از قولو فعل أو ســالم

منیش نوسیومە :

بەصریحی حەدیثی پیغەمبەر «ص»
ئــەو مسلمانە دینی ساغە کـە وا

لە زبانو لە دەستی ســالم بی
هەرکەسی باوەرری هەیــە بـەحوا

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ الَّذِينَ يَسْلَمُ الْمُسْلِمُونَ مِنْ اَيْدِيهِمْ وَاَلْسِنَتِهِمْ سُـــبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

١٣٧٣ی کـوچی - ١٩٥٤ی زایینی
سـولەیمانی - مزگـەوتی حاجی‌حان

٥

نوورونەجات

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

بــەناوی ئەوخالیقەی کــە کامیلەو بەکەرەم
بەخشندەیەو میهرەبان خاوەنی «بەیتوحەرەم»

ســـەناو سوپاسیکی وا کەمی‌ی نەمینی لەوا
بو خالیقی ماسیوا بـــەحیکمەتی مونتەظـــەم

دروستی فەرموو هەموو دنیا ، کە هیچی نەبوو
نووسی لە «لەوحا» بەزوو هەرچی ئەبی زورو کەم

ئینس‌و فریشتەو پەری، عەرزو سەماو ئەختەری
هەر ئەو بوو وینەگری لەسەر هەتاکو قـــەدەم

بە لوطفی‌خوی ئەوخودا بە ئادەمی‌ی عـــەقلی‌دا
اَيَّـــــدَهُ بِالْهُـــــدىٰ ، عَلَّمَـــهُ بِالْقَلَــمِ

هــەم قووەتی عــەقلی‌دا بــە ناردنی ئـــەنبیاء
تەبشــیرو ئینذاری‌دا بــە نیعمـــەت‌و بەئەلەم

ئەزەلی‌یە هـــەر بووە ، ئەبەدی‌یە هەر هەیـــە
تەنیایە بی وینەیە ، خاوەنی حوکم‌و حەشـــەم

قادرو زانایــە ئــەو ، بییسەرو بیینایە ئـــەو
خواهشــی بالایــە ئەو ، گویایە بی دەنگ‌ودەم

يٰا رَبِّ صَـــلِّ عَـلىٰ اَفْضَــلِ مَنْ أَرْسِـــلا
وَالْاَنْبِيَـــاءِ ، وَعَلىٰ مَــنْ اِقْتَـــدٰا فِــي الْاُمَــمِ

بریژه ڕەحمەت خوا لە بەحری فەیض و صەفا
سەرحەرزەتی موصطەفاو ئەصحاب و ئالی بەجەم

پیغەمبەری ڕەحمەتە بۆ ڕوحی ئەم ئوممەتە
خاوەنی مەرحەمەتە بۆ عەرەب و بۆعەجەم

پیغەمبەری «خاتەمە» بۆ دینی ئەم عالەمە
ڕەهبەری چەن «حاتەمە» بۆ بەخشش و بۆ کەرەم

لوقمانی دەردو غەمە، لوطفی وەکو مەرهەمە
دەوای دەردو ئەلەمە بۆ قەلبی خاوەن ئەلەم

سەروەری گشت عالەمە، لەم نەتەوەی ئادەمە
بۆ فەیزی ئەو خادیمە چەن شاهی خاوەن عەلەم!

باجی لەسەر سەلەفە، تاجی سەری شەرەفە
بەلکو شەرەف سەدەفەو، ئەو دوڕری فەردی یەکەم

بۆ چەرخی پیغەمبەری شەمسی سەمای سەروەریی
بوداییرەی ڕەهبەریی «طاها»یە بەدری ئەتەم

هەر بەو هەوا هەڵتەکا شووشەی شەقاوەت شکا
هەر بەوە خوڕڕەم ئەکا بارانی فەیزو کەرەم

لەوشوینە گوڵ بەستەیە ئەو گوڵی سەردەستەیە
لەوشوینە دڵ خەستەیە ئەو مەرهەمە بۆ ئەلەم

هەر ئەو پەنای ئەمەلە بۆ سەردەمی زەلزەلە
سوجدە ئەبا یەپەلەو تکا ئەکا بۆ ئوممەم

---

(١) ئەم بەیتە بۆ ئەوەیە وەکو سەربەند بەکۆمەڵ بخوێنرێتەوە ٠

جیا لەگــەل عالەما ئەمذاتـــە ئیللا لـــەما ،
خالیقی عــەرزو ســەما هیناوونی لـــە عەدەم

[رەبی بریژە صـــەفا بو رەهبەری ری‌ی وەفا
بو لابــەری هوی جەفا بەحیلمو حوکمو قەلەم]

بو ئـــەو چرای عالـــەمە نووری دلی ئادەمـــە
کە رەهبەری خاتەمە بو عەرەبو بو عەجـــەم

ئەو شاهی صاحیبسەنا ، ئەو ماهی دوور لە پەنا
کە ئـەو ئەبی بە پەناه بو کاتی ئێشو ئـەلەم

ئەو ئەنوەری ئەنبیا ، ئەو ســەروەری ئەصفیا
لامیع بــە نوورو ضیا دافع لـەبو توزو تـــەم

دنیا لەبەحرو لە بەرر ، زەوی لە ووشکو لە تەرر
پرر بولە خیرو لەفەرر ، کەنایە ســەریان قەدەم

نوورەو نەجاتــەو صـــەفا ، بو دلی خاوەن وەفا
دەرمانی دەردەو جــەفا ، مەرهەمی ئازارو غــەم

بەشــیری ئــەهلی وەفا ، نەذیری ئەهلی جـــەفا
مونیری خاوەن صەفا ئــەمیری خاوەن کــــەرەم

مەحببەتی یەك نەفەس بەگیان ئەگەر بیتە دەس
بو ئەهلی مەیلو مەبەس چاترە لە بەیعو ســەلەم

موحەممەدە ، ئەحمەدە ، مەسعوودە ، هەم ئەسعەدە
لە مەرتەبەی دەسمەدە ؛ نایگاتی دەم یا قەلــەم

ئـــەو شاهە پایە قــــەوی پیغەمبەرانی زەوی
داویانە موژدەی ئـەوی بەعەینی ناوی عەلـــەم

هاتووه نیشانه‌ی نه‌بی‌ی به عه‌جه‌می‌و عه‌ره‌بی‌ی
«مُبَشِّراً بنبيٍّ» نه‌قله له (عیسا) بـــه ده‌م

خوا كه ناردی روسول په‌یمانی فه‌رموو به‌كولل
بو كومه‌كی ئه‌و به‌دل ، بو نه‌شری حه‌ق بو ئومه‌م

له‌نیو سوپای ره‌هبه‌ری‌ی ، چ ئامیر ، چ عه‌سكه‌ری
هه‌ر بو ئه‌وه سه‌رووه‌ری‌ی ، هه‌ر ئه‌وه خاوه‌ن عه‌له‌م

وه‌ك په‌روانه بوو په‌ری‌ی بوشه‌معی رووی ئه‌نوه‌ری
بویی وه‌كو (موشته‌ری) جوبریل ئه‌هات ده‌م‌به‌ده‌م

حه‌یرانی ده‌ورو به‌ری زوهره‌و سوهاو موشته‌ری
سه‌یوانی تاجی سه‌ری چه‌رخی سه‌مای مونته‌زه‌م

دنیایـــه بوو هیمه‌تی ، ده‌ریایه بوو نیعمه‌تی ،
شه‌یدایه بۆ ته‌لعه‌تی ئه‌ومانگه ده‌ردی له‌تـــه‌م

مه‌نبه‌عی صیدق‌و صه‌فا ، مه‌جمه‌عی شه‌رم‌و وه‌فا
ره‌قیببی جه‌ورو جـــه‌فا ، طه‌بیبی ده‌ردو سته‌م

شه‌یدای شه‌میمی ده‌ری باغی به‌هه‌شتی بـــه‌ری
چـــاكیری دررکی ده‌ری گولباغی ده‌شتی ئیره‌م

چون ئه‌و ئومیده‌و په‌نا بو روشنایی‌و ســـه‌نا
نوختـــه‌ی ره‌شـی دانه‌نا له كاغه‌ذا به‌قه‌لـــه‌م

هه‌ر نووره باره‌و به‌شی ، هه‌ر پاكی‌یه‌و بی‌غه‌شی‌ی
دووره له له‌ككه‌ی ره‌شی‌ی به‌روح‌ودل ده‌ست‌وده‌م

بو شه‌رحی صه‌دری ئه‌تو ، بو ره‌فعی ذیكری ئه‌تو
بو نووری فیكری ئـــه‌تو ئایه‌ت پرره لـــه حیكه‌م

رەفیقی فەتحو ظەفەر لە حـەزەرو لە سـەفەر
بو نەفەرو ، بو خەفەر ، لە تیپی تو ، زوروکەم

وَنُورُهُ فِـي الْوَرٰى عَمَّ السَّـمٰا وَالثَّرٰى
بِجُهْـدِهِ لِلْهُدٰى ، وَصَـدِّهِ لِلصَّـنَمِ

[برریژە رەحمەت خوا ! لە بەحری فەیضو صەفا
سەر حەزرەتی موصطەفاو ئەصحابو ئالی بەجەم]

رشتەی نەسەبی لە هەردوولاوە

نەسەبی موعتەبەری بو شەرەفو سـەروەریی
هەموو لە لەککە بەریی ، موحتەرەمو موحتەشەم

لەخەبەرا واریدە : ئـەم سەروەرە سـاجیدە
هەرکەس بەئەو عائیدە گەورە بووە، موحتەرەم

بەندی دوررو گەوهەرە ، لە مەعدەنی جەوهەرە
حوببی ئـەوان وەرگرە بـەروحودل نەك بەدەم

ئامینەیـە والیدەی ، باسی ئوصولی بکـەی
بە وەهبو زوهرە ئەگەی عبدولمەنافی یەکـەم

باوکی بولەند مەرتەبە (عبدالله)ی مونتـەخەبە
لـە (عەبدی مطلبە) خاوەنی جاەو حەشـەم

(هاشم) عەتای خوی بەسە، (عبدولمەناف) ئەقدەسە
(کِلاب)ە پینجەم کەسە (مەررە)یە جەددی شەشەم

(کەعب) ، (لووەی) هەشتەمە (غالب) بلی نوهەمە
(فیهرە) بە حەق دەهەمە (مالیك) لەوی یازدەهەم

(نەضر)و (کەنانە) لەبەر ئینجا [خذیمە] لەسەر
(مودریکی) خاوەن ئەمەر لای عەربو لای عەجەم

(ئیلیاس)ە، ئەنجا (موضەر)، (نەزار)ی عالی سییەر
موعەدد گەلی موعتەبەر ، عەدنان گەلی موحتەشەم

ئەمرشتە ئەروا هــەتا (قەیدار)ی خاوەن وەفا
کورری ذەبیحی (صەفا) ئیسماعیلی موحتــەرەم

سیلسیلەیی بەشەرەف بەرزە لە هەردوو تەرەف
نە لە سەلەف ، نە خەلەف وینەی نەبوو بو کەرەم

لە ئادەمۆ نەســــەبی ، هــــەتا خەلیلی نەبیی
تا بابی خوش حەسەبی ، موحتەرەم لە موحتەرەم

بو حورمەتە ، ئەی برا ! ، کە گەوهەری شەوچرا
ئەبریتــە عالیسەرا لە شوینیکی موعتەصــــەم

چەنکانە ئــەم عالەمە ؟ ئــەم نەتەوەی ئادەمــە
خوش خولکە ، موحتەرەمە ، لە عەرەبا ، یا عەجەم

پەیدابوونی حەزرەت (ص)

[بریژە رەحمەت خوا ! هەتا قیامەت لەســــەر
سەردەفتەری ئەنبیاء رەهبەری جینو بەشەر](١)

ئەوکانی حیلمو وەفا کاتی بــەنوورو صـــەفا
دەرچوو لە پەردەی خەفا روو ناکی کرد دەشتودەر

---

(١) ئەمبەیتە وەك سەربەند دەووتریتەوە ٠

بیستەمی نەیسانی زوو بەهاری خوش رەنگ‌و روو
غونچە بەلیو خەندە بوو لەبەر نەسیمی سەحەر

مانگی رەبیعی یەك بوو ، لە روژی دوانزەهەمی
دووشەممە بوو صوبح دەم هەتاو لەگەل هاتە دەر

بە صوورەتی دلبـــەری نازاری بی‌ســـیبەری
بەشەوقی رووی ئەنوەری (كَالشَّمْسِ ، لا كَالْقَمَر)

روون‌بوو زەوی تا سەما تووزو تـەمی تیانەما
خەم جی‌ی نەما لەودەما ، لەم‌عالەمە كەوتـەدەر

ئەم عالەمی پررتەمە ووشـكی نەما ئـەو دەمە
بە نمی ئـەو شەونمە بەخورر ئـەباری لەسـەر

كەوتە تەبەسسوم هەموو لیوی جیهان زوو بەزوو
لە عەرزەوە موژدە چوو لە بو فریشتە لە سـەر

فەوجی فریشتەی سەماء بـە نەشئە هاتەسەما
غـــەم لە نیوانا نـــەما (وَالدَّهْرُ قَدِ ازْدَهَر)

میللەتی دل پررلەتەم بە (ئەبرەهە)ی پررستەم
بە نووری بەدری ئەتەم نەشئەی صەفای كەوتەدەر

بە مەقدەمی (موصطەفا) نـــەما نموونەی جەفا
حیجازو مەككەو صەفا پرربوو لـە خیرو لەفەرر

بە شەوقی رروی موصطەفا روشن بوو دەشتی صەفا
بەبای شەمالی وەفا دەرچوو جەفا بو (سـەقەر)

حەق كەوتە جیلوەو سەنا ، باطل بەرەو لای فەنا
نوور دای لـە پیچ‌وپەنا ، تاریكی روییشتە دەر

ئەو نیشانانەی کە لەپێش لەدایکبوونی دەرکەوتن

بو شەرەفی (موصطەفا) ئەوچلچرای ری‌ی وەفا
زوو هاتەدی‌ی بەصەفا گەلی نیشانەو ئەثـــەر

یەکەم نیشانەی قەوی لەســەر بیســاتی زەوی
پایەی مەجوسی‌ی نەوی ، شوکوهی کەوتە خەتەر

کیسرای قەوارە قەوی ، خاوەن شوکوی خوسرەوی
مەئموری هاتە خەوی ، بی‌ترس‌و بیم‌و حـــەذەر

پی‌ی‌ووت مەقامت هەموو تەسلیم‌بکە زووبەزوو
بە مەردی خوش خولك‌و خوو ،خاوەن عەسای بی‌زەرەر

پاش‌ئەمە هەیوانی ئەو بو شێوانی‌ناوی ئـــەو
چواردە تاقی بەتەواو شەق بوو لەخوارولەسەر

بەوخەوە پرر وحشەتە ، بەم حادثەو دەهشەتە
ئەوشاهە باشەوکەتە کـەوتە خەیال‌و خەتــەر

گەورەی موغانی(۱) ئەوی ، ئەویش خەوی دی شەوی
خەوی کە دل نەیەوی پی‌ی‌کەوتە بیم‌و حەذەر :

چەن ئەسپی خوش‌رەوت‌و ررو،چەن ووشتری نەرم‌خوو
لە دەجلەوە ، دەوبەدەو ، پەرینەوە رووبەسەر

یانی ســـوپای دینە وا بەورەنگە شـــیرینەوە
بەشان‌و تەمکینەوە بـەویا ئەکـــەن ری‌گوزەر

---

(۱) موغ : پیاوی ئایینی‌ی ئاگرپەرستەکان ٠

مەجووس لە بـــەد ئەختەری کوژایەوە ئاگری
ئەگەرچی بوون لەسەری چەن جەرەسی بأخەبەر

گۆلاوی ساوەی بەفەرر روچوو وەکو دەشتی بەرر
یانی قوراوی بەسەر رروم لەمسەرو کەوتەپەرر

ریگەی جنوکە نـــەما لە هاتووچو بو ســـــەما
(کاهن) لە چالی خـــەما داما وەکو کویروکەرر

کە نوبە بی بو هودا ، بو نووری وەحیی خــودا
عەرراف ئەبی بێ صەدا بمری بەصەد دەردیسەر

ئەوانەی شیریان داوەتیو بەخیویان کردووە

دایەنی شیری ، لەسەر بەیانی ئـــەهلی سیـەر
یەکەم (ثووەیبە) عەتیقی بوونی (خیر البشــر)

دووهەم (حولەیمە) ئەویش گەییشتە ئەو نیعمەتە
بە فەیزی ئەوخزمەتە ، بو قەومەکەی بوو بە فەرر

دووسال لەناو بادییە ئەو ســەروەرە هادییە
بەم دایەنە (سەعدییە) پەروەردە بوو بێزەرەر

پاشئەوە هینایـــەوە ، لای والیدەی مایـــەوە
چون والیدی ماجیدی لەمعالەمـــە چوبووە دەر

شەشسالە بوو موصطەفا دایکی بەشیوەی وەفا
هەتا (مەدینە)ی صەفا بردی بەعەزمی ســەفەر

کەهاتنەوە ، دیبـــەدی ، بو والیدەی هاتەجی
کە خاکی (ابواء)ببی بەقـــەبری ، نِعْمَ المقرّ !

له ته‌مه‌نی هـــه‌شتی‌یا باپیره گه‌وره‌ی نـــه‌ما
ئینجا لـه‌لای مامی ما (بوطالب)ی موعته‌بـــه‌ر

لـه‌عومری دوانزه له‌گه‌ل مامی (زبیر)ی به‌طـه‌ل
به‌هوی تیجاره‌و عه‌مه‌ل چووبو یه‌مه‌ن به‌ســه‌فه‌ر

له‌عومری هه‌ژده‌دابوو بـه عاده‌تی کاســـبی
چوو شاری بوصرایشی دی‌ی له شامی خاوه‌ن ثه‌مه‌ر

له‌م‌سه‌فه‌را مه‌یسه‌ره لای سه‌ری ئه‌و سه‌رووه‌ره ،
پارچه‌یه هه‌وری ئه‌دی سیبه‌ری خستبوه‌ســه‌ر

جا شوره‌تی ئه‌و وه‌ها دای‌گرت جیهان به‌بـه‌ها
(خدیجه) دل‌خوازی‌دا بو عه‌قدی شاهی به‌شه‌ر

ئه‌ویش له‌سه‌ر ره‌غبه‌تی ، به‌ئاره‌زووی عه‌شره‌تی
عه‌قدی صه‌فاو عوشره‌تی کرد به بناغه‌ی ثه‌مه‌ر

شکوو شیوه‌ی حه‌زره‌ت (ص)

وه‌صف‌و ثه‌نای بی‌گومان مه‌حالــه بو ماسیوا
حه‌یرانه ئینسان له‌وا فریشته‌یه ، یا به‌شه‌ر ؟

به‌به که چه‌ن ئه‌نوه‌ره ، هـــه‌تاوی بی‌سیبه‌ره
نه فریشته نه به‌شه‌ر ، به‌م‌سیره‌ته که‌وته ده‌ر

لـــه حوسنی بی‌ئافه‌تی میانـه‌بوو قامـــه‌تی
که‌چی له‌ناو عه‌شره‌تی به‌به‌رز ده‌هاته نـــه‌زه‌ر

له‌به‌ر شکوهی سه‌ری (زوهره) به‌دل ، (موشته‌ری)
بوخادمی‌و چاکـــیری ببی بـــه ده‌ربانـــی ده‌ر

بەدری دوجای ظولمەتە ، شەمسی ضوحای رەحمەتە
نووری هودای ئوممەتە بو گەلی جینن‌و بەشـــەر

مووی رەشی قوببەی سەری بینداری وەك عەنبەری
تا شانی دائەپەرری دەم‌دەم لەمــــەش کورت‌تر

تــەویلی خوش هەیئەتی بە زینـــەتی طەلعەتی
کە دەرئەکەوت وات‌ئەدی روژە لەکەل هاتەدەر

دووخەتی ئەبروی شەوی ، وکوو هیلالی نەوی(١)
کەوان‌و تیریش‌موژەی بو قــەلبی صاحیب‌نەزەر

تەشبیهی چاوی مەکەن بە چاوی ئاهووی خوتەن
خــــەتایە دەم لی‌مەدەن بە نیسبەتی بی‌ئــەثەر

ئەیدیی لەپشتی سەری وەکوو لەپیش نەزەری
یانی : لەشـــی ئەنوەری پاکە لە توزو کــــەدەر

ئیمامی عامـــــەو ئەبی چاوی لە عالەم هــــەبی
لە راستەوە یا لە چەپ ، لە پشتەوە یا لە بــــەر

نیرگسی چاوی رەشی ئەنووست وەکو غونچەگول
بەلام لەخەودا بــــەدل بیدارو خاوەن خەبــــەر

رووی پرر لە شەرم‌و حەیای ، قەندیلی دەشت‌و چیای
لە شەوقی نوورو ضیای روژ رووی نەبوو بیتەدەر

غونچەی دەمی ئەنوەری ، بەبینی وەك عەنبەری
عاشق لە بووی موشتەری بەدل ، بەروح‌و ، بەسەر

---

(١) نەو : تازە ،

نفی ئــەبو بە شــیفا بو زامی دەردو جــەفا
به شەرتی صیدق‌و صەفا بو شاهی (خیر البشر)

بــە صونعی (ربِّ الْفَلَق) سینەی وەکو لاوەرەق
واسیع لەبوو نوری حەق ، لامیع بە وینەی قەمەر

لەسینەیۆ دەر ئەچوو خەطیکی شیرین لـــەموو
طوولی هەتا نافی بوو بە میثلی رەیحانی تــەزر

لای چەپی ناوشانی ئەو ، بو عیززەت‌و شانی ئەو
هەبوو نیشانی کە بەو شاهیدە ئــەهلی سیەر

بەقەدری هیلکەکەوی ، ئەستیرە بوی ریك کەوی
مەمنوونە بو پررتەوی نووری ئــەوی بینەسەر

بونی ئەروییشتەدل چاتر لــە نەسرین‌و گــول
بوی ئەتلایەوە بەکول عەنبەرو میسکی تەتــەر

دەســتی دریژ بوون برا لەبو عـــەتای فوقەراء
دائەپەررین لەســـــەرا تا بەندی ئەژنو بــەدەر

چونکە شەهادەی شەرەف بەوکەیی‌یە شەش تەرەف
پەنجەی شەهادەی لە کەفف ئەعلاو، ئەوان موختەسەر

بوئەوە تا شوینی پی‌ی راس بی لەسەر عەرزی ری‌ی
قوولی نەبوو ژیری پی‌ی بە نـــەقلی ئەهلی سیەر

پاش بە بیغەمبەربوونی

ئـــەوذاتە مونتــەخەبە کە مەعدەنی ئـــەدەبە
نەك سەروەری عەرەبە ، بەلکو بو هەموو بەشەر

له ئەووەڵی حالـەوە تا کەوتـــە ناوســـالەوە
لەدەر وە یا مالەوە ئەیکرد لە پەستی حـــەذەر

فیکری وەهابەرز ئـەبوو لەم عالەمە دەرئەچوو
بیری لە خالق ئەکرد ، نەك لەزەوی‌و دەشت‌ودەر

کاتی کـــە ویستی خودا یـەکی بگا بـەهودا
فیکری وەهای پی‌ئـەدا پەنای بدا لە خەتـــەر

بەلی هیدایەت کە بوو عەون‌و عینایەت بـە زوو
ئەم روح‌و جیسمە هەموو ئەکا بەخاوەن هونەر

لەبـــەر چرای ئیهتیدا ئەکەوتە یادی خـــودا
لەئەووەل‌و ئیبتیدا ئەکەوتـە دەریای نەظـــەر

هەرســالی مانگی ، برا ، ئەروییە غاری (حیراء)
فاریغ لەگشت ماجەرا بەروح ، بە دل ، بە بەصەر

کەسالی چل هاتەدی شەش مانگ هەرچی خەویەدی‌ی(۱)
راس‌دەرئەچوو بی‌کەمی‌ی وەکو سفیدەی سەحەر

هـــەتا لـە غاری (حیراء) ریســـالەتی پی‌درا
بوو بە چرای چل‌چرا بو ریی نەجاتی بەشـــەر

دووشەممەبوو هەژدەهەم لە رەمەزانی ئەهەمم
(جبریل)ی خاوەن کەرەم وەحیی خودای بردەسەر

چـــەن ئایەتیکی خودا ، لە خەلق‌و عیلم‌و هودا
هینا لەبو ئیهتیداو ، وون‌بوو لە دەرکی بەصەر

---

(۱) خەویەدی‌ی = خەوی ئەدی‌ی .

که وون بوو لی ی ئه‌وده‌مه ئـه‌و خاته‌می ئه‌کره‌مه
وه‌کویـــه‌کی پررغمه هاتـــه‌وه دل به‌حـه‌زه‌ر

کـــه هاته‌وه مـه‌نزلی له‌پاش ئیفاقـــه‌ی دلی
فه‌وره‌ن بـه‌بی ماته‌لی ی که‌وته به‌یانی خه‌بـــه‌ر

گیرایـــه‌وه ماجـــه‌را ئه‌وزاعی غاری (حیراء)
بو هاوسه‌ری دووسه‌را ، بو هاوده‌می موعته‌به‌ر

پاش باسی ئه‌م صادیقه ، ئه‌وهاده‌می موشفیقه
بردی‌یه لای (وه‌ره‌قه) زانا بـــه‌عیلمی ســی‌یه‌ر

ئه‌ویش به له‌هجه‌ی وه‌فا فه‌رمووی به موژده‌ی صه‌فا
ئه‌وذاته بی ئیختیفا (جبریل) بوو ، بوت که‌وته‌ده‌ر

پاش ئه‌مه سی‌سالی دی‌ی ، رووی جوبره‌ئیلی نه‌دی‌ی
وقلبُ حَضـــرتِهِ ضـــاقَ لـَهُ وانحصـــر

تا جاری ئـــه‌و رووچرا روییشتبوو بو (حیراء)
که هاته‌وه به‌وســـه‌را (جبریل)ی هاته نه‌ظـــه‌ر

به هه‌یئه‌تیکی عه‌جه‌ب ، به‌هه‌یبه‌تو به حه‌سه‌ب
له‌ده‌هشه‌تا شای عه‌ره‌ب که‌وته‌وه له‌رزو خه‌ته‌ر

کـــه هاته‌وه مالـــه‌وه به‌ولـــه‌رزه هـــه‌رمایه‌وه
پیچای لـــه ئه‌عزایه‌وه جلی لـــه‌پی تابه‌ســـــه‌ر

هه‌تا له‌بو ره‌هبه‌ری‌ی (جبریل) گه‌ییشته سه‌ری
ســـووره‌تی (مدثر)ی هینا به‌شانو قـــه‌ده‌ر

ئینجا به‌شانو شه‌ره‌ف حه‌رزه‌ت له هه‌ر چوار ته‌ره‌ف
به‌یانی کرد ، وه‌ك سه‌له‌ف ، ته‌وحیدی ره‌ببو لبه‌شه‌ر

صیددیق‌و ، زه‌یدو ، عه‌لی ، بیلالی مه‌شره‌ب وه‌لی
عوثمان به نووری جه‌لی‌ی گه‌یین به‌بی ده‌ردی‌سه‌ر

طه‌لحه‌و زوبه‌یرو سه‌عید سه‌عد ئیبنی عه‌وفی ره‌شید
ئه‌بوو عوبه‌یده‌ی شه‌هید ، ئه‌رقه‌می عالی سیه‌ر

یاران به صیدق‌و صه‌فا ئه‌چوونه لای موصطه‌فا
به‌ترســـه‌وه نـــه‌بادا بگه‌ن بـــه ئیش‌و زه‌ره‌ر

یه‌ك یه‌ك‌و دودو ئه‌چوو لای شاهی خوش خولك‌وخوو
تا وه‌رگرن رووبـــه‌روو ئادابی دینی به‌فـــه‌رر

بوكاتی فیربوونی حه‌ق گرد ئه‌بوونۆ یه‌ك نه‌سه‌ق
لای‌شاهی شیوه‌شیرین ، به‌لام به‌بیم‌و حـــه‌ذه‌ر

هه‌تا به‌ره‌حمی خودا قـــه‌بوول بوو لای باره‌گا
دوعای (نَبِيُّ الْهُدٰى) ئیمانی هینـــا عومــــه‌ر

ئینجا به‌شـــان‌وشكۆه عومه‌ر وه‌كو شـــیری كۆ
كوففاری هینا ستۆه له‌شـــارو دی‌و ده‌شت‌وده‌ر

شمشیری خوی كرده‌مل ئه‌یگوت به پیاوانی زل
كی زیددی دینه به‌دل فـــه‌رموو ده‌با بیتـــه ده‌ر

تا هاته‌خوار زووبـــه‌زوو [فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرْ]
بو نه‌شری دین رووبه‌روو له شاری مه‌ككه‌و له ده‌ر

جا مه‌ككه كـــه‌وته په‌له له شورش‌و زه‌لزه‌لـــه
له زیددی ئه‌م سیلسیله بو كرده‌وه‌ی شوروشه‌رر

تائه‌و شه‌هی ئه‌كره‌مه فه‌رمووی له‌به‌ر مه‌رحه‌مه
بررونه لای (ئه‌صحه‌مه) شای حه‌به‌شی موعته‌به‌ر

یاران لەترس تەلەف چوون بو حەبەش بەسەڵەف
لای ئەصحەمەی بەشەرەف مانەوە بیدەردیسەر

یارانی دڵبــــەوەفا لە دووری رووی موصطەفا
دیلبوون بــەداوی جەفا تا هاتەلایان خەبــەر :

کافرەکان صەف بەصەف چوونەتە سوجدەی شەرەف
بو خالقی شەشی تەرەف (والنجم)ی ناردوونەسەر

لەشەوقی ئــــەم وەحدەتە یارانی ئەمحەزرەتە
گەرچی سەفەر زەحمەتە هاتنەوە مەککەی بەفەرر

دەرکەوت کافران هەموو هەروان لەسەر عەینی خوو
بویــە گەررانەوە زوو لەبو حەبەش بەســـەفەر

رەضــای خودا حـــازرە ، هاتنی زور ظــاهرە
بو ئەوکەسەی صابرە لەبەر بەلاو دەردیســـەر

ئەرواتە ناو قەلبی حەی بەروژوشەو پەی بەپەی
ئەوەی نەکا باسی وەی لە ئیشـــی دەردورەرەر

دەرچوونی بەنیهاشم بو شەعبی عبدالمطلب

ئـــــەمجارە خیلی جـــــەفا ، کافرانی بیوەفا
لەبو سزای موصطەفا کەوتنە قەسدی خەتــەر

ئەبی موحەممەد بەزوو لەگەل ئەقاریب هــەموو
بررونە دەر زووبەزوو ، نەکەن بەشــارا گوزەر

خزمان خەملەدل هەموو ، دەرچوون لە مەککە لەبو
شـــیوی (عبدالمطلب) دلعاجزو غەملەبـــەر

روحم بـــەقوربانی تو ، بو دلی بوریـــانی تو
نیشی دلو گیـانی تو ، ئاگرئەخاتە جیگـــەر

بـەلابدا لەوکەســـە بوتبو بەمایـەی زەرەر
باشەل ببی ئەو دەسە نوسیویە پەیمانی شەرر

بەلی شەرەف وای ئەوی ، قەت گەنجی دەس ناکەوی
نادالەکەس پررتەوی بی ئیش‌و بی دەردیســەر

مـــەردی خوا بوخودا گیانی ئـــەکا بـەفیدا
باکی نی‌یــــە ئـەبەدا لەزەحمەت‌و لـــەزەرەر

روحم فیدای ئەودەسە بە زیددی ئەوچەن کەسە
کەوتە تەقالاو قســـە بو دەفعی پەیمانی شــەرر

صەبرە وەسیلەی صەفا ، صـــەبرە دەلیلی وەفا
صەبرە لە روژی جەفا ، ئەبی بە مایـەی ظەفەر

صـــەبری دلی عارفە کـــە خوگـرو واقیفـە
لە شەرری ئەو تایەفـە ، نەوەك دلی بی‌خـەبەر

صەبری دلی حەزرەتە وینەی قەلای حیکمەتـە
بەوگەلە پررشیددەتە نەکەوتـە لەرزو خەتـەر

باسی میعراجی پیغەمبەر (ص)

بو شانی ، بو شەوکەتی ، بو قەدرو ، بو حورمەتی
وەکوو لەلای ئوممەتی لەلای مەلاییك لەســەر

هـــات جوبرەئیل لای‌خودا ، بولای ئیمامولهودا
لەگەل بوراق بی‌صەدا بو سەیری خەیرولبەشەر

لەمەککە وەك نووری گەش تاقودسی بی گەردوغەش
رویی بەگیانو بەلـەش ، بەئایەتی بی کـەدەر

جەمبوون لەوی سەروەران ئەقطابی پیغەمبەران
تا سەروەری رەهبەران گەپیشتە جی بیخەتـەر

(صَـارَ اِمَامَ الْهُدٰى وَالرُّسُـل فِي الْاِقْتِدٰاءِ
مِنْ شَـرَفٍ قَـدْ بَدٰا عَقْلُ الْوَرٰى وَابْتَهَر)

ئینجا لەبەر پررتەوی لەگەل فریشتەی قـەوی‌ی
سەرکەوت لەرووی سەرزەوی جی‌ما هەواو بەحرو بەرر

(بوراق) بە ئەمری خودا بالو پـەرری لی ئـەدا
(اَحْسِـنْ بِمٰا قَدْ بَدٰا ، وَالْاَوْجُ قَـدِ ازْدَهَر)

لِمَنْ اَجـٰاب النـِدٰا لِعَلَم الْاِهْتِـدٰاء
رَفْعُ الْبِنٰا قَدْ بَدَا ، وَالْكَسْـرُ قَدِ انْكَسَر

عالەمی طەی کرد هەموو سەروەری‌خوش خولكو خوو
تا شەجەرەی سیدرە بوو جبریلی یاری سـەفەر

فەوجی فریشتە بەصەف ، حازر هەموو گیان بەکەف
تا توزی پی‌ی بوشەرەف بکەن بەسورمەی بەصەر

ئەوشاهی رووچلچرا نوورو ضیای دووسـەرا
تیك نەچوو لەمماجەرا نەبەدل ، نە بە بەصـەر

من بابنازم بـەتو ئـەی شـاهی خاوەن‌شکوە
رویشتی بو گوفتوگو لەلای خوای بەحروبـەرر

بو قوربی ذاتت لـەوی مەسـافە ری‌ناکـەوی
با (قابی‌قوسین) لـەوی ببی بەوینەی نەظـەر

بەفەیضی جیلوەی قیدەم کە بوی ئەچوو دەم بەدەم
گیان بوو بە بەحری کەرەم دڵ بوو بەکانی ئەمەر

بیستی گەلی سیرری حـــەق لە خالیقی ماخەلەق
ناکری بەحەرف و وەرەق شەرح و بەیانی خەبەر

جاداپەرری لەودەما لە ئـەوجی بوُرجی سـەما
عالەم تەمی تیا نـەما لەبەر نەسیمی سـەحەر

شەهابە ، یا بەرقە خۆی دنیا بەبی فەرقە بـوی
دەستت لە دنیا ئەشوی بزانی چۆنـە خەبـەر

کوچی حەرزەت (ص) بو (مەدینە)

ئینجا بە وەحیی سـەما وەختی ئیقامەی نـەما
با (سَیِّدُ الْكُرَمٰاءِ) لـە مەککە برروا تـەدەر

هات ئەمری هیجرەت بەحەق لای ذاتی (رَبِّ الْفَلَقِ)
لەبەر شەرری (مٰا خَلَقَ) کەوتە تەهی یەی سەفەر

لەگەڵ رەفیقی وەفی ، صـەدیقی دڵ موکتەفی
بە صوورەتی موختەفی لەشـارەوە چوونەدەر

لەغاری ثەورا لـەوی مانـەوە تا سێ شـەوی
بەڵکو هەلی هەلکەوی هەتا برروِن بەسـەفەر

بوو بەکری خاوەن صەفا ، رەفیقی صاحیب وەفا
پێی خوشی بوو دەردوجەفا لە پیناوی پیغەمبەر (ص)

صـەدیقی نـازاری تو ، رەفیقی ناوغاری تو
گولباخی بێ خاری تۆ بو تو ئەبوو بەسـوپەر

بەدەوری ئـــەویارەدا مارگـــەستی لەوغارەوا
لـــەوغارە پڕرمارەدا بۆ یار ئەکـــەوتە خەتـــەر

سێشـــەو لەوی مانـــەوە ئینجا بەپەنهانـــەوە
وەك رۆژ لەکیوانەوە طلوعی بوو ، کەوتـــەدەر

بەشەرمو شـــانو شـــکۆە نەسیمی داوینی کۆە
رووی کردە جەبهەی سەروو لە ساحیلۆ بوسەفەر

هەرچەنە باران نەبوو کەچی ریگاوبان هـــەموو
بە یومنی ئەو زووبەزوو پرر بوو لە خیرولەفەرر

لەمسەفەری هیجرەتە لە فەضلی ئەو حەرزەتـــە
هەر خاریقەی دەهشەتە دەرئەکەوی بوبەشـــەر

باسی (سوراقە) مەکەن ، لەوخاریقە دەسمەدەن
سیجار لەرری بەبەدەن رووچوو گەییشتە خەتەر

یا بەرگی (کیســرا) ببا لە جائیزەی ئـــەدەبا
خەلات لەلای نوجەباء شمشیرە یا تاجیســـەر

لە ئوممومەعبەد مەدوو ، مەرریکی پیری هەبوو
بە یومنی شا زووبەزوو بویبوو بەجییخیروفەرر

کە شەوقی داوە لەدوور خاوەن صەفای بەرقی نوور
ئەنصار گەیینە حوزوور ، حوزووری (خیر البشر)

بـــە عادەتی نوجـــەباء پیشـــوازییانلیکرا
کە دابەزین لە (قوباء) میوانی زور موعتەبـــەر

روونبوو هەموو سەرزەوی بەنووری سیمای ئەوی
تاریکیی کەوتە نەوییی، دەرچوو سوفیدەی سەحەر

راسته ئەمه یا خـــەوه ، به روژه یا بەشـــەوه
ئەوخاوەنی پرتەوە لای عاشیقان کەوته دەر ؟؟

(ئەنصار)ی ئەو روژوشەو پەروانەوینه بەتەو(١)
بوشەوقی روخساری ئەو ئەچوون بەسوزی جیگەر

چەن خوشه دل ئەودەمه سەرشارو خاترجەمه(٢)
نه میحنەتەو ، نەغەمه ، نه زەحمەتەو ، نه کەدەر

لەمحالـــه ویجدانی‌یه ، میقداری یـەك ثانی‌یه
بەمعالەمـــه فانی‌یه قیمـــەتی نایبتـــەدەر

پاش موودەتی له (قوباء) لەگەل‌گەلی بـــەوەفا
وەکو شنەی بای‌صەبا چوو بو مەدینەی‌بەفەرر

پیشوازی‌کەران بەجەم دلخوش‌و خالی لەغـەم
سروودی شادی‌ی بەدەم : (طَلَعَ نُورُ الْقَمَر)

یارانی مەککەش هەموو له زوروکەم هەرچی بوو
گەیین هەموو زووبەزوو به حەزرەتی پیغەمەر (ص)

موهاجرینی (حەبەش) پاش زەحمەتی روژی رەش
جەم‌بوون لەلای بەش‌بەبەش به میثلی هالەی قەمەر

چەن‌خوشه دل بەصەفا ، لەپاش فیراق‌و جەفا ،
بەیاری خاوەن‌وەفا بگا ، بەبی دەردی‌ســـەر !!

جا سەروەری رووچرا فەرمووی : چرا هەلکرا
ئیعلانی ئایین درا بو ئـــەهلی بـــەدوو حەزەر

---

(١) بەتەو = بەتاو ، بەتین ٠
(٢) سەرشار = مەست ، شاد ٠

به وەعظو ئیرشادی حەق ، عالەم طەبەق بەطەبەق
گەیین بە نووری شەفەق دڵشادو دەس بەکەمەر

بەلام بە هوی بەدرەوی‌ی جووڵەکەی رەوشت نەوی‌ی
تەم کەوتە سەر رووی زەوی لەبەرتەمای أخذ وجر

شیری سپی ئیهتیدا رەش بوو بەشیوەی عیــداء
جا وەکو شـــیری خودا ئەصحابە دەرچوونە دەر

بەدرو ئوحود هاتەروو ، خەندەق‌و خەیبەر بەزوو
بەفەتحی مەککەش کە بوو ، حونەینی پر لە زەفەر

ئیمانی ئەهلی «یەمەن» بەســـەییدی موئتەمەن
حیجازی خستە کەمەن ، ئیسلامی پی‌کەوتەسەر

وەصفو ثەنای ئەصحابەکان (رض)

من بم بـــەقوربانی تو ، قوربـــانی یارانی تـــو
ســینە سپیرانی تۆ بو روژی بیم‌و خەتـــەر

صەدیەکی باس ناکری وەصفی صەحابەی (نبيّ)
دەبی بە بی‌ئەدەبی‌ی دەم‌بیتە نوطق‌و خەبـــەر

هـــەموو نوجومی خودا بو رەجمی جننی عیــدا
بەوان لەناوچوو صەدان لـــە ئەهلی غەدروزەرەر

بوفەرر هەموو مال تەلەف بو شەرر هەموو گیان بەکەف
کـــە دائەمەزران لەصەف ئەباری فەتح‌و ظەفەر

ۆخۆ هەموو نەرم‌خوو ، دڵ‌ئاگرین بو عـــەدوو
کاتی ئەبوون رووبەروو دوژمن ئەکەوتە خەتەر

قِفْ بِمَقَامِ الصَّفَا ، وَصِفْهُمْ بِالوَفَاءِ
فَهُمْ هُمُ الشُّرَفَاءُ وَالصَّفْوَةُ فِي الْبَشَرِ

أَجْسَامُهُمْ عَذَّبُوا ، أَنْفُسَهُمْ هَذَّبُوا
أَجَلْ ، فهم ذَهَبٌ ، وَغَيْرُهُمْ كَالْغَبَرِ

ئەرواحو مالیان لەلا ، وەکو وەتەن خاكو با
دایان ئەنا بەفیدا تا دینی حەق بیتەدەر

لە ذەوقی هیجرەتی تو ، بە شەوقی نەصرەتی تو
بە عەشقی حەزرەتی تو سەرزەوی یان گرتەبەر

بەبە لە (ئەنصاری) تو ، ئەحبابی ئەخیاری تو
فیداکاری گیانی تو لە روژی تووشو خەتەر

گیانیان فیدابوو لەبوی ، مالیان بە قوربانی ری ی
دلیان لەبەرخاکی پی ی تا دابنی پی ی لەسەر

موهاجیرین دلبرین ، ئەنصار بە قوربانی دین
بویە ئەناو ئافەرین ئەهاتەسەریان لەسەر

ئەصحابەکەی (بەدر)ی تو ، قوربانی ری ی قەدری تو
لەعەشقی رووی بەدری تو سەرمەستی ذەوقی کەدەر

صِفْ أَهْلَ بَدْرٍ الفِدَا أَحْيَاءً أَوْ شُهَدَاءِ
بِكُلِّ وَصْفٍ غَدَا لِخَيْرَةٍ فِي البَشَرِ

سیصەدو سیانزە کەسن بەروحو دل ئەقدەسن
ئەت گوت گولی نەورەسن لەباغی ئیحسانو فەزر

فریشتەروو بوون هەموو خوش خولكو خوو بوون هەموو
قوربانی تو بوون هەموو ، بو تو ئەبوون بە سوپەر

بویی فریشتەی سەما بوون بە مەدەد لــەو دەما
لە بەدردا غەم نەما لە شەوق‌وشادی ظەفـــەر

لە کیوەکەی (ئوحود)ا چـــەن موخلیسی جانفدا
چووە ریزی شوهەدا بەرگی گولی کردەبــەر

ئەصحابی بەیعەی رەضا ، رازی بەئیش‌وسـزا
هات بو ئەوان بەجەزا ئــەناو رەزای موعتــەبەر

ئەصحابی خَیْرُ الرُّسُــل ، ئالی وەکو بەستەگول
پیویستە بو نووری دل حوببی ئەوان بو بەسەر

مەخصوص لە بو خولەفاء ، هاومەجلیسی موصطەفا
مەنبەعی حیلم‌و وەفا ، مەجمەعی دین‌و ئەـــەر

بووبەکری صیددیقی ئەو ، حازری تەصدیقی ئەو
ناصیری تەحقیقی ئەو ، لە غارو خاری کـــەدەر

هەم یاری خاوەن شکۆە ، شیری دەرو دەشت‌وکو
کوففاری هینا ستوە ، حەزرەتی مەولا عومــەر

عوثمانی کانی حەیا ، دل پرر لە نوورو ضـــیاء
دوو نووری شای ئەنبیاء لە مالی ئــەو هاتنەدەر

ئەکبەری ئالی (نبی) هاوسەری زەهرای (نبی)
حەزرەتی مەولا عەلی ، حەیدەری خاوەن هونــەر

نەرگسی شەهلا حسن ، حسین شەقیقەی چەمەن
بو دل ئەبوون بە کەمەن ، بو حەق ئەبوون بە سوپەر

عەباس‌و حەمزەی شەهید زوبەیرو سەعدو سەعید
ئەبوعوبەیدەی رەشید ، طەلحەی حەمیدە سی‌یەر

هەم ئیبن‌و عەوفی میثال بو صەرفی ثەرەوت‌ومال
جەعفەر کە ئەفرری‌ی بەبال ، كما أتى في الخبر

رەزای خوای عالەمین ، لەســـەر ئەوان اجمعین
هەم بو ئـــەوەی تابیعـــە بو دینی خیر البشـــر

باسی قورئانی قەدیم

[بابی لە قودسی سەنا ، رەببی ، سەلام‌و ثـــەنا
بو سەروەری ئەنبیاء بو رەهبـــەری ئومەنا(١)]

وَصَـــلِّ رَبِّ عَـــلَى مَنْ نُورُهُ عَمَّنَـــا
وَفَيْضُ بِعْثَتِـــهِ تَـــمَّ وَعَـــمَّ لَنَـــا

من بم بـــە قوربانی تو ، قوربانی قورئانی تو
دەلیل‌و بورهانی تو أَظْهَرُ مِنْ شَمْسِنَـــا

وەصفی قەدیمی خودا ، بی‌حەرف‌و صەوت‌وصەدا
(كَلَامُ نَفْسٍ غَدَا يَلْمَعُ فِـــي نَفْسِنَـــا)

وك سائری وەصفی ئەو لازمـــە بو ذاتی ئـــەو
مونەززەهـــە لە عەتـــەب موزەیەنە بە ثـــەنا

هەروا بە صەوت‌و صـــەدا کە لامی‌لەفزی خودا
صـــەدوچوار بەجودا بی‌عەیب‌و پێچ‌و پـــەنا

صەدیان بەحەق صوحوفن بو ئەنبیای سەلەفن
کە مەجمەعی شەرەفن هـــەم لاییقی ئیعتینا ..

---

(١) ئەم بەیتە سەربەندە ، بە کومەل دەخوینریتەوە .

چواریان بەناوی عەلەم ، تەوراتی مووسا یەکەم
زەبووروئینجیلە هـــەم بوئەنبیای ئومـــەنا

قورئانە ئاخر رەقـــەم بو ئەحمـــەدی موحتـــەرەم
ناسخی باقی بەجەم ، هـەموو چوون بو پـــەنا
بیدەخلی ئینس‌و پەری ، بیخەتەری موفتـــەری
پاکو نـــەزیەو بەریی گەیی بـــە (خَیْرُ الْوَرٰی)

لەبەر بولەندی قەدر ، لە حەددی عالەم بـــەدەر
موعجیزی جینن‌و بەشـــەر (وَلَوْلـهُ اسْتَظْهَرا)
جامیعە بو خەیری کول ، بو لەش ، لەبو گیان‌و دل
عەتری وەکو بەرگی گوڵ ئـــەروا بەدل بەسەرا

بەجەوهەری ئەنوەری لەگەوهەری شـــــەوچرا
دەرکەری ئینس‌و پەری لـــە میحنەتی ماجـــەرا
باعیثی نووری دلـــە ، هاودەم‌و هاوەمـــەنزلە
حەللی هـــەموو موشکیلە لەقـــەلبی باخەبـــەرا

شـــیفابە بو زامی دل صـــــەفایە بو جامی دل
وەفایە بو کامی دل بو ئـــەهلی حـــەق ئـــەیبرا
ئەوکەســـە بەومابیلە دوورە لەهـــەر غایبلـــە
ئەوکەســـە لەوغافلە دوورە لـــە نووری چـــرا

نـــووری وەها ناری یـــە لەناو ذلا ســـاری یە
کەسـی بەحەق قاری یە ئەگا بە بەهرەو عـــەتا
بینی لە لای عالیـــە ئـــەوی بـــەدل تالی یـــە(١)
لە عەنبەرو غالیە ، لە میسکی ئاهووی خـــەتا

(١) تالی : لەتیلاوەتەوە وەرگیراوە ، واتە : ئەوی ئەی خوینیتەوە .

نه نه جیان لێك ، برا ، بەقەد تورەیاو ئەرا
سَامِحْ عَلىٰ مَا جَرىٰ بِالسَّهْوِ مِنّا اَتىٰ

ئاوی فوراتی صەفا بو قەلبی ئەهلی وەفا
لەو کەسە ئەرروا جەڵا کە خوی ئەشوا لەوشەتا

خێرو جەزای ئەوەیە حەرفیکی یەك بەدەیە
زیادە جەزایشی هەیە ئەرروا لەگەل نی یەتا

بەقەد هەموو حەرفی ئەو برژی کەرامەت بەدەو
سەر روحی رەهبەری ئەو هەم بەسەری ئومەتا

باسی خوورەووشتی بەرزی حەزرەت (ص)

ئەی شاهی خوش‌خولك‌وخوو ئەی ماهی گول‌رەنگ‌وروو
گیان‌و لەش‌و دل هەموو بو تو ببی بەفیدا

ئەخلاقی خوش‌نەرزی تو لە سوننەت‌و فەرزی تو
وەك موعجیزەی بەرزی تو دایەوە دەنگ‌وصەدا

رەوشت‌و عادەتی تو ، زیکرو عیبادەتی تو
صەبرو صەداقەتی تو ، قیبلەیە بو ئیفتیدا

چون باسی ئەوصافی تو تەواو ئەکا گوفتوگو
قورئان کە بو نەعتی‌تو «خولقی عەظیمی» هینا

خولقی عەظیمی ئەتو قورئانی خاوەن شکۆە
بو شەوکەت‌و شانی تو قورئان بووە بە پەنا

بە نووری ئیمانی تو ، بە عیلم‌و عیرفانی تو
بەوەعزو تبیانی تو ئەم‌چەرخە کەوتە صەدا

بەحیلمو ئیحسانی تو ، بــە عەفوی ئاسانی تو
بەرەحمو ویجدانی تو بوت‌بو بەشـــەر بە فیدا

ئەوەنەبوو تا دەســـەر لە کافری بەدئەتـــەر
بو کوشتنت هاتـــەبەر بەنی‌یـــەتی ئیعتیدا

کە لی‌ی ئەبووی باخەبەر بی زەجرو بی دەردی‌سەر
رووت‌کردە صەرفی نەظەر لە کینەوو لــە عیدا

صاحیبی سەیفو قەلـــەم ، طالبی عیلموعەلەم
عاجز لە ئیش‌و ئەلـــەم مەر بو جەزای ئیعتیدا

سەرگەردی هیممەتی تو ئاصەف کورری بەرخیا
شاگردی حیکمەتی تو (لوقمان) بەچەن ئیعتینا

لەبەر مەلاحەتی تو (یووسف) قەلەم‌برر بەدەس
لەبەر فەصاحەتی تو (سەحبان) عەلەم دەرفەنا

بو سەعدی طالیعی‌تو (زوهرە) بەدل موشتەری
لە نووری لامیعی تو شـــەمس‌و قەلەم دەرپەنا

«کاف» بوکیفایەتی تو ، «هی» بو هیدایەتی تو
«یا» بو جەماعـەتی تو رەمزی خیطابـەو نیـدا

«عـــەین»بو عینایەتی تو عیلمو عـەدالەتی تو
«صاد» بو صەداقەتی تو ، رەمزە لــەبو ئیهتیدا

«طاها»و «طاسیم»ی تو «طاسین»و «یاسین»ی تو
راستە بە ناسیینی تو بەشـەر ئەگا بـە خودا

بو«صـــاد»ی چاوانی تو ، کومـــەلی لاوانی تو
وەك قوچی قوربانی تو خویان ئـەکرد بـەفیدا

بە «قاف»ی قورئانی تو ، بە «صاف»ی عیرفانی تو
چەن موخلیسی شانی تو چونە ریزەی شـوهەدا

بە«نونی» نامەی کەرەم بو عەرەبو بو عەجـەم
چەن سەروەری موحتەرەم چوونە گەلی سوعەدا

کە طەلعەتت کەوتە دەر ، لەشەرمی رووی تو قەمەر
شەقبوو لە خوارو لەسەر لەوجێگە کەوتە پـەنا

تەنیا نەوەك هەر قەمەر ئەم عالەمە سەربەسەر
خادمو دەس بەکەمـەر دەم بەسوپاسو ثـەنا

سوجدەبەرە داری دەر ، لە سووسەمار دیخەبەر
ئاهوو شـکاتی خەتەر دینیتە لات بو پـەنا

لەبـەر فیراقی ئەتو کولەکـە هاتـە ستۆە
حەقیـە بـەبی گفتوگو بیتـەفغانو زەنا

چون سیرری حـەق سـاری یە لە جامیدو نامییا
لە جینو ئادەمی یا ، لە جەوهەری مـەعدەنا

ئەتوی مەسیحا نەفەس کەلیمی طوری قەبـەس
عەصـای ئەتو عیلمە بەس ، والله أَوْرِ ثَنا

سکالایەك لای فەخری عالەم (ص)

ئـەی گولی باغی دلـم ! توگولو من بولبولم
لەبو سـووروری دلم خـەندە بکە بـە صـەفا

با بەس بی ئەسرینی چەم ، وکوو گولی نم بەدەم
با بەس بی نالینو غەم لـەداغو دەردی جـەفا

ئەی شاهی بەیتو حەرەم ! فەرموو بە شیوەی کەرەم
با گوشـــەچاوی بخــەم بو خادمی بـــەوەفا

تا بــە بەلاغەو ئـــەدەب وەك بولبولی بەتەرەب
بەنەزمو نەغمەی عەجـەب بیمە ثەنای موصطەفا

بەسۆزو ســـەودایە دڵبە زەوقو ئینشایە دڵ
بو تویە شەیدایەدڵ ئـــەروا بە شەش تــەرەفا

«بوردییە» یا «کوردییە» هەرشەوقی ئەحمەدییە
عەشـــقی موحەممـــەدییە لـــي ولمِن ســـــلفا

بەحریکە بی بیخوپەی ، چەن کەعبو حەسسانی حەی
«جامی» بەچەن جامی مـــەی مِن عینـــهِ اغتـرفا

هەرچی هـــەبوو ئەصفیا لـــە ئـــەنبیاو ئـــەولیا
موقـــەررەبی کیبریـــاء لـــە جامعـــەی عورەفاء

ئیحسانو جوودی هەمو سیماو سوجودی هەموو
نوری شوهوودی هەموو مِنْ حَضْرَةِ المصطفی

مـــەقامی مەحموودی تو ، جیگەی فغانەو پـــەنا
لـــە حەوزی مەوروودی تو گردئەبنەوە ئومـــەنا

صوورەتی مەحبووبی تو ، سیرەتی مەرغووبی تو
بو دڵی مەحســـــووبی تو نوریکە ناگری پـــەنا

نیعمەتی مەشهوودی تو ، مەرحەمەتو جوودی تو
بو قـــــەومی مەســــعوودی تو عَمَّ ودامَ لَنا

بەماددە ئینسانیتو ، مـــەرکەزی ئیحسانی تو
ئەمما مەلەکسانی تو لە ئەوجی قودسی ســـەنا

رُوحٌ عَلَى عَرشِـــهِ يُوجِبُ اِجْلالَنـا
شَـخصٌ عَلَى فَرْشِـهِ يَجْلِبُ اِقْبالَنـا

ئەی پادشاهی حەرەم خاوەنی خوانی کەرەم
ساکت بەبی «لا» و «نەعە»م هاتوومە سایەو پەنا

دەخیل بەوینەی عەرەب ئەی پایەبەرزی حەسەب
ویلم نەکەی بی‌دەلیل لە دەشتی صاحیب تەما

من خادمو ، شاهی تو ، ئەمیری جەمجاهی تو
حەیفە لەبو جاهی تو بەندەت لەناو ماتەما

ئەسیری دنیایە دل لەگیژی دەریایە دل
با رەحمی تو بیتەکول ئەی کانی فەیزی سەما

تووو مەرتەبەی سەروەری تووو مەنقەبەی رەهبەری
نەسیمی بو عەنبەری‌ی با بیتەدل لەمدەما

جا با بە ئیحسانی تو ، دوو دەستی دەربانی تو
بگەن بە دامانی تو دەرچم لە چالی غەما

يا شَمْسَ نُورِ الضُّحیٰ ، يا بَدْرَ لَيْلِ الدُّجا
مَنْ بِالْهَوی فَلَجا لِبابِكُمْ اِلْتَجا

وَجاثِیاً قَدْ اَتیٰ مِنْ اَجْلِ نَیْلِ الْعَطا
فَجُدْ لِمَنْ قَدْ أَتیٰ یا خَیْرَ مَنْ یُرْتَجیٰ

بو خادمی حەزرەتت ، سایەی لیوای رەحمەتت
پایەیە بو ئیهتیدا ، مایەیە بو ری‌ی نەجا

لە حالی بی‌حاصلم بەسراوە دەرگای دلم
سا حەل بکە موشکیلم وَافْتَحْ لَنا مَخْرَجاً

هاتوومه ئاسانەکەت بو فەیزی ئیحسانەکەت
با هەوری نەیسانەکەت برژینی سەیلی رەجا
ئاوی حەیاتم ئەوی ، سایەو پەناتم ئەوی
« نوورو نەجاتم » ئەوی ، یا امَلِی لِلنَّجاة
شوکری خودا بیخەفا دل مولهەمە بە صەفا
لای حەزرەتی موصطەفا قەبوولە هیواو رەجا
دوولیوی دەربانی ئەو ، لە عەینی ئیحسانی ئەو
شەربەت ئەبا روزوشەو ، نەك هەردەمی ئیلتیجا

پاررانەوە لە خوای تەعالا

یا رَبِّي ، یا رٰاحِمِي ، یا خٰالِقِي ، مُنْعِمِي
یا صٰاحِبَ الْكَرَمِ ، یا مَنْ بِهِ یُلْتَجیٰ
یا رٰافِعَ السَّقَمِ ، یا دٰافِعَ الأَلَمِ
بِإِسْمِكَ الأَعْظَمِ أَلُوذُ حِينَ الرَّجٰا
وَكٰافَّةِ الأَنْبِیٰاء ، اَلسّادَة الأَوْفِیٰاء
وَسٰائِرِ الأَصْفِیٰاءَ مَنْ فِي الصَّفٰا وَ لَجٰا
لا سیّما المصطفى اَشْرَفِ اهلِ الوفا
مَن لِلْوَرٰى بُعِثَا ، مَن فِي العُلٰا عَرَجْ
وَآلِهِ المُحْتَرَمِ وَالصَّحْبِ سُحْبِ الْكَرَم
وَكُلِ اَهْلِ الحَرَمِ ، وَمَنْ بِهِ یُرْتَجیٰ
وَأَهْلِ عِلْمِ الأَثَرِ لِلدِّینِ إِذْ یُسْتَطَر
وَأَهْلِ ذِكْرِ السَّحَرِ ، مَنْ بِالْوَفٰا أَدْلَجٰا
اِرْحَمْ بِنٰا رَبَّنٰا ، فَإِنَّنٰا فِي العَنٰا
وَمٰا أَلَمَّ بِنٰا مِنْ وُسْعِنٰا خَرَجٰا

وَاكْشِـفْ لَنَا رَبَّنَـا كَرْبـاً اَحَاطَ بِنـَـا
وَالْطُفْ بِنَا رَبَّنَا ، وَاجْعَلْ لَنَا مَخْرَجَا
وَاشْـرَحْ لَنَا صَدْرَنَا ، يَسِّرْ لَنَا اَمْرَنَا
وَاخْتِـمْ لَنَـا عُمْرَنَا بِرَحْمَـةٍ وَنَجـاة

من خوم به شيوەی وەفا ئيقرار ئەكەم بی خـەفا
به بەردی جورمو جەفا جامی صەفاكەم شـكا
بـەلام كه دل هاتەكول ، داوينه پرربوو لەگول
لـه عـەرەقی شـەرمی دل زەردەگولی لی‌تكا

كوورەی كەرەم ديتەدەم گوناه ئـەبا زورو كەم
لای رەببی بەيتو حەرەم دی ئەمری عەفوی خەتا
رەحمی خودا لەمدەما ئەرژی لـه ئەوجی سـەما
اِنْ عَمَّ مِنـَّا الْخَطَا ، قَدْ عَمَّ مِنْهُ الْعَطـا

بريژه رەحمـەت خـودا بی‌ئەوەلو ئينتيهـا
سەر سەروەری ئەنبياء سەررەهبەری ئەصفياء
سەر ئالو ئەصحابی ئەو ، ئەتباعو ئەحبابی ئەو
طـالبی ئادابی ئـەو له ئـەتقياو ئـەوليا

تا بەرقی نووری سەما ئەرژی بەسـەر عالەما
تا له بـەنی‌ئادەما طـالب هەيـه بو ضـياء
تا (نامی)يه(١) شـاخی‌گول لەديبەری بـەرچيا
تا سـامی‌يه باغی دل له سيبەری ئەصـفياء

مانگی رەمەزان ـ سـالی ١٣٧٥ی كوچی
تەكيەی تالەبانی ـ له شاری كەركووك

---

(١) دانەركەليمەی « نامی » بەكارهيناوه بو نازناو ٠

٦
ئيقبالٌ نامه

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حەمدو ثەنای عـام بو خودای عـەلیم
رەهنومای بەشـەر بو عیلمو تەعلیم

برژی بارانی صـەلاتو سـەلام
بەسەر روحی شای میللەتی ئیسلام

ئیسمەن موحەممەد ، رەسمەن مومەجەد
ئەکمەلو ئەجمەل ، ئەشرەفو ئەمجەد

هەم لە سەر ئالو صـەحبو تابیعین
خـودا رازی بی لی‌یـان ئەجمەعین

پاش ئەمە ئـەلی بە صیدقو تەسلیم
چاوەری‌ی فـەیضو تـەوفیقی علیم

(عەبدولکەریم) ناو طالبـی حیکمەت
مائل بـە نەشری ئەسبابی رەحمەت :

مـەولانا (خضـر) شیخی رووواری
روتبـەی عالی‌کا حـەزرەتی بـاری

لەسـەر زوبانی هـەورامی عامـە
نەظمی فەرموو بوو یەك (دەولەت‌نامە)

چونکـە نەظمێکی بـە ئینتیظام بوو
لـەبو خاص‌وعام نەفعی تـەمام بوو

لەهجەکەم گۆری سەهلو بی‌عیللەت
تا نەفعی بگا بە هـەموو میللـەت

تەرتیبم گـــورری بو ئاســـانی یاد
هەندی جیم کەم کرد ، هەندێکی زیاد

چونکـە ئیقبـــالم لەمـە مەرامـە
نـــاوم بو دانا بـــە (ئیقبال‌نامە)

ئومیدم وایــە بو گــەورەو منـــال
ببی بـــە مایەی عیززەت‌و ئیقبـــال

تەرتیبی وایە : یـــەك (موقەدیمە)
دوازدە (باب)و ئەمجار (خاتیمــە)

(موقەدیمە)

(بِسْمِ اللّٰهِ) ئــــەلیم بە موقــــەدیمە
مەقصوود لــە کتیب هــــەتا خاتیمە

بزانن خودای حــــەکیم‌و وەهـــاب
دای‌مەزرانووە دنیا بــە ئەســـباب

دنیای بەش‌بەش کرد بە چەن تەقسیمی
بەهــەر قیسمیکی ئــــەلین ئیقلیمی

لەهــەر ئیقلیمی داینـــا میللـــەتی
بو هـــەر میللەتی یــەك طەبیعــەتی

هەرچــەن مەوالید هەیــە لــە دنیــا
حــەیوان‌و مــەعدەن ، یا جنسی گیــا

دای‌بــە هەریەکی هـــەندی لەئاثار
بۆ دەلیل لەســەر قودرەتی قەهھار :

ئینسانی رەشە، یەکی خوش روخسار،
گیایی دەوایــە ، گیــــایی ئازار ،

یاقووت بو ئەروەت، طەلا بو عیززەت،
ئەلماس بو دەفعی بەرقی بە هەیبەت،

بەمەدحو ثەنا دل ئــەبی خوش حال ،
بـــــەذەمو جـــەفا عاجزو بەدحــــال

هەردوویان قسەن : یەعنی هەوای دەم
ئەوەلیان نۆشە ، ئەمیان ئیشو ئەم

کە شــاخی بزن بین بکا لــە خــاك
لی‌ی پـــــەیدا ئــەبی ماریکی ناپــاك

زوو پەیدا ئــەبی لــــە خشتی نمدار
دووپشکی چزدار ، بە زەهرو ئازار

چەن ئاداب هەیە بەدل ئەدەن نوور ،
چەنی عومرو مال پی‌ی ئەبی مەوفوور !

هەندی کار هەیە عومرت ئــەکا کەم
هەندی کار شەررەو ، مەینەتەو ، ماتەم

هەندی بیرو هوش پی‌ی ئەبی زیـــاد
هەندی بیرو هوش‌پی‌ی ئەبی بەرباد !

هەندی‌کار مایــەی شانو عیززەتــە
هەندیکیش کوسپەو ، مایەی نوشوستە

هــەندی بـــەکارە بو بینایی چــاو
هەندی هیزی چاو ئــەکا ناتــەواو

والحاصل سەبەب لەگەل موسەبەب
رەبطیکیان هەیە شەرعیو مورەتتەب

ئــەم عالەمیشــە جیگای ئەسبابە
مەزرەعـــەی رۆژی خیرو عیقابــە

کەواتــە باشــە بە قەدەر طاقـــەت
ئینسان بە ئەسباب بیبێ مەعریفەت :

بزانـــی کامـــە مایەی ثەوابـــە
کامــە باعیثی شـــەررو عیقابـــە

تا لەمیان لاداو ، رووبکاتە ئـــەولا
ببی بە جێگـــەی ئـــەلطافی مـــەولا

بابی یەکەم باسی ئەوشتانە ئەکات
کە دل روشن ئەکەن

ئــەو فەرمانانەی روشن ئەکەن دل
یەکەم صەلەوات‌دان لە شاهی رسل (د٠خ)

یادو ذیکری حــەق چرای دەروونـــە
ژیر ئاگـــادارە لـــەمچەنو چوونـــە

ئایاتی قورئـــان ســـەرچاوەی نوورە
خوێندنی بۆ دل مایـــەی ســروورە
زانینی مـــەعنای نوور لەسەر نوورە
بی‌نوورە هەرکەس لە مەعنای دوورە

دل روشـــن ئـــەکا تەقواو عیبـــادەت
نویژی چیشتەنگاو ، نویژی جەماعەت

نویژی نیوەشەو ، بیداریی سەحەر
ئەبنـــە رووناکی بو دلی بەشـــەر

ریزو گوی‌گرتن لـــە دایكو بـــاب
دل روشن ئەکەن بی حەدو حیســاب

هاوری‌یی چاکـــان روشـــنی دلـــە
دەوای ژەنگی دل شـــیخی کاملـــە

دل روشـــن ئـــەبی وەکو ئاییــنـــە
مادام تیا نـــەبی بەخیلی‌و کینـــە

کەمخوری‌و ، پاکی‌و ، حەلالی طەعام
دل روشن ئەکەن، بی‌گەرد، وەکوو جام

زورخوری‌و پیسی‌ی‌و حەرامی طــەعام
دل دوور ئەخەنۆ لە فەیض‌و ئـــەنعام

بوکـــەم مـــەجالان صـــەفا محالـــە
فەراغـــەت مایـــەی عەقل‌و کەمالـــە

بابی دووەم باسی ئەوشتانە ئەکات کە ئەبنە هوی دریژی‌عومر

عومرت زور ئەکا ، ئەی نووری بەصەر
تەماشای بالاو روخساری دولبـــەر ،

دەنگ‌و رەنگی باش، خەطو ناوی خۆش
نە زۆرو نە کەم شادی‌ی‌و عەیش‌و نوش
بینی خوشی کچ مەنکووحەی حـــەلال
بەعەقل‌و کەمال ، بالا وەك شمشـــال

کەلامی هەیە عــەرەبی‌و مەرغــووب
« شـــفاء القلوب لقـــاء المحبـــوب »

هەیوان‌و خانووی گوشـــادو عالــی
مەخصووص مـــەنزلی بەرەچاو حــالی

کیوانی بولـــەند وەکو « دەماوەند »
وەك تەختی «شاهو»و «ئەلبورز»و «ئەلوەند»

عومری ســـاکنیان دریـــژە داییـــم
رەنگیان ســـالمەو ، بەدەنیان قاییم

پیاوەتی‌و چاکـــە لا ئـــەبا بـــەلا
زیاد ئەکا عومر بـــە ئـــەمری خـــودا

عومرت زیاد ئـــەکا یومنی حەسەنات
وەك کـــەمی ئەکا شوومی ســـەیئات

نافیعـــە بو عومر ، رافیعـــە بو ئیش
بەجی‌هینانی صیلەی رەحمـــی خویش

بو خوشی‌ی دلیان زور بکە تـــەلاش
بە دەهەندەیی ، یا بە قســـەی باش

قاوەلتی‌و شیوت بکە بە تـــەرتیب
ئەو پیش نیوەرو ، ئەم لە پیش مەغریب

شیوی نیوەشەو ، قاوەلتی درەنگ
عومرو صیحەتت لەسەر ئەکەن تەنگ

شافعی فـــەرمووی : « اَلْعِلْمُ عِلْمـانِ
عِلْـمُ الْاَدْیـانِ ، وَعِلْمُ الْاَبْـدانِ »

لـــەبو ســـاغی دین عیلمی ئەدیانـــــە
بو ســــاغی بەدەن عیلمی ئـــەبدانە

بناغـــەی ســــــاغیی کـــەمخوراکی‌یە
زورخوریی مایـــــەی دەردناکی‌یە

بو مانـــی ژیان « کلوا واشـــــربوا »
لە بوو لەش‌ســـاغی « ولا تســـرفوا »

خـــەوی موعتەدیل : نە زۆرو نە کـــەم
دەوامە بو گیان ، دەوایە بو غـــــەم

مروی بـــە ئـــەدەب عومری زیـــــادە
بی‌شەرمو ئـــەدەب عومری بـــەربادە

ئـــەدەب لە ئـــەهلی عەقلو عیلمو دین
مایەی دریژیی عومرە بـــە یـــــەقین

حەدیثە : « هەرکەس حورمەتی پیرێ
بگر ، بەپیریی حورمەت ئـــەگیرێ »

صـــەلاوات مایـــــەی عومرو دەولەتە
چونکە میفتاحی حوبی حەزرەتە (د٠خ)

عومـــری دریـــژە حاکمی عـــادل
رەحـــەتی روحـــــە ئوستادی کامل

جار جار تەماشای گولی « هەرمەلە »[١]
باعثی شــــادیی‌و فـــەرەحی دلـــە

---

(١) هەرمەلە = هیرۆ ٠

شکار ، جاربەجار ، مایەی شادی‌یە
صــەیادی‌ی دایبـــم نامورادی‌یــە

یاری بە شەترنج شادی‌یە ، کەم‌کەم ،
زوری ســەبەبی نەگبەتــەو ماتــەم

ئیش‌کردن بو لــەش دەرمانی دەردە
بەدەنی کاســب وەك پولاو بـــەردە

هەرکەس بی‌کارە موبتــەلای دەردە
ئەغلــەب بازاری‌ی رەنگیــان زەردە

ســەفەری کوتاە لەگــەل ســواری‌ی
فەرەحی روحەو ، دەوای غــەمباری‌ی

وەختی بو ســـەفەر رویشتیتە دەر
بکە دوورکات سبو ننەتی ســـەفەر

ئەمجار بخوینە سوورەتی «قورەیش»
لەوسەفەرەدا ئەبی صاحیب عەیش

عەصـــا لە بو پیر مایەی ئیقبالـــە
چاکتر لـــە « میلۆ » بادامی تالـــە

ئینســانی بی‌دەنگ عومــری زیــادە
هەرزەگو عومری خــەیلی بەربادە

زیان دریژی‌ی شەررە بو ئینســان
تَلَفُ الْاِنْسٰانِ طَرَفُ اللِّسٰانِ

هەرکەس زبانی مەحفوظەو مەخزوون
ئەوکەسە دلی قــەت نابی مــەحزوون

نەقشبەندی یان حەپس ئەکەن نەفەس
هــەتا عومریان نــەروا بــە عەبەس

زبانت یەکە ، گوێچکـــەت دوانـــە
یـانی : یـــەكبڵێو ، دوان بزانـــە

بابی سی‌یەم باسی ئەوانە دەکات
کەعومر کورت دەکـەن

بــوت بــەیان ئەکەم جوان‌و تەمییز
هەرچی زیانە بو عومری عـــەزیز :

یەکەم فکرو غــەم ، پەریشـــانی دل
هەرکەس غەمبار بی زوو دەروانە گڵ ،

ئارەزووو طــەماع بو ماڵی کەســان
بەخیلی‌و حەسەد ، وەکوو ناکەســان

تووررەیی زیاد عومر ئــەکا بــەرباد
هــەم خەجالەت بوون لە بەینی عیباد

داری نەسووتی ، چرایــە نەگــرری
میداد نەنووســی ، تیغی نــەبرری .

وولاغی کــەم‌پی ، رەفیقی‌ی نادان ،
ئیحتیاجی‌ی مەرد بو لای نامەردان ،

مەحکوومی‌ی لەدەس حاکمی جەببار ،
لە ناو ناکەسان ببی گوروفتـــار ،
قــەرزاری پارەی پیاوی ناپەســەند
مەخصووص ئینسانی تازە دەوڵەمەند ،

دلوپــەی خانوو ، کەوشی بــە ئازار
بەدخولقی ژنان مەخصوص بەدکردار ،

بی کەوشی‌ی چاکە ، نەك پیلاوی تەنگ
بۆماڵی چاکە ، نــەك مالی پردەنگ

رەنگی ترش‌و تال، طەعنەو قسەی سەرد
لــە دلا دەردە ، لە چاوانا بـــــەرد

خەوف‌و فەرەحی لــە میزان زیـــاد
وەك سەیری مردوو عومر ئەکەن بەرباد

لــەمانە بــەدتر پیری‌ی‌و ئیحتیـــاج
مــردن چاکترە بو پیری موحتـــاج !

بـــەتایبەتی کەسـیکی شــــەریف
لەچەرخی گەردون کەوتبی‌و زەعیف

جیمـــاعی زیـاد وەکوو پاســـاری
کەم‌عومری دینی هـــەم دەردەداری

چوونەلای حائیض ، هەرچەن‌حەرامە ،
مایەی نەخۆشی‌ی‌و کزی‌ی ئـــەندامە

خوینی ئەو ئەبی بە نوطفە واصـــل
دەردی خـــراپی لی‌ئـــەبی حاصـــل

گوشتی حـــەیوانی لات‌و دەردەدار
مــەخو ؛ باعیشـــە بو دەردو ئــازار

پارووبــەك زورباش نەیبرری ددان
فرییدە مــەیخو ؛ ئەبی بە سـنـنان

ددان گـەوهەرە لایدە لـــە رەقیی
پیمەشکینە یەرد بە کەللەشەقیی

لەمســـی ســـوورا خواردن زەرەرە
ســـپیکراو بی تـــوزی چـاك ترە

بەدەنت مەگرە لـــە قەزای حاجـەت
زوو بەردە گمیز ؛ نـەبێ بە عیللەت

لای «ئیبنوحەجەر» ، هەم قەولی «ئەنوار»
حەرامە هەنگوین بو شەخسی تادار ؛

گرانـەتادار هـــەنگوین بچیـژی
مەرخوا نـەیکا ئـەرنا ئـەیکوژی

بو تەسکینی تا خەســتەو ماسو دو
بـــە لوطفی خـــودا دەوایـە بو تو

لە هی هەنگوینا ئەگەر ئەکەی باس :
فەرموویە : « فِيهِ شِــفَاءٌ لِلنَّاسِ » ؟

بو جوابی تو بـە صـــەبرو قـەرار
ئـــەلیم شـفایە بو بەعضـــی ئازار

لە بو ئلثی ســك مەخصوص شفایە
بو دەفعی بـەلغەم ئـەعلا دەوایـــە

بو چـەن مەعجوونی روکنی وافیـــە
بو مەعنای ئایـــەت ئەمە کافییـــە

چونکە فەرموویە : تیاهەیە شـیفا ،
نەیفەرموو بو گشت عیللەتو جـەفا

بەدیی‌و بەدناویی مەکــە گەوارا ؛
« وَلا یـَـــزِیدُ اِلا تَبـــــاراً »

بابی چوارەم قسە لەوشتانە دەکات
کە باعثی نەگبەتین

بزانــە هەرکەس ئــەهلی عیصــیانە
لــە هەردوو دنیــا کاری نوقصــانە

بە فیسق‌و فجــوور بزانــە مەعلووم
لــە دەولەت ئەبی بێ‌بەش‌و مەحرووم
گەر ئەلیی زور کەس صاحیب دەولەتە
هەم ئەهلی فیسق‌و درووغ‌و غەیبەتــە ؟

ئــەلیم : ئەومالــە مالی دەمدەمـــە
بی عاقیبەتەو روو لـــە عەدەمـــــە

یاخو ئەوکەســە بەوهەموو مالــــە
داییم مەلوولــەو ، حالی بەدحالــــە

بەهەر مالیکیش مەلوول ببی حـــال
ئەوە نەگبــەتە ، نەك خیرو ئیقبــــال

کوی ئەکاتەوە بە هــەزار زەحمــەت
بەجێشی‌دێلی بــەئاخ‌و حەســــرەت

« نالە » ، ئەگەرچی صاحیب حەیوانە
چون بو خوی نابی مەعلووم شــوانە
نەگبــەتیی زورە « تارِكُ الصَّــلاةِ »
لە هــەر مالی بی پررە لــە ظولمــات

هەرکـــەسی نـەیدا زەکاتی مـالی
« نَعـُـوذُ بِاللهِ » لـە بـەدیی حالی

نـــەدانی زەکات مـەنعی بارانـــبە
بـە « زینا » وولات چولو ویرانـــە

هەرکەسی نەگری روژووی رەمەزان
دوژمنی دینـــەو هاورریی شەیتان

ئەگەر حەج نەکا خاوەنی سـەروەت
نگینو مالی ئـــەبی بـە نەگبـــەت

درۆو هـەرزەیی‌و یاریی ناشـیرین
نەگبــــەتین ، برا ، بو دنیاو بو دین

دەخیلە مـەخۆ ، بە درو ، قەســـەم
ماڵ ویران ئەبی ، بروا ئـەبی کـەم

کەواتە لـــەبو شـەخصی موسـلمان
گوناه باعیثە بو شەررو نوقصـــان

مەڵی : وانی‌یە ؛ خۆ شـــەخصی کافر
بـەدەنی سـاغەو سـامانی زیاتر

دنیا زیندانـــە لـە بو موســـولمان
بەهەشتە لـە بو بی‌دینو ئیمـــان

خەو ، نەزۆر نەکەم ، مایەی صیحەتە
زوری هـەوینی شـەررو نەگبـەتە

خـــەوی سبەینی تا خۆرئەکـــەوی
هەرکەســـی بیکا نەگبەتیی ئـەوی

« قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ » هــه تا « اَحَــدَاَ »
بەشــەو بیخوینه له کاتی خـــەودا

له وادەی دلخواز ئــەبی خەبـــەردار
سیرری قورئانــه ؛ بتبی ئیعتیبــار

لــه نیوەرروودا « قەیلوولە » چاکـــه
دوای عەسران نووستن مایەی هیلاکه

ســەرت له دەرگاو ، بەدەنت لــەمال
مەنوو ؛ باعیثه بو شـــەررو وەبــال

له خەو دامەنی دەس له ژیری ســەر
مەر بو ئیتیباع سەیدی سەروەر (ص)

به قەصدی سوننەت شەرریش ئیحسانه
ئــەمه ئەزانی هەرکەس ئینســـانه

مەنووه له مزگەوت بــەبی زەرورەت
تفی تیمەخـــه ئەدبارەو نەگبـــەت

لــه قەبرستاندا نووستن نەگبەتــه
نووستن لــه حەممام فەنای دەولەته

هەندیکت له خور ، هەندیك له سیبەر
مەنووه ؛ بوت ئەبی به دەردو زەرەر

له ســەرەریدا نووستن زەحمەتـــه
کاتی لەشپیسی خواردن نەگبـــەته

لەگەل لەشپیسی خوێندنی قورئـــان
بیجگه له گوناه ، نەگبەتەو نوقصان

رویشتن لـــه بو مزگـــەوت‌و بازار
به لەشی پیســـی‌ی نەگبەتەو ئـــەدبار

ئەگەر حەز ئەکەی نەبینی موشـــکیل
هەرگیز مەشورە دەس بـــە ئاووگل

دەس‌نویژ مـــەگرە لە ئەدەب‌خانـــە
بو مال‌وحالت شـــەررو نوقصـــانە

لە سەرەری‌دا بـــەول‌و نەجاســـەت
هـــەم لە مەجلیســـا زیانەو نەگبـــەت

لەژیری دارا ، مەخصووص بەثەمەر ،
هەم روو لە قیبلە نەگبەتـــەو زەرەر

تەماشای پیسی مایـــەی خەســـارە
لەسەر نەجاســـەت قسە ئـــەدبارە

بو عەورەتی خوت ، یاعەورەتی غەیر
مەرروانە ، شەررە، شەرر نابی بەخەیر

هـــەرگیز مەرروانە لـــە بو نامەحرەم
خەفەتـــە بو دل ، دینیش ئەکاکـــەم

چەن‌کەسی شیت‌کرد مـــەراقی نەظەر
چەندی موبتەلا بـــە دەردی جیگەر !!

بویە فەرموویە حـــەزرەتی رەئیس :
نەظـــەر تیریکە لـــە تیری ئیبلیس

بە پال‌کەوتنو ، یا بـــە راوەســـتان
نەگبەتە ، هـــەرگیز مـــەخو ئاوونان

نان لە هەژاران ، دەروزەکـــەران ،
وەرمەگرە ؛ مالت پیی ئـەبی ویران

تیکە لــــە دەمدا بیجـــاوە جـــوان
بابۆلـــەی مەکـــە بە وینـــەی نادان

لە تەنشتەوە ، یا لـــە ســـــەری ران
یا لە دوورەوە قـــــەت دامـــەنی نان

لە بەردەمتدا بەقـــەدرو حورمـــــەت
دای‌بنی‌و بیخـــوو بـــە ئیستیراحـــەت

نان‌مەخە بـــەرپی ، شەررو نەگبەتە
ئیکرامی طـــــەعام مایەی ســـەروەتە

بـــەددان لـــەنان مـــــەبرە تیکـــە
هەرزەکار مەبە ، قـــەت مەکە فییکە

ئاو مەخورەوە لـــە گوزەی شــــــکاو
مەخوو مەخورو لەکاســـەی بەســـــراو

بەکارمەهینە شـــــانەی ژنانــــە ،
شـــانەی شەریکی‌و شکستەدانـــە

ریشت بە ووشکی مەکە بەشـــــانە
شـــانەی ئەمانەت نەگبەت نیشـــانە

مەگرە بــــە ددان سمیل‌و ریشــــــت
بوچی بــــەتالی برو بو ئیشــــــت !

هـــەرگیز ناخوونت مـــەگرە بە ددان
ناخوونت مــــەدە لـــــە بیخی ددان

ناخوونت مـەگرە لە چوارشـــەممە
باشـــە لە دوای عەصری پینجشەممە

کە ناخوونت‌کرد دەس بشو جـوان
بەخلیلـــەی مورد ماژنـــە ددان(١)

طەعامی بەدبو دوور لە رەحمەتـــە
بو شـــەوو روژی جومعە زەحمەتـە

دوور بە لە هەرکەس هەرزەکەلامـە
مەخـــەرە ژیرپی شـــالو عەمامـــە

قـەط مەدوورەوە لیباس لـــەبەردا
با بی‌ئەوزاعیت نەیـــە بەســـەردا

بـــە دانیشـــتنو دەرپی بکـــەپی
میزەر بـــە پیوە ؛ خیرت ئـــەگاتی

قەط بە داوینە یا بەگوشـــەی جل
رووی خوت مەسرە ، فەقرت دیتەمل

لەسەر هەردو پیت ئەگەر دانیشـی
بەقنجۆ ، ئەلییت موشتەری‌ی ئیشی

بە دەستەوئەژنو دانیشتن شـەررە
سەر لەسەری ران مەنی ؛ بی‌فەررە !

لە خانووی تاریك تـەنیا دانیشـــی
دیارە بەتەمای ئێش‌و ئەندیشـــی !

---

(١) ماژنەددان : واتەچیلکەی‌ووردی داری مۆرد مەکە بـە بەینی دندانتـا .

به ئارام بررو ، روژه یا شـــەوە ،
خوت‌لادە لـــە رری ، لە خولەکەوە

دەس‌مەبـــە دوا وەختی حـــەرەکەت
لەهیچ حەیوانی قەط مەکە لەعنـــەت

قەط مەسووتینە گەلای پیازوسـیر
پیش‌مەکـەوە لـــە ماموسـتاو پیر

لـــە بەینی‌رانو گاگـەلو قـــەطار
ئەگـــــەر رابووری دەبینی ئـــازار

بـــەناو خەلــــــەدا گوزەر ئـــازارە
مەخصووص خەلەیـــە مالی هـــەژارە

لەسەر ئاوی‌پاك قـــەط دامەکـــە تف
مەکوژێنەوە چرای شـــەو بـــە پف

قامیشی مەعقوود یـــەعنی گری‌دار
قەت‌پی‌ی مەنووسە ؛ نەگبەتەو ئەدبار

مەخەزیری پی کاغـــەزو قەلـــەم
خەوش‌وخال مەکە لەناومالدا جـــەم

قـــەت تـــەفرە مـــەدە فەرمانی خیرات
تـــاخیری خیرات ئـــەبی بـــە ئافات

عەجەلــە مەکــە لـــەکارا ، دەخیل !
مەگــەر لە خیرا ؛ «فِي الْخَيْرِ تعجيل»

ئیمساك نەگبەتەو ، ئیسراف مەذمومە
ئیقتیصاد چاکە ؛ خـــەیری مەعلوومە

ئەگەر لە دەخلت زیاتر بی خــەرجت
بــەچاو ئەبینی زەحمـــەتو رەنجت

مــەدە لە هەتیو مەگــەر بۆ ئــەدەب
لەگەل گەورەدا مەکە گالتەو گـــەپ

یانــەی « عَنْکَبُوت » جولایی کـــەرە
لایبــە لـــەمالا بـــەدو بی‌فـــەررە

هـــەر تەویلەیە تیابی عەنکەبووت
وولاغی لــەرە ، لاتو نامــەزبووت

خانوو نـــەیمالی ، یا شـــەو بیمالی
ئـــەبی بــەمایەی پەریشـــان حالی

چیلکە مەتاشـــە ؛ کاری بەتالـــە
کوترچی‌و صـــەیاد داییم رەجالـــە

هەرگیز دوعای شەرر مەکە لە ئەولاد
ئەگـــەر ئەتــەوی بمینی دلشـــاد

دایكو باوکی خوت بانگ مەکە بەناو
تا ریســوا نەبی ســووكو ئاتــەواو

باویشك مــەدە رووبەرووی کەســی
یا دەمت بگرە بـــەپشتی دەســـی

بەچاوی سووکی مەروانــە بوکــەس
مەبە بەفیتنە قســەی کەس بوکەس

پەنامــەکی خوت مەبــە بو کەســان
ســرر وەکو سەرە مەیدە بە هەرزان

رامه‌گره له‌مال نه‌سه‌گ، نه سووره‌ت
ئیللا سه‌گی پاس له‌بـه‌ر زه‌رووره‌ت

له‌ده‌وری تـه‌رمو له‌سه‌ر مه‌قبـه‌ره
واتـه‌ی دنیـایی گـه‌لی زه‌ره‌ره

کاتی ئـه‌خوینری حـه‌دیثو قورئان
گوی‌بگره : چونکه ئارامن بوگیـان

قسه‌ی پررو پووچ ، زه‌مزه‌مه‌و صه‌دا
نه‌گبه‌ته ، مه‌خصووص له یانه‌ی خودا

مزگه‌وتی ئیسـلام خانـه‌ی خودایـه
شـوینی توبه‌و یاد ، نزاو دوعایـه

پررمه‌کـه‌ره‌وه هـه‌ر ئاوی پاکـه
ده‌ستت دامـه‌نی له ژیر چـه‌ناکه

خاکی گوررسـتان مه‌یینه بو مـال
گـه‌ر پادشا بی ئـه‌بی به حـه‌ممال

« وَفَّقَنَـا اللّٰـهُ عَـلَى الْآدَابِ
أَعْنِـي آدَابَ أَهْلِ الصَّـوَابِ »

بابی پینجه‌م قسه له‌وشتانه ئه‌کا که بیرو هۆشی مرۆڤ زیاد ئه‌کەن

پشت به‌خوای گه‌وره بوت‌ئه‌که‌م به‌یان :
هه‌رچی زیادئـه‌کا حافیظه‌ی ئینسان

ئەعلای وەسـیلە سـەعییکە داییم
حافیظە بە سـەعی زور ئـەبی قاییم

کرداری چاکـە نوێژی نیوەشـەو
ئەدا بەذیهنت شەعشەعەو پرتـەو

خوێندنی قورئان، مەخصووص بە نەظەر
چاکترە لـەوەی بیخوینی لەبـەر

گەر لـەبی حیفظی خەیلی ئەترسـی
بکە بـە ویردت ئایەتولکورسـی

دوعای حافیظـە بـەبی ئیرتییـاب
لە « ئیحیا »دا هـەن لە بابی ئاداب

روژانی جومعە بخوینـە صـەلەوات
صەلەوات دەبیتە هو لەبو خـەیرات

بە خۆشویستنی رەسوولی ئەکرەم (ص)
ئامـانجی خیرت بۆدیتەبەرهـەم

تەوبە لەگوناه ، تـەرکی مەعاصـی
بەقووەت ئـەکەن حافیظـەی ناسی

چونکا حیفظو ذیهن نووری خودایـە
نایبتـە دلی بـە شـەرر سیایـە

ئـەم ئادابانـە لـەبو ئیسـلامە
ئادابی ئیسـلام مایـەی مەرامـە

لـە بوو حافیظە سـیواك دەوایـە
بەکاری بێنـە ؛ سـوودی تیایـە

خاوینیی لـەش و پۆشـاك و خۆراك
پەیوەندیی بەهێز لەگەڵ پیاوی چاك

بـەخواردن و خـەوتن بەقـەد حـاڵ
بـیرو زیرەکیت دەگاتـە کـــەماڵ

عومرت بـە فیررو مـەدە بـــەتاڵان
مەبە بەهاورریی هەرزەو بـەطاڵان

لەگەڵ بەطاڵان مەبـە بە هاوسـی ؛
هاوسی لە هاوسی ئەگری سەراسێ(١)

دەخیل صـەددەخیل رەفیقی خـراپ
خۆتی لێلادە بێحـەددو حیســـاب

موجاوەرەیان ســەممی قاتلـــە
مایـــەی رەفیقیان پووچ و باطلـــە

تووی نیفاقیان سـەوز ئەکا لـەدڵ
دارێ ، بەرەکەی هەمووی غەشەو غەل

لـە هـــەڤاڵەوە زۆر مروڤی پـاك
دڵی تاریك بوو ، وەك ئـەهلی هیلاك

لـەلای ئاسنگەر کەسـی دانیشـــی
جلی ئەســووتی ، یا سـەری ئێشی

لەگـــەڵ پیاوچاکان ببـە بە رەفیق
کە خۆشتویستن ئەگەیتە تـەوفیق

---

(١) سەراسێ : سەرئێشە ٠

هیممـــــەت داواکـــە لـــە پیاوچاکان
له سینەصافان ، لـــە دەروون پاکان

فائیدەبەخشن صــولەحای ئوممەت
مەجلیسیان پڕە لە نووری رەحمەت

هەرکەس دانیشی لە حوجرەی عەططار
لـــــە دەماغیدا بـــوی خوش دەکاکار

بگەرری لە شوین ماموستای شەفیق
خاوەن دیانــەت ، طالبی تـــــەحقیق

عالمی عامیــل طەبیعـــــــەت عـــالی
خوورەووشت پەسەند خاوەن مەعالی

وەك دەرس ئەخوینی زور بەموشتاقی
فیرببــــە وەزعی حــالو ئـــەخلاقی

لەگەل ئوستاذا رەفیقی مەســـرروور
تەبیعــەت شیرین « نور عــلی نور »

مەحەککی رەفیق چوارن بــە صیحەت
تەماعو، سەفەر، هاورری‌یی‌و، میحنەت

(دایــەن) ئــەخلاقی منــال ئەناســی
هاوسی ئـــــەناسی حالی دراوســــی

کــە ئەمەت دەس‌کەوت لابدە لەغەیر
مەکەوەرە دوای وەهمی «ثَمَّ الخیر»(١) !

---

(١) وەهمی « ثم الخیر » : واتە دوودلیو دانەمەزران لەسەر رایەك ٠

ئـــەدەب لـــە ئوستاد حازرو غائیب
هـــەم لـــە رەفیقی رەشیدو طالیب

موطالەعەی شـــەو لەگـــەل تی‌بینین
دەرسی چیشتەنگا لەگـــەل تیفکریین

یەك لەدوای یەك پیاچوونەوەی دەرز
لەگەل هەڤالی رووخوش‌و ســـەربەرز

بەومەرجەی کـــە خوت بەکەم‌بزانی
ئـــەتکا بە ئـــەهلی عیلمی رەببانی

کە پیاچوویتەوە ئـەنجا بیکەبـــەر
بەرکردنیکی ســـاغ‌و بی‌کـــەدەر

بـــە دەوری داییم قـــەت ناچی لەبیر
قەترەی ئاو ئـــەکا لـــەبەردا تەئثیر

هـــەلبگرە داییم قەلـــەم‌و دەوات
هەر عیلمیکت بیست بینووسە لەلات

هـــەرچی ئەزانی لی‌مەبە بـــەطال
هـــەرچی نازانی بیزان بـــە سوئال

لە پرسیار کردن کەسی ئـەیبی عار
کە خوی بـــەنازان بکا ئیعتیبـــار

ئەگـــەر طـالبی ئـەنواعی دەرسی
هەرکەس فەننی خوی ، ئەبی بپرسی

هەردلی عەقلی ، هەرســـەری فامی
هەرکەس مەشرەبی ، هەردەم کەلامی

لەگــەڵ موعانید بە فیکری بــەطال
دەخیلە نەکــەی نیزاعو جیــدال

کە بووی بە عالم باش‌بکە عەمــەل
عەمەلی خالیص ، خالی لــە خەلــەل

خوێندن بــۆ زانین ، زانین بۆ کردن
کــردن نافیعــە بو دوای مــردن

ئــەم نەسیحەتە بـــە ئیعتیبـــارە
مـــەرو بو موشکیل بی « اِسْتِخَارَه »

نویژی دوورکات دوعای مەشهوورە
لـــەبوو موهیممات گــەلی زەروورە

پاش « ئیستیخارە » هەم ئیستیشارە
بەشەخسی ئــەمین ئــەمری موختارە

« صلاة الحاجه »یش هەیــە بی‌گومان
بو کرانەوەی موشکیلەی ئینسان

دوعای ئەم نویژەیش هەیەو مەئثوورە
لەپاش نویژەکە ســەرانسەر نوورە

ئینسان سی‌بەشە : شتو نیوەشت
بەشی سی‌یەمین پی‌ی ئــەلین ناشــت

شت‌ئەو کەسەیە کاری ری‌کەوت بووی
عەقلی‌تر بینی بو لای عەقلی خــوی

نیوەشت کەســی هەر بە عەقلی خوی
یا بەعەقلی غـــەیر کاربکا بو خــوی

ناشــــت کەسیکە خـــوی ناعاقلـــە
لەپرســـی پیـــاوی ژیریش غافلــــە

(وَفَّقَنَـا اللّٰهُ عَـــلَى الْإِ نْتِعَـــاظ
وَاَدْخَلَـنَا فِـــي الْقَـوْمِ الوُ عّاظ)

بابی شەشەم باسی ئەوشتانە ئەکات

کە بیرو هوش کەم ئەکەن

ئـــەلیم بە عەونی پادشـــای ئـــەکرەم
چی بیرو هوشی ئینسان ئـــەکا کـــەم

خوراکی ناپاك ، شـــتی ترش‌و تـــال
مـــەیخو زیانە بو عەقل‌و کـــەمال

لەهەر خوراکی ، مشکی بەد مـــەزاج
خواردوویە ، مەخو تا نەبی موحتـــاج

خواردن‌و نووســـتن لـــەمیزان زیـــاد
زیاد لە نەگبەت عەقل ئـــەدەن بەباد

لەپشتی سەرت مەگرە کەلەشــــاخ
زیانـــە لـــەبو ووشیاری‌و دەمـــاخ

لەهـــــەموو بەدتر خەفـــەت‌و غـــەمە
ئینسانی غـــەمبار حافیزەی کەمــــە

زەرەرە ، مەخـــــە کیلی مەقبـــــەرە
هـــەم خویندنەوەی خــــەیلی زەرەرە

مـــەراقی زیاد نـــەزەری حـــەرام
تەماشـــای پیسـی زەرەرە بو فـام

پیکـــەنینی زور گالتـەی بیپایان
زیانن لـــەبو حافیزەی ئینســـان

قـەت لە حەماما مەخوینـــە قورئان
مەکـە رەفیقیی هـەرزەو منـــالان

بابی حەوتەم

قسەلەوانە ئەکا ئابرووی ئینسان زیاد ئەکەن

ئـــەوەی ئابرووی پی ئـــەبی زیـاد
عیبادەتی ســـاغ لەگـەل زیکرویاد

هەم وەرع‌و تـەقوا ؛ ئـەتقا ئەکرەمە
نەصصی کـەلامی خودای ئەعلەمـــە

خولق‌و خووی شیرین مایەی عیززەتە
رەوشتی پەسەند وەسفی حەزرەتە (ص)[1]

کاکە ! پیت بلیم ئـەعلای خوش‌خوویی
شیرین کەلامیی‌و گوشـادە روویی

رووخوشی چاکە لەگەل خاص‌و عام ،
مەخصووص غەریب‌و، فەقیرو، ئەیتام

رەحم بە بچووك ، ئەدەب لە گـەورە
مایەی سەربەزری‌و عیززەت‌و قەدرە

---

(١) ئیشارەیە بۆ ئایەتی : « وانك لعلى خلق عظيم » .

رەحم‌و دلت بـی خو تو ئینسـانی
ئولفەتت ببی ، نەك هەراسـانی ی
« لَا تَكُنْ فَظّـاً غَلِيظَ الْقَلْبِ
وَكُنْ رَحِيمـاً كَثِير الْجَلْبِ »
ئەگەر ئەتەوی سەربەرز بی لای خەلق
خوت بەگەورەتر مەگرە بـە ناحـەق

بو دوست مرووەت ، دوشمن مودارا
ئینسان ئەباتە دەرەجـەی « دارا »[1]

لەگـەل خراپان جـەزا بەچاکـە
ئەم‌خولقە خولقی شاهی « لولاك »ە

پەیداکردنی دوشمن زور سـەهلە
دوسـت پەیدائەکا هەرکەسی ئەهلە

خولقی قەناعەت زۆر شیرین طـەرزە
لە هـەردوو دنیا قانع سـەربەرزە

گەدا سـولطانە ، ئەگـەر قانیعـە
قانع گەدایـە ، ئەگـەر طامیعـە

هەم شوکری نیعمەت زیاد ئەکا نیعمەت
نیعمەت باعیثە بو شەئن‌و حورمەت

عیززەتی نەفس‌و بولەندی‌ی هیممەت
ئەتکا بە خاوەن عیززەت‌و قیمـەت

---

(۱) دارا : پادشایەکی گەورەو بە ناوبانگ بووە

قـــەدرو قیمەتت مــەدە بە دوونان
خوایــە دەهـــەندەی نیعمەتو ژیان

ئەم نەصیحەتە ووردەو موقــەدەس :
سەرمەبە ناوی مەحرەمانەی کــەس

چپە ، یا نامەو قســەی خصووصــی
تو دەخلت نی‌یە بوچی ئەپرســـی ؟!

وەفا بـــەوەعدە ، راستی لەگوفتار
بــوت پەیدائــەکا پایەو ئیعتیبـــار

قەدری هــەرکەسی بگرە بـــەمیزان
لەگەورەو بچووك ، لەزاناو نـــەزان

بــەچاوی سووکی مەروانە فـــەقیر
خوی ناگوریتو فەقیر بـــە ئـــەمیر

هەرکەس لـــەمالی خویا پاشـــایە
ئەگــەر دەولەمەند ، ئەگەر گەدایــە

کومــەك بە لەســـەر عەمــەلی خیرات
موشکیل‌گوشا بە بو ئەهلی حاجــات

خوگر بە لەبەر میحنەتو زەحمــەت
تا ئەکریتەوە دەروازەی رەحمـــەت

دەخیل صەددەخیل نەشکینی هیممەت
شەیتان بەزەحمەت نەتخاتە توهمەت!!

جیهان لە ســووررا وینەی دولابـــە
هەررووژی یــەکی عالی جـــەنابە !!

هەرگیز مەطلەبت بەرمــەدە لەدەس
پشتت قاییم بی بە خودای ئەقدەس

نە ذیتــەجی کار ، نە ئەتبرری خــار
بەبی خواستو برریاری « قەههار »

کەوایــــــە خــــوا ئیرادەو حــوکمی
ئەبی خوگربی ، هەرچەند بی حیلمی !

بەخۆشی سەهلە؛ هەموو کەس عەبدە !!
عەبدی موجەررەب هاوسەری «سەعد»ە

بــەلام بخوازە لــە قاپی رەحمــــەت
باری وانــەدا دەرچی لــە تاقـــەت

خولاسەی کەلام : نیشــانەی مەردان
خورراگرتنــــە لــــە کــاتی دەردان

ئەگــەر ئەتەوی پایەی ســـــەعادەت
لەدنیای روشن بتبی ســــەخاوەت

ســـــەخی حەبیبە بــــەلای خــواوە
ســــەخی گەورەیە بــەروی دنیــاوە

بە بەخشش موشکیل زوو ئەبی ئاسان
« إِنَّ الْإِنْسَـــانَ عَبْدُ لِلْإِحْسَـــان »

صــەدەقە : پەنهان ، یا ئاشــکرایە
هوی بەرزی پایــەو دەفعی بــــەلایە

نازانی نــزای دامـــاو رەوایـــە ؟!
بەزەیی خوایش بیبەرو دوایـــە ؟!

دەرگایی لەسەرگەدا بی قاییم
لەسەر طەبیبان گوشادە داییم !

هەناسەی فەقیر زور بەخروشە
کوورەی سەطوەتی خودایش بەجوشە

بو هەردوو دنیا ، لە دوای ئیمان ،
چاکەیە لەگەل دراوسیو میهمان

هەرکەس پررئەکا توشە بو میهمان
ئەژی بە عیرزەت ، ئەمری بە ئیمان

تەکلیف مەکیشە زیاد لە میزان ؛
تانەبی بەشەرر حوببی عەزیزان

هەرچی خودا دای بیهینە ؛ خوشە
بو میهمان چاکەو خویشت بینوشە

« من زار حَیّاً ولم یَذُقْ شَیّی
فَکَأَنَّمَا زارَ غَیْرَ الْحَیِّ »

بیداریی سەحەر بکە بە عادەت
بە دوعای مەئثوور بکررە سەعادەت

چلویەك دفعە لە کاتی سەحەر
« یاعەزیز » بلی ؛ هەیەتی ئەثەر

ئاخری « اِسْرا » ئایەی عیززەتە ؛
بیخوینە، چاکە؛ ئەمری حەرزەتە (ص)

« هَذانَا اللّٰهُ لِلْخُلُقِ الْکَرِیم
وَوَهَبَنَا النَّعِیمَ الْمُقِیمَ »

بابی هەشتەم

باسی ئەوشتانەیە کە ئابرووی پیاوئەبەن

بوت بەیان ئەکەم هوبرای ئەشـرەف
هـەرچی ئابرووی پیئەبی تەلـەف

دوو ررووو نابینی شـەئنو ئیعتیبار
نە لە لای خزمان نە لە لای ئـەغیار

ئینسانی لار بی هەر رووی لە عوسره
مالی چـەپولار هەرکەمو کەسـره

لەگەل پیاوچاکان شـەررو ستیزه
ئابرووت ئـەبا ، ئـەتخا لـەریزه

شـەررو بەدکردار خەیانەت پیشه
نمەك بەحـەرام دەردی لە رریشـە

قـەدری نامینی پیاوی بی ئـەدەب
هەرزەو هەرزەگو ناگا بـە مەطلەب

هەرکەس بەکەسی حەسەد بکیشی
ئابررووی ئەررواو ، دلیشـی ئیشی

تەماع رەنگ زەردیت دینی بەسەردا
بـەرگی ریسواییت ئـەکا بەبەردا

هەواو تەکەببور بەدە بو ئینسـان
ئەخاتە شانت نیشـانەی نوقصـان

باش ئاگادار بـه پیی نالین هـــەوا
پاكبی لیباست ، عـەبا ، یا كـــەوا

هەرچەن بو دەفعی سەرماو گەرمایە
زینـەتی ناوی شـــەخسی بەمایـــە

بەڵام پۆشـاكی حـــەلالو لـــەتیف
موبارەكت‌بی ، بی‌پوشـــە زەریف

خو جوان‌راگرتن شـــەرعەن رەوایە
خاوینی‌ی مایـــەی رەزای خوایـــە

مـەعنای تەكەببور ئەوەیە كـــە وا
خوت گەورە بگری لەسەر « ماسیوا »

بەهـــەموو رەنگی دەعیـە زیانـــە
بـو دین‌ودنیـــا تالی‌ی ژیانــــە

فیزو دەعیەی تو گـەر بەســـامانە
مال وەكو سیبەر روو لـە نەمانـــە

جا ، پیاوی هـەژار كـە نابا مـالت
بوچ ژیردەستە بی لـەبو ئیقبالت ؟!

شـیعری بـــەزمانی فارســـی باوە
مەعنای ئـەمەیە لیرە نوســـراوە :

كـە من رازی بووم بـە نانێكی جـۆ
چێمە لە «خاقان»، چیمە لە «خەسرەو» ؟!

ئەگەر ئەنازی بە ناوو نەســـەب :
باوكت وەزیر بوو گەورەو موقەررەب

بزانـــه دنیـا دەوران دەورانـــه
ئەمرو ئەمانـه ، سبەی ئـەوانه !!

گـەر ئەلیی باوکم بەطەریقەت بوو
یاخـــو عالمی بەحـــەقیقەت بوو

ئەوە بـەتوچی ، ئەگـــــەر عاقلی ،
مـادام لـــه عیلمی ئـــەوان غافلی

ئەگەر سـەییدیت عەلەوی ئەفضەل
وەختی شـــەریفی کە بت‌بی عەمـەل

فریات ناکەوی گەورەیی نەســـەب
«لاَ يُغْنِي النَّسَبُ ؛ حَسْبُكَ الْحَسَبُ»

باش تی‌بفکره لەگـــەل بەصـیرەت
له قسەی (حەزرەت) لەگەل عەشیرەت

ئاخری سـوورەی « شعراء » بینـــه
تەفســیری لـەلای زانا بخوینـــه

عـــەلاوه ، نەسـەب بی‌ئیختیاره
ئینسـان ئینســانی فیکرو ئاثـاره

ئەگـــــەر عالمی خاوەن مـــەهارەت
عیلمی خوت بو خوت مەگره حەرارەت

لەگـــەل دەعیـەدا عیلمت بـەطاله
عیلمی بی‌عەمەل عـــەینی ضـــەلاله

ئەگەر صالحی صـاحیب عیبـادەت
شوکری خوا بکه که دای ســەعادەت

ئەگەر هەیئـــەتو رەنگت لائیقـــە
تو خـوت بیدەخلی ؛ خـوا خالیقـــە

سەگیکی قـەبیح لـە ســـەرەریدا
شەخسی بـە ســووکی رروانی پیدا

سەگەکە پیی‌ووت بـە زبانی حال :
«ئەگەر بەخوم‌بی پیم‌خوشە جەمال !!

چارم‌ناچـارە ؛ خـــەللاقی ئەکبــەر
منی کرد بە سەگ ئەتویش بە بەشەر !!»

دوژمنایەتی یـــەزدانی قـــەههار
لەگەل سی‌چینە بەگویرەی ئـــەخبار

یەکەم سوودخوران ؛ ئایــەی ئیلاهی
« فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ» تا « مِـنَ اللّــهِ »

دووەم کەسانی خاوەن تەکـــەببور
خوا دوژمنیانە ، ئەشــکین کوتوپرر

سی‌یەم دوژمنی فیرقەی ئـــەهلی دین
دوژمنن لـــــەبو رَبُّ الْعـــالَمِین .

دوژمنی خودا ئـەنجامی وایـــە :
بی ئیمان برروا بیســـــوودو مایــە

خودا لاماندا لــە شــەررو زەحمــەت
دواییمان‌بینی بــە خیرو رەحمـــەت

بابی نویەم : قسە لەوانە ئەکا کە

بینایی چاو زیاد ئەکەن ٠٠

بوت بەیان ئەکەم ئـەی نووری دیدە
هـەرچی بو نووری چاووت موفیـدە

یەکەم : چاو رەشتن بە سورمەی سیا
میلی زیررو زیـو ، یا روح تووتیـا

بو هـەر چاویکت سی میل سـوننەتە
لە وەختی خـەودا دەئبی حـەزرەتە

دووهـەم : خویندنی کەلامی باری
پی‌ی روشـن ئەبی دوو دیدەی قاری

سی‌هەم تەماشای شـیرین جـەمالان
لـە ئەربابی دین صاحیب کـەمالان

چوارەم : تەماشای جەمالی ئـەحباب
براو باوكو دایك یا باقی ئەصـحاب

پینجەم : تەماشای خـەطی خوش کالا
شەشەم : تەماشـای نوقرە یا طلا

نافیعـە بو چاو سـەیرانی بـەهار
تەماشـای شـەتاو باخو لالـەزار

دەس‌نویژ گرتن بـەئاوانی سـەرد
ئاو بەلووتادان لـە چاو ئـەبا دەرد

نەفع ئـەدا بە چاو نەفعیکی تـــەواو
لــە ئاوی‌ســـاردا نکەیتــەوە چــاو

بینی بین‌خوشـــان صاحیب ئەمـەرە
خوشـــی‌ی دەروونەو نووری بەصەرە

مووی لووت بە مەقەس مووی‌بن‌بال بکێش
واچاکە بو چاو ، مەترســـە لە ئیش

ئەگەر بو نووری چـاو بە پەروشـی
مووی لووت بە موکیش قەت رانەکیشی

نزیکی ئـاگر ، یا ســـەرمای زیـاد
مەستی‌و زور خوری‌ی چاو ئەکەن بەرباد

دووکەڵو غودار چاو ئەکەن موحتـاج
هەرچی سپی بی وەکوو بـەفرو عاج

شـــەلەم بـەکالی ببرژی تـــەواو
بیخـو نافیعــە لـــەبو نووری چـاو
بـەکارە بوچاو هــــەرچی موسهیلە
وەك سینەمـەکی‌و گوڵو هــــەلیلە

گیـــای قنگاولـە زور بەثەمـــەرە
ببرژی بەســـاج تی‌ی‌بخری کـــەرە

بابی دەهەم قسە ئەکا لەوانەی

کە هوی زوربوونی روزین

بابی دەهـــەمین بەقــەدەر تاقــەت
ئەنووسین ئەسباب دەولەت‌و ویسعەت

هەرکەس بەدەوام «طاها»و «واقیعە»
بخوێنی ، دائیـــم رزقی واســـیعە

سوورەی «مزّمّل» ، «وَاللَّیلِ»و «نَشرَح»
مایـەی دەوڵــەتن بزانە ئەصـــەح

حیفظو خوێنــدنی ئایاتی قورئــان
صەلاوات لەسەر سەیدی عەدنان (د٠خ)

دەوامی دەسنوێژ مایەی صـــەلاحە
بۆ ماڵو ســامان وەکوو ســـیلاحە

لە پاشی دەسنوێژ ریشیت دابینــــە
«إِنَّا أَنزَلنَا»ش ســـیجار بخوێنــــە

زووبرو مزگــەوت ، درەنگ بیرەدەر
ئــەبێ بەخاوەن ئەرووەتو ثەمـــەر

نوێژی ریكوپێك بە خەوفو خەشیەت
ئــەبێ بەمایەی سامانو نیعمـــەت

سوننەتی بەیان ، باهی چیشتەنگاو
مـــەیان فەوتێنە ئـەیبینایی چـاو

عیشا لەمزگەوت لەگەڵی «وتر»ی ماڵ
ســەبەبە لە بۆ دەوڵەتو ئیقبـــاڵ

« آيَةُ الكُرسِيِّ » قەدری مەشهوورە
بۆماڵو ، بۆ ذیهن ســەبەبی نوورە

« قُــلِ اللّٰهُمَّ مَـــالِكَ المُلـــكِ »
بخوێنـــە ئەگـــەر بەتەمای موڵکی

« فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ
صوبح‌و ئیواره تا « تُخرَجُونَ »
هەم « لاَ مَانِعَ لِمَا اَعْطَيْتَ
ولا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ »

لەپاش نویژەکان بیلی بەدەوام
سامان‌و روزیت بو دیته ئەنجام

لەکاتی سەحەر یەکصەد تەسبیحات
ئەبیتە مایەی رزق‌و بەرەکات

بلی بەم نەهجە : « سُبْحَانَ اللّٰه »
« وَبِحَمْدِهِ ، سُبْحَانَ اللّٰهِ
العَظِيم » ، ئەمجار « اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ »
روزیت بو دینی بەعەونی اللە

هەم « لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ » یەقین
« المَلِكُ الحَقُّ » هەتا « المُبِينُ »(١)

لەشەوو رورژا صەد دەفعەی کامیل
رزق‌و سامانت بو ئەکا حاصل

« اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ » صەد یا حەفتا جار
سەحەر بیخوینە ؛ هەیەتی ئاثار

تا هەزار دەفعە ذیکری یا وەهاب
رزقت‌بو دینی بی‌حەدو حیساب

(١) واته : « لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ المَلِكُ الحَقُّ المُبِينُ » .

حەزرەت ئەفەرموی بە ئەهل‌وبەیتی :
دەس‌بکەن بە نویژ لە وەختی سەختی‌ی

کە نویژیان ئەکرد ئەیانبوو نـــەجات
« وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّـــلاٰةِ »

بو دانەوەی قــەرز بی‌طوولی مــوددە
دوعایە هەیە ، نەقلــە لــە « عِدَّە »(۱)

دوعا زور هەیە لە « اُصُــولُ الرِّفْقِ »
تەصنیفی جـــەلال بوویسعەتی رزق

نەفەقــەی واســیع بو مال‌ومنــال
رزقت زور ئەکاو ، شاد ئەکا ئەحوال

گەر سەحەر رەوی‌ی ، یا شەورەوی کەی
بو هەر داخوازی ، بەئاوات دەگــەی

شورینی حاجەت ، پاکی‌ی حەوش‌ومال
سەبەبە لـــەبو سامان‌و ئیقبـــال

گفتوگوی شیرین ، هەم رووگوشادی‌ی
باعیثـــە لە بو رزق‌و دلشـــادی‌ی

لە بـــەرو دوای خواردنی طـــەعام
هەردوو دەس بشو ئەگەی بەمەرام

فائیدەی زورە بەواتەی « خەبــەر »(۱)
تەنوورو ، ئەسپ‌و ماین ، لەگەل مەرر

(۱) ناوی کتیبیکە لە کتیبەکانی ابن حجر ٠

(۱) خەبەر : حدیثی پیغەمبەر (د٠خ) ٠

خێرکردن ، چاکە ، نان بە میوان دان
بوت ئـەبارێنی روزیی ئاســـمان

پاداشی چاکەش حەوســەد چــەندانە
زیاتریش ئـــەبی ؛ وانــەی قورئانە

وورياكردنەوەيەك

باش خەبەردار بە ئــەی نووری دیدە !
لەم نەصیحەتە ، کـــە زور موفیدە :

کـــە دنیا شوینی مادەو ئەسبـــابە
باسی « ذُوْ الْقَرْنَيْنِ » نەصصی کتابە(١)

من وەهـــا نالیم تو بروی لـــەماڵ
دوعا بخوێنیو دانیشــی بـــەطاڵ !!

ئەبی صـــەنعەتی باش بگریتە دەس
تـــەوفیقت بدا خـــودای فریاد رەس

وەك بازرگانیی یاخـــو فەلاحـــەت
یا کاریکیتر خـــاوەن صـــەلاحەت

عیلمو خەتت بی لەگەل خوشخەتیی
تا مەهتووك نەبی رووتو پیپەتیی

هـــەتا ئەتوانی بـــەدەم داعی بـــە
بو دینو دنیاش داییم ساعی بـــە

(١) ئیشارەیە بو ئایەتی [ویسئلونك عن ذي القرنين] لە سوورەتی (الكهف) کە باسی ئەوە ئەکات (ذو القرنين) ئەسبابی بەکارهینا ٠

بی یارمەتی حوا کە سبیش بەطالـە
گەرخوا نـــەیدا نەروەت مەحالـــە

زور ئینسانم دی بە کەسبو زەحمەت
دنیای دەس‌نەکەوت، رویی بە حەسرەت

زور ئینسانیش هەن بی دەردو زەحمەت
ئـــەگا بەمالو نیعمەتو رەحمـــەت

مەقصـــود لەدوعا جـــەلبی رەحمەتە
چون خوای عالـــەم بەمەرحەمەتـــە

مەبـــەس لـــەدوعا ئـــەوەیە خـــوا
روتبەی مەحبووبیت بدا بەســـەردا

وەصیەتت‌بی‌و ، نەصـــیحەت نامـــە
رای‌بگرە بـــەدل هـــەتا قیامـــە

قـــەت خزمەتکاری‌ی مەکە لـــەدنیا
نە بو ئەهلی دین ، نە ئـەهلی دنیـــا

شەخصی خزمەت‌کار خولقی فاســـدە
لـــە دین‌و دنیا مایـــەی کاســـیدە

خزمەت‌کار داییم سووکەو بی‌مایـــە
داییـــم مەشـــغوولی درووو ریایـــە

بی‌ئابروو ئـــەبی‌و بی‌پایەو هیمـــەت
عومری بـــەبادە بی‌موزدو مننـــەت

وەختیکیش ئەمری بـــەدەردو وەبال
ئـــەهلو منالی ئـــەرون مالـــەومال

له صه‌د دوو که‌سیان صاحیب نیعمه‌ته
ئه‌ویش نیعمه‌تی بوهتو غه‌یبه‌ته
زور باشه به روژ بکه‌ی خه‌مالی
به‌س نی‌یه به‌شه‌و صاحبی مالی
له‌م‌ریوه بررو ئه‌گه‌یته مه‌قصوود
« إِنَّهُ هُوَ الرَّئُوفُ الْوَدُودُ »

بابی‌یانزه‌هه‌م باسی دوعای مه‌ئثوور ئه‌کات

بابی یانزه‌هه‌م به‌عه‌ونی غه‌فوور
ئه‌که‌م به‌یانی ئه‌دعیه‌ی مه‌ئثوور
«قُلِ الْحَمْدُ» ئاخری سووره‌ی «سُبْحَانَهُ»
دوایه بوغه‌م راستی بیزانه
هه‌م « لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ »ی جه‌لیل
« حَسْبِيَ اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ »
دوایه بو غه‌م مه‌به موشته‌بیه
« اَللّٰهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ
شَيْئاً »تا سی‌جار ، به‌لام هه‌مووجار
که‌لیمه‌ی « اَللّٰهُ » باش بکه‌ی ته‌کرار
« آيَةُ الْكُرْسِيِّ »و « آمَنَ الرَّسُولُ »
بیخوینه دوعای پی ئه‌بی مه‌قبوول
« يَا حَيُّ، يَا قَيُّومُ » له وه‌ختی سوجده
زور زور موفیده‌و پیت‌ئه‌ده‌م موژده

« يَا ذَا الْجَلَالِ وَالإِكْرَامِ »ی زور
بیخوینه ؛ نەفعی دیارە وەك خور

بو زەحمەت‌باری شیخی « نەوەوی »
تەعلیمی فەرموو دەوای مەعنەوی

بە « بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ »
« لَا حَوْلَ وَلَا » هەتا « الْعَظِيمِ »

ئاخریان تەنیا مایەی شیفایە
بو نەوەدونو عیللەت دەوایە

شەخصی داوای کرد لە مولاعەلی
بو جەبری گوناە دوعایە جەلی

یەکی دوعای باغ ، یەکی بو مندال
یەکی لە بو ئاو ، یەکی لەبو مال

بو هەمووی فەرمووی ویردی ئیستیغفار
بە شەرطی دەوام لەگەل ئیعتیبار

بەدلیل فەرمووی لە سوورەتی «نوح»
ئایەی «فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا»ی مەشرووح

تەسبیحات لەبو دەولەت و ویسعەت
بیکە بە عادەت ئەیبی مەنفەعەت

ئایاتی ئەرزاق بو جەلبی روزی
ئایاتی فتووح لەبو فەیروزی

تەفسیری «احزاب» لە «رُوحُ الْبَيَانِ»
چل کەلیمەی فەتح باش ئەکا بەیان

بو دەفعی شــەرری چاوی ئینسانی
زیــانی دابی لـــــە موســـــولمانی

بە نەقلی «توحفە» بابی « جنایـــەت »
دوعای « ماشاءالله » ئــەکا کفایەت

بیخوینە لەســەر موبتەلا بـــە چاو
زوو شیفای بو دی شیفایە تـــەواو

بو دەفعی شــەیتان « اَعُوذُ بِاللّٰـهِ »
بوفەتحو نەصرەت « نَصْرٌ مِنَ اللّٰهِ »

ئەگەر لە جننیو شــەیتان ئەترســی
بکــە بـــە ویردت « آیةُ الْکُرْسِــيّ »

گــەر بەتەرتیبی مەولانای « جامی »
خەتمت کرد قورئان صاحیب مەرامی :

جومعە : «بەقەرە» تا سوورەی «ئەنعام»
شەممە لە «ئەنعام» تا «یووسف» ئەمام

یەك شەممە :«یووسف» تا «طٰاهٰای» مزبووت
دووشەممە :«طاها» هەتا «عەنکەبووت»

سیشەم :«عەنکەبووت»تا سوورەی «تەنزیل»
چوارشەممە :هەتا «واقیعەی» جەلیل

پینجشەم «واقیعە» هەتا بــە خیتام
«خەتم الاحزاب»ە بو قەصـــدو مەرام

لە سوورەی «یاسین» سیجی مەعلوومن
لەوسی جیگەدا ئەســـرار مەکتوومن

«وَكُلَّ شَــــيْءٍ أَحْصَــــيْناهُ فِـــي
إِمَامٍ مُبِين» ئـــەووەڵی وافـــــی
« كُلٌّ فِي فَلَكٍ» هـــەم بكە تەسلیم
« سَـــــلامٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحِيـــمٍ »
سوورەتی « یاســین » تەواو بخوینە
لەوسی‌جی قەصدی مەطلووبت بینــە
گەر دوعا بکەی بە ئیسمی ئـــەعظەم
مەقصوود دیتەجی ، ببە خاترجــــەم
ئەگەرچی ئەڵێن : ئیسمیکە مەکتووم
ئەرجەح « اَللّٰهُ ، يٰا حَيُّ ، يٰا قَيُّومُ »
نەقلە لە عـــەلی « يٰا هُوَ ، يٰا مَنْ هُوَ
يـٰا مَـــنْ لا اِلٰهَ اِلاّٰ اللّـــــــــهُ »
جەعفـــەری صـــادق عالمی ماهــیر
پینج دەفعە فەرمووی : « رَبَّنٰا ظٰاهِر »
شەش ئایەت هەیە بی نەقص و مەزید
تا «ذات الصدور» لەسوورەی (حەدید)
لەوانا ئیســـەی ئەعظـــەم داخلـــە
بە تیلاوەتیان مەقصــــوود حاصـــلە
هـــەرکام لە ئەسمای واجب الوجود
مەعنای دیاری‌یە بەگویرەی مەقصوود
ئیسمی «یافتاح» بو فەتح و نەصرەت
وەکو «یا غفّار» لـــــەبو مەغفیرەت

بۆ عەطاو بەخشش ئیسمی «یاوَهّاب»
«وَدُود»و «رَئُوف» بو حوببی ئەحباب

بو رەحمی ظالم ئیسـمی «یارَحِیم»
بوسەخاو کەرەم ئیسمی : «یاکَرِیم»

لـەبو مەحفووظی ئیسمی «یاسَلام»
بوعیلمو عیرفـان «عَلِیم»و «عَـلّام»

بو شتی گومبوو ئیسـمی «یاهادِی»
«یاقَهّار» لـەبوو قـەهری ئـەعادی

هەتا ئەتوانی لە دوعای مـەئثوور
بـەنیازی خیر بیکە بـە دەسـتوور

مەئثوور ئەوەیە مەنقوولبی لەسـەر
قـەولی ئیمامان ، یا «خَيْرِ البَشَـر»

زانایان ئـەلێن لەبـەر ئیعتیـار
«اِذْهَبْ بِعِ الدّارَ وَاشْتَرِ الاذْكارَ»[١]

«اَلْحِصْنُ الحَصِينُ» ، کتیبی «عدة»
دوعای ئـەمانە گەلی پەسـەندە

بابی دوانزەهەم باسی ئادابی دوعا ئەکات

کە دوعات زانی بە وەجهی صـەواب
ئـەبی بزانی تـەرتیبو ئاداب

(١) اذکار : واتە کتیبەکەی ئیمام یەحیای نەوەوی کە ناوی « اذکار» ە •

لــــەبو موســـولمان دوعا ســــيلاحە
شەخصي دوعاخوين روو لە صــەلاحە

دوعا مايەيــــە بو نووری هـــودا
بو خيرو خوشــی ، بو رەزای خـــودا

هەرکـــــەس بو دوعا تـــەوفيقی درا
دەروازەی قەبوول ليیی گوشادکرا

دوعا ويردت‌بی وەختی خوش بەختی
تاليت قەبوول‌بی لە وەختی سەختی

نـــەك لە خوشـــی‌دا نەکەی موبالات
بەسی وەختی سەختی بکەی موناجات

دەس‌نويژت ببـــی ما دام الامــــکان
رووبەقيبلــــە بە لــــە هەموو مەکان

دەستت بو دوعا بولەندو گوشــــاد
بــــەلوطفی خــودا دلت بکە شــــــاد

« بِسْــــــمِ اللهِ » بلی کليلی خـــــيرات
پاش ئەوە حەمدو سەلام‌و صەلات

ئـــــەمجار بيرە سەرطەلەبی حاجات
بەدوعای مەئثوور بکــــە موناجـــات

لەخاتيمــەدا صــــــەلات‌و ســــــەلام
بوگيانی پاکی ســــــەييدی ئــــەنام

چونکە مەقبوولە دوعا بو رەســـوول
دوعا لەوبەينا باش ئــــەکری قەبوول

بەصەدای خەفیف لەگەل تەضەرروع
بەنەبیو وەلی بکـە تەشـــەففوع

موبالات مەکە بەئـــەهلی بیدعـەت
لامەدە.لەســەر جادەی شـــەریعەت

خونالیین نەبی صـاحیب تـــەئثیره
تەئثیر هـەر لە بوو خودای قـەدیره

فەقـەط پیغەمبەر روتبەی ئەعلایـە
مـەظهەری فەیضـی ذاتی مەولایـــە

عولـــەمای کیرام ، یا ئـەولیای دین
مـــەحبووبی خودان بزانە یـــەقین

لــەکاتی ذیکری صـــەلاحەت کـاران
بەرەکەت ئـەرژی وەك سەیلی باران

تەوەسسول بـەوان موفیدە ، موفید
« وَاللّـــه اَقرَبُ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيـــد »

لە وەختی تەنگی ، نەفلە لە حەزرەت ،
داواکـە لەخوا رزقو مەرحەمــەت

بلی لە سـەختی زور بەمەممنوونی :ـ
« يٰا عِبـــادَ اللّـــهِ أغِيثُونـــي »

« خاتیمە »(١) ئەلی : زور کەسی فەقیر
بەصوورەت ئەسیر ، بەسیرت ئەمیر

---

(١) خاتیمە : کتیبیکە دانراوی ئیبنوحەجەری فەقیهە ·

لەسەر هەرکاری خوا بدا قەسـەم
قەسەمی ناخات خـەڵلاقی ئـەکرەم

جا ئاشـکرا بوو ئەربابی صـەفا
ئەسبابن وەکـوو دەوا بو شـیفا

ئینکاری سـەبەب ناکا بی گومـان
مەگەر یەکیکی سـەرکەش‌و نـەزان

لاکن خوت بگرە لەسـەر ئیقتیصـاد
نەك وەکوو عەوام ئەربابی فەسـاد

ئیفراط‌و تەفریط ئەخەنە مـەیدان
ئـەبن بەئەتباع دەجاڵ‌و شـەیتان

وەها گوم‌ئەکـەن مەزهـەب‌و ئایین
جیـا نابیتـو دینـدارو بی‌دین

ئـەبن بـە هیزی خاوەنی ئـەوهام
بو طەعنە لەدین سەییدی ئەنام (د٠خ)

وەکـو (بادەوە) بابیکی بەسـە
حەرفیکی بەسە هەرکەسی کەسـە

پیویستە لەسـەر عولەمای ئـەعلام
تیکوشان بو دین زور بـە ئیهتیمـام
خەڵکی رزگار کەن لە جەهل‌و غەفلەت
ببن بە دوکتور بو دەردو عیالـەت

رەهنومایی کـەن صـەغیرو کـەبیر
لە فیرکردنیان هیچ نەکـەن تەقصیر

بابیینەوە سەر مەسەلەی دوعا
کەی وەرئەگیری لە قاپی خوا ؟

کاتی تایبەتی‌ی لەبو موناجات
لە بانگا وەختی « حَيَّ عَلَى الصَّلاٰةِ »

لە سەرەتای بانگ تا قامەت‌کردن
دوعا نزیکە لەبو وەرگرتن

لە پاش نویژی فەرز یا خەتمی قورئان
لە وەختی سەحەر ، یا وەختی باران

لە شەوو روژی جومعەی مونەووەر ،
کاتی دیتە خوار خەتیب لە مینبەر

هەروەها کاتی ئامینی ئیمام
لە روژی جومعە ، یا باقی ئەییام

لە شەوی «بەرات» ناوەندی «شەعبان»
بە دریژایی مانگی رەمەزان

شەوی هەردوو جەژن ، عەرەفەی قوربان
نزا گیرایە هی شاەو دەربان

لە نیوەشەودا ، کەسی نەبی بیدار ،
سی‌یەکی دوایی ، کاتی ئیستیغفار

دوو لەفظی «اَللّٰه»لە سوورەی «ئەنعام»
دوعا لەوبەینا ئەگاتە ئەنجام

لە هەموو جیگا خوا حازرە
بو هەموو جیهان لوتفی ظاهرە

« يُجِيبُ المُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ
لَا يَكْشِفُ السُّوءَ عَنْكَ سِوَاهُ »

بەلام یەکەم شەرت : لوقمەی حەلالە
شەرتی دووەمین : داماوی حالە

شەرتی سی‌یەمین : نیازی حەلال
وەك گوشادی حال ، تەحصیلی کەمال

یا دەفعی فیتنەی عائید بە بەشەر
یا نەجات‌دانی هاوری‌ی سەروەر

یا پەیدابوونی صالح لە ئەولاد
یا دوزینەوەی صاحبی ئیرشاد

نەك لە هەرکەسی رقت داگیرسی
بو دوعای زەرەر بەرزوکەی دەسی

ئەم دوعای شەررە هەم دەنائەتە
دەنی کەی نزیك بە ئیجابەتە ؟

بو صاحیب دوعا ئەم دوعا شەررە
بو گەردنی خوی تەوقی زەرەرە

بخوینەرەوە بەفیکرو تەمکین
جوملەی « لَا يُحِبُّ » هەتا « مُعْتَدِين »

باش خەبەرداربە لەمحەقایقە
بو ئەهلی عیرفان گەلی لاییقە ..

خاتیمـه

بو ئەم «خاتیمە» باش‌و موختەصـــەر
خوت حازر بکە ئـەی نوری بەصـەر

لەورۆژۆ کەوتــــە دنیـاوە ئـادەم
نەسلی پەیدا بوو لە کورەی عالــــەم

چونکـە ناقیصە عیرفانی بەشــــەر
بو دەرکی هـــەموو قازانج‌و زەرەر

بو تەعلیمـــاتی ئـەحکام‌و ئـــاداب
بو شـــارەزایی ری‌ی چـاك‌و خـراپ

بە مەحضی ئیحسان خالیقی عالـــەم
لە هـەر زەمانی بو بـەنی ئـــادەم

ئیختیـاری کرد بو پیغەمبـــەری
ئینسـانی کامیل لە نوقصان بـەری

لەفظی (پیغەمبەر) یانی پەیغام بـەر
پـەیغامی خـودا ئـەبا بو بەشـــەر

ئەفەرموی : فلان‌عەمەل ئیحســـانە
ئـــەوە تەواوە ، ئـەوە نوقصـــانە

ئـەوە حـــەرامە ، ئـــەوە حـەلالە
ئـەوە دروستە ، ئـەوە بەطالــــە

ئـەو ری خراپە ؛ ری‌ی شـەقاوەتە
ئـەم جادە چاکە ؛ ری‌ی سـەعادەتە

بو ئەو زەمانە هەرچی بی مەقبوول
خوا بە مەلەكدا ئەینارد بو رەسوول

ئەومەلائیکە کی‌بو ؟ جوبرەئیل
حامیلی وەحی‌و ئەمینی تەنزیل

هەر بەم‌تەرتیبە دەورە بەدەورە
پیغەمبەر ئەهات بەوطەرزو طەورە

هەریەك بو قەومی چ زور بی ، چ کەم
لەیەك عەصردا چەندی ئەبوون جەم

کە دنیا بەرگی تاریکی پوشی
بو اغوای بەشەر شەیتان تی‌کوشی

حەقیقەت‌و دین کەوتە نەخوشی‌ی
ذائیقە تامی فەسادی نوشی

کەوتە دنیاوە گومراهی‌و ضەلال
ئایینی فاسید مەزهەبی بەطال

هەندی لە بو روژ ، هەندی بو قەمەر
یا بو ئەستیرە ، یا خۆ بو بەشەر

هەندی لەبو بت ، هەندی لەبو نار
سوجدەیان ئەبرد زور بە ئیعتیبار

تا ئیرادەی حەق رووی کردە تەقدیس
تەحمیدو تەمجید ، تەعلیم‌و تەدریس

موتەجەللی بوو بە فەیض‌و کەرەم
کەوتە فەییاضی بو جەمعی عالەم

له قەومی عەرەب ، قورەیشی جەلیل
پاش فیرقەی زوەرەی نەسلی ئیسماعیل

له خاکی حیجـاز مەککەی موکەررەم
له پشتی ذەبیح (عبداللّه)ی ئـەکرەم

هاوردی یـە وجود بە فەیضی بی حـەد
ذاتیکـــی عالی نـاوی « موحەممەد »

بە سورمەی صەفا موزەییەن بەصەر
بە شیمەی وەفا مەشرەب مونـەووەر

راستگوو خوگر ، سەرکەوتوو ئەمین
بەشەرمو شکوو عیصمەتو تەمکین

هـــەر له مەککەدا ماوه بە کـــەمال
تاعومری عالی گـەییشتە چل سـال

بو شەوی عالەم بوو بـــە « چل چرا »
بوو بـە پیغەمبەر له غاری « حیراء »

بو جینن‌و مەلـــەك ، بو بەنی ئادەم
نەك یەك تایەفە ، بو هەموو سەرجەم

روتبەی نبووەت بەم گەیی یە کەمال
لەپاش ئەو بەعثی پیغەمبـەر مەحال

بەبـە لەم‌روتبە ، بەم بوو موختەتەم
بوو بەسەر چاوەی ئیحسان‌و کەرەم

وەحیی بو ئەهات بە شیوەی جەرەس
غەفلەتی نـەبوو یەك لەحظەو نەفەس

بەنەهجی ئەمری قورئانی شـەریف
بەحیکمەتو وەعظ ، جیدالی لـەطیف

زور بەمەردانە بەسـەعیو هیممەت
بیپەروا لەئێش ، لە لومەو توهمەت
دەستیکرد بەنەشـر ئەحکامی خودا
دایگیرسان چرای عیرفـانو هـودا

تیکیدا تەکیـەی کەفەرەو ئـەحزاب
یەك یەك پەیدا بوون شیرانی ئەصحاب
هـەرلە مەککەدا خاوەنی « لَوْلَاكَ »
عوروجی فەرموو لە خەیمەی ئـەفلاك

لەشاری مەککە دوانزە سـالی خشت
خەلقی بانگ ئەکرد بو ریگای بەهەشت
جا هیجرەتیکرد لەسەر رەزای حەق
بەلێ باشە روژ دەربی لـە ئوفوق
چوو بو مەدینە بو نەشـری ئیرشـاد
بەحوسنی تەعلیم ، بە حەربو جیهاد
دەعوەتی فەرموو کورری گومراهان
کاغـەذی نووسی بو پادشـاهان
لـەویوە گرتی بە حەربو تەعـەب
یەمەنو حیجاز ، جەزیرەی عـەرەب

لەپاش یانزەسـال بـە حوسنی لیقا
کوچی دوایی کرد بو « دَارُ الْبَقَـاء »
صَـلَاةُ اللّٰهِ مَـعَ السَّـلَام
عَلَيْـهِ مَـعَ الصَّـحْب الكرامِ

پاش ئەو خولەفاء : بووبەکرو ، عومەر
عوثمانو ، حەیدەر، حەسەنی ئەکبەر

بەهیزی سوپای صـــەحبو تابعین
رَضِـــيَ اللهُ عَنْهُـمْ أَجْمَعِين

بە پەیرەوی ئـەو بیپشووو پەروا
دنیایـــان پرر کرد لـە ناوی خـــوا
جارجار بە تەدبیر ، جارجار بە شمشیر
ئەچوونە مـەیدان وەك شــیری دلیر

عولەمای ئوممەت بە هیزی تەقدیس
نوســـییانەوە ئایـەتو حــــەدیث
زەحمەتیان کیشـا ئەهلی ئیجتیهـاد
بو نەشری دینو ئیرشـــادی عیبـاد
ئـــەبو حەنیفـــەو ، ئیمامی مالیك
شافیعیو ئەحمەد عالی مەســـالیك

دوو شیخی حـەدیث لە خـەطا عاری
بوخاریو موسلیم مـەحبووبی باری
شیخی ئیعتیقاد دوو ذاتی مەشهوور
شیخی ئەشعەریو ، شیخ ئەبوومەنصوور

ئیهتیمامیان کـرد بو تـەبلیغی دین
أعْلاَ مَأْواهُمْ رَبُّ الْعالَمِين .

مەبەســت

مەبەست ئەمەیــە کاری دنیاو دین
زەحمەتی ئەویو عەزمیکی بـــەتین

پیغەمبەر ، هاوورری ، گرۆی تابیعین ،
باقی ئیمامـان ، زانایـانی دین ،

شاهانی بەداد ، زەحمەتیان کیشـا
لـە پیناوی خوا زور دڵیان ئیشـا

بویـە لـەدنیا دەنگیان دایـەوە
ئەستیرەی گەشیان ئەدرەوشـایەوە
هەروا لازمە بو فیرقـەی ئیسـلام
لەهەموو چەرخی سـەعی ئیهتیمام
بو دینو دنیا پـەیداکەن سـەبەب
تا عومریان نەرروا بەلەهوو لەعـەب

چون دنیا جیگـەی ئەسبابەو ماددە
بە زەحمەت کۆلان ئـەبی بـە جادە
تەنها رروومەکەن لـە دنیای خـراپ
گوم مەکەن ریگەی نەجاتو صەواب

گەر هـەر بو دنیا ریك بخەن تفاق(١)
« مَا لَكُمْ فِي الْآخِرَةِ خَلَاق »
هەرکەس دنیای رووت دابنی بوخوی
هەرگیز بەمـەرام ری ناکەوی بـوی

دائیـم گیرودەی ئـازاری سـەرە
هـەتا تیرترە ، چاوبرسـیترە !!

غـەنی حەریص بی ئەوە موحتاجـە
فـەقیری فارغ بی ئیحتیاجـە !!

---

(١) تفاق : زەخیرە ، ئەسباب .

له کەسبی دنیاش مەبن دەس بەردار
بەبی پارەو پوول مەرونە بازار

باشە دنیایە مەزرەعەی دینە
بوهەردوو دنیا هوی « ئافەرینە »

هەرچی لازم بی لەبو تەقەددوم
عیلمو مەعاریف بکەن تەعەللوم
زانینی هەموو فەن‌و صەنایع
بو نەوعی بەشەر واجبەو نافیع

لەم نەصیحەتە هیچمەکەن حاشا
ئایەت‌و حەدیث بکەن تەماشا
بەلام طالب بن گشت بو نەظافەت
هوگر بن لەبو خولقی شەرافەت

لاتان واجب بی پاراستنی دین
نەکەن رارابن ، بی‌هۆشی‌و تەمکین !
دین نووری چاوە هەم نووری دلە
هەرکەس بی‌دینە کوتا مەنزلە

بابی ئیبجارەی «فەتاوای» سەروەر
ئەحمەد بن حەجەر نەقل ئەکا خەبەر :
« لَيْسَ الرَّجُلُ رَجُلَ الدُّنْيَا
وَلَا الرَّجُلُ رَجُلَ الْأُخْرَى
بَلِ الرَّجُلُ رَجُلَهُمَا »
شەخصی دنیاو دین ئەبی بەهوما(١)

(١) وەك ئەڵین : بالندەیەکە سیبەری بکەوێتەسەر هەرکەسی بەختیارئەبی ٠

یاران ! عەزیزان ! ئەشراف‌و ئەعیان !
ئەوەی کە زانیم بوم‌کردن بەیان ٠٠

لە ئیمـە تەبلیغ ، ئیوە دیرایـــەت
لە خوای عالـەم عەون‌و هیدایـــەت

رجـــام لەئیوە زانینـەو عەمــــەل
تەوصیە بەحـەق تا روژی ئەجـــەل

هـــەروەك رەوشتی ریجالی ئـەعلام
«وَاللّٰهُ الْمُعْطِـي لِحُسْـنِ الْخِتـامِ»

تەئریخی نـەظمی ئەپرسیٚ کەســیٚ
هەزاروسیٚ‌صەد هــەم پەنجاوسیٚ

مەسکەن : خانەقای «بیارە»ی عەزیز
کات : رەمـەزان لـــە وەرزی پاییز

وەظیفە : تـەدریس بو عولوومی‌دین
صاحیب : مورشیدی بەفەیض‌و تەمکین

«خالدی» مەشرەب ، «عوثمانی» حەسەب
هاوناوی «عططار» ، «عومەری» نەسەب(١)

أَدامَـــــهُ اللّـــهُ مَـــعَ الْأَوْلادِ
لِنَشْــرِ الدِّينِ مَـعَ الْإِرْشـــادِ

یارەب بـــــەئاثار کبریـــای ذاتت
بە جەلای ئەسمای حوسنای صیفاتت

(١) مەبەستی خوالی خوشبوو «شیخ عەلائەددین»ە کە شیخی‌تەریقەتی نەقشی‌و ، مورشیدی بووە ٠

بەروتبەو مـــەقام ئـــەنبیای کیرام
مەخصــوص (مُحَمَّد) عَلَيْهِ السَّــلامُ

برژیتـــە ســـەریان هـــەتا هەتایـــە
صـــەلاتو ســـەلام بەبی نیهایـــە

بو قوربو قەبوول عولەمای ئـــەعلام
ئەولیای طـــەریق ، ئەشخاصی کیرام

لەگـــەل بەصـــەردا بدە بەصـــیرەت
پیمان ببەخشـــە پەسەندی ســـیرەت

بمانخەســـــەر ریی وەفاو عیبادەت
لەگەل صیفەتی صـــەفاو ســـەعادەت

مانگی رەمـــەزانی ســـالی ١٣٥٣ی کوچی
لە خانەقای بیارە ـ هەلەبجە ـ سولەیمانی

ســــــوپاس بۆ خـــوای بـــەخشندەو میهرەبان
کـــە یارمەتی‌دام ئەم‌نامیلکانە بە کۆمـــەڵ
لـــەچاپ بدەم • سبحان ربك رب
العزة عما يصفون ، وســـلام على
المرسلين والحمد لله رب العالمين
١٣٩٣/٦/١ك ـ ١٩٧٣ز
عەبدولکەریمی مودەڕڕیس

ناوەڕۆك

لاپەڕە	بابـــــەت

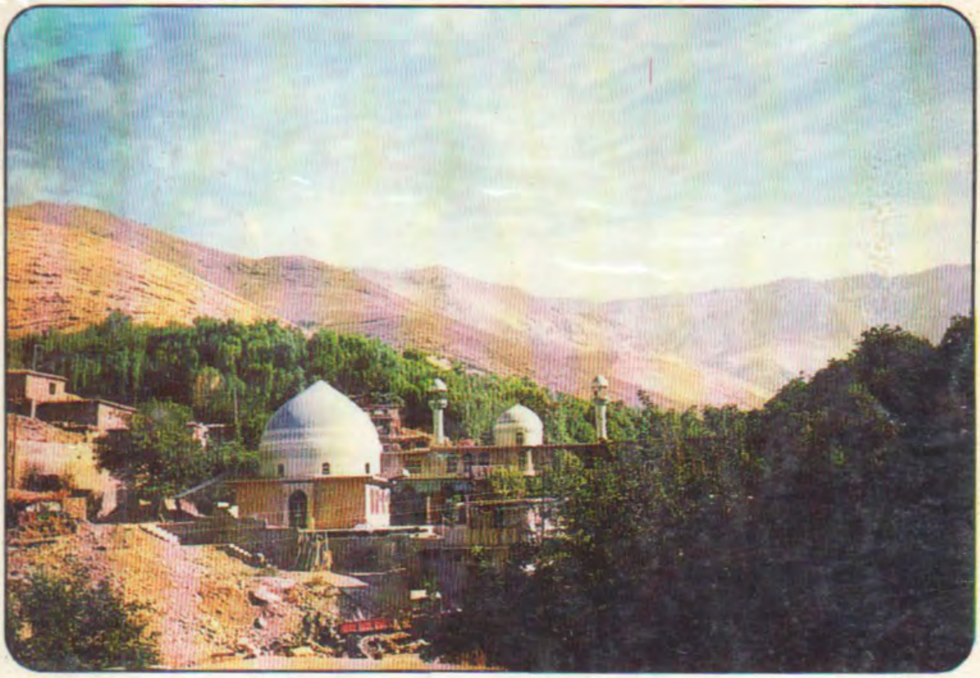
شابک ٣ـ١٥ـ٦٥٤٦ـ٩٦٤
ISBN - 964 - 6546 - 15 - 3

ئەم کتێبە

لە سەر ئەرکی کتێب فرۆشی صاڵح شێخی

لە چاپ دراوە

نرخی ١٠٠٠ تمەنە

مزگەوت و مەد رەسەی بیارەی شەریف کە جێگای تەدریس و

تەلیفی مامۆستای پایەبەرزمان مامۆستا مەلا عبدالکریمی مدرّس بوە